

PAISATGE I CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA

Sergi Saladié Gil

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

SERGI SALADIÉ GIL

PAISATGE I CONFLICTES
TERRITORIALS A LES
COMARQUES MERIDIONALS
DE CATALUNYA

TESI DOCTORAL

dirigida pel Dr. Josep Oliveras i Samitier
Departament de Geografia

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2015

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
PAISATGE I CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA
Sergi Saladié Gil

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

FAIG CONSTAR, que el present treball titulat *Paisatge i conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya*, que presenta el llicenciat en Geografia Sergi Saladié Gil per a l'obtenció del títol de Doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció en el Departament de Geografia d'aquesta Universitat i que compleix els requisits necessaris per a ser defensada.

Tarragona, 14 de novembre de 2015

Josep Oliveras i Samitier
Director de la tesi doctoral

*Al meu pare, Cosme, la meva mare, M. Ester,
i al meu germà Lluís,
pel seu suport i paciència incansable*

A la memòria del cosí Iñigo

Els conflictes són l'expressió de tensions i malestars latents que en un moment determinat es visibilitzen, i alhora són moments i processos creatius, generadors de noves oportunitats i de formes alternatives d'entendre i d'actuar en la societat

ALFAMA et al, 2007, p. 232

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi doctoral és el resultat d'un llarg camí iniciat, desenvolupat i culminat gràcies a l'acompanyament, mestratge i encoratjament de moltes i diverses persones. A totes elles els vull donar el meu més sincer i profund agraïment.

En primer lloc, agrair al director d'aquesta tesi doctoral, el Dr. Josep Oliveras i Samitier, el seu mestratge, infinita paciència, suport i acompanyament al llarg de tants anys. Sense ell aquesta tesi no hagués estat possible.

També vull agrair tot el suport que sempre m'ha brindat el conjunt del Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, tant des del vessant administratiu, com acadèmic i d'investigació, així com des del punt de vista humà. Gràcies, doncs, a tots els companys i companyes del departament pel continu acompanyament. Igualment, voldria agrair a la Universitat Rovira i Virgili la concessió l'any 2000 d'una beca per a personal acadèmic en formació, amb la qual vaig iniciar aquest llarg camí de realització de la present tesi doctoral.

En segon lloc, voldria agrair a tots els membres dels equips d'elaboració dels Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, i a l'Observatori del paisatge de Catalunya, per tot l'aprenentatge que he fet al seu costat. Gràcies Josep Aragonès, Marga Estorach, Neus Miró, Jordi Duch, Climent Ferré, Jordi Andreu, Xavier Lascorz (EPD), Josep Pintó, Xavier Miquel, Carolina Martí, Joan Nogué, Pere Sala, i Jordi Grau.

En tercer lloc, agrair a l'extint col·lectiu TerritoriTaller, a l'Àlex, la Maria, la Lara, i el Valerià, la iniciació a l'estudi i anàlisi dels conflictes territorials. Igualment, a tots els companys i companyes de les plataformes en defensa del territori i el paisatge, especialment a la Roser Vernet, el Joan Asens, la Mari Carmen Ferrer, el Txus Carbó, i tants altres.

En tercer lloc, agrair a la Carla Bonfill l'ajuda en l'edició de la present tesi doctoral, a la Marta Llorens per l'assessorament lingüístic, i a l'Esther Giné per la traducció a l'anglès del resum.

I finalment, i no per això menys important, agrair tot el suport i ànims continus de la meva família, el meu pare Cosme, la meva mare Maria Ester, el meu germà Lluís, la meva cunyada Anna. També el recolzament continu de les meves amistats Jordi, Rafel i Santi, i de tantes altres. A totes elles moltes gràcies per estar al meu costat al llarg d'aquest camí.

Gràcies a totes, per tot i per tant. Gràcies per ser-hi.

RESUM

Aquesta tesi doctoral analitza el paper del paisatge en els conflictes territorials que els darrers quinze anys han tingut lloc a les comarques meridionals de Catalunya, i reflexiona sobre la seva capacitat com a condicionador dels conflictes. Per assolir aquest objectiu, la investigació s'ha centrat en diversos aspectes clau.

Primer, la tesi fa un repàs teòric als conceptes de conflicte territorial i paisatge, així com a les polítiques de paisatge desplegades a Catalunya els darrers anys.

En segon lloc, la tesi analitza tots els conflictes territorials que han tingut lloc a les comarques meridionals de Catalunya, i en destria aquells on el paisatge ha aparegut com a element de conflicte o reivindicació per part de diversos moviments socials de defensa del territori. La recerca permet constatar que el conflicte on més intensament i durant més temps apareix el paisatge com a font de reivindicació, és en el desplegament de l'energia eòlica. I és aquí on se centra la investigació, analitzant el paper que ha tingut el paisatge en els diversos instruments de planificació territorial i sectorial de l'energia eòlica, el context socioeconòmic i polític del desplegament eòlic, i analitzant el conflicte entre el paisatge i l'energia eòlica, especialment en dos casos rellevants, al Priorat i a la Terra Alta.

Tot plegat per reflexionar si el paisatge ha tingut incidència o no en el desplegament de l'energia eòlica, i quin paper han tingut els conflictes en la posada en valor dels diversos paisatges implicats en aquest desplegament.

S'analitzen, doncs, els factors que contribueixen a l'aparició dels conflictes en relació al paisatge i l'energia eòlica, els diversos agents que en formen part i quines són les seves estratègies i arguments, i es fa un balanç final del procés d'implantació de l'energia eòlica.

La metodologia emprada és bàsicament de caire qualitatiu, basada, sobretot, en un extens i detallat buidatge bibliogràfic dels diversos conflictes territorials, especialment els relacionats amb el paisatge i l'energia eòlica, amb la descripció d'un parell d'estudis de cas. Igualment s'utilitza el mètode de l'enquesta per determinar el balanç de la implantació de l'energia eòlica.

ABSTRACT

This doctoral thesis analyzes the role of the landscape in the territorial conflicts, which have taken place in the southern regions of Catalonia the last fifteen years and it reflects on the ability of the landscape as determining of conflicts. To achieve this aim, the research has focused on several key aspects.

Firstly, the thesis makes a theoretical review of the concept of the territorial and landscape conflict, and as well as of the landscape policies that have been deployed in recent years in Catalonia.

Secondly, the thesis analyzes all the territorial conflicts that have taken place in the southern regions of Catalonia and it discerns those where the landscape has appeared as an element of conflict or claim by several social movements in defence of the territory. The research allows confirming that the conflict where the landscape appears during more time and more intensely as source of claim is in the Wind Energy deployment. And here it is where the research focuses, analyzing the role that the landscape has had in the diverse territorial and sectorial planning instruments of the Wind Energy, socio-economic and political context of the Wind Energy deployment, and analyzing the conflict between landscape and Wind Energy, especially in two relevant cases, in Priorat and in Terra Alta.

All this, to reflect on if the landscape has had incidence or not in the deployment of the Wind Energy and what role played by the conflicts in the enhancement of the diverse landscapes involved in this deployment.

Therefore, it analyses the factors that contribute to the appearance of conflict in relation to landscape and Wind Energy, the diverse agents that are part of it and what are their strategies and arguments, and it makes a final assessment of the implementation process of Wind Energy.

The methodology used is basically qualitative, mainly based on an extensive and detailed bibliographical emptying of the various territorial conflicts, especially those related to the landscape and Wind Energy, with a description of two studies of the case. Equally the survey method is used to determine the balance of the implementation of the Wind Energy.

SUMARI

SUMARI	13
LLISTAT DE FIGURES	15
1. INTRODUCCIÓ	21
1.1. Presentació i justificació de la recerca	23
1.2. Trajectòria personal vinculada a la recerca	24
1.3. Objectius de la investigació i plantejament de la hipòtesi.....	27
1.4. Metodologia	29
2. MARC DEL PAISATGE I ELS CONFLICTES TERRITORIALS A CATALUNYA.....	35
2.1. El paisatge en el marc de les polítiques públiques a Catalunya	37
2.1.1. El Conveni Europeu de Paisatge	38
2.1.2. La Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge...	41
2.1.3. Les polítiques de paisatge a Catalunya.	46
2.1.4. Els instruments per a la implementació de les polítiques de paisatge: els Catàlegs i les Cartes de paisatge.	55
2.1.5. El paisatge en el planejament territorial: les Directrius de paisatge.....	75
2.2. Teoria dels conflictes territorials.....	84
2.2.1. Introducció a la teoria dels conflictes socials.....	84
2.2.2. Causes i tipologia dels conflictes territorials.....	90
2.2.3. Dinàmiques i agents en els conflictes territorials.....	100
2.3. Paisatge i conflictes territorials	111
2.4. Recapitulació.....	117
3. ANÀLISI DEL PAISATGE I ELS CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA	121
3.1. Justificació i presentació de l'àrea d'estudi.....	123
3.1.1. El paisatge de les Terres de l'Ebre.....	132
3.1.2. El paisatge del Camp de Tarragona.....	142
3.2. Experiències relacionades amb la posada en valor del paisatge les comarques meridionals de Catalunya	151
3.2.1. Experiències de posada en valor del paisatge reconegudes	154
3.2.2. Experiències de posada en valor del paisatge identificades	160
3.2.3. Anàlisi del conjunt d'experiències de posada en valor del paisatge	174
3.2.3. Conclusions sobre les experiències de posada en valor del paisatge	188

3.3.	Els conflictes territorials i paisatgístics a les comarques meridionals de Catalunya..	191
3.3.1.	L'Anuari Territorial de Catalunya.....	191
3.3.2.	Anàlisi dels conflictes territorials a les comarques meridionals	195
3.3.3.	Anàlisi dels conflictes paisatgístics a les comarques meridionals de Catalunya	209
3.4.	Recapitulació.....	229
4.	ANÀLISI DEL CONFLICTE ENTRE EL PAISATGE I L'ENERGIA EÒLICA.....	233
4.1.	El paisatge en el desplegament de l'energia eòlica a Catalunya	236
4.1.1.	Marc normatiu.....	236
4.1.2.	Marc planificador de l'energia eòlica a Catalunya.....	242
4.1.3.	Estat actual de l'energia eòlica a Catalunya.....	247
4.1.4.	Tractament del paisatge en el planejament eòlic.....	254
4.2.	Context socioeconòmic i polític del desplegament de l'energia eòlica a Catalunya..	267
4.3.	Els conflictes entre el paisatge i l'energia eòlica a Catalunya.....	275
4.1.5.	Agents implicats en el conflicte entre el paisatge i l'energia eòlica.....	279
4.1.6.	Recapitulació dels conflictes entre el paisatge i l'energia eòlica	300
4.4.	Conflicte entre paisatge i energia eòlica: els casos de la Terra Alta i el Priorat. .	303
4.4.1.	El cas del Priorat	306
4.4.2.	El cas de la Terra Alta	323
5.	BALANÇ DE LA IMPLANTACIÓ DE L'ENERGIA EÒLICA	347
5.1.	Ingressos municipals procedents via impostos obligatoris sobre les centrals eòliques.	355
5.2.	Ingressos municipals de les centrals eòliques procedents via convenis.	364
5.3.	Total d'ingressos municipals procedents de les centrals eòliques.....	373
5.4.	Relació entre la facturació estimada de les centrals eòliques i els ingressos municipals.	379
5.5.	Impacte laboral de les centrals eòliques a nivell municipal.	389
5.6.	Conclusions.	391
6.	CONCLUSIONS	397
6.1.	Avaluació d'objectius i comprovació de la hipòtesi	400
6.2.	Aspectes rellevants de la investigació.....	404
	BIBLIOGRAFIA.....	409
	ANNEX.....	421

LLISTAT DE FIGURES

Figura 1. Organigrama de l'Observatori del Paisatge	48
Figura 2. Procés d'elaboració dels catàlegs de paisatge.....	61
Figura 3. Estat actual de desenvolupament dels catàlegs de paisatge. Situació a desembre de 2014.....	64
Figura 4. Estat actual de desenvolupament dels catàlegs de paisatge. Situació a desembre de 2014.....	65
Figura 5. Mapa dels paisatges de catalunya	66
Figura 6. Mecanismes de participació pública implementats en els Catàlegs de paisatge.....	69
Figura 7. Caràtula del procés de participació ciutadana via web del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.....	72
Figura 8. Estat de desenvolupament de les Cartes de paisatge a Catalunya. 2014.....	75
Figura 9. Estat d'implementació de les directrius de paisatge en els plans territorials parcials. 2014.....	79
Figura 10. Percentatge d'aplicació de les directrius de paisatge respecte els criteris especificats en el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.	81
Figura 11. Objectius de Qualitat Paisatgística de les Terres de l'Ebre.	83
Figura 12. Tipus de conflictes territorials a Catalunya.	99
Figura 13. Subtipus de conflictes territorials a Catalunya, segons l'SCOT.....	100
Figura 14. Tipus de moviments socials en defensa del territori.....	106
Figura 15. Àmbits territorials de les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona.	124
Figura 16. Unitats de paisatge. Terres de l'Ebre i Camp de Tarragona.....	131
Figura 17. Unitats de paisatge identificades en el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre	135
Figura 18. Mapa de valors simbòlics i espirituals del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.....	138
Figura 19. Unitats de paisatge identificades en el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona.	144
Figura 20. Valors estètics del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona.	147
Figura 21. Paisatges d'Atenció Especial (PAE) en el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona	149
Figura 22. Experiències de valorització del paisatge a les comarques meridionals de Catalunya.	153
Figura 23. Experiències de valorització del paisatge segons característiques.	175
Figura 24. Experiències de valorització del paisatge per comarca.....	176
Figura 25. Tipus i subtipus d'àmbits temàtics tractats en els Anuaris territorials de Catalunya.	194
Figura 26. Nombre de temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 2003-2012.	195

Figura 27. Percentatge de temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 2011-2012.	196
Figura 28. Temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals, segons àmbit temàtic. 2003-2012.	197
Figura 29. Temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals, segons subàmbit temàtic. 2003-2012.	198
Figura 30. Temes analitzats en els anuaris territorials segons àmbit territorial de les comarques meridionals. 2003-2012.	199
Figura 31. Temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. Més de 5 anys de tractament. 2003-2012.	200
Figura 32. Temes analitzats en els Anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. Entre 3 i 4 anys de tractament. 2003-2012.	201
Figura 33. Temes corresponents a les comarques meridionals analitzats durant tres anys o més en els anuaris territorials, segons àmbit temàtic. 2003-2012.	202
Figura 34. Temes corresponents a les comarques meridionals analitzats durant tres o més anys en els Anuaris territorials, segons subàmbit temàtic. 2003-2012.	203
Figura 35. Temes corresponents a les comarques meridionals analitzats durant tres anys o més en els anuaris territorials, segons àmbit territorial de. 2003-2012.	204
Figura 36. Conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya amb 3 anys o més de tractament a l'anuari territorial. 2003-2012.	205
Figura 37. Nombre de temes amb referència al paisatge sobre el total de temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 2003-2012.	210
Figura 38. Percentatge de temes amb referència al paisatge sobre el total de temes analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 2003-2012.	211
Figura 39. Temes referits al paisatge analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals, segons àmbit temàtic. 2003-2012.	212
Figura 40. Temes amb referència al paisatge analitzats en els anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals, segons subàmbit temàtic. 2003-2012.	213
Figura 41. Temes relacionats amb el paisatge analitzats en els anuaris territorials segons àmbit territorial de les comarques meridionals. 2003-2012.	214
Figura 42. Temes relacionats amb el paisatge analitzats en els Anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 2 anys o més de tractament del paisatge. 2003-2012.	216
Figura 43. Temes relacionats amb el paisatge analitzats en els Anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals. 1 any de tractament del paisatge. 2003-2012.	217
Figura 44. Distribució dels conflictes territorials relacionats amb el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya. 2 anys o més de tractament en l'anuari territorial. 2003-2012.	218
Figura 45. Zonificació d'implantació eòlica vigent a Catalunya. 2014.	241
Figura 46. Zones de Desenvolupament Prioritari aprovades l'any 2010.	245
Figura 47. Nombre de centrals eòliques a Catalunya segons any de posada en funcionament. 1995-2013.	247
Figura 48. Potència eòlica instal·lada a Catalunya segons any de posada en funcionament. 1995-2013.	248

Figura 49. Nombre d'aerogeneradors a Catalunya segons any de posada en funcionament. 1995-2013.	248
Figura 50. Centrals eòliques en funcionament a Catalunya. 31 desembre 2014.....	250
Figura 51. Localització de les centrals eòliques en funcionament. 2014.	251
Figura 52. Centrals eòliques en funcionament a Catalunya. Per àmbits territorials. Nombre, potència i aerogeneradors. 2013.....	252
Figura 53. Centrals eòliques en funcionament a Catalunya. Per àmbits territorials. 31 desembre 2014.	252
Figura 54. Potència eòlica instal·lada en funcionament a Catalunya. Per àmbits territorials. 31 desembre 2014.	253
Figura 55. Nombre d'aerogeneradors en funcionament a Catalunya. Per àmbits territorials. 31 desembre 2014.	253
Figura 56. Centrals eòliques autoritzades a Catalunya. Per àmbits territorials. Nombre i potència. 31 desembre 2014.....	254
Figura 57. Centrals eòliques en tramitació a Catalunya. Per àmbits territorials. Nombre i potència. 31 desembre 2014.....	254
Figura 58. Consideració del paisatge en les Zones de Desenvolupament Prioritari.	259
Figura 59. Consideració de les centrals eòliques en les Directrius de paisatge dels Plans Territorials Parcial.	263
Figura 60. Producte interior brut (PIB) comarcal (2008) i centrals eòliques instal·lades (2013).....	269
Figura 61. Percentatge comarcal de persones pobres (2002) i centrals eòliques instal·lades (2013).....	270
Figura 62. Agents implicats en el conflicte territorial de l'energia eòlica.	279
Figura 63. Centrals eòliques en funcionament a Catalunya, per any de posada en funcionament. 1995-2013	283
Figura 64. Localització de les comarques del Priorat i la Terra Alta.....	305
Figura 65. Imatges promocionals de la Denominació d'Origen Priorat a les estacions de tren de Barcelona-Sants (esquerra) i Barcelona-Passeig de Gràcia (dreta)	307
Figura 66. Detall del cartell promocional de la tercera edició de les Jornades "Priorat: quin paisatge, quin futur?"	314
Figura 67. Detall dels logos de la campanya "Vi+paisatge=futur i Oli+paisatge=futur"	315
Figura 68. Projectes eòlics en tràmit a la comarca del Priorat. 2014.	321
Figura 69. Exemples d'imatge corporativa turística de la Terra Alta	325
Figura 70. Principals usos del sòl a la Terra Alta. 2013.....	326
Figura 71. Projectes de centrals eòliques a la Terra Alta, 1999-2003.....	329
Figura 72. Projectes de centrals eòliques a la Terra Alta, 2014.	342
Figura 73. Projectes de centrals eòliques en funcionament a la Terra Alta, 2014	342
Figura 74. Llistat de municipis als que es va trametre l'enquesta.....	351
Figura 75. Localització dels municipis enquestats.....	352

Figura 76. Llistat de municipis i centrals eòliques en funcionament a Catalunya durant la primera meitat de 2012.....	353
Figura 77. Llistat de municipis amb centrals eòliques que van respondre l'enquesta.....	354
Figura 78. Percentatge de municipis amb centrals eòliques que van respondre l'enquesta.	354
Figura 79. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons impostos obligatoris (€/MW).....	358
Figura 80. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons impostos obligatoris (€/MW).....	359
Figura 81. Percentatge dels ingressos provinents dels impostos obligatoris de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos municipals.	362
Figura 82. Percentatge dels ingressos provinents dels impostos obligatoris de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos municipals.	363
Figura 83. Percentatge dels ingressos provinents dels impostos obligatoris de les centrals eòliques sobre el capítol d'impostos (directes i indirectes, i taxes) municipals.....	363
Figura 84. Percentatge dels ingressos provinents dels impostos obligatoris de les centrals eòliques sobre el capítol d'impostos (directes i indirectes, i taxes) municipals.....	364
Figura 85. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons convenis signats entre ajuntaments i empreses eòliques (€/MW).	369
Figura 86. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons convenis signats entre ajuntaments i empreses eòliques (€/MW).	370
Figura 87. Percentatge dels ingressos provinents dels convenis de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos municipals.	372
Figura 88. Percentatge dels ingressos provinents dels convenis de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos municipals.	373
Figura 89. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons el total d'ingressos (€/MW).	375
Figura 90. Rendiment econòmic municipal de la potència eòlica instal·lada segons el total d'ingressos (€/MW).	376
Figura 91. Percentatge del total ingressos provinents de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos en els pressupostos municipals.	378
Figura 92. Percentatge del total ingressos provinents de les centrals eòliques sobre el total d'ingressos en els pressupostos municipals.	379
Figura 93. Producció elèctrica anual (MWh/any) per MW eòlic instal·lat a Catalunya, segons ICAEN i REE (1999-2009).....	381
Figura 94. Retribució mitjana ponderada de les instal·lacions eòliques a l'Estat espanyol.	383
Figura 95. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen els municipis (impostos i convenis)	384
Figura 96. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen els municipis (impostos i convenis)	384
Figura 97. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen els municipis (via impostos).....	386
Figura 98. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen	

els municipis (via impostos)	387
Figura 99. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen els municipis (via convenis).....	388
Figura 100. Percentatge (%) de la facturació estimada de les centrals eòliques que ingressen els municipis (via convenis).....	389
Figura 101. Model d'enquesta tramesa als ajuntaments amb centrals eòliques al seu terme municipal (primer full de l'enquesta).....	422
Figura 102. Model d'enquesta tramesa als ajuntaments amb centrals eòliques al seu terme municipal (segon full de l'enquesta).....	423
Figura 103. Ingressos municipals procedents dels impostos obligatoris sobre les centrals eòliques	424
Figura 104. Ingressos municipals procedents dels convenis signats entre ajuntaments i empreses eòliques	425
Figura 105. Total d'ingressos municipals procedents de les centrals eòliques	426
Figura 106. Relació entre la facturació estimada de les centrals eòliques i els ingressos municipals	427
Figura 107. Relació entre la facturació estimada de les centrals eòliques i els ingressos municipals (Impostos).....	428
Figura 108. Relació entre la facturació estimada de les centrals eòliques i els ingressos municipals (Convenis)	429
Figura 109. Impacte laboral de les instal·lacions eòliques a nivell municipal.....	432

1. INTRODUCCIÓ

1.1. PRESENTACIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA RECERCA

Els darrers anys, a les comarques de les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona, s'han produït un seguit de mobilitzacions i conflictes territorials a l'entorn de diversos projectes (transvasaments, centrals tèrmiques, centrals eòliques, abocadors, urbanitzacions i camps de golf,...), que una part de la societat ha contemplat com una amenaça per al desenvolupament socioeconòmic del territori, com una agressió al medi ambient, i/o com una potencial pèrdua en la qualitat de vida. En el context d'aquestes mobilitzacions, ha anat apareixent el concepte de paisatge com a objecte de preocupació, i un ressorgiment dels aspectes de reivindicació de les identitats territorials en el marc del procés de globalització.

Així, i tal i com ja s'havia realitzat en el cas de les mobilitzacions veïnals urbanes de finals dels anys seixanta i setanta del segle passat, des de la geografia ha sorgit l'interès per analitzar en detall aquest ventall de mobilitzacions i conflictes territorials relacionats amb el paisatge. De tota manera, poques vegades s'ha analitzat en profunditat la relació entre el paisatge i aquests conflictes territorials. Així doncs, la tesi, que aquí es presenta, pretén posar en relació aquestes dues qüestions en un àmbit territorial concret, les comarques meridionals, que ha estat focus de nombrosos conflictes territorials els darrers temps. El propòsit és el de comprendre la interrelació entre el paisatge i els conflictes territorials; de com interactuen entre si, quin és el posicionament i els arguments dels diversos agents que hi intervenen, com evoluciona el propi paisatge en el marc del conflicte i quin és el tractament d'aquestes tensions territorials en la implementació de les polítiques públiques implicades. Dit d'una altra manera, es tractarà de precisar si el paisatge ha estat o no, o de quina manera, un element considerat per part dels agents que s'han mobilitzat en els diversos conflictes territorials.

Tot això en un context on el paisatge ha esdevingut un nou tema en l'agenda social i política, amb la implementació de diversos instruments legislatius i tècnics que han permès catalogar els diversos paisatges de Catalunya, tenint una visió global del conjunt de valors i dinàmiques paisatgístiques del país i amb la voluntat d'integrar el

paisatge en el conjunt de polítiques i dinàmiques socioeconòmiques de totes les escales territorials. De tota manera, es tracta d'una pràctica recent que encara no ha estat suficientment implementada.

L'interès de la recerca, doncs, és doble. Per una banda, permetrà analitzar en profunditat el paper del paisatge en uns conflictes territorials que sovint són desconeguts per a la societat que no hi està implicada i que sovint només en té coneixements fragmentats, parcials, i incomplets. Per l'altra, la realització d'aquesta tesi doctoral hauria de permetre desenvolupar, en el marc de la Universitat Rovira i Virgili en particular, i en el camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre en general, un grup de recerca en paisatge, per tal d'aprofundir en el coneixement dels paisatges d'aquests àmbits territorials. D'aquesta manera, els resultats dels processos de recerca revertirien socialment a través de la difusió i transferència de coneixement i la seva implementació en les polítiques públiques; tot plegat per millorar la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes de les comarques meridionals de Catalunya.

1.2. TRAJECTÒRIA PERSONAL VINCULADA A LA RECERCA

Aquesta tesi doctoral és la culminació i, alhora, la continuació, d'un llarg recorregut personal vinculat a diversos projectes d'investigació i de transferència de coneixement en el camp del paisatge, l'energia, i els conflictes territorials, tant des del marc acadèmic en el si del Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, com des dels vincles amb diversos moviments socials de defensa del territori.

Aquest camí es va iniciar un cop acabada la llicenciatura amb l'interès per temes relacionats amb el paisatge. Així, ja l'any 1998 es va col·laborar amb el Servei Científico-Tècnic de Gestió i Evolució del Paisatge (Universitat de Barcelona), i més concretament amb l'organització del III Congrés de Ciència del Paisatge celebrat a Berga. El procés d'aprenentatge en paisatge va continuar els cursos 1998-1999 i 1999-2000 a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) de la Universitat Politècnica de Catalunya, amb dos cursos de Postgrau en Arquitectura del paisatge.

A l'octubre de 2000, a la Universitat Rovira i Virgili es va gaudir d'una beca per a personal acadèmic en formació, que va permetre culminar el 2001 els cursos de Doctorat en Geografia Física a la Universitat de Barcelona, i obtenir el Diploma d'Estudis Avançats (DEA) amb l'estudi *Paisatge vegetal litoral del sector sud del municipi de l'Ametlla de Mar (Baix Ebre)*, dirigit pel Dr. Josep Maria Panareda i Clopés.

En paral·lel a aquest procés formatiu, entre els anys 1998 i 2000 es va col·laborar com a becari en formació en el Departament de Geografia, on s'hi va redactar diversos projectes de transferència de coneixement en el camp de la gestió d'espais d'interès natural, la gestió d'espais fluvials, i la sostenibilitat en turisme.

L'any 2002 amb el col·lectiu TerritoriTaller i la col·laboració de diverses associacions de joves geògrafs i universitats catalanes, es va organitzar a Tortosa el I Taller per a Joves Geògrafs, amb el títol *Objectius socioambientals i participació local en les polítiques territorials: criteris per a les estratègies territorials de les Terres de l'Ebre*. Aquí és on s'inicià l'estudi dels conflictes territorials i de la seva interrelació amb el paisatge, la planificació territorial i la governança dels territoris. Un camí que va tenir continuïtat entre els anys 2003 i 2005 amb el contracte amb la Diputació de Barcelona i la col·laboració amb la Societat Catalana d'Ordenació del Territori per a l'elaboració de l'Anuari Territorial de Catalunya. Un projecte que pretenia recopilar els debats territorials de manera sistemàtica i continua en el temps, i que ja té tretze anys d'existència. Aquesta experiència va ser una bona introducció en el coneixement i el tractament dels diversos conflictes territorials que en aquells anys s'estaven produint a Catalunya. En el mateix marc de la Diputació de Barcelona, es va col·laborar en l'organització de diverses jornades i publicacions de llibres que tractaven qüestions relacionades amb el planejament territorial, el paisatge, i els conflictes territorials. El contacte amb veritables experts en la matèria va enriquir enormement els coneixements en aquests respectius camps, i la interrelació entre ells.

A partir de l'any 2004 hi hagué l'oportunitat d'entrar a formar part del col·lectiu docent del Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, com a professor associat. Des del curs 2008 s'imparteix docència de l'assignatura *Territori*

i paisatge. Projectes territorials, al Grau d'Arquitectura, i des del 2010 les assignatures *Marc de la Planificació Territorial* i *Anàlisi i disseny de propostes per a la planificació territorial: àmbit físic*, al 3r. curs del Grau de Geografia i Ordenació del Territori. Des d'aquest context universitari, va arribar l'oportunitat de poder coordinar i redactar els Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona, primer, i de les Terres de l'Ebre, després. El contacte continu amb coneixedors del territori i amb experts en l'estudi del paisatge, va fer d'aquesta, una experiència vital intensa que va acabar sent la guia que m'ha portat a elaborar aquesta tesi doctoral.

Així mateix, tant des de l'àmbit universitari com professional s'han anat transferint socialment tots aquests coneixements, ja sigui en forma d'estudis, articles, llibres o assessoraments, molts dels quals segueixen el fil de la present tesi doctoral, i que han servit per bastir les bases de la mateixa. En aquest sentit, destacar diversos assessoraments en matèria de paisatge a la Universidad de Sevilla (2012-2014), al Centre d'Interpretació de Gandesa (2010-2011), o al Pla Estratègic de Reus (2010-2011). També diverses aportacions en estudis i informes de caire paisatgístic a través del Ministerio de Medio Ambiente (2009-2010), l'Observatori del Paisatge de Catalunya (2009-2014), o diverses institucions locals (ajuntaments d'Horta de Sant Joan, La Granadella, o Cervera).

Totes aquestes aportacions, i d'altres en el camp de l'energia, han estat publicades en forma de diversos articles o llibres. En aquest sentit destacar els llibres *Els paisatges de l'Alt Camp*, publicat per Cossetània Edicions l'any 2014, i *Impacte econòmic de les centrals eòliques en els pressupostos municipals a Catalunya. Estudi comparatiu*, publicat per Editorial Pagès el mateix any. També diversos articles sobre paisatge i energia han estat publicats en diverses actes de congressos o en revistes, com "La ecología política de conflictos sobre energía eólica: un estudio de caso en Cataluña", publicat l'any 2012 a *Documents d'Anàlisi Geogràfica de la Universitat Autònoma de Barcelona*, o "Els conflictes territorials del sistema elèctric a Catalunya", publicat el 2011 a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*.

Una altra forma de socialització dels coneixements en els camps del paisatge, l'energia, i els conflictes territorials, també ha estat la col·laboració amb diversos moviments socials en defensa del territori. En aquest sentit es destaquen dues

col·laboracions més intenses que altres, amb la Plataforma per la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat, i amb la Plataforma per la Defensa de la Terra Alta.

1.3. OBJECTIUS DE LA INVESTIGACIÓ I PLANTEJAMENT DE LA HIPÒTESI

Com indica el títol, i com s'acaba d'exposar en l'apartat anterior, aquesta tesi és el resultat d'un procés d'investigació que pretén reflexionar i aprofundir en el coneixement de la relació entre el paisatge i els conflictes territorials. A continuació, s'exposarà l'objectiu general de la tesi així com la pregunta, que a mode d'hipòtesi, es planteja.

El paisatge es presenta com un factor determinant en la qualitat de vida de la ciutadania i en un element de desenvolupament socioeconòmic per a les comunitats, segons queda recollit en el Conveni Europeu del Paisatge (Florència, 2000), que a més, reconeix l'existència d'un dret ciutadà a gaudir de paisatges de qualitat.

El desenvolupament socioeconòmic en el qual s'està immers, ha menystingut tradicionalment els aspectes paisatgístics en els processos de construcció de nous espais. Si bé, des de la recuperació de la democràcia, a Catalunya s'ha legislat i gestionat sobre els territoris urbans, per fer-los més funcionals i millorar-los paisatgísticament, així com respecte els espais d'interès natural, no ha succeït el mateix amb el 60-70% del territori que no és ni una cosa ni l'altra, i que tradicionalment s'han conegut com a sòls no urbanitzables, espais agraris o espais rurals. Així doncs, hi ha una gran part del territori que en gestionar-se sectorialment (agricultura, gestió forestal, infraestructures de mobilitat, gestió de residus, generació i transport d'energia, etc.) ha anat a collint tota una sèrie de nous usos, que a la vegada han comportat transformacions paisatgístiques de diversa consideració.

L'aparició els darrers anys de diversos projectes en aquests espais ha comportat que des de determinats sectors socials s'hagin oposat a la seva realització, en entendre que els impactes (socials, ambientals, econòmics,...) no eren assumibles per al territori. En el discurs d'aquests grups opositors ha entrat paulatinament el concepte

de paisatge (impacte, valor, risc,..., del paisatge).

En efecte, durant els darrers 15 anys a Catalunya hi hagut una veritable eclosió del concepte paisatge, tant a nivell acadèmic i investigador com en els mitjans de comunicació, així com també en l'aplicació de polítiques de paisatge. Diverses raons expliquen aquesta eclosió. Joan Nogué (2005) apunta que una de les raons té a veure amb el paper rellevant que el paisatge té i ha tingut en la formació, consolidació i manteniment d'identitats territorials, i es pregunta si aquesta constatació implicaria una reafirmació de la vella trilogia paisatge-cultura-regió tan present en els estudis geogràfics de principis del segle XX. Per altra banda, Nogué es pregunta si les dinàmiques territorials contemporànies posen en dubte i qüestionen el sentit que fins ara s'havia donat a conceptes com el de lloc, o com el de paisatge mateix.

En efecte, a llarg dels darrers anys, diversos indrets de les comarques meridionals de Catalunya han estat implicats en un seguit de dinàmiques territorials (creixements urbanístics, infraestructures viàries, centrals eòliques, etc.), que comporten implícitament unes transformacions dels paisatges. Aquestes transformacions, sovint han estat interpretades pels agents territorials i/o per la ciutadania com a degradants de les qualitats i valors dels espais de vida que són els paisatges.

Així doncs, l'objectiu central de la present tesi doctoral serà el d'analitzar:

- 1) De quina manera es reivindica el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya en els diferents conflictes territorials que han aparegut.
- 2) De quina forma aquests conflictes influeixen en les pròpies dinàmiques territorials i quins paisatges se'n deriven.
- 3) I, com aquests conflictes interaccionen amb les polítiques i els mecanismes de gestió del paisatge que s'estan impulsant des de les administracions públiques i/o des del teixit social.

És per això que, davant la disparitat de propostes de transformació territorial que han aparegut a les comarques meridionals de Catalunya, la present tesi doctoral es centrarà en aquells projectes que puguin permetre el diagnòstic i la descripció del discurs paisatgístic que ha estat utilitzat pels grups opositors als projectes. Seria molt complicat aconseguir recopilar i tractar sobre tots els aspectes que es relacionen amb

aquest tema.

La pregunta de recerca que es planteja a mode d'hipòtesi, és la següent:

Els conflictes territorials de base paisatgística apareguts en els darrers anys a les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona, representen un increment en la conscienciació ciutadana envers els aspectes territorials i paisatgístics que desemboca en la formulació d'eines de protecció, ordenació i gestió del paisatge?

La tesi pretén comprovar si aquests conflictes territorials que impliquen aspectes paisatgístics, culminen en uns paisatges més ben gestionats o no en els territoris objecte de conflicte.

1.4. METODOLOGIA

En el present apartat es presenten els mètodes que s'han utilitzat per a l'elaboració de la present tesi doctoral, així com els procediments tècnics seguits durant el desenvolupament de la investigació. En aquest sentit, per l'obtenció de dades s'ha plantejat la utilització de tècniques o instruments de recollida de dades amb la finalitat de comprovar la validesa o no de la hipòtesi central de la tesi.

D'acord amb la qüestió referida als conflictes territorials on el paisatge ha estat motiu de debat i en relació amb la hipòtesi plantejada, la present tesi s'emmarca com un estudi descriptiu i explicatiu dels diversos conflictes, amb la intenció d'analitzar el comportament d'aquests moviments reivindicatius, i la seva influència en les polítiques de paisatge i en la gestió, ordenació i conservació dels paisatges objecte de conflicte. La tesi, doncs, intenta captar i descriure els conflictes paisatgístics a les comarques meridionals de Catalunya (Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre), estudiant els seus principals components amb la finalitat d'afavorir-ne la seva comprensió, i determinar-ne la seva possible influència en les polítiques i en la gestió del paisatge.

En la investigació es plantegen quatre fases, i per a cadascuna es desenvolupen

diverses metodologies. A la primera fase (capítol 2) es desenvolupa una teorització sobre el paisatge a partir de l'anàlisi de les polítiques públiques de paisatge que s'han desenvolupat a Catalunya els darrers anys, per una banda, i sobre les mobilitzacions i els conflictes socials i territorials, per l'altra. En una segona fase (capítol 3), s'analitzen les mobilitzacions i conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya, i es fa èmfasi en aquells conflictes territorials on el paisatge hi apareix com objecte de reivindicació. En una tercera fase (capítol 4), es fa una anàlisi del conflicte entre el paisatge i l'energia eòlica. En una darrera fase (capítol 5) s'elabora un balanç del procés d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya. Finalment, un cop elaborades totes les fases es presentaran les conclusions (capítol 6), on es determinarà el grau d'adequació de la recerca feta a la hipòtesi plantejada inicialment.

Per aconseguir l'objectiu plantejat, i tal com s'ha escrit, segons es tracti d'una o altra fase de la investigació s'ha aplicat un disseny d'investigació diferent. Així, per al marc teòric, s'ha realitzat un buidatge bibliogràfic ampli i divers de continguts, Majoritàriament s'han consultat diversos centres de documentació virtuals, tant de l'administració pública com de centres acadèmics i de recerca.

Aquest buidatge bibliogràfic sistemàtic ha permès constatar l'estat actual de les polítiques públiques de paisatge a Catalunya, per una banda, així com el grau de coneixement dels conflictes socials de base territorial, que han estat estudiats des de diverses disciplines, com la filosofia, la sociologia, la ciència política, o, fins i tot, des de la geografia. Tanmateix, s'ha pogut constatar també que l'objecte d'estudi central de la tesi, la relació entre paisatge i conflicte territorial, no ha estat estudiat de forma àmplia, i encara menys per al context territorial de Catalunya, tot i que existeixen diverses aproximacions.

S'ha volgut contribuir amb la present tesi doctoral a ampliar la base d'estudi de la relació entre el paisatge i el conflicte territorial. En aquesta recerca teòrica, no s'analitza cap estudi de cas, més enllà de l'aplicació de les polítiques de paisatge a Catalunya a partir de diversos instruments previstos en la legislació vigent, com els Catàlegs de paisatge o les Cartes de paisatge. Tot i que es tracta d'una gran quantitat de material bibliogràfic, s'han pogut recollir les aportacions més rellevants en els

diversos camps analitzats, fer-ne un buidatge sistemàtic i elaborar-ne uns textos sintètics i alhora complets.

Per a l'anàlisi de la relació del paisatge i els conflictes territorials, d'entrada ja es constata la dificultat en la disponibilitat de dades publicades sobre aquesta qüestió. Així doncs s'ha optat per elaborar un buidatge de la sèrie *Anuari Territorial de Catalunya*, que es publica des de l'any 2003 a través de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori. Aquesta font d'informació, pel seu caràcter periodístic, ha estat imprescindible ampliar-la i complementar-la amb altres fonts de documentació. Per exemple, amb la base de dades dels diversos processos de participació ciutadana realitzats en el marc dels Catàlegs de Paisatge del Camp de Tarragona i el de les Terres de l'Ebre, i en els quals s'hi ha participat com a coordinador-redactor.

La consulta i buidatge de l'*Anuari Territorial de Catalunya* ha permès per una banda, elaborar una anàlisi exhaustiva de la tipologia de processos territorials que han derivat en conflicte a les comarques meridionals. D'altra banda, ha permès conèixer i destriar aquells projectes en els que el paisatge ha estat un element de reivindicació. Amb la consulta d'aquest document s'ha pogut acotar una anàlisi detallada d'un conflicte territorial on el paisatge ha estat rellevant: el procés d'implantació de centrals eòliques. Per a l'ampliació de la informació d'aquest conflicte s'ha fet un buidatge de tota la legislació i planificació eòlica a Catalunya, posant especial èmfasi en el tractament del paisatge en aquests documents, així com bibliografia d'estudis de casos tant en el propi àmbit català com estatal o internacional. Igualment, per a l'estudi en detall del conflicte entre les centrals eòliques i el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya, s'ha consultat informació elaborada pels diversos moviments socials en defensa del territori, així com altres fonts bibliogràfiques, algunes d'elles periodístiques.

Per a fer el balanç del procés d'implantació de les centrals eòliques a Catalunya s'ha optat per la recopilació directa d'informació, a través de l'enviament d'un model d'enquesta als diversos ajuntaments amb centrals eòliques als seus municipis. Aquesta metodologia ha permès obtenir informació dels beneficis que aquestes centrals eòliques aporten als municipis on estan implantades, i contrastar-ho amb els conflictes que els processos d'implantació ha generat al llarg dels darrers anys en

aquests territoris. Així, entre el 30 de maig i el 12 d'octubre de 2012 es va enviar un qüestionari als 39 ajuntaments que en aquell moment tenien centrals eòliques en funcionament al seu municipi. Les respostes van ser analitzades i sistematitzades en taules i gràfiques per tal de sintetitzar tota la informació, i facilitar-ne així la seva interpretació.

Tots els documents consultats, així com el model d'enquesta i les taules sintètiques, es poden consultar a la bibliografia i a l'annex, respectivament, de la present tesi doctoral.

2. MARC DEL PAISATGE I ELS CONFLICTES TERRITORIALS A CATALUNYA

2.1. EL PAISATGE EN EL MARC DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES A CATALUNYA

L'estudi del paisatge és una característica de la geografia des de fa més de cent anys, com a pràctica habitual a les escoles geogràfiques tradicionals, y com a mètode tant d'investigació com d'exposició, fins al punt que es situà al centre de la investigació geogràfica (Troll, 1966, i Martínez de Pisón, 1999, citat a González Trueba, 2012). No obstant, es tractava d'una aproximació essencialment fisiognòmica i funcional del paisatge des del vessant de la interrelació dels elements físics (elements abiòtics i biòtics) amb l'activitat humana en un moment determinat, deixant de banda els aspectes perceptius (Sochava 1962, 1970, 1972, i Bertalanffy, 1951, 1968, citats a González Trueba, 2012). De tota manera, ja es tenia en consideració que per a l'estudi del paisatge calia tenir en compte també la manera en com les diferents societats gestionen el medi natural, els recursos. Una gestió canviant al llarg de la història i que “depèn de condicions socials, econòmiques i també psicològiques i polítiques” (Troll, 1966, citat a González Trueba, 2012, p. 191), i que està vinculada, entre altres qüestions, a les relacions de poder i els interessos materials que tenen diversos grups socials en un moment determinat.

De tota manera, la present tesi doctoral no pretén fer un tractament en profunditat de la concepció del terme paisatge, ni de l'enfocament que li han donat les diverses escoles geogràfiques, ja que supera el propòsit de la present investigació, i és una qüestió àmpliament tractada per diversos autors del nostre entorn geogràfic.

El present apartat, doncs, pretén abordar la qüestió del paisatge des de la seva concepció contemporània i de les diverses polítiques públiques que s'estan impulsant en la matèria, especialment en l'entorn de l'àmbit català. Així doncs, es reflexionarà sobre el paper del paisatge en el context actual a Catalunya, a partir de l'anàlisi de les polítiques públiques que des del 2005 s'han implantat a Catalunya per tal de protegir, gestionar i ordenar el paisatge. Així, primer de tot s'analitzarà la Convenció Europea del Paisatge, signada a Florència l'any 2000 i que és el punt de partida de les diverses polítiques que s'han aplicat posteriorment a Catalunya. En un segon

subapartat, es farà referència a la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i al reglament d'aplicació aprovat mitjançant el Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística. Seguidament, en el tercer subapartat, s'analitzaran les estratègies d'acció política que en relació al paisatge s'han dut a terme des del Govern de la Generalitat de Catalunya. El quart subapartat està reservat a l'anàlisi dels instruments de protecció, gestió i ordenació del paisatge, com són els Catàlegs i les Cartes de paisatge. En aquest apartat s'aprofundirà en els Catàlegs de paisatge aprovats en els àmbits territorials del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, i servirà a mode de contextualització de les dinàmiques i valors paisatgístics dels àmbits on és centra la present tesi doctoral. I finalment, el present apartat clou amb l'anàlisi de la vinculació entre la planificació territorial i el paisatge, especialment a través de les Directrius de paisatge aprovades conjuntament amb el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre¹.

2.1.1. EL CONVENI EUROPEU DE PAISATGE

En vista d'una sèrie de recomanacions² i la creixent demanda social, el Consell d'Europa dels poders locals i regionals (CLRAE), va decidir elaborar un projecte de conveni europeu sobre paisatges per a la seva adopció per part del Comitè de Ministres del Consell d'Europa. El setembre de 1994, la CLRAE va crear expressament un grup per a l'elaboració del projecte.

¹ El Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona, aprovat definitivament en data 12 de gener de 2010 (DOGC núm. 5559, de 3 de febrer de 2010), no incorporava les Directrius de Paisatge. Tot i això, si que el PTP del Camp de Tarragona considerava parcialment el paisatge, tan en la fase d'anàlisi com en les propostes d'ordenació.

² A 1a Conferència de ministres de medi ambient europeus celebrada a Dobris el juny de 1991, l'Agència Europea del Medi Ambient de la Unió Europea va publicar *Europe's Environment: the Dobris Assessment* (Medi ambient a Europa: l'avaluació de Dobris), una anàlisi en profunditat de l'estat i les perspectives del medi ambient a Europa. El Capítol 8 tracta els paisatges, i en les conclusions expressa l'esperança que el Consell d'Europa prengui la iniciativa de la redacció d'un conveni europeu sobre paisatges rurals.

Per altra banda, el 1995 la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) va publicar *Parks for life: actions for protected areas in Europe* (Parcs per a la vida: accions per a àrees protegides a Europa. Aquest text defensava l'elaboració d'un conveni internacional sobre la protecció del paisatge rural a Europa, implicant-hi el Consell d'Europa.

Aquest grup es va reunir per primera vegada el novembre d'aquell mateix any, i va convidar a prendre'n part de la tasca del grup, d'acord amb el principi de consulta i participació, a diversos òrgans i programes internacionals, nacionals i regionals.

Una de les primeres tasques que va engegar el grup de treball va ser l'elaboració d'una proposta de conveni europeu de paisatge així com un estudi comparatiu de les lleis de paisatge de diversos països europeus. D'aquesta manera, es podien aclarir les diverses situacions i les pràctiques legals relacionades amb la protecció, gestió i planificació del paisatge en els estats membres del Consell d'Europa³.

A partir d'aquí, i al llarg dels següents anys, el grup de treball va anar celebrant diverses trobades i jornades de treball per anar perfilant el projecte de conveni europeu de paisatge. El 1997, durant la celebració de la quarta sessió de treball és va apropar un esborrany preliminar del Conveni Europeu del Paisatge, que es va trametre tant a l'Assemblea parlamentària del Consell d'Europa com als diversos ministeris estatals implicats, així com a diverses organitzacions internacionals i no governamentals.

En el marc d'una conferència de consulta celebrada a Florència (Itàlia) el 1998 on hi van participar els actors esmentats, es van anar perfilant la diversitat de requeriments legals sobre protecció, gestió i planificació dels paisatges dels diversos estats membres. D'aquesta conferència en va sorgir un esborrany final del Conveni Europeu del Paisatge, que es va trametre a la CLRAE per a la seva aprovació en la seva cinquena sessió plenària que s'havia de celebrar a Estrasburg el mes de maig de 1998).

Un cop aprovat l'esborrany per part de la CLRAE, es va trametre al Comitè de Ministres del Consell d'Europa per a la seva adopció com a conveni. El 1999 el Comitè de Ministres va decidir crear un comitè d'experts governamentals per a que

³ El Consell d'Europa és una organització internacional que s'estableix pel Tractat de Londres de 1949 i que avui en dia engloba a 47 països d'Europa. La seu del Consell d'Europa està a Estrasburg, a la frontera entre França i Alemanya. Pot ser-ne membre qualsevol estat europeu que accepti els principis de la llei i que garanteixi els drets humans fonamentals i la llibertat dels ciutadans.

El Consell d'Europa no té res a veure amb la Unió Europea. Són dues organitzacions internacionals diferents tot i que molts membres siguin comuns i que tinguin acords entre elles.

redactessin el Conveni Europeu del Paisatge sobre la base de l'esborrany elaborat pel CLRAE. Fruit del treball d'aquest comitè d'experts, va sorgir un avantprojecte del Conveni Europeu del Paisatge que es va aprovar per part del Comitè de Ministres del Consell d'Europa en la reunió celebrada a Florència el 19 de juliol de 2000. El 20 d'octubre de 2000 el document es va obrir a les signatures d'adhesió dels diversos estats membres.

En aquest sentit, el Parlament de Catalunya, per mitjà de la Resolució 364/VI del 14 de desembre de 2000, acordà de manera unànime adherir-se al Conveni Europeu del Paisatge.

L'objectiu general del Conveni és encoratjar les autoritats públiques a adoptar polítiques i mesures a escala local, regional, nacional i internacional per protegir, gestionar i planificar els paisatges a tot Europa per tal de conservar i millorar la qualitat del paisatge i fer que el públic, les institucions i els poders locals i regionals reconeixin el valor i la importància del paisatge i prenguin part en les decisions públiques que hi estan relacionades.

Una de les qüestions més rellevants del Conveni Europeu del Paisatge és l'adopció d'una definició del concepte de paisatge. Aquest fet és rellevant ja que des de les diverses aproximacions acadèmiques i professionals es donaven diverses definicions del paisatge. També és important en el sentit que permet una millor comunicabilitat amb la societat i l'adopció per part d'aquesta d'un concepte complex i polisèmic. Així doncs, el Conveni Europeu del Paisatge defineix el paisatge com "Qualsevol part del territori, tal i com és percebuda per les poblacions, i que és el resultat de l'acció de factors naturals i humans i de les seves interrelacions." (Consell d'Europa, 2000).

Aquesta definició incorpora, doncs, la dimensió subjectiva i objectiva del paisatge, com a concepte polisèmic que permet captar les relacions dinàmiques entre la societat i l'entorn. Així, per una banda, la primera part de la definició "Qualsevol part del territori, tal i com és percebuda per les poblacions, (...)" fa referència a la dimensió subjectiva, això és, a la valoració social i cultural i les representacions i imatges que la societat té del territori. Per la seva banda, la segona part de la

definició “(...) i que és el resultat de l’acció de factors naturals i humans i de les seves interrelacions.”, es refereix a la dimensió objectiva, això és, als processos ambientals, socials i econòmics que es relacionen a través d’interaccions complexes i dinàmiques, i que permeten estudiar les relacions entre la societat i l’entorn.

Els aspectes més destacats del Conveni Europeu del Paisatge es poden resumir en:

- El Conveni és aplicable a totes les parts d’Europa, incloses les àrees naturals, rurals, urbanes i periurbanes. No es limita ni als components culturals, ni als modificats per l’home ni els naturals del paisatge: té a veure amb tots ells i la manera com s’interrelacionen.
- Tot el territori és paisatge, i no només els paisatges singulars, pintorescos o excepcionals.
- Es reconeix l’existència d’un dret dels ciutadans a tindre i gaudir d’un paisatge de qualitat.
- El paisatge és un element de qualitat de vida i un factor de desenvolupament de les comunitats.

2.1.2. LA LLEI 8/2005, DE 8 DE JUNY, DE PROTECCIÓ, GESTIÓ I ORDENACIÓ DEL PAISATGE

Com s’ha escrit anteriorment, el 14 de desembre de 2000 el Parlament de Catalunya va acordar unànimement (Resolució 364/VI) adherir-se al Conveni europeu del paisatge, aprovat pel Consell d'Europa el 20 d'octubre de 2000. El Conveni reclamava a tots els països membres que posessin en pràctica polítiques de paisatge, que són definides com "un element essencial per al benestar individual i social, la protecció, gestió i planejament del qual comporten drets i deures per a tots" (Consell d’Europa, 2000). La plasmació de l'adhesió al Conveni europeu del paisatge es concreta amb l'aprovació, el 8 de juny de 2005, la Llei 8/2005 de protecció, gestió i ordenació del paisatge (d’ara en endavant, Llei de paisatge de Catalunya). La Llei de paisatge de Catalunya es va provar amb els vots favorables de tots els grups parlamentaris excepte el del grup de Convergència i Unió (CiU), que es va abstenir.

La Llei de paisatge de Catalunya té per objecte el reconeixement, la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge, a fi d'harmonitzar-ne la preservació dels valors patrimonials, culturals i econòmics amb un model de desenvolupament sostenible. Aquest nou marc legal, pioner a Espanya, preveia els principis que han de guiar l'actuació dels poders públics en matèria de paisatge, els instruments concrets d'intervenció, i també les mesures de sensibilització, educació i suport. El nou marc legal preveia el dret dels ciutadans a viure en un entorn culturalment significatiu.

D'aquesta manera, la llei estableix les bases per a la dotació de la protecció jurídica pertinent dels paisatges catalans, i estableix els corresponents instruments per gestionar-los i millorar-los. En aquest sentit, entre altres iniciatives emmarcades en una nova política de paisatge per a Catalunya, la llei de paisatge estableix la creació de l'Observatori del Paisatge, la realització dels Catàlegs de Paisatge, i l'elaboració de les Directrius de paisatge.

La Llei de paisatge de Catalunya parteix del reconeixement de la gran riquesa i diversitat de paisatges que existeixen a Catalunya, fruit de la pròpia diversitat dels factors naturals i de les diferents cultures que l'han transformat al llarg de la història. Segons reconeix la llei, aquesta riquesa i diversitat paisatgística constitueix un patrimoni (ambiental, cultural, social i històric) que influeix en la qualitat de vida dels ciutadans i que esdevé sovint un recurs de desenvolupament econòmic. També considera que alguns paisatges estan afectats per processos de degradació i de banalització, que posen en perill els valors ambientals, culturals i històrics que aquests paisatges contenen. Entre aquests processos esmenta l'extensió desmesurada i poc ordenada de l'urbanització, l'impacte de determinades infraestructures, l'abandonament de l'agricultura, de la silvicultura i de la ramaderia, o la degradació d'algunes àrees urbanes, entre altres.

Seguint l'establert pel Conveni Europeu del Paisatge, la Llei de paisatge de Catalunya entén per paisatge "una àrea, tal com la percep la col·lectivitat, el caràcter de la qual és el resultat de la interacció de factors naturals i humans". La mateixa llei estableix una sèrie de definicions per tal de crear un criteri terminològic que eviti interpretacions divergents, així, defineix:

- Objectiu de qualitat paisatgística: la formulació per les autoritats públiques de les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn.
- Protecció del paisatge: les accions destinades a conservar i mantenir els trets destacats o característics d'un paisatge, justificades pels valors patrimonials, ambientals i econòmics, que provenen de la configuració natural i de la intervenció humana.
- Gestió del paisatge: les actuacions dirigides a guiar i harmonitzar les transformacions induïdes pels processos socials, econòmics i ambientals.
- Ordenació del paisatge: les actuacions que presenten un caràcter prospectiu particularment accentuat encaminades a millorar, restaurar o crear paisatges.

De la Llei de paisatge de Catalunya destaquen diversos capítols i articles. Així a l'Article 1 (Objecte) es destaca que a fi de preservar els valors naturals, patrimonials, culturals, socials i econòmics del paisatge, la llei té per objecte el reconeixement, la protecció, la gestió i l'ordenació del paisatge. En aquest sentit s'impulsarà la plena integració del paisatge en el planejament i en les polítiques d'ordenació territorial i urbanístiques, i també en les altres polítiques sectorials que hi incideixen de manera directa o indirecta (Generalitat de Catalunya, 2005). En l'apartat c de l'Article 2 (Principis) es reconeix el paisatge com un element de benestar individual i col·lectiu, amb valors estètics i ambientals, i amb una dimensió econòmica, cultural, social, patrimonial i identitària. En l'Article 5 (Polítiques de paisatge), s'exposa que la consideració del paisatge s'integrarà, per mitjà dels diferents plans i programes, en les polítiques d'ordenació territorial i urbanística, agrícola, forestal, ramadera, d'infraestructures, cultural, social, econòmica, industrial i comercial, i, en general, en qualsevol altra política sectorial amb incidència directa o indirecta sobre el paisatge. En l'Article 9 (Instruments), dins del Capítol II (El paisatge en el planejament territorial), s'esmenta la creació dels Catàlegs del paisatge com aquells instruments per a protegir, gestionar i ordenar el paisatge. Igualment, en l'Article 14 es creen les Cartes de paisatge com els instruments per a la concertació de les polítiques de paisatge.

Les disposicions de la Llei de paisatge de Catalunya són d'aplicació en el conjunt del territori de Catalunya, tant a les àrees naturals, rurals, urbanes i periurbanes, com als paisatges singulars i als paisatges quotidians o degradats, i aquestes responen a una concepció transversal del paisatge. Tanmateix, com s'ha dit, la Llei de paisatge de Catalunya implica la integració del paisatge en les polítiques d'ordenació territorial i urbanística, i en la resta de polítiques sectorials que hi incideixin, vinculant per primera vegada la gestió del territori a la dimensió paisatgística de l'entorn. En aquest sentit, es regula la cooperació i coordinació entre les diferents administracions públiques a l'hora d'elaborar les polítiques de paisatge i la concertació entre agents públics i privats pel que fa a l'adopció d'instruments i decisions sobre el paisatge.

La Llei també preveu que la Generalitat fomenti la sensibilització de la societat sobre els valors del paisatge amb programes formatius i que potenciï i doni suport a les organitzacions públiques i privades que realitzin actuacions per promoure'l i protegir-lo.

La Llei de paisatge de Catalunya es va desplegar a partir del *Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística* (a partir d'ara Reglament de paisatge). Aquest Reglament de paisatge precisa la definició, característiques, àmbit territorials d'aplicació, les funcions, el contingut, la documentació, el procediment d'elaboració, aprovació, i revisió dels Catàlegs de paisatge (articles 2 a 12). També especifica el procediment d'elaboració, aprovació, i revisió de les Directrius de paisatge (articles 13 a 15), així com les característiques i continguts de les Cartes de paisatge (article 18). Igualment, estableix la naturalesa, composició, i funcions, de l'Observatori del Paisatge (articles 16 i 17). Tots aquests instruments de planificació, col·laboració i concertació en matèria de paisatge es desenvolupen en els subapartats següents.

Del Reglament de paisatge en destaca el desplegament d'uns instruments no previstos en la Llei de paisatge de Catalunya, però sí en la legislació urbanística⁴, i que són l'Estudi d'Impacte i Integració Paisatgística (EIIP) i l'Informe d'Impacte i

⁴ Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme.

Integració Paisatgística (IIIP). L'EIIP i l'IIIP no són uns instruments de planificació ni de concertació en matèria de paisatge, sinó que es tracta d'uns documents tècnics que han de permetre “considerar les conseqüències que té sobre el paisatge l'execució d'actuacions, projectes d'obres o activitats, i exposar els criteris adoptats per a la seva integració” (DPTOP, 2010a). Així, el Reglament de paisatge (articles 19 a 22) estableix la finalitat dels EIIP, determina els supòsits en què aquests són preceptius i en descriu el contingut bàsic.

Segons l'article 20, els EIIP es requereixen en els tres supòsits següents:

- a. Aquelles actuacions, usos, activitats i noves construccions en sòl no urbanitzable que s'han d'autoritzar pel procediment previst a l'article 48 del Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme (TRLU).
- b. Els supòsits en què així es requereixi pel planejament territorial o urbanístic.
- c. Tots aquells altres supòsits en què així ho estableixi qualsevol llei o disposició de caràcter general.

Segons l'article 21, el contingut dels EIIP ha d'incloure la descripció de l'estat del paisatge, les característiques del projecte i els criteris i mesures d'integració paisatgística adoptades.

Així mateix, l'esmentat Decret 343/2006 estableix els requisits dels informes d'impacte i integració paisatgística (IIIP), diu que els ha d'emetre l'administració competent en matèria de paisatge, i determina que l'objectiu d'aquests informes és avaluar la idoneïtat i suficiència dels criteris o les mesures adoptades en els estudis d'impacte i integració paisatgística per tal d'integrar en el paisatge les actuacions, usos, obres o activitats a fer. Els IIIP emesos per la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge s'incorporen com a document preceptiu i no vinculant als expedients de determinades actuacions abans que les comissions territorials d'urbanisme acordin l'atorgament d'autorització dels projectes o l'aprovació definitiva dels documents urbanístics (plans especials, plans parcials).

Fruit de l'experiència acumulada des del 2005 en el procés d'informació dels EIIP, el

DPTOP va publicar el 2010 la *Guia d'estudis d'impacte i integració paisatgística*, destinada a orientar els redactors d'aquests documents, atès que es tractava d'un instrument relativament nou i que disposava d'escassos referents a nivell internacional. Aquesta guia conté una primera part teòrica en la qual es proposa una metodologia, com a pauta general, i una segona part pràctica en la qual es presenten nou estudis de cas sobre supòsits diversos entre els previstos per la legislació vigent, amb una intenció exemplaritzant i aclaridora.

2.1.3 LES POLÍTIQUES DE PAISATGE A CATALUNYA.

Les polítiques públiques en matèria de paisatge que el Govern de la Generalitat de Catalunya desplega a partir de l'aprovació de la Llei de paisatge de Catalunya, es concreten en una sèrie de mesures que van des de la creació de l'Observatori del Paisatge i el desplegament dels instruments de planificació i concertació del paisatge (Catàlegs de Paisatge, Directrius de Paisatge, i Cartes de Paisatge), fins la publicació de diverses guies de paisatge i l'elaboració de programes d'educació i sensibilització en paisatge, passant per la participació en projectes europeus de paisatge, o la implementació del Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge.

Els instruments de planificació i concertació en matèria de paisatge s'analitzaran en més detall en els subapartats següents (2.1.4. i 2.1.5.).

2.1.3.1. L'Observatori del Paisatge de Catalunya

Tot i que la Llei de paisatge de Catalunya que preveu la creació de l'Observatori del Paisatge és de l'any 2005, la realitat és que aquest ens es crea formalment l'any anterior, el 2004. L'Observatori del Paisatge és una entitat d'assessorament de l'Administració catalana i de conscienciació de la societat en general en matèria de paisatge. Té dues seus, una de caràcter tècnic, a Olot, i una altra de caràcter administratiu, a la seu del Departament de Territori i Sostenibilitat a Barcelona. La Llei de Paisatge (Capítol III, Article 13) atribueix a l'Observatori una sèrie de funcions que ha de dur a terme, entre les quals hi ha l'elaboració dels Catàlegs de Paisatge.

Les funcions que li assignen els seus Estatuts són, entre altres:

- Establir criteris per a l'adopció de mesures de protecció, gestió i ordenació del paisatge;
- Fixar criteris per establir els objectius de qualitat paisatgística i les mesures i accions necessàries destinades a assolir aquests objectius;
- Elaborar els catàlegs de paisatge de Catalunya destinats a identificar, classificar i qualificar els diferents paisatges existents;
- Difondre estudis i informes i establir metodologies de treball en matèria de paisatge; estimular la col·laboració científica i acadèmica en matèria de paisatge, així com els intercanvis de treballs i experiències entre especialistes i experts d'universitats i altres institucions acadèmiques i culturals; fer el seguiment de les iniciatives europees en matèria de paisatge.
- Preparar seminaris, cursos, exposicions i conferències, així com publicacions i programes específics d'informació i formació sobre les polítiques de paisatge.
- Crear un centre de documentació obert a tothom.

L'Observatori del Paisatge s'organitza a partir d'un Consell Rector, una Comissió Executiva, un Consell Assessor, una Direcció, i una Àrea Tècnica i Administrativa (Figura 1). El Consell Rector és l'òrgan superior del Consorci de l'Observatori del Paisatge, que assumeix el govern, la direcció superior, l'administració, l'orientació i la definició de les grans línies d'actuació del Consorci, i està presidit pel conseller del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya. La Comissió Executiva és l'òrgan de caràcter permanent d'administració, gestió i proposta, a qui el Consell Rector pot delegar les atribucions que consideri oportunes. Els Estatuts estableixen que la Comissió té un nombre màxim de sis membres i està presidida pel Director general d'Ordenació del Territori i Urbanisme. El Consell Assessor és l'òrgan consultiu i d'assessorament de l'Observatori, i en formen part institucions molt diverses i, a títol individual, persones que s'han distingit per la seva vinculació a la temàtica paisatgística.

FIGURA 1. ORGANIGRAMA DE L'OBSERVATORI DEL PAISATGE

Consell Rector	President Vicepresident Secretari 9 vocals en representació de la Generalitat de Catalunya 1 representant de cadascuna de les 7 universitats públiques catalanes 1 representant de cadascuna de les 4 diputacions catalanes 1 representant de cadascuna de les 2 associacions municipalistes de Catalunya Alcalde d'Olot 1 representant de cadascun dels 9 col·legis professionals 1 representant de la Fundació Catalunya - La Pedrera
Comissió Executiva	Departament de Territori i Sostenibilitat Ajuntament d'Olot Diputació de Barcelona Fundació Catalunya - La Pedrera Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Direcció	
Àrea Tècnica i Administrativa	
Consell Assessor	President Institucions i associacions científiques i d'investigació Fundacions i associacions ecologistes, ambientals i agràries Persones físiques Entitats econòmiques i empresarials Ens públics, consorcis públics i privats Sindicats Entitats excursionistes Entitats educatives i culturals

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Observatori del paisatge (www.catpaisatge.net)

Així doncs, l'Observatori del Paisatge es postula com un espai de trobada entre l'administració (en tots els seus nivells), les universitats, els col·lectius professionals i el conjunt de la societat en relació amb tot el que tingui a veure amb el paisatge. D'aquí el seu caràcter de punt de trobada entre el món científic i el planejament territorial. La seva creació respon a la necessitat d'estudiar el paisatge, elaborar propostes i conscienciar la societat catalana de la necessitat d'una major protecció, gestió i ordenació del paisatge en el marc d'un desenvolupament sostenible. L'Observatori del Paisatge és, per tant, un centre de pensament i d'acció sobre el paisatge.

L'Observatori del Paisatge disposa d'un centre de documentació a Olot, que actua com un espai d'informació i consulta amb vocació d'esdevenir un centre de referència en temes de paisatge a Catalunya. El catàleg bibliogràfic del centre de documentació constava a finals de 2012 de 1767 documents, i està bàsicament format per monografies, publicacions periòdiques, documents inèdits, i documents audiovisuals, entre altres.

En la línia de recerca, l'Observatori del Paisatge ha treballat en l'elaboració d'un sistema d'indicadors de paisatge per tal de poder avaluar l'eficàcia de les polítiques de paisatge. Concretament, s'han establert 10 indicadors de paisatge. També s'ha treballat en el projecte PaHisCat (Paisatge Històric de Catalunya), amb l'objectiu de comprendre l'evolució històrica del paisatge de Catalunya per tal de protegir, ordenar i gestionar de manera més eficient els paisatges actuals i futurs.

En la línia de comunicació i difusió, l'Observatori ha organitzat diversos cursos, seminaris i jornades de temàtica paisatgística. Així mateix disposa d'una web que és un referent en l'àmbit del paisatge. Igualment, edita diversos butlletins i dossiers digitals per difondre diversos aspectes del paisatge.

En relació a les publicacions de paisatge, l'Observatori compta amb dues col·leccions de llibres amb els títols *Plecs de paisatge* i *Documents*, amb la intenció de divulgar aspectes de caire teòric i metodològic sobre el paisatge. Així, fins a finals de 2013 s'havien publicat un total de 3 números de la col·lecció *Plecs de paisatge*: *Paisatge i salut* (2008), *Paisatge i educació* (2011), i *Franges. Els paisatges de la perifèria* (2012), corresponents a la sèrie *Reflexions*, i *Indicadors de paisatge* (2009), *Ordenació i gestió del paisatge a Europa* (2009), i *Reptes en la cartografia del paisatge* (2013), corresponents a la sèrie *Eines*. De la col·lecció *Documents* se n'havia publicat el títol *Paisatge i participació ciutadana* (2010).

Igualment, l'Observatori realitza diverses tasques relacionades amb la participació institucional, assessorant científicament i participant en diverses iniciatives i projectes, formant part de diversos consells assessors, comitès científics, o sent membre de diversos organismes estatals i internacionals.

Un cop, pràcticament, consolidades les línies establertes l'any 2005, l'Observatori del

paisatge ha iniciat al 2012 una nova etapa amb nou full de ruta amb el nom de CATPAISATGE 2020. La nova estratègia, que té com a lema “País, Paisatge, Futur”, emfatitza elements com la internacionalització, el desenvolupament local i l'emprenedoria, la posada en valor de nous paisatges, així com la importància dels valors, la recerca i la comunicació. CATPAISATGE 2020 s'estructura en les deu línies de treball següents:

1. Internacionalització des de la singularització
2. Viure i produir en un entorn de qualitat
3. Paisatge, creativitat i sectors estratègics
4. Paisatge i món local
5. La creació de nous paisatges referencials
6. Paisatge, ciutadania i valors
7. Paisatge, ocupació i emprenedoria
8. Canvi climàtic, energia i paisatge
9. La recerca i la innovació com a valors a l'alça
10. Educació, formació i comunicació

2.1.3.2. Publicacions i accions d'educació i sensibilització en paisatge.

Des de l'aprovació de la Llei de paisatge de Catalunya, des del Departament de Territori i Sostenibilitat (antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques), s'han anat realitzant una sèrie de publicacions, donant compliment així a un dels requeriments de la pròpia Llei.

Les publicacions estan agrupades en una sèrie d'àmbits temàtics. Així hi ha les *Guies d'integració paisatgística i bones pràctiques*, *Guia d'estudis d'impacte i integració paisatgística*, *Publicacions de sensibilització*, *Publicacions de projectes europeus*, i els *Catàlegs del paisatge*.

Les *Guies d'integració paisatgística* són documents pensats com a instrument per planificar, dissenyar i executar actuacions rellevants en el paisatge amb criteris d'integració paisatgística adequats. Tenen un caràcter tècnic i aplicat i estan adreçades a tots els actors involucrats en el procés: des de promotors i projectistes

fins a administracions i empresaris. Actualment hi ha publicades un total de tres guies referents a tres activitats concretes: polígons industrials (2007), horts urbans i periurbans (2009), i construccions agràries (2010) i una referent a la política de paisatge a Catalunya (2010).

La cinquena guia, *Bones pràctiques per al paisatge. Línies guia* (2007), es va elaborar en el marc del projecte europeu *Pays.doc.*, i aborda quatre temàtiques diferents: edificacions agràries, polígons industrials, infraestructures viàries i paisatges culturals. A banda, també es van elaborar les *Fitxes de bones pràctiques en el paisatge vitivinícola del Penedès* (2008).

El 2010 es va publicar la *Guia d'estudis d'impacte i integració paisatgística*, amb un marcat caràcter tècnic, com a proposta metodològica per elaborar els estudis d'impacte i integració paisatgística (EIIP) previstos en la legislació, així com nou casos pràctics a mode d'exemples. És una publicació adreçada principalment als redactors dels EIIP però també al personal tècnic i polítics implicats en els processos de gestió urbanística, així com a tota persona interessada en el paisatge.

En relació a les publicacions de sensibilització, se n'han elaborat dues. Per una banda, *12 làmines didàctiques de paisatge* adreçades a alumnes entre 12 i 16 anys, i incloses en el projecte d'innovació educativa "*Ciutat, territori, paisatge*"⁵, que mostren la diversitat paisatgística de Catalunya i permeten treballar la consciència del lloc i l'estima pel paisatge. Aquest projecte educatiu, realitzat en col·laboració entre el Departament d'Ensenyament i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, consta a més de d'un portal web (www.catpaisatge.net/educacio) i d'una guia didàctica per al professorat⁶ i d'activitats complementàries⁷. Tots aquests materials es van elaborar en el període 2006-2008 a partir de la col·laboració amb experts de l'àmbit de la pedagogia i el paisatge, entre els quals s'hi troba l'autor de la present tesi doctoral, i el curs escolar 2008-2009 es van fer arribar a tots els centres escolars d'educació secundària obligatòria de Catalunya per ser utilitzats per un potencial de 450.000 alumnes de 12 a 16 anys. El projecte "*Ciutat, territori, paisatge*" ha estat

⁵ <http://goo.gl/KvVAv>

⁶ http://www.catpaisatge.net/educacio/professors/documents/document_6.pdf

⁷ http://www.catpaisatge.net/educacio/professors/documents/document_4.pdf

una actuació pionera en l'educació en el paisatge que va rebre una menció del Premi del Paisatge del Consell d'Europa en l'edició 2011.

Per altra banda, el Departament de Territori i Sostenibilitat també va publicar el 2011 la *Guia de sensibilització en paisatge. Un repte per al segle XXI*⁸, que defineix conceptes relacionats amb la sensibilització, en caracteritza les estratègies bàsiques i aporta idees clau, criteris i pautes metodològiques per desenvolupar-les, i que va ser elaborada en el marc del projecte europeu *Pays.Med.Urban* (2009-2011).

En el marc dels dos projectes europeus de paisatge, *Pays.Doc* (2004-2007) i *Pays.Med.Urban* (2009-2011), en els quals ha estat implicat el Departament de Territori i Sostenibilitat, s'han publicat un total de 8 documents. En el marc del projecte *Pays.Doc*, i per tal de difondre les bones pràctiques en relació amb el paisatge es van fer 3 publicacions, corresponents a 3 línies de treball del projecte: *Observatorio virtual del paisaje urbano mediterráneo*⁹, *Pays.Doc: Catálogo de buenas prácticas para el paisaje*¹⁰, i *Pays.Doc: Buenas prácticas de paisaje. Líneas guía*¹¹. Els resultats del projecte *Pays.Med.Urban*, centrat en la qualitat del paisatge com a factor de sostenibilitat i competitivitat, van recollir-se en 5 publicacions, corresponents a 5 línies de treball del projecte¹².

En relació als Catàlegs de paisatge aprovats definitivament, el Departament de Territori i Sostenibilitat els publica per posar els seus continguts a l'abast del conjunt de la societat. Es tracta de versions abreujades i àmpliament il·lustrades de cadascun dels documents tècnics aprovats fins al moment. Actualment n'hi ha publicats quatre¹³: el *Catàleg de paisatge. Les Terres de Lleida* (2010), i el *Catàleg de paisatge. Camp de Tarragona* (2012), *Catàleg de paisatge. Terres de l'Ebre* (2013) i

⁸ <http://goo.gl/MrrRIC>

⁹ http://www.paysmed.net/pdf/paysdoc_osservatorio.pdf

¹⁰ http://www.paysmed.net/pdf/paysdoc_buone_pratiche.pdf

¹¹ <http://goo.gl/Jtjns4>

¹² Observatorio virtual del paisaje urbano mediterráneo; Catálogo de buenas prácticas para el paisaje en áreas periurbanas y tercera edición del Premio Mediterráneo del Paisaje 2011; Líneas guía paisajísticas para la gobernanza del territorio. Ámbitos periurbanos; Guia de sensibilització en paisatge. Un repte per al segle XXI; i Paisajes de oportunidad. Convención europea del paisaje y participación: las acciones del proyecto Pays.Med.Urban.

¹³ http://www.catpaisatge.net/cat/publicacions_coedicions.php

Catàleg de paisatge. Les Comarques Gironines (2014).

2.1.3.3. El Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge, i les actuacions pilot d'ordenació i millora del paisatge.

El Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge és un instrument financer de la Generalitat de Catalunya previst en la Llei i el Reglament de paisatge de Catalunya (articles 16 a 20 de la Llei, i articles 23 a 36 del Reglament) per a actuacions destinades a millorar el paisatge. El Fons, que es dota de les aportacions del Govern a través de les partides dels pressupostos de la Generalitat, es destina a convocatòries públiques anuals de lliure concurrència. En el període 2004-2009 es van concedir subvencions per a tres línies específiques d'actuacions: la creació o rehabilitació de rambles, passeigs i avingudes arbrades; les colònies incloses dins el Pla director urbanístic de les colònies del Llobregat; i les actuacions en sòls de protecció urbanística i costanera i en sòl no urbanitzable del sistema costaner (com, per exemple, camins de ronda), per un valor total de 10.484.298 euros.

Segons la Llei de paisatge, poden recórrer al fons els ens públics, les entitats privades sense afany de lucre legalment constituïdes i les persones físiques i jurídiques de naturalesa privada. Les actuacions subvencionades poden ser cofinançades parcialment mitjançant les aportacions d'altres administracions, entitats o empreses, de manera que en una intervenció o en un conjunt d'intervencions poden implicar-s'hi diferents agents públics i privats, locals i comunitaris.

Segons el Reglament de paisatge, el Fons comprèn dues línies d'actuació: una de caràcter general i l'altra de caràcter específic. La línia d'actuació de caràcter general s'adreça, entre altres, a actuacions encaminades a la preservació de paisatges que requereixen intervencions específiques i integrades; la millora paisatgística de les perifèries i de les vies d'accés a les ciutats i les viles; el manteniment, la millora i la restauració dels paisatges rurals; la integració paisatgística d'àrees d'activitats industrials i comercials; etc. La segona línia, de caràcter específic, s'adreça en principi a actuacions en les diverses categories de sòl no urbanitzable del sistema costaner per a intervencions com la construcció i manteniment de camins de ronda, la construcció i manteniment d'accessos públics per a vianants i mitjans no motoritzats a la zona de domini públic maritimoterrestre, adquisicions destinades a incrementar

el patrimoni públic de sòl, la reconstrucció de terrasses, marges i altres elements construïts, la millora de la coberta vegetal, l'enderrocament d'instal·lacions o edificacions obsoletes o il·legals i d'altres.

Així també, amb recursos del pressupost general de l'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques, es va contribuir al finançament d'actuacions de caràcter pilot de millora del paisatge amb caràcter exemplar, com l'accés sud de Granollers, el parc del Pinar de Perruquet de Vila-seca, o l'estudi per a la recuperació paisatgística del riu Ripoll.

2.1.3.4. Els programes de cooperació europeus de paisatge.

Amb l'objectiu de promoure una política comuna de paisatge, el Conveni europeu del paisatge, va implementar tres línies d'acció per guiar les polítiques de paisatge dels països adherits al Conveni, que es comprometien a cooperar en: oferir assistència tècnica i científica mútua per mitjà de la recollida i l'intercanvi d'experiències i de resultats dels treballs de recerca en matèria de paisatge; afavorir els intercanvis d'especialistes en paisatges, especialment per a la formació i la informació; i intercanviar informació sobre totes les qüestions que es tracten a les disposicions d'aquest Conveni (DPTOP, 2010b).

Així doncs, i com s'ha esmentat en el punt 2.1.3.2 del present apartat, el Govern de la Generalitat de Catalunya entre 2004 i 2011 va participar en dos projectes europeus de paisatge: *Pays.Doc* (2004-2007) i *Pays.Med.Urban* (2009-2011).

El projecte *Pays.Doc. Bones pràctiques per al paisatge* va ser finançat pel fons del programa INTERREG IIIB MEDOCC de la Unió Europea, amb l'objectiu principal de desenvolupar i aplicar els continguts de l'Estratègia territorial de la Unió Europea del 1999 i del Conveni Europeu del Paisatge de 2000 a les polítiques públiques (especialment a les territorials, urbanes, ambientals, infraestructurals, agràries, turístiques i culturals). El projecte es basava en la cooperació interregional i es va centrar en l'intercanvi i la posada en comú de la normativa, projectes i instruments regionals amb incidència en el paisatge. L'assoliment de l'objectiu general del projecte es va concretar a través del desenvolupament de quatre línies d'acció: Observatori Virtual del Paisatge Mediterrani; Catálogo de buenas prácticas i Premio Mediterráneo del Paisaje; Portal web del projecte; i Guia pràctica de paisatge. Hi van

participar tretze regions mediterrànies de quatre països de la Unió Europea: les comunitats autònomes d'Andalusia, Catalunya, Comunitat Valenciana i Regió de Múrcia (Espanya), la regió de Provença-Alps-Costa Blava (França), les regions de Toscana, Úmbria, Laci, Emília-Romanya, Piemont, Llombardia i Basilicata (Itàlia) i la prefectura de Magnèsia-ANEM (Grècia). La tasca de la Generalitat de Catalunya va ser la d'elaborar la *Guia de bones pràctiques del paisatge* (DPTOP, 2010b).

El projecte *Pays.Med.Urban: La qualitat del paisatge com a clau de sostenibilitat i competitivitat de les àrees urbanes mediterrànies*, es va crear com a continuació del projecte Pays.Doc., amb l'objectiu de promoure, intercanviar i difondre experiències i coneixements per a la millora dels paisatges en els àmbits dels espais oberts suburbans, noves àrees residencials en espais suburbans, nous sectors d'activitat econòmica, accessos a nuclis de població, imatge exterior dels nuclis urbans, vores urbanes i espais urbans degradats. El projecte es va estructurar en sis línies d'acció que continuaven les quatre iniciades en el projecte anterior, i en creaven dues de noves: sensibilització i accions pilot. En aquest projecte, Catalunya va coordinar la línia sobre sensibilització, amb l'objectiu d'identificar i contrastar experiències de dinamització en relació amb el paisatge, amb la finalitat d'aportar criteris i instruments útils i aplicables, en especial a escala local. Els resultats del projecte *Pays.Med.Urban*, es van recollir en les 5 publicacions esmentades en el punt 2.1.3.2. del present subapartat.

2.1.4. *ELS INSTRUMENTS PER A LA IMPLEMENTACIÓ DE LES POLÍTIQUES DE PAISATGE: ELS CATÀLEGS I LES CARTES DE PAISATGE.*

Com s'ha esmentat en els apartats 2.1.2. i 2.1.3. del present capítol, la Llei i el Reglament de paisatge preveien la creació d'una sèrie d'instruments per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya. L'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques¹⁴ en va impulsar la seva elaboració i aplicació per mitjà de polítiques públiques.

¹⁴ Des de l'any 2010 s'anomena Departament de Territori i Sostenibilitat.

Així en el present apartat s'analitzaran els Catàlegs de paisatge, que són els documents de caràcter descriptiu i prospectiu que determinen la tipologia dels paisatges de Catalunya, identifiquen llurs valors i llur estat de conservació i proposen els objectius de qualitat que han de complir. També s'analitzaran les Cartes de paisatge, com aquells instruments de concertació d'estratègies entre els agents públics i els privats per a acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge que tinguessin per objectiu mantenir-ne els valors. Es deixa per a un apartat específic posterior l'anàlisi de les Directrius de paisatge.

2.1.4.1. Els Catàlegs de paisatge

2.1.4.1.1. Marc jurídic

Els Catàlegs de paisatge de Catalunya són instruments de protecció, gestió i ordenació del paisatge previstos tant en la llei (articles 10 i 11) com en el *Reglament de paisatge de Catalunya* (articles 2 a 12).

Segons la *Llei de paisatge de Catalunya* (punt 1 de l'article 10), "Els catàlegs del paisatge són els documents de caràcter descriptiu i prospectiu que determinen la tipologia dels paisatges de Catalunya, identifiquen llurs valors i llur estat de conservació i proposen els objectius de qualitat que han de complir." (Llei de paisatge de Catalunya, 2005). La llei (punt 2 de l'article 10) també estableix que l'abast territorial dels catàlegs es correspon amb el de cadascun dels àmbits d'aplicació dels plans territorials parcials, tot i que s'especifica que "En els espais limítrofs entre dos plans territorials parcials, s'ha de vetllar per la coherència i la continuïtat de les unitats de paisatge".

Segons l'article 11 de la *Llei de paisatge* i l'article 5 del *Reglament de paisatge*, els catàlegs de paisatge han de contenir un inventari dels valors paisatgístics presents a l'àrea específica, l'enumeració de les activitats i processos que incideixen de manera més notòria en el paisatge, la delimitació de les unitats de paisatge –les zones de paisatge sobre les quals pot recaure un règim diferenciat de protecció, gestió o ordenació– i la definició dels objectius de qualitat paisatgística per a cadascuna d'elles. Aquests objectius han de ser l'expressió de les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn. Així mateix, han

d'incloure una proposta de mesures i accions necessàries per assolir els objectius de qualitat paisatgística.

L'article 6 del *Reglament* precisa quina n'ha de ser la documentació, i en aquest sentit exposa que ha de ser la següent: Memòria de la diagnosi i l'avaluació; Objectius de qualitat paisatgística; Cartografia; Arxiu fotogràfic; Altres estudis que es considerin oportuns; Bases de dades i enllaços dels agents de paisatge.

L'article 10 del *Reglament* preveu que els catàlegs de paisatge estableixin les unitats de paisatge. Aquestes unitats són definides com "un àmbit del territori estructuralment, funcionalment o visualment coherent sobre el que pot recaure, en part o totalment, un règim diferenciat de protecció, gestió i ordenació" (punt 10.1). Per delimitar les unitats de paisatge, segons el punt 10.2. s'han de tenir en compte entre altres, els següents factors: factors fisiogràfics, cobertes de sòl, dimensió històrica del paisatge, estructura del paisatge, i les visibilitats. Un aspecte destacat d'aquest articulat és que indica que la totalitat del territori al que es refereix cada Catàleg s'ha de dividir en unitats de paisatge, i que per tant, cada punt o cada lloc ha de pertànyer a una sola unitat de paisatge. Aquestes unitats de paisatge han de tenir una extensió adequada perquè els plans territorials parcials o els plans directors territorials puguin integrar entre les seves determinacions les mesures destinades a la protecció, gestió i ordenació del paisatge. També s'indica que en els espais limítrofs entre els àmbits territorials dels catàlegs s'ha de garantir que les unitats de paisatge tinguin un tractament equivalent que asseguri la seva coherència i continuïtat.

Segons l'article 7 del *Reglament*, la memòria de la diagnosi i l'avaluació ha de recollir els elements definidors del paisatge tant per a tot l'àmbit territorial com per a cadascuna de les unitats de paisatge. I per a cada unitat de paisatge s'especifica que la memòria haurà de contenir una identificació i descripció dels elements naturals, culturals, visuals i d'altres configuradors del paisatge, l'evolució històrica del paisatge; un inventari dels valors patrimonials, culturals, estètics, ambientals, econòmics, actuals i potencials, els principals recorreguts i espais des d'on es percep el paisatge, la descripció de la dinàmica general del paisatge i els factors naturals, humans i socioeconòmics que han intervingut i intervenen en la seva evolució i transformació, l'anàlisi de la possible evolució del paisatge, i l'avaluació dels riscos

que poden afectar la seva evolució.

L'article 8 del *Reglament* especifica què són i com s'han de formular els objectius de qualitat paisatgística que han de plasmar els *Catàlegs de paisatge*. En aquest sentit s'indica que els objectius de qualitat paisatgística han d'expressar les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn, i això implica que els *Catàlegs de paisatge* han d'establir els mecanismes de participació ciutadana adequats per tal de poder copsar-los. Els objectius de qualitat paisatgística s'han d'establir per a cada unitat de paisatge, i també poden establir-se per al conjunt de l'àmbit territorial que abasta el catàleg.

L'article 9.1 del *Reglament* estableix la necessitat que els *Catàlegs de paisatge* continguin una sèrie d'informacions de tipus cartogràfic, tant per a l'àmbit territorial general com per a cadascuna de les unitats de paisatge. Així s'especifica que la cartografia que hauran d'incloure els catàlegs és la següent: Mapa de les unitats de paisatge i d'àrees d'atenció específiques; mapes de conques visuals dels principals punts i recorreguts d'observació o aquells amb major freqüentació humana; mapes dels valors del paisatge; mapes d'avaluació paisatgística, que integraran els riscos i els impactes paisatgístics; mapes d'objectius de qualitat paisatgística; i altres cartografies que es considerin d'interès pels objectius dels catàlegs.

Segons el punt 2 de l'article 9 de la *Llei de paisatge*, l'aprovació dels catàlegs del paisatge correspon al Departament de Política Territorial i Obres Públiques, amb uns tràmits previs d'informació pública i de consulta als ens locals i a les organitzacions econòmiques i socials concernides. I segons el punt 12.2. de l'article 12 del *Reglament de paisatge* correspon a l'Observatori del Paisatge la coordinació i direcció o, en el seu cas, la realització dels treballs d'elaboració del catàleg, a instància del conseller o consellera de Política Territorial i Obres Públiques o per acord dels ajuntaments de dos terços dels municipis de l'àmbit territorial del catàleg i que a la vegada representin els dos terços de la població de l'esmentat àmbit territorial, tal com s'especifica al punt 12.1 de l'article 12.

Segons l'article 4 del *Reglament de paisatge* les funcions dels *Catàlegs de paisatge* són: elaborar una diagnosi de l'estat del paisatge a partir de la identificació dels seus

valors patrimonials, culturals, estètics, ambientals i econòmics; establir propostes i mesures destinades a integrar el paisatge en el planejament territorial i urbanístic, a partir de la definició d'objectius de qualitat paisatgística, així com de les orientacions per a l'establiment de les directrius de paisatge que han de formar part dels plans territorials parcials i els plans directors territorials; orientar el contingut de les Cartes del paisatge; establir pautes i criteris per a la definició dels plans i estratègies sectorials; proporcionar els objectius de qualitat paisatgística i la informació paisatgística necessària en els processos d'avaluació ambiental de plans i programes, en els d'estudis d'impacte ambiental i en els estudis d'impacte i d'integració paisatgística; servir de base per a la realització de les campanyes de sensibilització i educació, en matèria de paisatge; orientar les iniciatives i projectes dels agents econòmics i socials; i establir pautes i criteris per a l'assoliment del benestar individual i social de les persones.

Així doncs, els *Catàlegs de paisatge* són les eines que permeten conèixer com és el paisatge de Catalunya i quins valors té, quins factors expliquen que hi hagi un determinat tipus de paisatge i no un altre, com evoluciona aquest paisatge en funció de les actuals dinàmiques econòmiques, socials i ambientals i, finalment, quin tipus de paisatge vol la societat i com es pot assolir. Això significa que els catàlegs de paisatge aporten informació de gran interès sobre tots els paisatges catalans, els seus valors existents i aquells que es poden potenciar, contribuint d'aquesta manera a la definició i aplicació d'una nova política de paisatge a Catalunya.

2.1.4.1.2. Procés d'elaboració dels catàlegs de paisatge

Els catàlegs de paisatge representen una eina completament nova en la cultura paisatgística a Catalunya, i que compta amb molt pocs precedents a escala internacional, doncs no hi ha cap mètode reconegut universalment per estudiar, identificar i avaluar els paisatges i la seva diversitat, encara que a Europa hi ha una important base de coneixement al respecte. El caràcter innovador de l'eina i la seva transcendència en la planificació territorial a Catalunya van impulsar l'Observatori del Paisatge a preparar un prototip de catàleg de paisatge (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2006), que va establir un marc comú de treball per a l'elaboració dels diversos catàlegs d'una manera coherent i coordinada. El document es va elaborar

partint de l'experiència internacional en la matèria i adoptant la filosofia del Conveni Europeu del Paisatge. Així doncs, segons aquesta metodologia, el procediment per a l'elaboració dels catàlegs de paisatge (Figura 2) conté quatre fases: identificació i caracterització del paisatge, avaluació del paisatge, definició dels objectius de qualitat paisatgística, i establiment propostes i mesures d'actuació (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2006).

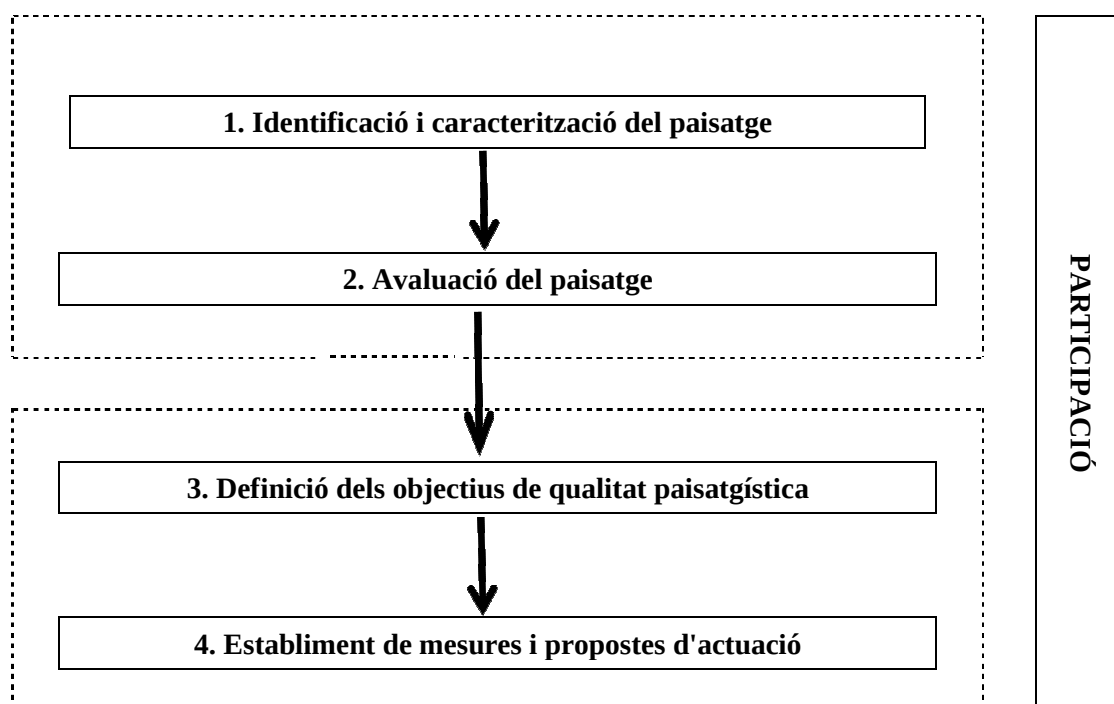
Fase 1. Identificació i caracterització. En aquesta primera fase s'identifiquen les àrees del territori que tenen un caràcter semblant (prenent com a base l'estudi dels elements naturals, culturals i visuals que configuren el paisatge, així com els més perceptius i simbòlics que també el defineixen), es classifiquen les àrees identificades -que prenen el nom d'unitats de paisatge, seguint les determinacions de la *Llei 8 / 2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya-*, es cartografien i se'n descriu el caràcter, inventariant de manera més exhaustiva els valors paisatgístics de cada unitat de paisatge -recollint els valors atribuïts per la població- i descrivint la dinàmica general del paisatge i els factors naturals i socioeconòmics que han intervingut, i intervenen, en la seva evolució i transformació. Aquesta fase també analitza la possible evolució futura del paisatge, considerant les dinàmiques naturals del medi, així com les tendències socioeconòmiques, la legislació vigent o la implementació de les polítiques territorials, urbanístiques i sectorials actuals.

Fase 2. Avaluació del paisatge. El segon pas del procés té un caràcter avaluatiu. Consisteix a estudiar i detectar les amenaces i oportunitats amb vista a la protecció, gestió i ordenació del paisatge.

Fase 3. Definició dels objectius de qualitat paisatgística. És la plasmació per part de les administracions públiques, de les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn, després de conèixer el seu estat, els valors i els riscos, tant per a l'àmbit territorial com per a cada unitat de paisatge. En la definició dels objectius de qualitat, l'opinió dels agents implicats té un paper rellevant, en el que fa referència a les transformacions que tenen lloc en el paisatge i en el seu ús.

Fase 4. Establiment de mesures i propostes d'actuació. Després de formular els objectius de qualitat paisatgística, aquesta última fase concreta uns criteris i accions que haurien integrar-se, a posteriori, en forma de directrius en el plans territorials parcials que elabora el Departament de Política Territorial i Obres Públiques (actualment, Departament de Territori i Sostenibilitat), així com els criteris i les accions específics que caldria posar en marxa des de les administracions per assolir els objectius de qualitat concretats en el pas anterior.

FIGURA 2. PROCÉS D'ELABORACIÓ DELS CATÀLEGS DE PAISATGE

Font: Elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

Una de les qüestions metodològiques que destaca el prototipus és que els catàlegs de paisatge han de partir d'una visió integrada del paisatge, prenent els seus components naturals i culturals conjuntament, mai per separat. El paisatge ha de ser concebut en els catàlegs també com un producte social, la projecció cultural d'una societat en un espai determinat des d'una dimensió material, espiritual i simbòlica. (Observatori del Paisatge 2006).

Aquest enfocament multidimensional del paisatge es tradueix en l'atenció a una gran multiplicitat de valors que el caracteritzen. En aquest sentit, els catàlegs de paisatge de Catalunya parteixen de l'existència de diversos valors o tipus de valors (ecològics,

històrics, estètics, simbòlics, religiosos, socials, productius) del paisatge atribuïts pels agents que hi intervenen i per la població que ho gaudeix. Aquest és un dels motius que explica per què la metodologia utilitzada per a l'elaboració dels catàlegs de paisatge és qualitativa. No tots els paisatges tenen el mateix significat per a la població i, d'altra banda, a cada paisatge se li poden atribuir diferents valors i en graus diferents, segons l'agent o individu que el percep. Cal acceptar i reconèixer, per tant, l'existència de dificultats metodològiques i de diferències de percepció respecte al paisatge que dificulten, d'entrada, la definició d'un mètode quantitatiu de valoració de la qualitat d'un paisatge que sigui vàlid i acceptable per a tota la ciutadania. És per aquest motiu que els catàlegs eviten la jerarquització de nivells de qualitat del paisatge i la quantificació dels seus valors, tasca molt complexa, per no dir impossible, ja que la majoria dels valors responen a percepcions o sensacions de la població subjectives i incommensurables.

Una altra de les característiques bàsiques dels catàlegs és que els resultats s'apliquen al conjunt del territori de Catalunya i no només a aquells espais singulars o excepcionals. Els catàlegs de paisatge no exclouen cap part del territori, al contrari, analitzen els espais marginals, degradats o quotidians (paisatges d'àrees comercials, zones industrials, d'infraestructures i equipaments). L'abast és, doncs, global i va des dels espais naturals als urbans, passant pels rurals i periurbans, així com les aigües interiors i marítimes. De la mateixa manera, els catàlegs atenen a la diversitat i són sensibles a l'ús i a les diferents percepcions en relació amb el paisatge de grups socials tan diversos com els nens, la gent gran o les persones afectades per qualsevol minusvalidesa, que tenen també dret al paisatge .

Altres aspectes metodològics destacats són l'èmfasi en l'aplicabilitat de la proposta de mesures i accions necessàries per a assolir els objectius de qualitat paisatgística, i la participació de la societat en la configuració dels propis catàlegs de paisatge. Per la seva importància, aquest darrer aspecte es tracta de manera específica en el següent punt del present subapartat.

Tal com indica l'article 12 del *Reglament de paisatge*, els catàlegs de paisatge de Catalunya han de ser coordinats i dirigits, i s'escau, realitzats per l'Observatori del Paisatge. Així, entre 2005 i 2008 l'Observatori del paisatge va rebre l'encàrrec del

conseller de Política Territorial i Obres Públiques per elaborar un total de set catàlegs de paisatge, un per cadascun dels àmbits de planificació territorial parcial. L'Observatori de paisatge va encarregar l'elaboració dels catàlegs a equips multidisciplinars de les diverses universitats públiques de Catalunya, que al seu torn haurien de comptar amb la col·laboració d'experts en paisatge. També es va preveure que els equips redactors comptessin amb la col·laboració d'un equip de participació, que podria estar integrat en els propis equips redactors o treballar de forma externa a aquests.

Entre l'any 2005 i 2009, en el marc d'un conveni de col·laboració entre l'Observatori del paisatge i el Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, l'autor de la present tesi doctoral va ser el co-coordinador i redactor de dos dels catàlegs de paisatge: el del Camp de Tarragona i el de les Terres de l'Ebre. En el cas del *Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona*, l'equip redactor va estar format per personal del Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, i per personal del Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge de la Universitat de Girona, i va comptar amb la col·laboració de més de 20 experts en paisatge. En aquest cas l'equip redactor va comptar amb la col·laboració externa de l'empresa X3 Estudis Ambientals, que es va encarregar de les tasques de participació ciutadana. L'equip redactor del *Catàleg de paisatge de Les Terres de l'Ebre* va estar format per personal del Departament de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili, i per personal del Consorci de Serveis Agroambientals del Baix Ebre-Montsià (CODE). En aquest cas es va comptar amb la col·laboració de la Demarcació de l'Ebre del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, l'empresa consultora Àmbit Rural, més de 25 experts en paisatge, i un equip mixt de participació ciutadana format per personal del CODE, el Departament de Geografia de la URV i l'empresa X3 Estudis Ambientals.

Així, a finals de 2014 s'havien aprovat els catàlegs de paisatge de Terres de Lleida (2008), Camp de Tarragona (2010), Terres de l'Ebre (2010), Comarques Gironines (2010), i Alt Pirineu-Aran (2013), i Regió Metropolitana de Barcelona (2014). Resta pendent d'aprovació per part del conseller de Territori i Sostenibilitat el *Catàleg de paisatge de les Comarques Centrals* (Figura 3 i Figura 4).

FIGURA 3. ESTAT ACTUAL DE DESENVOLUPAMENT DELS CATÀLEGS DE PAISATGE. SITUACIÓ A DESEMBRE DE 2014

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

L'elaboració i tramitació dels catàlegs de paisatge ha estat diversa segons l'àmbit territorial. Així, hi ha catàlegs, com el de les Terres de Lleida o el del Camp de Tarragona, que es van elaborar en un any, mentre altres, com el de l'Alt Pirineu-Aran o el de les Comarques Centrals, s'han dilatat més en el temps fins arribar en alguns casos als cinc anys. Les tramitacions també han estat diverses, així mentre catàlegs com el de les Terres de l'Ebre o el de les Comarques Gironines es van tramitar en menys d'un any, d'altres van trigar-ne quasi quatre, com en el cas del Camp de Tarragona. Això pot explicar-se tant per qüestions de tramitació paral·lela dels respectius Plans Territorials Parcials, que sempre es van aprovar abans que els catàlegs de paisatge, com per qüestions de calendaris electorals al Parlament de Catalunya (l'any 2010 es van convocar eleccions avançades per al 20 de novembre).

FIGURA 4. ESTAT ACTUAL DE DESENVOLUPAMENT DELS CATÀLEGS DE PAISATGE. SITUACIÓ A DESEMBRE DE 2014

Catàleg	Inici	Lliurament al DTS	Aprovació per part del DTS
Alt Pirineu i Aran	2006	29 de juliol de 2011	3 d'abril de 2013 ¹⁵
Camp de Tarragona	2005	31 d'octubre de 2006	19 de maig de 2010 ¹⁶
Comarques Centrals	2008	En elaboració	
Comarques Gironines	2006	26 de febrer de 2010	23 de novembre de 2010 ¹⁷
Regió Metropolitana de Barcelona	2007	29 de desembre de 2011	11 de desembre de 2014 ¹⁸
Terres de l'Ebre	2006	23 de juliol de 2009	16 de juliol de 2010 ¹⁹
Terres de Lleida	2005	31 d'octubre de 2006	5 d'agost de 2008 ²⁰

Font: Elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

Com sigui, l'elaboració dels set catàlegs de paisatge ha permès obtenir el primer mapa dels paisatges de Catalunya (Figura 5). Amb 135 paisatges, el mapa mostra la gran diversitat i riquesa de paisatges de Catalunya, de les més elevades del continent europeu. Cada paisatge (o unitat de paisatge) és diferent dels altres, però no necessàriament millor o pitjor. Els diversos paisatges han estat denominats a partir del reconeixement popular més habitual, després del procés de consulta pública i de participació ciutadana. Cada paisatge, doncs, ha estat nomenat amb un nom arrelat entre la població i que pertany a la memòria col·lectiva. A més a més, el mapa dels paisatges de Catalunya compleix una important funció pedagògica sobre quins són

¹⁵ Edicte de 9 d'abril de 2013, sobre una resolució del conseller de Territori i Sostenibilitat d'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran (DOGC núm. 6365 de 29.4.2013).

¹⁶ Edicte de 28 de maig de 2010, sobre una resolució del conseller de Política Territorial i Obres Públiques d'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona (DOGC núm. 5650 de 15.06.2010).

¹⁷ Edicte de 30 de novembre de 2010, sobre la Resolució d'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines (DOGC núm. 5776 de 16.12.2010).

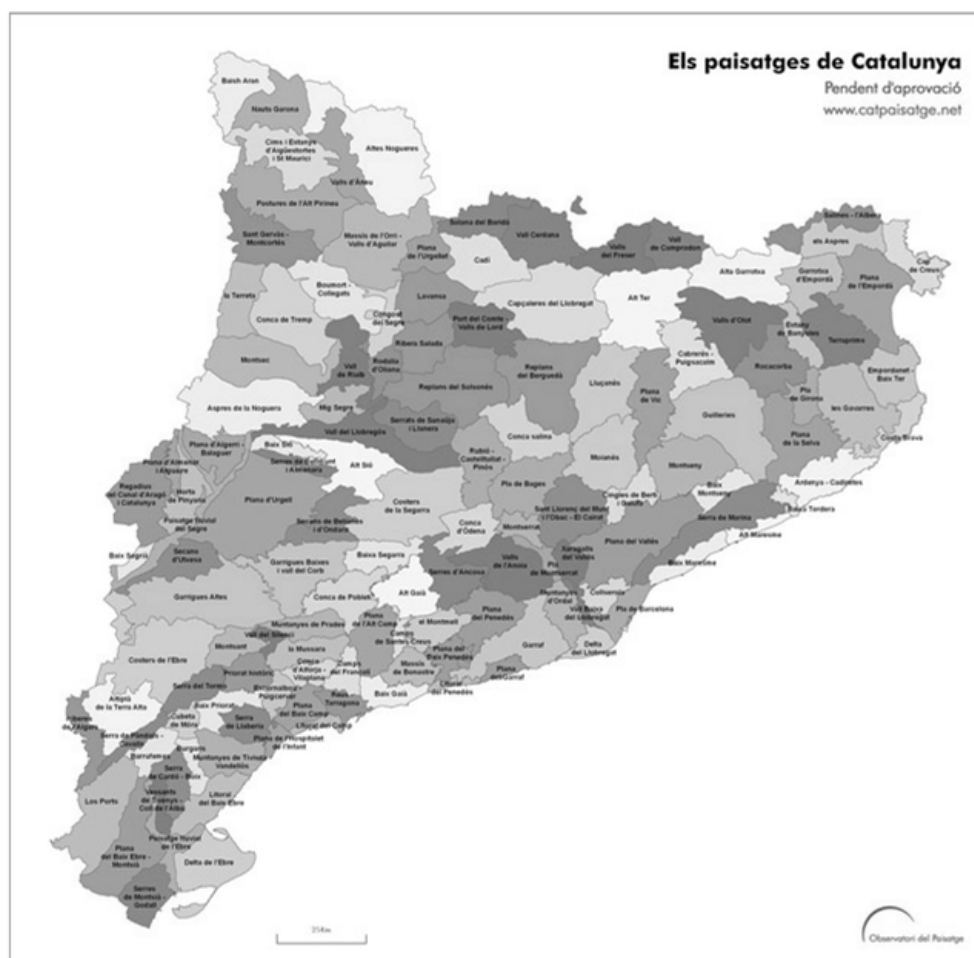
¹⁸ Edicte de 28 de març de 2014, sobre una resolució del director general d'Ordenació del Territori i Urbanisme per la qual s'aprova amb caràcter previ el Catàleg de Paisatge de la regió metropolitana de Barcelona (DOGC núm. 6601 de 10.09.2014).

¹⁹ Edicte de 22 de juliol de 2010, sobre la Resolució d'aprovació definitiva del Catàleg del paisatge de les Terres de l'Ebre (DOGC núm. 5684 de 03.08.2010)

²⁰ Edicte de 10 de setembre de 2008, sobre una Resolució del conseller de Política Territorial i Obres Públiques d'aprovació definitiva del Catàleg de Paisatge de les Terres de Lleida (DOGC núm. 5219 de 19.09.2008)

els paisatges de Catalunya, les seves amenaces i la importància dels seus valors naturals, culturals, socials, productius, simbòlics o identitaris.

FIGURA 5. MAPA DELS PAISATGES DE CATALUNYA

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

2.1.4.1.3. La participació ciutadana en els catàlegs de paisatge

És habitual que l'anàlisi i la prospectiva del paisatge sigui efectuada per especialistes de les diferents disciplines, però el Conveni europeu del paisatge insisteix en la importància que té la participació dels ciutadans i dels agents econòmics en la planificació del paisatge, començant per la caracterització. De fet, el Conveni Europeu del Paisatge afirma que "el paisatge és un element important de la qualitat de vida de les poblacions en els mitjans urbans i rurals, en les zones degradades i de gran qualitat, en els espais de reconeguda bellesa excepcional i en els més quotidians"(Consell d'Europa, 2000). Per aquesta raó és necessari "establir

procediments per a la participació del públic, les autoritats locals i regionals i altres parts interessades en la formulació i aplicació de les polítiques en matèria de paisatge" (Consell d'Europa, 2000).

Els recents i bruscos canvis que s'han produït en la societat, juntament amb la crisi general de confiança en l'Administració per part de la ciutadania, està convencent a l'Administració de la necessitat d'implicar la població en la presa de decisions i no limitar- únicament a l'opinió exposada pels "experts" en els diferents temes. En aquest sentit, han aparegut unitats administratives dedicades a promoure la participació ciutadana en diferents temes i s'està notant l'increment de recursos tècnics i humans dedicats als processos participatius. Aquest canvi d'estratègia s'està donant també en el paisatge.

Ara bé, la participació pública en l'ordenació del paisatge és un procés relativament nou i amb poques referències internacionals, si exceptuem l'esmentat *Conveni europeu del paisatge* (2000). De tota manera, hi ha una experiència acumulada de processos de participació en relació a polítiques culturals i mediambientals, entre altres. Aquesta experiència és especialment rica a nivell local, perquè la proximitat facilita la implicació dels ciutadans. Encara que, en alguns casos, l'existència de processos participatius previs no especialment reeixits pot resultar un inconvenient en el moment d'iniciar nous processos ja que hi ha un cert recel per part de la població en relació amb la seva aplicabilitat.

Com s'ha dit en els punts anteriors, una de les qüestions bàsiques que han de contemplar els catàlegs de paisatge és la definició dels objectius de qualitat paisatgística. Aquests, que "han d'expressar les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn." (article 8.1. del *Reglament de paisatge*), només poden definir-se atenent els requeriments de participació ciutadana (article 8.2. del *Reglament de paisatge*). Però no només per a la definició dels objectius de qualitat paisatgística és bàsic i imprescindible l'establiment d'un procés de participació ciutadana. La determinació dels valors, especialment els intangibles (estètics, simbòlics-identitaris, religiosos-espirituals), la vinculació i la interpretació de les dinàmiques de paisatge, entre altres qüestions, només poden ser determinades mitjançant la participació ciutadana. De fet, el propi

Prototipus de catàleg de paisatge (Observatori del paisatge 2006) especifica que “Els mecanismes de participació han de ser transversals i, per tant, presents durant tot el procés d’elaboració dels catàlegs de paisatge. La participació de la societat en cada fase d’elaboració dels catàlegs de paisatge ha de donar resposta a diferents reptes” (pàg. 80).

Els catàlegs de paisatge, doncs, han d’integrar la participació pública com a eina per a la implicació i coresponsabilitat de la societat en la gestió i planificació del paisatge. És a dir, la participació és el mecanisme a través del qual els ciutadans s’impliquen en el disseny del paisatge que volen i contribueixen a decidir sobre les polítiques que s’apliquen. Una participació pública que enriqueix els resultats, legitima la iniciativa i augmenta la capacitat de la ciutadania d’exercir un control social sobre les decisions de l’administració. També ajuda a incrementar el nivell de confiança mútua entre els ciutadans i aquells que prenen les decisions, a més d’incrementar l’eficiència en la presa de les decisions públiques. En definitiva, la participació suposa un mitjà per millorar la qualitat de vida de les persones.

Tanmateix, la participació pública en el marc dels catàlegs de paisatge planteja els següents reptes (Nogué et al, 2010):

- Implicació de la població en processos participatius a escala de treball supralocal: L’escala de treball és una variable que afecta els processos participatius. A mesura que s’allunyen de l’escala humana, els fenòmens es tornen més abstractes i, per tant, més difícilment comprensibles per part de la societat en general.
- Disposar de recursos suficients per a realitzar la participació: La manca de tradició en els mecanismes de planificació fa que sigui difícil disposar de recursos suficients per dur-los a terme de forma adequada.
- Captar els valors intangibles del paisatge.
- Obtenir resultats representatius de la realitat de la zona d’estudi.
- Una metodologia vàlida.

En no existir una metodologia consagrada al respecte, des de l'Observatori del paisatge es va dissenyar una metodologia de participació pròpia per a l'elaboració dels catàlegs de paisatge. La participació i la consulta pública es va preveure de realitzar al llarg de tot el procés d'elaboració dels catàlegs de paisatge. En aquest sentit, el *Prototipus de catàleg de paisatge* dedica un capítol sencer (p. 76 a 82) a l'establiment de la metodologia de participació pública i social en l'elaboració dels catàlegs de paisatge. Aquesta metodologia plantejava inicialment tres mecanismes per a la participació ciutadana: el qüestionari o entrevistes a persones informades (agents de paisatge), les sessions de treball, i la participació a través del web. Aquesta era l'estructura bàsica mínima de participació en la que havien de treballar els diversos equips redactors i/o de participació ciutadana durant l'elaboració de cadascun dels catàlegs de paisatge.

Un cop finalitzats bona part dels catàlegs, l'any 2010 l'Observatori del paisatge va publicar el llibre *Paisatge i participació ciutadana*, on es descrivien els diversos instruments de participació utilitzats en l'elaboració dels catàlegs de paisatge de Catalunya, tenint en compte que “Són diversos els mecanismes de consulta pública utilitzats al llarg de tot el procés d'elaboració dels catàlegs de paisatge i varien en cada catàleg de paisatge”. Així, cada equip de redacció i/o participació implicat en els diversos catàlegs van fer adaptacions i/o ampliacions en els mecanismes mínims establerts en el *Prototipus de catàleg de paisatge* (Figura 6).

FIGURA 6. MECANISMES DE PARTICIPACIÓ PÚBLICA IMPLEMENTATS EN ELS CATÀLEGS DE PAISATGE

Instrument	Tipologia de participants	Fases dels catàlegs amb major incidència	Catàlegs
Enquesta telefònica	Persones a títol individual	Caracterització i avaluació	Terres de l'Ebre
Estudi d'opinió	Persones a títol individual	Caracterització i avaluació	Regió Metropolitana de Barcelona (RMB)
Consulta web	Persones a títol individual	Caracterització, avaluació i definició dels objectius de qualitat paisatgística (QQP)	Tots els catàlegs
Entrevistes a agents	Agents del paisatge i persones a títol individual	Caracterització i avaluació	Tots els catàlegs excepte RMB
Grups de discussió	Agents del paisatge	Avaluació i definició QQP	Terres de l'Ebre
Tallers amb agents	Agents del paisatge	Definició QQP i definició de criteris i accions	RMB, C. Centrals i Terres de l'Ebre
Tallers persones a títol individual	Persones a títol individual	Avaluació, definició QQP i definició de criteris i accions	C. Gironines i Alt Pirineu i Aran
Tallers oberts	Persones a títol individual i agents del paisatge	Caracterització i avaluació	RMB, C. Centrals i Terres de l'Ebre

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

Aquesta publicació, doncs, compila els diversos mecanismes de participació ciutadana aplicats:

- Sessions informatives. Sessions obertes a totes les persones interessades en el catàleg de paisatge on s'explica què és el catàleg, en quina fase d'elaboració es troba i es recullen les opinions dels assistents. També es poden realitzar en la part final de procés, a mode de retorn de la informació, presentant els resultats del procés d'elaboració dels catàlegs. Aquestes sessions es van organitzar conjuntament amb la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya, i es van realitzar en els catàlegs de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, Comarques Gironines; Regió Metropolitana de Barcelona, i Comarques Centrals.
- Tallers oberts. Tallers de mitja jornada de durada on hi participen tant els agents de paisatge que així ho desitgin, com persones a títol individual que es mostren interessades en debatre i aprofundir sobre diverses temàtiques relacionades amb els paisatges del seu àmbit territorial. Aquest mecanisme de participació es va realitzar en els catàlegs de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona, de les Comarques Centrals i de les Terres de l'Ebre.
- Entrevistes a agents de paisatge. Entrevistes en profunditat als principals agents del paisatge (institucions, sectors econòmics i socials, experts, etc.) de manera individual, per tal de conèixer la seva opinió sobre les problemàtiques, valors, característiques, reptes, i propostes sobre el paisatge analitzat. La selecció dels agents cercava la representativitat de les diferents opinions i visions sobre el paisatge. L'objectiu de les entrevistes era identificar paisatges homogenis o clarament diferenciabls, percebre la percepció social sobre els canvis recents en el paisatge, conèixer la visió sobre les oportunitats i amenaces existents, i, sobretot, detectar els valors més intangibles del paisatge, que depenen de la percepció directa i indirecta de les persones. Aquestes entrevistes es van realitzar en el tots els processos participatius dels catàlegs de paisatge, excepte en el de la Regió Metropolitana de Barcelona.
- Tallers o grups de discussió amb agents de paisatge. Reunions de debat temàtiques amb una selecció de representants d'institucions, entitats públiques

i privades, sectors econòmics i socials o experts en la matèria. A diferència de les entrevistes en profunditat, a la taula coincideixen diversos agents de paisatge que aporten visions diferenciades sobre un mateix tema. Aquest mecanisme es va aplicar en els catàlegs de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona, de les Comarques Centrals i de les Terres de l'Ebre.

- Tallers amb persones a títol individual. Sessions de treball amb persones de diversos perfils que, a títol individual, es reuneixen en diverses ocasions per debatre en profunditat sobre els valors, problemàtiques i reptes dels paisatges de l'àmbit territorial que s'estigui tractant. Es tractava del mecanisme de participació més innovador, i consistia en reunir un grup de persones amb perfils diversos, però que no destaquessin per ser expertes en el tema ni pel seu lideratge social. Es va aplicar en els catàlegs de paisatge de les Comarques Gironines i de l'Alt Pirineu i Aran.
- Estudi d'opinió. Estudi d'opinió sobre la percepció i vivència del paisatge. Es va realitzar en el catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona.
- Enquesta telefònica. Estudi entre la ciutadania en general per determinar algunes característiques generals dels paisatges del seu àmbit territorial. Es realitza al principi del procés de participació i permet copsar els paisatges referencials així com les principals dinàmiques i valors. Aquest mecanisme es va aplicar en el catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.
- Bústia de paisatge. Adreça electrònica (catalegsdepaisatge@catpaisatge.net) on les persones interessades podien fer arribar la seva opinió sobre els paisatges de Catalunya en qualsevol dels moments d'elaboració dels catàlegs.
- Consulta web. Enquesta electrònica en línia des del web de l'Observatori del paisatge per a copsar la percepció de la població en relació als diferents paisatges. Tenia sobretot un caràcter més divulgatiu i estava dirigida a la població en general. L'objectiu de l'enquesta consistia a contrastar alguns resultats obtinguts per part dels equips que elaboren els catàlegs, especialment els relatius als valors del paisatge i les preferències sobre els paisatges estudiats. Es buscava també contribuir a la reflexió personal i al debat

col·lectiu sobre el paisatge. Per incentivar la participació s'oferia a totes les persones participants una col·lecció de fotografies de paisatges del catàleg en qüestió. Aquest mecanisme de participació es va aplicar a tots els catàlegs de paisatge (Figura 7).

FIGURA 7. CARÀTULA DEL PROCÉS DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA VIA WEB DEL CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

En resum, els resultats dels processos de participació en l'elaboració dels catàlegs de paisatge han estat bastant satisfactoris. En general, s'han demostrat molt útils per identificar aquells valors que són imperceptibles des de l'anàlisi de la cartografia existent o des del treball de camp, en concret, en relació als valors intangibles del paisatge (estètics, simbòlics i identitaris, i religiosos-espirituals). La participació pública va permetre contrastar i validar els resultats obtinguts pels treballs tècnics. En concret, es va posar un especial èmfasi en la validació de la delimitació de les unitats de paisatge, en la identificació dels valors intangibles, i en la definició dels objectius de qualitat paisatgística. Finalment, es pot afirmar que, indirectament, els mecanismes de participació, en concret l'enquesta web, els tallers, els grups de discussió i les sessions informatives van contribuir a una major sensibilització de la població en relació al paisatge (Nogué et al, 2010).

2.1.4.2. Les Cartes de paisatge

Com s'ha dit en apartats precedents, les cartes de paisatge son instruments per a la concertació de les polítiques de paisatge previstos en l'article 14 de la Llei de

paisatge. Així mateix, el Reglament de paisatge, en l'article 18, n'estableix les característiques i continguts.

Segons l'esmentat article 14 de la Llei de paisatge "Les cartes del paisatge són els instruments de concertació d'estratègies entre els agents públics i els privats per a acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge que tinguin per objectiu mantenir-ne els valors.". Segons el punt 2 del mateix article, les cartes poden ser impulsades tant pel Govern de la Generalitat com pels consells comarcals, els ajuntaments o qualsevol altra administració local. El punt 3 diu que les cartes han de tenir en consideració els continguts dels catàlegs de paisatge, mentre que el punt 4 especifica que els continguts de les cartes haurà de ser tingut en compte en els catàlegs del paisatge que s'elaborin posteriorment.

Les cartes de paisatge s'entenen, doncs, com a instruments d'elaboració voluntària orientats a promoure la millora dels paisatges i de la qualitat de vida de les comunitats (municipi, mancomunitat de municipis, comarca) mitjançant l'establiment d'objectius, acords i estratègies de gestió entre els diferents agents, públics i privats, implicats. Les cartes es concreten mitjançant la signatura pública d'un document en el qual s'estableixen els compromisos que adopten cadascuna de les parts signants en favor del paisatge i el calendari per assolir els objectius. Les cartes de paisatge, però, no són una simple declaració testimonial de principis, sinó que és un document de caràcter públic i de compromís a favor del paisatge on les parts signants es comprometen davant la societat a formar part d'un projecte col·lectiu i a treballar, en conseqüència, per a assolir els compromisos signats.

El *Reglament de paisatge*, en el seu article 18.5 especifica el contingut de les cartes de paisatge. Així, indica que hauria de constar d'una diagnosi de les dinàmiques del paisatge, de la definició dels objectius de qualitat paisatgística, i l'elaboració d'un programa de gestió. Seguint aquestes premisses, l'antiga Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de l'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya va establir un breu protocol²¹ per a la realització de cartes del paisatge que serveix d'orientació per a la realització d'aquest

²¹ http://www.catpaisatge.net/fitxers/cartes/Carta_tcm.pdf

tipus d'acords. Aquesta guia detalla els continguts de les cartes de paisatge, així com els requeriments per a la seva signatura i aprovació. En aquest sentit estableix tres fases: diagnosi, mediació, i signatura dels acords.

En la fase de diagnosi s'han d'analitzar les dinàmiques paisatgístiques i identificar als agents associats a aquestes dinàmiques. La guia estableix quatre apartats principals que s'han de tenir en compte durant aquesta primera fase d'elaboració de la carta: determinació de les dinàmiques que incideixen en l'evolució del paisatge, discriminació dels valors paisatgístics, detecció dels impacte i riscos paisatgístics, i oportunitats i reptes a assolir.

La segona fase de mediació es caracteritza per la definició dels objectius de qualitat paisatgística tenint en compte la participació dels diversos agents implicats, amb la finalitat d'establir el màxim consens possible en la seva definició. S'indica que els objectius han de ser coherents amb els establerts per a les unitats de paisatge integrades en els Plans Territorials Parcials, i ser el màxim de concrets possibles. En aquests apartat s'indica de forma orientativa alguns grans blocs d'objectius: mesures generals de protecció i/o millora del paisatge, concreció d'actuacions prioritàries, definició de criteris paisatgístics per integrar al planejament vigent, promoció de projectes pilot, elaboració de codis de bones pràctiques, i campanyes de sensibilització i educació.

Finalment, la tercera fase de la carta de paisatge és la signatura. Aquí s'indica que s'han d'establir les accions a les que es compromet cada agent signat, així com elaborar un programa de gestió del paisatge. Estableix una sèrie de requisits que s'haurien de complir: determinació de les actuacions específiques, assignació de responsabilitats, establiment d'un calendari d'accions, previsió de mitjans i recursos econòmics, i elaboració d'un programa de comunicació.

A mode de conclusió, la guia especifica quina es la utilitat d'una carta de paisatge. Així diu que ha de servir per a elaborar un marc comú referencial que faciliti l'entesa i el consens entre els agents implicats en les transformacions i la gestió del paisatge d'un territori concret, sovint amb visions i interessos no coincidents (DPTOP, 2008). També s'indica que tant la diagnosi com les propostes elaborades en una carta del

paisatge podran ser integrades en la planificació territorial i urbanística, així com que l'assoliment dels objectius de qualitat paisatgística haurien de permetre l'assoliment d'un model de desenvolupament econòmic sostenible dels municipis i del conjunt del territori implicat (DPTOP, 2008).

Com es pot observar a la Figura 8, a finals de 2014 a Catalunya hi havia 5 cartes de paisatge completades: Alt Empordà, Alt Penedès, Berguedà, Priorat, i Vall de Camprodon (Ripollès); i 2 més en fase d'elaboració: Riera d'Argentona (Maresme), i Vall del Tenes (Vallès Oriental).

FIGURA 8. ESTAT DE DESENVOLUPAMENT DE LES CARTES DE PAISATGE A CATALUNYA. 2014.

Àmbit territorial	Estat de desenvolupament	Any inici	Any finalització
Alt Empordà	fase 3 completada	2008	2009
Alt Penedès	fase 3 completada	2002	2004
Berguedà	fase 3 completada	2005	2007
Priorat	fase 3 completada	2004	2012
Vall de Camprodon	fase 3 completada	2006	2009
Riera d'Argentona	fase 2 en curs	2006	
Vall del Tenes	fase 2 en curs	2008	

Font: elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net)

2.1.5. EL PAISATGE EN EL PLANEJAMENT TERRITORIAL: LES DIRECTRIUS DE PAISATGE

Les directrius de paisatge són un instrument de protecció, gestió i ordenació del paisatge, creat per l'article 9 de la Llei de paisatge. Com s'ha exposat als anteriors apartats 2.1.2. i 2.1.3., i tal com indica l'Article 12 de la Llei de paisatge, les directrius de paisatge són les determinacions que, basant-se en els catàlegs de paisatge, precisen i incorporen normativament les propostes d'objectius de qualitat paisatgística en els plans territorials parcials o en els plans directors territorials (Generalitat de Catalunya, 2005). És a dir, són la traducció normativa dels catàlegs del paisatge, la conversió dels objectius de qualitat paisatgística a normes del

planejament territorial que contribueixin a assolir-los. En el punt 2 de l'esmentat article s'especifica de quina manera s'integraran les directrius en el planejament territorial, i en aquest sentit diu que:

“Els plans territorials parcials i els plans directors territorials determinen els supòsits en els quals les directrius són d'aplicació directa, els supòsits en els quals són d'incorporació obligatòria quan es produeixi la modificació o la revisió del planejament urbanístic i els supòsits en els quals les actuacions requereixen un informe preceptiu de l'òrgan competent en matèria de paisatge. Els plans territorials parcials i els plans directors territorials també poden determinar quan les directrius del paisatge són recomanacions per al planejament urbanístic, per a les cartes del paisatge i per a altres plans o programes derivats de les polítiques sectorials que afectin el paisatge.” (Generalitat de Catalunya, 2005)

D'aquesta manera queda establert que les directrius podran ser incorporades com a normes (aplicació directa), directrius (incorporació obligatòria quan es produeixi modificació o revisió del planejament urbanístic), o recomanacions, així com també quines han de ser aquelles actuacions que requereixen de l'informe de paisatge preceptiu per poder-se dur a terme.

2.1.5.1. Procediment d'elaboració i aprovació de les Directrius de paisatge

Segons el punt 3 de l'Article 9 de la Llei de paisatge correspon al Departament de Política Territorial i Obres Públiques incorporar als plans territorials parcials i, si escau, als plans directors territorials, pel que fa a llur àmbit, les directrius del paisatge que responguin a les propostes dels objectius de qualitat paisatgística que contenen els catàlegs del paisatge. En el punt 4 del mateix article s'especifica que “La col·lectivitat, les entitats, els ens locals, els altres departaments de la Generalitat i altres administracions” podran participar en la tramitació de les directrius del paisatge en el marc i amb els mitjans que estableixen la normativa referent a la tramitació del planejament territorial i la normativa sobre el règim jurídic de les administracions públiques i el procediment administratiu comú, especialment pel que fa al compliment dels tràmits d'informació pública i de consulta o informe (Generalitat de Catalunya, 2005).

En els mateixos termes s'expressa l'Article 13 del Reglament de paisatge, que en l'Article 14 aprofundeix en el procediment d'aprovació. En aquest sentit, especifica

que “En el supòsit de plans territorials parcials i plans directors territorials elaborats pel departament de Política Territorial i Obres Públiques, el contingut de les directrius s’incorpora en el projecte del Pla abans de la seva aprovació inicial”, i que la tramitació s’integra en la mateixa que els plans. En el cas de plans territorials ja aprovats definitivament, una disposició transitòria del Reglament de paisatge especifica a través de quin mecanisme legal s’haurien de tramitar i aprovar les directrius.

En l’article Article 15 del Reglament de paisatge, s’exposen els procediments per a la revisió de les directrius, que haurà de realitzar-se conjuntament amb la planificació territorial de la que formen part.

A partir d’aquestes premisses legals s’entén doncs, que les Directrius tenen una dimensió aplicable en el planejament territorial, i han d’ésser coherents amb el contingut del Catàleg de paisatge del mateix àmbit territorial, en especial amb l’inventari de valors paisatgístics, la definició d’objectius paisatgístics i amb la proposta de mesures i accions. També, que ha de ser l’actual Departament de Territori i Sostenibilitat el responsable de la seva elaboració, tramitació i incorporació en el planejament territorial. Per a l’elaboració de les directrius de paisatge el Departament de Territori i Sostenibilitat compta amb l’assessorament de l’Observatori del paisatge.

La formulació de les directrius de paisatge, igual que en el seu moment l’elaboració dels catàlegs de paisatge, és un exercici que no té massa referències en les quals basar-se, i per tant es va enfocar com un procés obert, els resultats del qual s’haurien d’anar perfeccionant a partir de la mateixa experiència de la seva elaboració. En tot cas, els processos d’elaboració dels catàlegs de paisatge, els seus resultats i diversos assaigs tècnics d’aproximació d’unes directrius van permetre establir unes estructures i un continguts que haurien de tractar les directrius de paisatge (DPTOP, 2010c) L’autor de la present tesi doctoral va col·laborar amb l’Observatori del paisatge per a l’elaboració d’una proposta de directrius de paisatge per a l’àmbit territorial de les Terres de l’Ebre, a partir d’un encàrrec de l’antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

D'aquesta manera, les directrius de paisatge es plantegen a partir d'una estructura que diferencia quatre grans apartats. Per una banda unes disposicions de caràcter general, on s'estableix el marc legal, el contingut i abast de les directrius, les determinacions dels catàlegs de paisatge de referència, l'aplicació de les directrius, els factors de valoració paisatgística, les estratègies d'integració paisatgística, i els components del paisatge (DPTOP, 2010c). D'aquest apartat en destaquen tres qüestions principalment: per una banda, s'especifica que les directrius de paisatge es basaran en una sèrie de determinacions dels Catàlegs de paisatge de referència, com són les unitats de paisatge, els objectius de qualitat paisatgística, i les mesures o criteris i accions; per altra banda, destaca que les directrius de paisatge, en els tres àmbits territorials que s'han aprovat, són sempre d'aplicació directa i obligatòria. També es precisa que les directrius poden ser desenvolupades i concretades mitjançant plans directors i plans especials urbanístics que tinguin per objecte l'ordenació del paisatge.

En un segon apartat es tracten les directrius generals, que són vàlides i adequades per a tots els àmbits territorials de Catalunya. Es desglossen en components de paisatge, entesos com aspectes del paisatge susceptibles de ser objecte de directrius similars en tots els territoris de Catalunya. Els components de paisatge tractats per les directrius de paisatge general són: geomorfologia, aigua, vegetació natural, modelació agrària, fites i fons escènics, extensió urbana, construccions aïllades, infraestructures lineals, àrees especialitzades, espais degradats, i miradors i itineraris (DPTOP, 2010c).

En un tercer apartat es tracten les directrius específiques, que són indicades i idònies només en un àmbit territorial determinat d'acord amb els valors i objectius de qualitat paisatgística definits pel catàleg corresponent. En cada cas, es detallen les unitats de paisatge de cada àmbit territorial, els objectius de qualitat paisatgística, així com la relació de directrius específiques que seran d'aplicació en el marc del pla territorial corresponent. Així doncs, s'han d'entendre les directrius del paisatge específiques com a resultat de l'aplicació de les directrius generals als elements propis de cada àmbit territorial, amb la possibilitat d'establir gradacions de valor i prioritats, d'acord amb els objectius establerts pel Catàleg. Respecte a les unitats de paisatge, les directrius específiques n'expressen el reconeixement com a àmbits

adequats per a l'ordenació més detallada del paisatge, a través de plans directors i plans especials urbanístics elaborats amb aquesta finalitat (DPTOP, 2010c).

Finalment, les directrius incorporen un quart apartat on es precisen les actuacions susceptibles de realitzar els tràmits d'estudi i l'informe d'impacte i integració paisatgística.

Com s'ha dit, a finals de 2013 a Catalunya hi havia 3 plans territorials parcials que havien incorporat les directrius de paisatge (Figura 9), per bé que només en dos casos (Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre, i Pla Territorial Parcial de les Comarques Gironines) estaven completament integrades amb els quatre apartats. En el cas del Pla Territorial Parcial de la Regió Metropolitana de Barcelona, no s'hi van incorporar les directrius específiques. En cap dels tres Plans Directors Territorials²² aprovats fins a finals de 2014 s'han incorporat les Directrius de paisatge.

FIGURA 9. ESTAT D'IMPLEMENTACIÓ DE LES DIRECTRIUS DE PAISATGE EN ELS PLANS TERRITORIALS PARCIAIS. 2014.

Pla territorial (PTP)	Data aprovació definitiva PTP	Data aprovació definitiva Catàleg de paisatge	Directrius generals	Directrius específiques
PTP de l'Alt Pirineu i Aran	25/07/2006	03/04/2013	No	No
PTP de les Comarques Centrals	16/09/2008	En elaboració	No	No
PTP de les Terres de l'Ebre	27/07/2010	16/07/2010	Sí	Sí
PTP de les Comarques Gironines	14/09/2010	23/11/2010	Sí	Sí
PTP de Ponent (Terres de Lleida)	24/07/2007	05/08/2008	No	No
PTP de la Regió Metropolitana de Barcelona	20/04/2010	11/12/2014	Sí	No
PTP del Camp de Tarragona	12/01/2010	19/05/2010	No	No

Font: elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net) i Departament de Territori i Sostenibilitat (www.gencat.cat/dtes).

²² Pla director territorial de l'Empordà, Pla director territorial de l'Alt Penedès, i Pla director territorial de la Garrotxa.

2.1.5.2. Directrius de paisatge en el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre

Com s'ha vist en l'anterior punt, les Directrius de paisatge de les Terres de l'Ebre (DPTOP, 2010c) van ser aprovades juntament amb el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre, en data 27 de juliol de 2010, només 11 dies després d'haver-se aprovat definitivament el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.

Com s'ha dit, aquestes directrius es van aprovar íntegrament amb els quatre apartats previstos. Els dos primers i el darrer són iguals que en la resta de directrius aprovades, i és en l'apartat de directrius de paisatge específiques on es proposen normes pròpies per als paisatges d'aquest àmbit territorial.

Així, aquest apartat consta d'un total de 17 articles. En el primer (3.1.) es relacionen les 19 unitats de paisatge identificades en el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre. En el segon (3.2) s'hi relacionen els 15 objectius de qualitat paisatgística especificats en el mateix catàleg. De l'article 3.3 fins als 3.17, es detallen les directrius de paisatge per a cada objectiu de qualitat paisatgística. Com s'ha dit en el punt anterior, totes les directrius incorporades són d'aplicació directa i obligatòria (DPTOP, 2010c).

Les directrius incorporades tenen el seu origen en els criteris especificats en el capítol 15 (Criteris i accions) del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b). Com es pot veure a la Figura 10, del total de 154 criteris establerts per al conjunt d'objectius de qualitat paisatgística, les directrius de paisatge de les Terres de l'Ebre n'incorporen 53, això és, un 34%.

FIGURA 10. PERCENTATGE D'APLICACIÓ DE LES DIRECTRIUS DE PAISATGE RESPECTE ELS CRITERIS ESPECIFICATS EN EL CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE.

Nivell integració	OQP	Criteris	Directrius	%
ALT	3	9	6	66,7
	7	3	2	66,7
	12	10	5	50,0
MITJÀ	13	9	4	44,4
	10	7	3	42,9
	1	12	5	41,7
	6	17	7	41,2
	9	19	7	36,8
	2	6	2	33,3
	11	7	2	28,6
BAIX	5	12	3	25,0
	4	10	2	20,0
	8	11	2	18,2
	14	12	2	16,7
	15	10	1	10,0
Total		154	53	34,4

Font: Elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net) i Departament de Territori i Sostenibilitat (www.gencat.cat/dtes).

El grau d'integració de les directrius respecte els criteris plantejats en els objectius de qualitat paisatgística (Figura 11) establerts en el catàleg de paisatge, és pot dividir en tres nivells: alt, en el cas que de cada objectiu de qualitat paisatgística s'han integrat com a directrius el 50% o més dels criteris; mitjà, en el cas d'objectius dels que s'han integrat com a directrius entre el 30 i el 40% dels criteris; i baix, en el cas d'objectius dels que s'han integrat com a directrius menys del 30% dels criteris.

D'entre els objectius de qualitat paisatgística (OQP) amb un nivell d'integració alt en les directrius hi ha els OQP3, OQP7, i OQP12. Es tracta d'OQP que fan referència als paisatges litorals, els paisatges periurbans, i els paisatges fluvials, tres tipus de paisatges que tenen una gran rellevància en aquest àmbit territorial i alhora presenten unes dinàmiques de transformació importants.

Entre els OQP amb un nivell d'integració mitjà hi ha els OQP1, OQP2, OQP6, OQP9, OQP10, i OQP13. Es tracta d'OQP que fan referència als assentaments

urbans, les urbanitzacions, les infraestructures lineals, les infraestructures energètiques (centrals eòliques i solars), fons escènics, i el Delta de l'Ebre. Es tracta de paisatges que, o bé no tenen una dinàmica de transformació tan intensa com en els casos anteriors, o bé el Departament de Territori i Sostenibilitat no hi té totes les competències i resulta més complex d'integrar un major nombre de criteris.

Entre els OQP amb un nivell d'integració baix hi ha els OQP4, OQP5, OQP8, OQP11, OQP14, i OQP15. Es tracta d'OQP que fan referència als paisatges naturals, els assentaments disseminats, les àrees especialitzades, els miradors i els itineraris, els paisatges de la pedra seca i els mosaics agroforestals i agraris, i els elements arquitectònics. Es tracta de paisatges que, o bé en general tenen unes escasses dinàmiques de transformació paisatgística, o bé el Departament de Territori i Sostenibilitat no hi té pràcticament competències, o bé es tractaria d'elements i qüestions molt específiques que caldria resoldre a nivell de projectes de paisatge i no tant des de la planificació territorial. Cal esmentar aquí que per al cas del OQP5, que en forma de directrius específiques només s'integren un 25% dels criteris, les directrius de paisatge de les Terres de l'Ebre hi dediquen l'article 4.2 del quart apartat, destinat a establir les característiques d'integració paisatgística de les edificacions i instal·lacions agràries en el paisatge rural.

FIGURA 11. OBJECTIUS DE QUALITAT PAISATGÍSTICA DE LES TERRES DE L'EBRE.

OQP1. Uns assentaments urbans amb un creixement ordenat, respectuós amb la seva singularitat, amb perímetres nítids, dimensionat d'acord amb les necessitats reals i que no comprometi el caràcter agrari dels espais circumdants.

OQP2. Unes urbanitzacions endreçades i dotades d'elements de qualitat paisatgística.

OQP3. Uns paisatges litorals gestionats integralment, amb unes intervencions dirigides a dotar-los de qualitat i de noves identitats, a la vegada que se'n millori l'accessibilitat per al gaudi i l'ús social amb respecte vers els valors naturals i estètics que contenen.

OQP4. Uns paisatges naturals ben conservats, amb qualitat paisatgística, i que compaginin l'activitat agropecuària, l'extracció de recursos naturals i l'ús turístic i de gaudi.

OQP5. Unes construccions aïllades (magatzems agrícoles, granges, coberts d'eines, etc.) vinculats a la viabilitat de les explotacions agràries.

OQP6. Unes infraestructures lineals (xarxa viària i ferroviària, conduccions de gas i d'electricitat...) integrades paisatgísticament i que no malmetin la continuïtat paisatgística i social del territori.

OQP7. Uns espais periurbans més ordenats que aportin nous elements d'interès en el paisatge i contribueixin a millorar la imatge d'accés als nuclis urbans.

OQP8. Unes àrees especialitzades (industrials, logístiques, comercials, de producció d'energia, de tractament, abocament de residus,...) ubicades en zones visuals no preferents o notòries i dissenyades (o redissenyades) tenint en compte els tractaments de façana i les tipologies edificatòries.

OQP9. Uns parcs èdics i fotovoltaics planificats amb visió de conjunt a escala regional i disposats en el paisatge en relació amb els seus elements configuradors.

OQP10. Uns fons escènics de qualitat que mantinguin els referents visuals i identitaris de les Terres de l'Ebre.

OQP11. Una xarxa de miradors i itineraris paisatgístics que posin en valor les panoràmiques més rellevants i permetin interactuar amb la diversitat i els matisos dels diferents paisatges de les Terres de l'Ebre.

OQP12. Uns paisatges dels entorns fluvials, urbans i naturals del riu Ebre, de la resta de rius ebrencs, i del conjunt de barrancs i rieres, que conservin els seus valors i siguin accessibles per a activitats de gaudi respectuós.

OQP13. Un paisatge del Delta de l'Ebre vinculat a la conservació, gestió i revalorització del conreu de l'arròs, de la xarxa de camins, canals i recs, del patrimoni arquitectònic, així com altres valors naturals, històrics, estètics i simbòlics que aquest espai conté.

OQP14. Un paisatge conformat per la pedra seca i per mosaics agroforestals i agraris, productiu i conservat com a referent estètic i identitari de les Terres de l'Ebre.

OQP15. Una arquitectura vinculada als paisatges de secà i de regadiu tradicional, a les construccions defensives i a les construccions religioses, dotant-los d'un contingut i significació territorial i paisatgística.

Font: elaboració pròpia a partir de Observatori del Paisatge de Catalunya (www.catpaisatge.net) i Departament de Territori i Sostenibilitat (www.gencat.cat/dtes).

2.2. TEORIA DELS CONFLICTES TERRITORIALS

Mentre en l'apartat anterior d'aquest capítol s'han exposat els conceptes relacionats amb la teoria del paisatge, en el present apartat s'exposaran els conceptes referents a la teoria dels conflictes territorials, amb l'objectiu de comprendre què s'entén per conflictes territorials, com s'originen, com es desenvolupen, quina tipologia d'agents hi intervenen, i com es gestionen.

Tal i com afirma Joan Nogué (2010), els conflictes territorials són conflictes socials de base territorial. Així doncs, abans d'entrar pròpiament en l'anàlisi dels conflictes territorials resulta interessant i necessari fer una aproximació a la teoria del conflicte social, ni que sigui de forma introductòria.

2.2.1. INTRODUCCIÓ A LA TEORIA DELS CONFLICTES SOCIALS

Segons el Diccionari de la llengua catalana (Institut d'Estudis Catalans, 2014), un conflicte social és un *“Desequilibri temporal en la cohesió d'un sistema social, causat per elements dissidents que pretenen de restablir un nou equilibri, fonamentat en unes bases noves.”*. Se'ns dubte és una definició poc completa per entendre realment de què es tracta quan es parla de conflicte social.

Així doncs, resulta interessant fer un recorregut per l'obra de diversos autors, la majoria sociòlegs i/o politòlegs, que al llarg de la seva obra han teoritzat sobre aquesta qüestió: Coser (1961, 1974), Dahrendorf (1966), North (1974), Haluani (1994), Bourdieu (1997), Aguilar (2001), Tarrow (2004), Aguilar i Bretones (2011), Benasayag (2012), entre tants altres que han fet aportacions en aquest camp.

Tal com diuen Aguilar i Bretones (2011), hi ha dos grans tipologies de conflictes. Per una banda, existeixen els conflictes entre individus, i que no són l'objecte d'aquesta tesi; per l'altra, hi ha els conflictes socials, és a dir, quan en un conflicte hi intervenen més d'un individu i/o grups socials. Des de la sociologia s'ha pogut arribar a una sistematització dels grans tipus de conflictes socials. Així, hi hauria diversos tipus de conflictes socials manifestats a partir de formes diverses *“revolucions polítiques, revolucions socials, vagues industrials, vagues polítiques, terrorisme de petita escala, guerres civils, manifestacions, motins, revoltes,*

enfrontaments ètnics, cops d'estat, activitat hostil i/o bèl·lica entre estats, activitat guerrillera, acció col·lectiva de masses i un llarg etcètera." (Aguilar, 2001: 174). D'aquests tipus de conflictes socials, els que seran objecte d'atenció d'aquesta tesi són els d'acció col·lectiva de masses, i especialment aquells en els que intervingui el territori i el paisatge com a elements de conflicte.

Tot i això, Aguilar i Bretones deixen clar que des del món de la sociologia encara a dia d'avui no s'ha arribat a l'establiment d'una teoria general unívoca i acceptada sobre el conflicte social. De fet, Aguilar (2001) ja esmentava anys endarrere aquesta qüestió: *"Una notable paradoxa de la teoria sociològica és que, amb algunes notables excepcions, s'orienta majoritàriament a l'estudi del canvi social però no produeix una sòlida teoria del conflicte. De fet, encara avui, no disposem d'una articulada i contrastada teoria sociològica estàndard sobre la qüestió"*.

I anant més enllà, i com recorda Dahrendorf (1966), no sempre des de la sociologia s'ha admès el conflicte social, o almenys no s'ha contemplat com quelcom normal en les societats humanes. Així, afirma Dahrendorf d'una manera crítica, que des del funcionalisme sociològic es considerava que l'estat normal de la societat era el de la integració, l'organització, la cooperació i l'equilibri, i on el conflicte social era considerat inexistent o representava una anomalia. Així, sociòlegs com Elton Mayo, negaven l'existència del conflicte social com a tal, afirmant que les causes eren meta-socials, és a dir, individual-patològiques i que com a tals s'havien de resoldre. D'altres sociòlegs, com R. K. Merton, tot i que admetien l'existència dels conflictes socials, els plantejava com a disfuncions que actuaven com a forces destructives i disgregadores del sistema, i que contribuïen a que les societats no funcionessin correctament.

Tot i situar-se en el corrent de la sociologia funcional, Lewis A. Coser (1961, 1974), defineix el conflicte social com una lluita al voltant de valors o pretensions a estatus, poder i recursos escassos, en la que els objectius dels participants no són només obtenir els valors desitjats sinó també neutralitzar, danyar o eliminar als seus rivals. El conflicte social pot desenvolupar-se entre individus, entre col·lectivitats, o entre individus i col·lectivitats. En la mateixa línia, el polític Robert North (1974) defineix el conflicte social quan dos o més grups intenten posseir el mateix objecte,

ocupar el mateix espai o la mateixa posició privativa, portar a terme papers incompatibles, defensar objectius oposats o utilitzar mitjans que s'exclouen mútuament per aconseguir els seus propòsits. Segons aquests autors i d'altres (Haluani, 1994; Tarrow, 2004) els conflictes, doncs, poden iniciar-se per la distribució d'una gran varietat de valors i béns escassos, com ingressos, estatus, poder, domini sobre un territori, o posició ecològica.

Per a Coser el conflicte social és una característica permanent de la vida social, un element important en la interacció social, que no s'ha d'entendre sempre com un factor negatiu, sinó que pot contribuir de moltes maneres a mantenir grups i col·lectivitats. Segons aquest autor, tota societat conté alguns elements de tensió i de conflicte potencial, que és on es troben les dinàmiques del canvi social. El conflicte impedeix l'“ossificació” dels sistemes socials, en exercir pressió en favor de la innovació i la creativitat. El conflicte doncs, es pot entendre com un factor de vitalitat social, i inclús com d'estabilitat de les pròpies societats.

Dahrendorf (1966) va més enllà, i afirma que el conflicte social té la missió constant, el sentit i l'efecte de mantenir i fomentar l'evolució de les societats, tant en les seves parts com en el seu conjunt. L'autor afirma que els conflictes són indispensables com un factor del procés universal del canvi social, igualant-los al nivell dels progressos tècnics. De fet, adverteix, sempre que manquen els conflictes socials, per opressió o solució aparent, el canvi social s'atura o es fa més lent. En canvi, quan s'admeten i regulen es manté el procés evolutiu com un desenvolupament gradual. Dahrendorf sentència que en els conflictes socials s'hi troba una excepcional energia creadora de les societats, i els atorga la finalitat i efectivitat de mantenir despert el canvi històric i el foment del desenvolupament de la societat.

Els postulats de Dahrendorf, segons ell mateix admet, no són nous sinó que al llarg de la història altres sociòlegs, filòsofs o politòlegs ja ho havien tractat de manera similar. Així, segons aquest autor, entendre el conflicte com a element de canvi social ja havia estat afirmat per Kant, Hegel, Marx, Sorel, Aron, Gluckman, i Mills, entre altres. En aquest sentit, Marx platejava el conflicte en el marc de la lluita de classes, amb l'existència d'una classe opressora i una classe oprimida: “la història de totes les societats que han existit fins els nostres dies, és la història de la lluita de classes” (Marx, 1848: 525). En el marc de l'economia capitalista, si hi ha unes

classes opressores és perquè aquestes tenen el capital, les que tenen la propietat dels mitjans de producció, i les que controlen el procés, el ritme i el mètode, amb la finalitat d'obtenir beneficis i acumular capital. En aquest marc, les classes oprimides volen alliberar-se de l'opressió i tensen contínuament el sistema social, esdevenint-se tota mena de conflictes (Bermudo, 2015).

Cal tenir en compte, doncs, que els conflictes han estat sempre presents al llarg de la història, si bé és cert que, a diferència de temps anteriors en que els ritmes de vida eren menys accelerats, en els temps actuals aquests han augmentat considerablement, a causa de la rapidesa amb la que succeeixen els esdeveniments (París, 2005).

Resulta interessant ressaltar que tant Coser com Dahrendorf exposen que el conflicte social no sempre s'ha d'entendre com a sinònim de violència, ja que pot aparèixer de diverses formes: latent-manifest, pacífic-violent, suau-intens, i en cada cas serà diferent. És a dir, trenquen amb la visió d'associar permanentment el conflicte a una qüestió negativa per a la societat, tot admetent (Coser, 1974) l'existència de *conflictes bons* (realistes, en paraules de Coser) i *conflictes dolents* (no realistes, segons Coser). Els primers es donen quan hi ha una disputa per les aspiracions o guanys d'uns i altres, i permeten el canvi social. Els segons apareixen per impulsos agressius que no cerquen un resultat concret, sinó només alliberar aquells impulsos, i dificulten el canvi. Com diu París (2005:2): “direm que el conflicte no es positiu ni negatiu en sí mateix, sinó que depèn dels mecanismes de regulació dels que decidim fer ús”.

En aquest sentit, també és interessant tenir en compte la postura que defensa Aguilar (2001), citant Raymond Boudon, quan diu que el conflicte social sovint està associat al canvi però que no està clar que en sigui la causa. És a dir, el conflicte social no sempre es causa de canvis en la societat, com sovint se li atribueix. Sobre la capacitat dels conflictes per promoure canvis socials, Coser (1974) afirma que per admetre que el conflicte aporta un canvi social, cal distingir entre els que tenen lloc *dins de* determinades estructures, i els que condueixen a la decadència de velles estructures i a l'aparició d'altres de noves. Es parla de canvi *d'un* sistema social, com alguna cosa diferent als canvis *dins d'un* sistema social, quan les principals relacions estructurals, institucions bàsiques i sistemes de valors predominants s'han alterat dràsticament. Els canvis de sistema poden ser la conseqüència de canvis previs dins del sistema. El

mateix autor diu que en societats obertes, les estructures socials tendeixen a permetre canvis *dins d'un* sistema, ja que, generalment, contenen una defensa contra el conflicte destructor del consens, a través de la institucionalització i la tolerància del conflicte. En permetre l'expressió del conflicte, aquests sistemes socials poden reajustar les seves estructures, eliminant les fonts del descontentament.

En relació a l'evolució que prenen els conflictes socials, Tarrow (2004), a través de la seva teoria del cicle de protesta, afirma que les mobilitzacions col·lectives es concentren en el temps i en l'espai al voltant de certs moments de “bogeria”, que representen la cúspide d'un cicle de protesta caracteritzat per un inici, una fase ascendent, un clímax i una fase descendent en què el cicle s'esgota a si mateix. A aquest moment Benasayag (2012) l'anomena “punt de ruptura” o “esdeveniment” que es van succeint en el temps, i afirma que no són programables, ni previsibles pels diferents agents implicats.

Així, segons Tarrow, en la fase d'inici és quan apareixen, o es manifesten, els moviments socials que desperten i estimulen la participació de la ciutadania. En una segona fase, l'ascendent, és quan apareixen nous agents mobilitzadors que emulen als pioners i competeixen amb ells tractant de captar nous sectors de ciutadans mitjançant actuacions (*performances*) més espectaculars i radicals. En la fase central de la mobilització, el clímax, és quan es dona el moment de “bogeria” que anomena Tarrow, en què s'intensifica la concurrència de múltiples empresaris polítics que competeixen entre si per veure qui demostra major radicalisme mobilitzador. Finalment, en la fase descendent: els ciutadans es comencen a retreure i retirar-se de la mobilització no tant desmotivats pel cansament, com sobretot desbordats per l'extremisme de la radicalització. De tota manera, el mateix autor afirma que aquests cicles es van alternant de manera pendular.

Sobre la resolució de conflictes socials, hi ha autors (North, 1974) que admeten certs graus de consens social que si es porten a la pràctica (establiment, reconeixement, execució) per una autoritat establerta, assoleix rang/força de llei. Per altra banda, altres autors neguen que els conflictes acabin en resolució, sinó que “el conflicte no coneix fi, doncs teixeix i reteixeix el mateix devenir” (Benasayag, 2012: 208), conduint a una nova realitat que contindrà els seus nous conflictes.

Sobre la intensitat dels conflictes Coser (1974) diu que, en societats pluralistes i

obertes, el conflicte social tendeix a resoldre (no totalment) una tensió entre antagonistes i a tenir funcions estabilitzadores. Per altra banda, en societats amb estructures rígides i grups tancats, el conflicte pot esdevenir molt intens ja que, sovint, es superposen conflictes latents, sense que això impliqui necessàriament un elevat grau de violència. També diu que els conflictes són més intensos quan es focalitzen en un aspecte concret, mentre que la intensitat es reduirà quan un grup abasti múltiples conflictes.

Sobre la implicació dels diversos agents involucrats en un conflicte social, els diversos autors que han estudiat el fenomen exposen que aquests s'estableixen en grups d'agents. Els diferents grups es consoliden a partir de la creació i reforçament entre els membres del sentiment de l'existència de valors, interessos i propòsits comuns, que condueixen a una mobilització de les energies del grup contra els estranys i divergents al propi grup. En aquest sentit, Bourdieu (1997) exposa que socialment s'estableix una competència entre grups o col·lectivitats, que, de manera més o menys conscient, cadascun dels grups en conflicte "pretenen imposar la seva interpretació del que les coses van ser, són i seran" (Bourdieu, 1997: 84).

Per tancar aquesta introducció al conflicte social, i a mode de resum, hi ha tres qüestions que cal tenir en compte, i que són importants per a l'objecte d'aquesta tesi. Aquestes tres qüestions són: la relació del conflicte social i els processos de canvi; la integració del conflicte social dins les societats; i el paper de la tecnologia com element de conflicte social. En relació al primer aspecte, està demostrat que sovint els conflictes estan associats a canvi social, però que no està sempre clar que en siguin la causa. És a dir, el conflicte social no sempre es causa de canvis en la societat, com sovint se li atribueix (Aguilar, 2001). En relació a la dicotomia entre conflicte social i cohesió i integració social, les estructures socials contenen defenses per previndre el conflicte a través de la institucionalització i la tolerància a certs nivells de conflicte, tot i que acostumen a oferir satisfaccions només parcials o momentànies. Tot i així, s'afirma que depenent de l'estructura social on es desenvolupi el conflicte, aquest podrà comportar un reequilibri de forces dins el sistema, o causar el canvi del sistema. En general, s'entén que el conflicte social forma part indestriable de les societats, és més, que són les tensions que generen els conflictes socials els que donen estabilitat a les societats (Coser, 1961). En relació a

la tercera qüestió, el paper de la tecnologia com element de conflicte social, aquesta s'ha d'entendre no només com els elements mecànics, sinó també com la forma en que aquests s'implementen socialment i espacialment. També s'entén la tecnologia com un mitjà per als processos de canvi social, però dependrà de la forma d'organització social i de les estructures de poder que els canvis vagin en una o altra direcció. En la mesura que la implementació tecnològica és expressió d'una determinada estructura social, és gairebé sempre inevitable que, en situacions de conflicte, tingui unes conseqüències en forma de grups socials guanyadors i grups socials perdedors. I sobretot en un context capitalista, on és freqüent que la innovació tecnològica es reproduïx per reforçar el propi sistema, reproduint les asimetries de poder característiques d'aquest sistema econòmic (Aguilar, 2001).

2.2.2. CAUSES I TIPOLOGIA DELS CONFLICTES TERRITORIALS

Un cop analitzat el conflicte social i, com diu Nogué (2010), entenent que el conflicte territorial en forma part, en el present apartat es farà una aproximació teòrica a les causes i tipus de conflictes territorials que han tingut lloc a Catalunya en els darrers 10-15 anys.

Tal i com diuen Nel·lo (2003), Alfama et al (2007) o, especialment, Muñiz (2012), encara no existeix a dia d'avui ni una teoria ni una pràctica consolidada que permeti abordar els conflictes territorials d'una manera clara i precisa. Tot i això, és cert que amb els anys sí que s'ha incrementat el nombre de casos pràctics analitzats (Garcia, 2003; Nel·lo, 2003; Alfama et al, 2007; Cruz, 2010), i fins i tot des de l'administració s'ha intentat sistematitzar un procediment per orientar la planificació de les polítiques amb impacte territorial (DGPC, 2007). Fins i tot, alguns autors afirmen que el concepte *conflicte territorial* "s'ha consolidat a Catalunya, malgrat que no consta que tingués antecedents ni que fins ara s'hagi utilitzat fora del país" (Paül, 2007), i que al llarg de la dècada passada una línia de la geografia catalana es va orientar a l'anàlisi d'aquests conflictes territorials.

Això porta a afirmar que l'anàlisi dels conflictes territorials és una qüestió complexa on hi intervenen diferents factors:

“s’ha apuntat que sorgeixen a partir de decisions supralocals (...) mentre en canvi veurem casos on la proposta sorgeix des dels propis ajuntaments; la mobilització de la ciutadania no sempre es produeix a partir de la constitució d’una plataforma ciutadana, sinó que el rol de les associacions preexistents és clau en molts dels casos; no sempre l’argumentari de l’oposició és només de rebuig i resistència, sinó que s’arriben a elaborar discursos més complexes i propositius.” (Cruz, 2010: 71)

Dit això, i en base als diversos treballs publicats fins al moment²³, sí que es pot fer una aproximació a què és el què avui dia s’entén per conflicte territorial i quina n’és la seva naturalesa. Així, els conflictes territorials es poden definir per aquell conjunt de tensions, disputes o polèmiques socials entre dos o més grups d’agents (o sectors socials), i que tenen intencions diferents i fins i tot contraposades, per l’ús i gestió del territori, caracteritzades per l’existència d’una acció col·lectiva, i en el qual s’hi veuen implicades, per actuació u omisió, les polítiques públiques amb incidència territorial. Generalment, els conflictes territorials es desencadenen a partir de respostes locals o comarcals davant de l’aparició, “sovint de manera relativament sobtada” (Nel·lo, 2003: 11), de projectes que una part, important o no tant, de la població considera una agressió al seus valors, les seves necessitats, i/o les seves expectatives. Per la seva banda, s’estableix que els conflictes apareixen quan hi ha dues postures contraposades sobre una mateixa qüestió, i la disconformitat entre uns i altres “sol expressar-se de forma pública” (Cruz, 2010: 65).

2.2.2.1. Causes dels conflictes territorials

Diversos autors plantegen que l’existència d’un conflicte territorial posa de manifest situacions d’injustícia ambiental o social, o dinàmiques de predació de recursos i d’acumulació per desposseïció, que és una de les bases de funcionament del sistema capitalista, i que reforcen aquestes desigualtats i aquestes injustícies (del Romero, 2015; Harvey, 2005).

Per tant, en l’arrel dels conflictes territorials s’hi troben una sèrie de causes molt

²³ Nel·lo, 2003; Alfama et al, 2007; Nogué, 2010 i 2012; Cortina, 2010; Cruz, 2010

diverses que incideixen en la seva aparició. Per una banda, hi ha tot un seguit de causes estructurals que afecten al conjunt del sistema socioeconòmic d'abast europeu, o fins i tot mundial. Per altra banda, hi ha unes causes conjunturals, que són aquelles que afecten a l'entorn geogràfic català. En els diversos tipus de conflictes territorials, les diferents causes poden donar-se totes alhora o només part d'elles, i cadascuna pot tenir-hi un pes diferent en funció de cada cas.

2.2.2.1.1. Causes estructurals

El context general en el qual sorgeixen aquests conflictes territorials hi tenen un paper destacat una sèrie de qüestions de caràcter estructural que, com s'ha dit, tenen lloc a nivell europeu o mundial: el renaixement del lloc i reivindicació de la identitat, i la crisi del sistema polític i la pèrdua de confiança en les institucions.

Per una banda, les societats contemporànies han experimentat en els darrers decennis una creixent preocupació pel territori en el qual s'emmarca la vida quotidiana dels seus habitants. És el que s'anomena el renaixement del lloc i la revindicació de la identitat, paradoxalment just en el moment de màximes cotes de globalització capitalista a nivell mundial (Nel·lo, 2003; Nogué, 2010).

Justament, apunten aquests autors, que en els moments de màxima interdependència i integració entre els diversos territoris, aquests lluiten entre si per tal de potenciar els seus respectius *avantatges comparatius* (Nel·lo, 2003). D'aquesta manera, i en el context de la lògica capitalista, els diversos territoris incrementen la competència entre si per tal de resultar més atractius de cara a la captació d'inversions productives, i per defugir o expulsar allò que es considera nociu, poc atractiu o menys competitiu.

En aquest context, doncs, es poden trobar algunes causes estructurals en l'aparició de conflictes territorials: per una banda, en els processos d'expulsió d'unes determinades activitats d'uns territoris als altres, i per l'altra, quan els territoris es mostren disponibles a l'acceptació d'activitats que es consideren atractives, encara que hi poden haver grups socials del mateix territori que les consideren nocives.

Tan en un cas com en l'altre, aquestes decisions poden topiar amb diverses reivindicacions d'identitat local que es produeixen en els diversos territoris. Aquest

fenomen de la reivindicació de la identitat ha anat prenent força a les darreres dècades en contraposició a la tendència de domini dels fluxos globals. Aquestes identitats són construccions socials basades en la relació entre les persones i el territori, són construïdes i canviant, i es formen a partir del sentiment de pertinença territorial i de valors subjectius (Alfama et al, 2007; Castells, 2002; Cruz, 2010).

Així doncs, els conflictes territorials poden aparèixer quan aquestes dinàmiques topen amb les *identitats de resistència* i/o amb les *identitats de projecte* (Castells, 2002). Les identitats de resistència es manifesten quan, uns pocs o molts, actors d'un territori determinat recerquen sentit i cohesió quan es troben en posicions devaluades o estigmatitzades per les lògiques econòmiques, socials o territorials dominants, i es veuen amenaçats de rebre projectes no desitjats per altres territoris. Aquestes identitats de resistència generen actituds defensives i reactives front del projecte que causa el conflicte territorial.

Per altra banda, les *identitats de projecte* (Castells, 2002) es manifesten quan, pocs o molts, agents d'un territori pretenen transformar l'estructura social d'aquell territori, a partir d'un desenvolupament estructural i qualitatiu del territori que parteix de la valoració dels elements que els són propis (Ojeda, 2003). Tanmateix, aquests tipus d'identitats no impliquen un aïllament relacional respecte altres territoris sinó que es situen “entre la necessitat d'una ètica que implica una estreta relació amb el territori de referència i la necessitat de comunicació i de mobilitat que assenyalen l'exigència de transcendir l'específic context local” (Alfama et al, 2007: 30). Aquestes identitats generen projectes de territori en el qual determinats altres projectes no hi tenen cabuda, o la tenen condicionada.

Aquestes dues identitats no són excloents sinó que sovint es poden trobar en el mateix conflicte (Alfama et al, 2007; Cruz, 2010; Nel·lo, 2003; Saladié, 2011d) quan en un primer moment el conflicte genera una identitat de resistència que evoluciona vers identitats de projecte.

Relacionat amb les identitats de projecte hi hauria el concepte de *territorialitat* (Lecourt i Faburel 2005, citats a Cruz, 2010). Aquest concepte s'aplica a aquells territoris que presenten una identitat més pronunciada, i on els conflictes territorials

hi sorgiran amb més empenta. Fins i tot es defensa que segons el nivell de territorialitat inicial de cada lloc, la mobilització de la ciutadania davant un projecte determinat que s'entén com a negatiu serà més o menys intensa. Cruz ho resumeix d'aquesta manera:

“Així, en aquells territoris on els seus habitants s'hi reconeixen amb força i s'hi senten relacionats, presenten una territorialitat elevada; mentre que aquells territoris mal identificats i on els seus habitants no en senten la seva pertinença, posseiran una territorialitat baixa” (Cruz, 2010: 74)

Fins i tot s'afirma que la reacció de la població d'un territori determinat davant un projecte, es podria conèixer a priori partint de l'anàlisi de diferents indicadors com ara “les xarxes de sociabilitat, el perfil socioprofessional dels habitants, la dimensió patrimonial del territori i la identitat cultural.” (Lecourt i Faburel, 2005, citats a Cruz, 2010: 74).

Una altra de les causes estructurals esmentades per diversos autors que han estudiat els conflictes territorials a Catalunya, és aquella relacionada amb la crisi dels sistema polític i la pèrdua de confiança en les institucions. Així, s'esmenta que la pèrdua de monopoli polític per part de les administracions superiors i la crisi de confiança en les formes institucionals clàssiques ha reforçat progressivament, i encara que de forma insuficient, els entorns de participació més propers a la ciutadania reconfigurant les relacions entre els diversos nivells de govern (Cortina, 2010; Nel·lo, 2003).

En aquest sentit, s'afirma que sovint la ciutadania no accepta “que la capacitat de governar sigui unidireccional, jeràrquica i absorbent per part dels decisors públics.” (Cortina, 2010: 71). Es passa així d'uns Estats *piramidals* a uns altres tipus d'estructures de presa de decisions més policèntriques, que impliquen canvis en els processos d'intervenció pública, amb un major pes dels nivells *subterritorials* (regionals, supralocals i locals), i amb l'increment del nombre d'agents (actors individuals i col·lectius de la societat civil) que participen públicament dels processos de presa de decisions (Cortina, 2010).

En el cas dels conflictes territorials aquesta situació de crisi del sistema polític es veu incrementada per una pèrdua de confiança en les institucions, derivada del dubte

social generat entorn el concepte d'interès general en el planejament territorial. L'interès general és un concepte ètic i normatiu que, tot i ser necessari i operatiu per a la planificació territorial, habitualment s'invoca per justificar decisions públiques en l'àmbit del planejament territorial que no sempre responen a aquell interès general invocat (Benabent, 2010). Aquest interès general és emprat sovint pels poder públics per servir interessos privats, i en detriment d'un ampli conjunt de la societat que no ha pogut participar en la definició d'aquell interès general (Cortina, 2010). El que acaba reflectint l'interès general són les correlacions de força en el sí d'una societat en un moment determinat, on els actors dominants volen acabar imposant, a través de la legitimització, els seus interessos (Cruz, 2010).

Un altre element de pèrdua de confiança amb les institucions lligat amb aquesta qüestió de l'interès general, és el dèficit del sistema formal de presa de decisions que limita la possibilitat de la societat de prendre decisions en comú sobre qüestions que l'afecten directament. Encara que molts cops aquesta no sigui una causa directa en l'aparició de conflictes territorials, si que contribueix a agreujar-los (Zografos i Saladié, 2012).

I totes aquestes causes sembla que el que han acabat provocant és una desconfiança vers les institucions i un creixent desinterès en els afers públics, la política, sobretot si s'atén al decreixement dels índexs de participació en els diversos processos electorals i al nombre d'afiliacions als partits polítics (Cruz, 2010). I això no deixa de ser una contradicció aparent amb les causes que s'acaben d'esmentar, ja que en un context de menor interès per la política, almenys aquella formal i representativa, és quan major nombre de conflictes territorials han aparegut a Catalunya.

2.2.2.1.2. Causes conjunturals

Com s'ha comentat, a més d'unes causes estructurals subjacents, la naturalesa dels conflictes territorials també s'explica per un conjunt de causes conjunturals que afecten l'àmbit geogràfic català. Segons els diversos autors i autores que han estudiat els conflictes territorials a Catalunya (Alfama et al, 2007; Cruz, 2010; Nel·lo, 2003 i altres), entre les causes conjunturals hi hauria: les mancances de les polítiques territorials, el model de desenvolupament territorial, el context polític, i la pluralitat d'institucions amb competències en temes urbanístics i territorials.

En relació a les mancances de les polítiques territorials, es destaquen sobretot les de caràcter sectorial, com ara les d'infraestructures, energia, i equipaments, així com també les de caràcter urbanístic. S'afirma que aquestes polítiques "sovint estan mal dissenyades i gairebé sempre mal explicades." (Nel·lo, 2003: 12). Anant més enllà, s'apunta l'absència de polítiques territorials supralocals, especialment de caràcter urbanístic, que tenen com a conseqüència "un desordre general en l'articulació dels sistemes urbans, els espais lliures, les infraestructures i els equipaments, a més d'una descoordinació entre municipis" (Cruz, 2010: 77). També s'hi podria afegir la manca de planejament territorial efectiu que permetés la coordinació de polítiques territorials sectorials i urbanístiques, alhora que establissin models territorials concrets per a cada àmbit territorial. En efecte, Catalunya va dissenyar la política territorial l'any 1983 amb l'aprovació de la *Llei 23/1983, de 21 de novembre, de política territorial*²⁴, que preveia l'elaboració del Pla Territorial General de Catalunya (PTGC) i de Plans Territorials Parcial (PTP) per a cada àmbit territorial²⁵. No obstant, el PTGC no es va aprovar fins l'any 1995²⁶ i el primer PTP, el de les Terres de l'Ebre²⁷, no ho va fer fins l'any 2001. A més, el gruix dels PTP no es van aprovar fins al període 2007-2010, inclosa la revisió del primer PTP de les Terres de l'Ebre. Així doncs, l'absència de planejament territorial i supralocal, així com les mancances del planejament sectorial, actuarien com a causes conjunturals en l'aparició de conflictes territorials a Catalunya.

Pel que fa a les causes relacionades amb el model de desenvolupament territorial, s'apunta que diversos conflictes territorials sorgeixen com a resposta als elevats

²⁴ http://www4.gencat.cat:82/BASIS/dogc/TOTAL/text_catala/DDD/3778-83.htm

²⁵ La Llei 24/2001, de 31 de desembre, de reconeixement de l'Alt Pirineu i Aran com a àrea funcional de planificació, mitjançant la modificació de l'article 2.2 de la Llei 1/1995, de 16 de març, per la qual s'aprova el Pla territorial general de Catalunya, estableix com a àmbits d'aplicació dels plans territorials parcials de Catalunya l'àmbit Metropolità, l'àmbit de les Comarques Gironines, l'àmbit del Camp de Tarragona, l'àmbit de les Terres de l'Ebre, l'àmbit de Ponent, l'àmbit de les Comarques Centrals i l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran. L'any 2010 es va incorporar un vuitè àmbit de planificació a partir de l'aprovació de la Llei 23/2010, de 22 de juliol, de modificació de la Llei 1/1995 i de la Llei 23/1983 per a fixar l'àmbit de planificació territorial del Penedès.

²⁶ Llei 1/1995, de 16 de març, per la qual s'aprova el Pla Territorial General de Catalunya

²⁷

<http://www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Plans%20territorials/Territorials%20parcial/Aprovats/ptp%20de%20les%20Terres%20de%20l'Ebre%20vigent/Mem%C3%B2ria%20del%20Pla.pdf>

nivells de consum del sòl i a l'elevat nivell d'antropització del territori (Cruz, 2010). Aquests conflictes territorials no només s'explicarien per la quantitat de projectes de transformació territorial, sinó també per la intensitat en la que apareixen, així com per les noves localitzacions on es produeixen aquestes transformacions. Com recorda Cruz (2010), fins als anys vuitanta del segle passat el procés urbanitzador s'havia concentrat als entorns més dinàmics, com l'àrea metropolitana de Barcelona o certs punts del litoral, i posteriorment van anar arribant a indrets que històricament se n'havien mantingut al marge o, en tot cas, no s'hi havien produït amb tanta intensitat.

Hi ha una altra causa relacionada amb el model de desenvolupament territorial, que és la lligada amb els desequilibris territorials a Catalunya en algunes qüestions com l'energia i aigua, per exemple. Aquells territoris que suporten determinades infraestructures sovint considerades agressives o impactants (com les centrals nuclears), argumenten que hi ha un desequilibri en el repartiment de càrregues i beneficis entre territoris. Uns territoris, els centrals o *llestos* en paraules de (Žižek, 2006), acaparen la major part dels beneficis, mentre els perifèrics o *no llestos* reben els impactes. I sovint aquests impactes estan mal compensats des del punt de vista econòmic, com en el cas de l'energia eòlica on els municipis amb centrals eòliques només reben el 3'4% de la facturació (Saladié, 2014). Quan en aquests contextos territorials es plantegen noves infraestructures que responen al mateix patró que les esmentades, sovint són causa d'aparició de nous conflictes territorials, ja que les comunitats locals argumenten que s'aprofundeix en els desequilibris territorials (Zografos i Saladié, 2012).

Les causes conjunturals vinculades al context polític han estat estudiades sobretot des de la sociologia i la ciència política. Aquestes ciències exposen “que l'aparició i proliferació de les diverses formes d'organització de la ciutadania estan també condicionades per l'entorn polític del moment, que facilita l'aparició de formes d'acció col·lectiva” (Cruz, 2010: 78). En efecte, tal com apunten Alfama et al (2007), a principis de la dècada passada, Catalunya es trobava immersa en un moment d'una certa agitació política, després de vint anys de govern continuat de Convergència i Unió (CiU), i hi havia expectatives de canvi de cicle i de gestació de noves oportunitats polítiques. En aquest context, els conflictes territorials troben un

camp propici per desenvolupar-se i assolir majors quotes de visibilització, ja que, sovint, els partits polítics opositors en fan ressò, i poden arribar a donar suport, a les mobilitzacions socials lligades a aquells conflictes. S'afirma, fins i tot, que "els conflictes han esdevingut també una arma important en el joc i interessos polítics, dels quals n'intenten treure rèdit no només les mobilitzacions sinó també els mateixos partits polítics" (Cruz, 2010: 78). Aquestes causes sobretot es trobarien de manera més evident en conflictes territorials sorgits arran de projectes impulsats pel Govern de la Generalitat de Catalunya fins l'any 2003 (quan hi va haver eleccions al Parlament de Catalunya, que van provocar un canvi de Govern).

A tota aquesta conjuntura encara s'hi afegeix una altra causa: la relacionada amb la pluralitat d'institucions amb competències en temes urbanístics i territorials. Aquesta realitat es procliu a facilitar l'aparició o desenvolupament de conflictes territorials, ja que la diversitat de partits polítics participants en cada nivell administratiu (Generalitat de Catalunya, Ajuntaments,...) acostumen a tenir diversos interessos. Aquesta situació per si mateixa pot ser generadora de conflictes territorials quan, estratègica o tàcticament, s'enfronten dues visions polítiques davant una qüestió territorial determinada i s'inicia un enfrontament entre partits polítics. Altres cops, aquesta situació d'equilibris polítics pot ser aprofitada per les mobilitzacions per cercar complicitats i suports en uns o altres sectors polítics.

2.2.2.2. Tipologia dels conflictes territorials

Com apunten diversos autors i autores que han estudiat el tema, a dia d'avui a Catalunya es fa evident que no existeix una teoria de conflictes territorials ben consolidada, així com tampoc l'existència d'un marc classificador que els ordeni. Les diferents metodologies defineixen i classifiquen els conflictes de manera diferent (Muñiz, 2012). De tota manera, si que a nivell internacional alguns autors han fet propostes de tipificació dels conflictes territorials. És el cas de la proposta de Subra (2007) que proposa tres grans tipus de conflictes territorials: resistència al canvi territorial, competència territorial, i refús a projectes. En el primer cas es tracta de conflictes on des dels diversos territoris afectats es reacciona per preservar el territori de processos de regressió, és a dir, mantenint allò que ja està integrat en el propi territori. En el segon gran tipus de conflicte és fa referència a la competència entre

territoris per tal de reivindicar la ubicació “d’una infraestructura, equipament o per l’organització d’un esdeveniment” (Cruz, 2010: 69), que es considera positiu per al territori. La tercera gran categoria de conflictes es defineix per aquells en que es mostra el rebuig a determinats projectes que es considera que afectaran negativament al territori.

És en el tercer tipus de conflictes en els que es centra la present tesi doctoral, que representen “la concepció tradicional dels conflictes territorials a Catalunya” (Cruz, 2010: 69).

Dins aquesta gran tipologia de conflictes territorials, a Catalunya hi hagut algun intent de tipificació dels mateixos (DGPC, 2007; SCOT, 2015), a partir de la classificació d’entre set i vuit tipus de conflictes territorials (Figura 12)

FIGURA 12. TIPUS DE CONFLICTES TERRITORIALS A CATALUNYA.

Societat Catalana de Geografia	Generalitat de Catalunya (2006)
Urbanisme	Contaminació de sòls
Gestió ambiental	Infraestructures de lleure
Legislació, plans i documents	Infraestructures civils
Infraestructures de transport	Usos recursos limitats/Implantacions energètiques
Medi natural	Transformacions urbanes
Urbanisme. Equipaments	Plans estratègics i plans directors
Organització territorial	Conflictes de caràcter social
	Protecció del paisatge, espais oberts o espais de memòria històrica.

Font: Elaboració pròpia a partir de DGPC (2007) i SCOT (2015)

Així mateix, l'SCOT (2015) ha fet propostes de fins a 25 subtipus de conflictes territorials diferents, tal i com s'observa en la següent Figura 13.

FIGURA 13. SUBTIPUS DE CONFLICTES TERRITORIALS A CATALUNYA, SEGONS L'SCOT.

Producció i transport d'energia	Espais naturals protegits
Creixements residencials	Portuàries
Plans d'ordenació urbanística municipal	Gestió de recursos hídrics
Viàries	Riscos naturals
Sectors d'activitat econòmica	Planejament supramunicipal
Millora urbana	Espais oberts
Transformacions urbanes	Sistemes fluvial i litoral
Contaminació	Organització territorial
Documents de directrius i criteris	Legislació
Equipaments comercials	Aeroportuàries
Ferrovitàries	Plans sectorials
Gestió de residus	Equipaments socials
Equipaments de lleure i esportius	

Font: Elaboració pròpia a partir de Generalitat de Catalunya (2006) i SCOT (2015)

La present tesi es centrarà en els conflictes territorials relacionats amb el paisatge, que, en sentit ampli del terme, no han estat considerats com una tipologia de conflicte territorial en cap de les aproximacions tipològiques que s'han fet a Catalunya. A aquest efecte, es dedica un apartat específic del present capítol (2.3) a l'aproximació teòrica als conflictes territorials i del paisatge.

2.2.3. DINÀMIQUES I AGENTS EN ELS CONFLICTES TERRITORIALS

Com s'ha dit, en els conflictes territorials hi participen un seguit d'agents que actuen d'acord a una sèrie de valors, necessitats, intencions i/o expectatives diverses entre sí. De fet, els conflictes territorials es visibilitzen quan “aquestes qüestions són contraposades entre els diversos grups, i, quan les diferències s'exposen públicament” (Cruz, 2010: 65). Com diu Cortina (2010) no tots els actors tenen el mateix pes, i aquells que estiguin més ben organitzats “i que controlin un major nombre de recursos” seran els que acabin tenint més capacitat d'incidència.

En el present subapartat, doncs, es farà una aproximació als principals tipus d'agents

que han intervingut en els conflictes territorials presents a Catalunya. Segons els diversos estudis realitzats, encara que pocs com s'ha dit, en els conflictes territorials hi intervenen tres grans tipus d'agents: les administracions públiques, els promotors, i els moviments en defensa del territori. Sobre aquest darrer tipus se'n farà especial èmfasi.

Abans d'entrar en l'anàlisi dels tipus d'agents, és important tenir en compte que aquests interaccionen generant unes dinàmiques dels conflictes territorials, fent-los evolucionar en un o altre sentit. A Catalunya tots els conflictes han seguit un mateix patró general, ben exposat per Cruz (2010, citant De Marchi, 2005), que tindria quatre fases: latència, visibilitat, confrontació, i negociació. La fase de latència és produeix quan els agents implicats encara no han mostrat públicament les seves posicions (valors, necessitats, intencions i/o expectatives), i el conflicte es manté invisible. La fase de visibilitat és produeix quan un o diversos agents mostren públicament les seves posicions, generalment a través dels mitjans de comunicació. Un cop s'ha visibilitzat el conflicte s'entra pròpiament en la fase de confrontació. Aquí és quan els diferents agents despleguen tot un seguit de manifestacions públiques per exposar els seus arguments i confrontar-los amb els oponents, amb l'objectiu d'assolir les seves reclamacions. Depèn de la correlació de forces entre els diversos agents en conflicte, aquest evolucionarà en un sentit o altre i de forma més o menys ràpida. La darrera fase és la de negociació, sempre i quan els actors accedeixin al diàleg. A Catalunya generalment no s'ha acabat imposant totalment els criteris d'una de les parts, sinó que normalment el projecte inicial s'ha vist alterat a causa del conflicte, bé modificant algunes característiques del projecte, condicionant-ne el calendari d'execució, o, fins i tot, fent-lo inviable totalment (Nel·lo, 2003; Muñiz, 2012).

El més habitual a Catalunya ha estat que la majoria dels conflictes acabin bé amb decisions judicials, o bé amb una negociació, que pot incloure compensacions o no. En altres casos hi hagut la intervenció de mediadors o s'ha utilitzat l'avaluació d'impacte ambiental com a mètode per acabar executant el projecte (Muñiz, 2012).

2.2.3.1. Les administracions públiques

Les administracions públiques estan formades pel conjunt d'institucions que tenen la responsabilitat de governar els diferents nivells administratius. Així, aquí s'hi consideren des de la Unió Europea fins als ajuntaments, passant pel Govern espanyol, la Generalitat de Catalunya, i les administracions locals com les Diputacions i els Consells Comarcals. En el cas de Catalunya els agents amb major protagonisme en els conflictes territorials han estat la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments. Això és així a causa del gran nombre d'atribucions i responsabilitats que tenen en matèria de territori. La Generalitat de Catalunya és, des de la Constitució espanyola de 1978, competent en matèria d'ordenació territorial i urbanisme, tal i com queda reflectit en els diversos Estatuts d'Autonomia. Els ajuntaments tenen sobretot un paper destacat en matèria d'urbanisme, on hi tenen una sèrie de competències prou rellevants, com la de tramitació dels Plans d'Ordenació Urbanística Municipal.

El rol principal que han de desenvolupar aquests agents és el de prendre decisions en matèria de territori que permetin un desenvolupament territorial ordenat i just “per tal que no es produeixin desequilibris excessius entre els diferents agents” (Cruz, 2010: 96). Per tant, en els diversos conflictes apareguts, aquestes institucions públiques haurien d'actuar a mode d'àrbitre entre les parts en litigi, per tal de trobar un punt d'equilibri i consens. Ja s'ha vist en els subapartats anteriors, però, que no sempre les administracions públiques actuen sota aquest criteri d'equitat, quan a través de l'interès general poden acabar beneficiant a determinats interessos privats. I com també s'ha comentat, no poques vegades les administracions públiques, a través del desenvolupament de les seves competències, són les que generen els conflictes territorials quan fan propostes de determinats projectes (Cruz, 2010). Altres cops són els plans territorials o urbanístics que desenvolupen aquestes administracions els que generen conflictes territorials.

Les administracions públiques generalment prenen dues aproximacions diferents davant la presa de decisió sobre la localització d'un projecte, ja sigui com a promotora o com a gestora d'un projecte o proposta particular: la regulació general o el tractament cas a cas. La regulació general, o també anomenat mètode *comprensiu*,

es refereix a l'establiment d'uns criteris tècnics i polítics que es despleguen sota la premissa de l'interès general, i que són els que determinen la localització concreta del projecte en qüestió que s'acaba imposant al territori. El tractament cas a cas, també anomenat *mètode de mercat*, és aquell pel qual l'administració dona preferència als criteris de conveniència del promotor (ja sigui ella mateixa o altri), i tracta de fer acceptar el projecte al territori en qüestió a través de la negociació de contrapartides. Generalment, es conclou que les administracions públiques, especialment la Generalitat de Catalunya, no tenien un criteri unívoc, sinó que s'utilitzava una o altra aproximació en cada cas (Nel·lo, 2003). I encara s'hi podria afegir que, com es veurà més endavant en el cas de l'energia eòlica, s'opta per un mètode intermedi. Així, en el cas eòlic es fa una determinació de zones compatibles amb l'energia eòlica (*mètode comprensiu*) dins les quals no es precisa el lloc exacte de cadascun dels projectes, que els promotors privats i administració negocien/gestionen cas a cas (*mètode de mercat*). En tots els casos, les diverses aproximacions han estat incapaces d'evitar el conflicte i, en ocasions, han contribuït a incrementar-lo (Nel·lo, 2003).

En el cas de l'aproximació pel mètode *comprensiu*, Catalunya ha patit una absència de planejament territorial crònica²⁸, i molts dels conflictes territorials s'han desenvolupat en el marc dels diversos plans urbanístics o sectorials aprovats. En alguns casos els mateixos plans urbanístics o sectorials van ser objecte de conflicte (Nel·lo, 2003; Cruz, 2010). De fet, com afirmen diversos autors (Nel·lo, 2003; Tarroja, 2006), molts dels conflictes territorials es produeixen per l'absència de planejament territorial, per la superposició “de manera prou barroca” (Nel·lo, 2003: 44) entre el planejament urbanístic i sectorial, i per la manifesta incapacitat d'aquest dos tipus de planejament per donar resposta a l'encaix de diversos projectes. Coincideixen aquests autors que un major desplegament del planejament territorial hagués contribuït a disminuir el nombre i intensitat dels conflictes territorials.

²⁸ La llei que preveia l'elaboració i aprovació dels Plans Territorials Parcial per a cadascuna de les regions catalanes, data de l'any 1983 (Llei 23/1983, de 21 de novembre, de política territorial); mentre que aquests plans territorials no es va aprovar fins al període 2006-2010.

(http://territori.gencat.cat/ca/06_territori_i_urbanisme/ordenacio_del_territori/plans_territorials/plans_territorials_parcials/vigents/)

En el cas de l'aproximació pel mètode *de mercat*, tot i que el nombre de projectes que han generat conflicte són menors, la gestió desenvolupada per la Generalitat de Catalunya no ha estat tampoc satisfactòria. Tot i que aquest tipus d'aproximació ha resultat més còmoda per a l'administració, ja que li ha permès mantenir-se aparentment en un "paper arbitral" (Nel·lo, 2003: 47), les compensacions no han estat capaces d'aturar en molts casos l'aparició de conflictes territorials.

En general, en la gestió dels conflictes territorials a Catalunya l'Administració ha mostrat una manca de tàctica negociadora, molts dubtes i contradiccions internes entre els diferents nivells administratius. En aquest sentit es destaca que, en general, un cop presa la decisió de tirar endavant un projecte, l'administració ha actuat d'una forma tossuda, insistint "com si la ubicació escollida fos l'única viable i no hi hagués alternatives possibles" (Nel·lo, 2003: 48). Això és el que s'anomena síndrome DAD (Decidir-Anunciar-Defensar), que es desenvolupa quan l'administració pública pren una decisió en base a lògiques pròpies, generalment de forma poc transparent i poc participada públicament, i amb un alt component de preeminència de qüestions tècniques i científiques, i poc socials. Un cop presa la decisió, s'anuncia públicament i, si genera conflicte, l'administració opta per tancar-se en banda i aposta pel projecte fins que l'acaba imposant (Cruz, 2010).

Nel·lo (2003) indica que en alguns casos l'administració pot canviar la seqüència DAD per una altra: Anunciar-Defensar-Decidir (ADD). És a dir, amb l'anunci primer d'un determinat projecte actua a mode de sondejar opinions i potencials conflictes, i en funció de les resistències pren una o altra decisió. Segons el mateix autor, i davant el rebuig de nombrosos projectes que s'han desenvolupat sota aquesta tàctica, ha situat a l'administració en una situació de debilitat, i que això incrementa la probabilitat que davant cada proposta anunciada esclati un conflicte.

Una de les qüestions que més s'han reclamat a les administracions al llarg dels diversos conflictes ocorreguts a Catalunya, han estat les relacionades amb la manca, o insuficiència, de procediments formals de presa de decisions. Aquesta, com s'ha comentat, ha estat una de les causes conjunturals en l'aparició de conflictes territorials a Catalunya. La resposta de l'administració de la Generalitat de Catalunya va ser tímida i insuficient, amb una proposta no vinculant per a la gestió dels

conflictes plasmada en una petita guia anomenada “De l’aquí no a l’així sí” (DGPC, 2007). Aquesta guia proposava una metodologia genèrica per a la gestió dels conflictes basada en el reconeixement de totes les parts, i en uns majors nivells de participació ciutadana en la presa de decisions. En tractar-se d’un procediment no vinculant, a la pràctica no va tenir cap efecte palpable, també perquè a partir de 2007 el nombre de conflictes territorials s’ha anat reduint com a efecte de la crisi econòmica i financera global.

2.2.3.2. Els promotors

Sota aquesta tipologia d’agents s’hi situen tots aquells promotors que pretenen desenvolupar algun o altre tipus de projecte, generalment amb la intenció d’obtenir un benefici. Tot i això, les administracions que tenen un caràcter públic, també poden ser promotores de determinats projectes.

Generalment, els promotors, sobretot si són privats, quan esclata un conflicte acostumen a mantenir-se en un segon pla, invisibles, descarregant la responsabilitat de gestionar el conflicte a l’administració (Cruz, 2010). També és una característica dels promotors, tant si es la pròpia administració com privats, el fet que tendeixin a la infravaloració de la protesta. Si la protesta evoluciona i pren força, els promotors tendeixen a la denigració de la mateixa: “la protesta té bases fràgils, no té rellevància, no és representativa perquè està fomentada per pocs agitadors o professionals de la protesta” (Bobbio, 1999, citat a Cruz, 2010: 95), o fins i tot a l’acusació que les protestes estan instrumentalitzades per l’oposició política.

Si amb tot no aconsegueixen frenar la protesta, el següent estadi dels promotors es caracteritza per intentar emprendre accions per convèncer els afectats de la seva decisió i “en ocasions tendeixen a elaborar una campanya de comunicació (de màrqueting) per donar a conèixer la bondat de la decisió presa i les raons dels promotors” (Cruz, 2010: 95). Altres estratègies per convèncer són la proposta de compensacions per tal que els afectats acceptin el projecte. Aquest comportament pot ser percebut “com a suborns, fet que fa més evidents les asimetries de poder (uns territoris subordinats respecte als altres) en tant que uns no volen acollir algunes instal·lacions i les envien a territoris perifèrics. (Cruz, 2010: 95)

2.2.3.3. Els moviments en defensa del territori

Els moviments en defensa del territori (en endavant MDT) representen una de les categories d'agents socials que Alfama et al (2007) van classificar a partir de la combinació de criteris d'identitat (resistència o projecte) i d'enfocament vers el territori (protecció-conservació o desenvolupament alternatiu) (Figura 14).

FIGURA 14. TIPUS DE MOVIMENTS SOCIALS EN DEFENSA DEL TERRITORI.

	Preservació – Conservació	Desenvolupament alternatiu
Identitats resistència	NIMBY: Basats en les comunitats locals • Reactius • Es constitueixen contra una decisió determinada: sense voluntat de transformació global ni local • Discurs monotemàtic i localista	Comunitats alternatives (neorurals, ecoaldees...): Basats en comunitats culturals alternatives • Tendència a l'anticipació • Voluntat de transformació local però no global • Discurs integral i extensible
Identitats projecte	Entitats/grups conservacionistes: Reactius • No basats en comunitats sinó en un projecte • Discurs monotemàtic i localista, sense voluntat de transformació global	Moviments de defensa del territori: Basats en una comunitat al voltant d'un projecte • Discurs integral i extensible • Voluntat d'incidir en positiu i en la transformació global des d'allò local: actuacions en xarxa per aconseguir-ho • Es qüestionen els problemes i no només els programes

Font: Elaboració pròpia a partir d' Alfama et al (2007)

Aquests moviments en defensa del territori tenen el seu origen en els conflictes territorials ocorreguts a Catalunya a final de la dècada de 1970 i principi de la de 1980, quan “es comença a fer evident un increment notable de la sensibilitat de la població pels impactes ecològics i socials creixents que provocava el sistema de producció i consum imperant” (Nogué, 2010). És llavors quan comencen a sorgir els primers conflictes territorials i, consegüentment, neixen les primeres plataformes en defensa del territori, tot això unit a l'increment de la manca de confiança de la població en l'Administració pública. Les plataformes d'aquesta primera etapa tenen en general un caràcter més aviat ecologista i es concentren en les àrees urbanes (Alió i Jori, 2009). Aquell va ser un fenomen estudiat de manera prou aprofundida per diversos autors (Garcia, Reixach, i Vilanova, 1979). Així doncs, els MDT tenen el

seu origen en les entitats de tipus conservacionista amb qui comparteixen la identitat de projecte.

Aquests MDT apareixen de forma espontània a mode de resposta “a una conflictivitat territorial complexa” (Alfama et al, 2007: 38), i es basen en la combinació de causes estructurals i conjunturals exposades anteriorment. Generalment, l’aparició i consolidació d’un MDT es produeix com a reacció a l’anunci d’una intervenció territorial o projecte que es considera nociu per part dels membres d’aquests MDT, que estan formats per persones a títol individual, tot i que sovint vinculades a altres organitzacions o entitats (Nel·lo, 2003; Cruz, 2010), i, fins i tot “En alguns casos, l’administració local també en forma part, contraposant-se llavors a una administració superior.” (Cruz, 2010: 66).

Nel·lo (2003) destaca que aquests moviments socials en defensa del territori es caracteritzen per sis trets distintius: dotar-se d’una organització específica (normalment anomenada plataforma); tenir uns objectius circumscrits a un sol afer o problema (l’oposició contra el projecte, actuació o esdeveniment que es troba en l’origen del problema); manifestar-se apolítics i autònoms, sense renunciar a tenir contactes amb partits i utilitzar les institucions; adoptar formes d’acció col·lectiva contenciosa, i projecció a través dels mitjans de comunicació; arguments de rebuig amb raons de caràcter ambiental, de seguretat i d’equilibri territorial; i obtenir resultats força rellevants, aconseguint modificacions en les actuacions proposades inicialment.

De fet, uns dels objectius inicials dels MDT és “presentar-se com un interlocutor audible pels promotors del projecte i per fer-ho concentren les seves demandes en un manifest, el qual és subscrit per tots els seus membres.” (Cruz, 2010: 86), per, com a objectiu últim, assolir la retirada o modificació del projecte que consideren nociu per als seus interessos.

Tot i que en general s’apunta que són moviments que tendeixen a dissoldre’s un cop resolt el projecte, ja sigui positivament o negativa per als seus interesso, hi ha diversos casos estudiats on el MDT té voluntat de permanència i d’acabar sent un agent més en la presa de decisions futures sobre qüestions que afectin al territori. En

aquest sentit, aquests MDT que evolucionen són aquells que s'han dotat d'un contingut més propositiu i no només resistencialista o reactiu (Nel·lo, 2003). També és habitual que els diversos MDT estableixin contactes, intercanviïn informació i estratègies, es donin recolzament mutu i es mostrin com un front unit en les respectives reivindicacions. A Catalunya hi hagut diverses propostes d'agrupació de MDT en moviments més amplis, normalment de tipus temàtic (Nova Cultura de l'Aigua, Nova Cultura de l'Energia), tot i que també agrupacions més heterogènies (Unió de Plataformes, Xarxa Sud, entre altres). D'aquesta manera es pretenen crear noves oportunitats incrementant la seva capacitat d'impacte respecte a les administracions, al mateix temps que augmenten la seva àrea d'influència, els seus recursos i enforteixen les seves estratègies (Alfama et al, 2007; Cruz, 2010).

Els MDT generalment arrelen amb facilitat en el teixit local, i sovint incorporen el suport d'associacions i entitats de tot tipus, i exerceixen com a grups de pressió. Les formes d'organització "acostumen a ser flexibles i amb caràcter assembleari, no tenen una organització estable dividida per càrrecs o funcions, tot i que els militants estables solen ser un grup reduït de persones" (Cruz, 2010: 87). En efecte, es tracta d'organitzacions poc reglades, obertes, flexibles i molt diverses entre sí, amb un nivell de professionalització baix o inexistent, basat en el treball voluntari, tot i que puntualment poden rebre suport logístic i/o econòmic extern, i sense càrrecs representatius (només portaveus) (Nel·lo, 2003). No ha estat estrany que els MDT hagin rebut el suport d'experts crítics procedents del món acadèmic o professional, ja sigui del propi territori (Saladié, 2008) o externs, que han desenvolupat tasques d'assessorament tècnic. Això ha permès una major legitimació de la protesta i aprofundir en la recerca d'alternatives i propostes (Alfama et al., 2004b), així com una major capacitat de convicció davant de l'opinió pública (Cruz, 2010; Sempere et al, 2005).

Tot i que, com s'ha dit, es declaren moviments apolítics, si que cerquen pronunciaments de les institucions i partits polítics, als que utilitzen per a la difusió de les seves reivindicacions i per tractar d'obtenir resolucions positives als seus objectius. Aparentment això pot representar una contradicció amb el fet que, com s'ha vist, una de les causes estructurals sigui la crisi del sistema de representació

política.

Així doncs, es pot afirmar que la proliferació²⁹ de MDT és un fenomen social molt interessant, i que és mostra del “dinamisme de la societat civil catalana” (Nogué, 2010: 41), ja que són moviments que permeten passar de reivindicacions materialistes, de curt termini, i locals, a unes propostes més elaborades sobre el model de desenvolupament del territori, alhora que permeten desenvolupar “la capacitat de construir sentiments d’identitat i de comunitat al llarg del conflicte” (Cruz, 2010: 88).

Entre els arguments utilitzats pels diversos MDT, Nel·lo (2003) n’esmenta diversos. En primer lloc, els més utilitzats són els relacionats amb qüestions com la seguretat, els riscos, i el medi ambient, i en canvi no s’hi detecten arguments relacionats amb la degradació del valor patrimonial immobiliari (preus del sòl) més propi dels moviments NIMBY. En segon lloc, hi acostuma haver l’argument relacionat amb la tria del lloc, *per què aquí?*, o fins i tot, el *per què sempre aquí?*, quan es dóna “l’efecte imant”³⁰. Ambdós conceptes estan relacionats amb les situacions per les quals els sistemes urbans tendeixen a expulsar activitats no desitjades o de baix valor afegit, cap a indrets perifèrics, invisibles o marginals, produint-se així un repartiment desigual de càrregues i beneficis entre territoris. Els MDT reclamen un major equilibri territorial en la distribució d’aquestes de càrregues i beneficis. Un tercer argument dels MDT està relacionat amb la reivindicació dels referents territorials identitaris, així com una reivindicació del lloc. Aquests arguments sobretot es produeixen sobretot en territoris que presenten identitats de projecte prou consolidades.

En relació a les principals estratègies de mobilització que han emprat els diferents MDT, se n’apunten quatre (Alfama et al, 2007): influir en l’àmbit institucional i polític a través de la interlocució amb les administracions competents i els contactes amb partits polítics; presentació de denúncies i al·legacions en els diferents

²⁹ Nogué (2010) identificava a Catalunya un total de 81 moviments en defensa del territori, la majoria dels quals van sorgir a partir de l’any 2000.

³⁰ “Efecte imant” es un concepte de Barry G. Rabe citat per Nel·lo (2003), que explica el fet que usos del sòl o projectes connotats negativament tendeixen a atraure’n de similars.

procediments dels projectes objecte de conflictes; les accions de difusió dels arguments, ja sigui amb mobilitzacions al carrer, que poden adoptar forma de manifestació o d'altra acció reivindicativa, o a través de xerrades, rodes de premsa, accions directes, i altres esdeveniments; i les tasques de generació de coneixement tècnic per contraposar a la visió del promotor i guanyar credibilitat davant l'opinió pública. Com apunten els diversos autors que han estudiat el tema (Alfama et al, 2007; Cruz, 2010; Muñiz, 2012; Nel·lo, 2003), en la majoria dels casos aquestes estratègies s'han produït en absència de violència.

Tot i això exposat fins aquí, a Catalunya sovint s'ha titllat aquests MDT com a NIMBY. Aquest és l'acrònim anglès de Not In My Back Yard (No en el meu pati del darrere), un concepte desenvolupat als Estats Units a la dècada dels vuitanta del segle passat per definir els moviments que refusaven determinades instal·lacions considerades nocives en el seu entorn immediat (Dear, 1992). Se les acusava de ser insolidàries, contraries a l'interès general, de caràcter reactiu, localista i amb connotacions defensives (Cruz, 2010). De fet, a Catalunya es va popularitzar un terme propi per equiparar els MDT als moviments NIMBY: la *cultura del no*. Aquest terme va ser exposat per primer cop per l'expresident de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, en un article publicat el 28 de maig de 2005 al diari *AVUI*, i va tenir rèpliques en la mateixa línia (Cardús, 2005; Rosell, 2005). Les intencions de qualificar als MDT com a *cultura del no* eren les mateixes que les que s'expressen sota el concepte NIMBY, acusant als MDT de reaccionaris, d'utilitzar falsos arguments, i d'anar contra el progrés i contra l'interès general. Fins i tot, l'any següent a la publicació dels esmentats articles, des de la Universitat de Vic es va organitzar unes jornades de reflexió i debat amb el títol "És la cultura del no l'origen del conflicte ambiental i territorial que es viu avui a Catalunya?"³¹. D'aquestes jornades en va sortir la publicació *La cultura del no. Conflicte ambiental i territorial a Catalunya* (Ferran i Casas, 2008).

Aquest intent de simplificació dels MDT reduint-los a agents reaccionaris i egoistes, tenia la intenció política de deslegitimar-los davant la opinió pública. Tots els autors

³¹ Celebrades a l'Aula Magna de la Universitat de Vic els dies 21 i 22 de novembre de 2006.

(Alfama et al, 2007; Cortina, 2010; Cruz, 2010; Nogué, 2010) que s’han dedicat a analitzar els MDT els darrers anys desmenteixen aquesta aproximació simplista, i actualment a Catalunya aquest es pot considerar un debat superat. Es considera que, tot i que sovint els MDT puguin emprar el terme *no*, també “són moviments que defensen l’interès general i no sempre presenten un caràcter reactiu sinó que, amb la seva evolució, adopten un contingut propositiu i aporten solucions” (Cruz, 2010: 87). Fins i tot, hi ha autors que qualifiquen als MDT com a creadors de conceptes com el de *nova cultura del territori*, que reclama un replantejament aprofundit de l’estil de govern vers les qüestions territorials (Cortina, 2010).

En aquest sentit, alguns autors (Alfama et al., 2007) destaquen la importància social d’aquest moviments, assenyalant que esdevenen actius per al canvi en les formes d’elaborar les polítiques territorials, alhora que incorporen políticament nous actors socials, creen xarxes d’acció col·lectiva, i introdueixen noves formes de presa de decisions més complexes i participatives. Al mateix temps són moviments que faciliten la introducció i difusió de nous marcs simbòlics i conceptuals que permeten la reinterpretació de la realitat, revaloritzant els recursos territorials, i esdevenint, en definitiva, uns agents amb una elevada capacitat d’innovació política, social i cultural:

“Entenem, doncs, l’aparició de les mobilitzacions en defensa del territori dins d’aquest cicle de protestes, en què els conflictes territorials també s’explicarien pel desenvolupament global de la lògica del capitalisme postfordista manifestada a escala local. Aquestes mobilitzacions combinen l’espai local com a principal àmbit de referència (com a àmbit de creació d’identitat, de mobilització i de reivindicació d’objectius) amb discursos i estratègies més extensibles i globals; i amb una tendència a l’enxarxament i a la convergència de lluites temàtiques al voltant d’una narrativa comuna contrària a la globalització neoliberal.” (Alfama et al., 2007: 61).

2.3. PAISATGE I CONFLICTES TERRITORIALS

Si, com s’ha vist, els conflictes territorials han estat poc estudiats a Catalunya, encara ho ha estat menys la seva dimensió paisatgística. La present tesi doctoral es centra en el paper del paisatge en els conflictes territorials i, per tant, resulta rellevant fer una anàlisi dels estudis i aproximacions que s’han fet en aquest camp.

A nivell de Catalunya ,tot i les poques publicacions realitzades entorn del paper del paisatge en els conflictes territorials (Cortina, 2010; Herrero, 2006; Nogué, 2010 i 2014; Paül, 2007; Tarroja, 2006), si que es considera que la dimensió paisatgística és cada vegada més rellevant en els conflictes territorials, i que els moviments en defensa del territori ha tingut un paper rellevant en el sorgiment d'aquest debat:

“Ens sorprenem de la intensitat i magnitud de les conflictivitats territorials que esclaten a tort i a dret quan, fet i fet, en major o menor grau, totes elles estan vinculades al risc de pèrdua –o a la pèrdua definitiva- del sentit del lloc, sovint perceptible a través de la devaluació de la idiosincràcia paisatgística de l'indret”
(Nogué, 2010: p. 30)

En aquest sentit, es planteja la hipòtesi d'una estreta relació de l'aparició de conflictes territorials a Catalunya, amb una divergència entre models de territori que es construeixen a partir d'imatges o representacions que cada actor es fa del seu territori. Segons aquestes representacions, els projectes que són causa de conflicte seran més o menys acceptats en funció si encaixen en el model de territori imaginat (Paül, 2007). Aquests models territorials que es generen en els diversos imaginaris cerquen, en definitiva, la recreació d'unes condicions de qualitat de vida òptimes, tant des de la perspectiva de la sostenibilitat ambiental com de la sostenibilitat social i econòmica. Quan apareixen elements que poden distorsionar aquests models, perquè es considera que no s'hi adapten, el paisatge apareix com un argument de reivindicació del propi model territorial (Herrero, 2006).

A nivell internacional hi ha una certa literatura al respecte, que Joan Nogué (2010) ha recopilat, situant a diferents autors (Yi Fu Tuan, Relph, Vallerani) com els predecessors en tractar la dimensió paisatgística en els conflictes. Aquests autors exposen que la pèrdua traumàtica del sentit del lloc quan aquests llocs esdevenen impersonals i irrecognoscibles, generen primer uns conflictes interns, personals, que transcendeixen més tard en conflictes socials de base territorial. En aquest sentit, Vallerani (2008) analitza per al cas del Vèneto com les transformacions territorials intensives provoquen en bona part de la població, la pèrdua de punts de referència territorials i el deteriorament de les experiències amb l'espai quotidià, així com també la pèrdua de referents culturals i emocionals del territori.

Els conflictes territorials en relació al paisatge apareixen, doncs, quan algun projecte

de transformació territorial posa en qüestió la identitat del lloc. La defensa del paisatge té a veure, doncs, amb els efectes dels impactes que es produeixen en un lloc, cosa que, com s'ha explicat, produeix inseguretat i sentiments de vulnerabilitat, perquè com diu Doreen Massey (2012) enmig dels canvis:

“La gent necessita una mica de pau i tranquil·litat, i que un sentit del lloc fort, de localitat, pot ser una espècie de refugi en mig de tant soroll. De manera que la recerca dels significats “reals” dels llocs, el descobriment de patrimonis, etcètera, s'interpreta en part com a resposta al desig de fixació i de seguretat de la identitat en mig de tots aquests moviments i canvis. Un “sentit del lloc”, d'arrelament, pot proporcionar (d'aquesta forma i amb aquesta interpretació) estabilitat i una font d'identitat no problemàtica”. (p. 120)

En aquest sentit, Yi-Fu Tuan (2007) planteja que aquests llocs, aquests paisatges, són apreciats i estimats socialment, generant-se una topofilia o amor a un lloc. A més, precisa que aquesta topofilia es genera en entorns territorials reduïts, i no és vàlida per grans territoris:

“La topofilia requereix una dimensió compacta, reduït a una escala determinada per les necessitats biològiques i les capacitats sensorials de l'home. Endemés, un poble s'identifica millor amb una àrea geogràfica si aquesta sembla constituir una unitat natural. L'amor no pot estendre's a l'imperi, perquè sovint és un conglomerat de parts heterogènies unides per la força. Pel contrari la terra natal (pays) té continuïtat històrica i pot ser una unitat fisiogràfica (una vall, una costa o una elevació de pedra calcària) suficientment petita com per conèixer-la personalment).” (p. 141)

En la línia d'aquests autors, Nogué (2010) manifesta que quan aquests conflictes transcendeixen l'escala individual esdevenen conflictes territorials, i que, a Catalunya, s'han manifestat a través de moviments en defensa del territori que defensen “la seva idiosincràsia paisatgística davant les agressions que l'amenacen” (Nogué, 2010: 37), tot reivindicant la identitat local com a element de qualitat de vida i factor de desenvolupament territorial. Les transformacions territorials que amenacen el paisatge generen conflictes territorials. Es situa així el paisatge en el centre d'una conflictivitat territorial creixent a Catalunya al llarg dels darrers deu o quinze anys:

“La conflictivitat territorial contemporània reflecteix en gran manera la por a la pèrdua del propi sentit del lloc. I és precisament llavors quan el paisatge actua a tall de pal de paller, d'element vertebrador, d'aquesta conflictivitat creixent de caràcter territorial i ambiental palpable en la nostra societat” (Nogué, 2010: 38-39).

Altra cosa és si aquestes preocupacions vers el paisatge es fan evidents de forma explícita en els diversos conflictes territorials. Aquesta és una qüestió que en l'apartat empíric de la tesi s'analitzarà de forma acurada en relació a les comarques meridionals de Catalunya.

Dels 81 moviments en defensa del territori que Joan Nogué identificava a principis de la passada dècada, el 78% se centraven “en la defensa de la identitat del paisatge” (Nogué, 2010: 40). Com diu el mateix autor, a dia d'avui són fenòmens encara insuficientment estudiats llevat d'alguns intents aproximatius (Alfama et al, 2007; Alió i Jori, 2009; Garcia, 2003; Nel·lo, 2003).

Altres causes en l'aparició de conflictes territorials on el paisatge hi té un paper rellevant, es situen en el context de l'aparició de nous paisatges generats en els límits difusos entre els diferents grans usos del sòl (Mata, 2012; Nogué, 2010; Tarroja, 2006). Així, la difuminació dels límits clar entre espais urbans i espais agraris o forestals (o agroforestals), característics fins a temps no gaire llunyans, han anat generant nous paisatges, híbrids o de frontera, que no encaixen en els paisatges reconeguts socialment fins aleshores (Fernández Durán, 2010). La dispersió arreu de tot tipus d'usos durant els darrers decennis ha provocat l'aparició d'uns tipus de paisatges “molt més complex i, a voltes, discordant” (Nogué, 2010: 41), i que són més difícils de comprendre i d'integrar-los socialment:

“És precisament en aquests paisatges híbrids, mestissos, de contacte i de transició entre els paisatges més pròpiament urbans i els més pròpiament rurals on el ciutadà experimenta una certa sensació de desconcert, a voltes de caos i, en qualsevol cas, d'estupefacció, perquè té al davant una estructura territorial i paisatgística que ja no reconeix i de la qual no veu l'entrellat, atès que sovint es tracta de territoris sense discurs i de paisatges sense imaginari.” (Nogué, 2010: 42)

De fet, algunes autores (Herrero, 2006), han situat l'aparició de la majoria de conflictes territorials en clau de paisatge en aquests contextos territorials, és a dir, en aquells espais que no són ni urbans consolidats ni naturals protegits, i que en canvi sí que gaudeixen de reconeixement i valorització.

Un aspecte vinculat a la dispersió d'usos del sòl arreu del territori, i que contribueix a l'aparició de conflictes territorials de base paisatgística, és la intensitat i la velocitat amb la que es produeixen aquestes transformacions territorials:

“El paisatge és cultura i, precisament per això, és una cosa viva, dinàmica i en contínua transformació, capaç d’integrar i assimilar amb el temps elements que responen a modificacions territorials importants, sempre que no siguin brusques, violentes, massa ràpides ni massa impactants.” (Nogué, 2010: 58)

És a dir, el pas d’una societat que havia transformat el paisatge d’una forma puntual, lenta i de forma endògena, a una societat que provoca canvis paisatgístics generalitzats, ràpids i, sovint, de forma exògena, provoca que “l’absorció (del paisatge) es fa molt més difícil, per no dir impossible” (Nogué, 2010: 58) a ulls de part de la ciutadania.

Per altra banda, altres factors en l’aparició de conflictes territorials de base paisatgística es situen en el camp de la dicotomia local-global. En aquest sentit es destaca que el paisatge esdevé un argument en diversos conflictes territorials generats per projectes d’infraestructures que no presten servei de manera directa al territori, com per exemple grans infraestructures de comunicació, centres de producció elèctrica o xarxes energètiques (Herrero, 2006).

Un altre factor que explica l’aparició de conflictes paisatgístics és el relacionat amb la valorització i reivindicació dels paisatges no arquetípics. Els paisatges arquetípics són aquells que formen part de l’imaginari col·lectiu, i que estan ben valorats socialment, i que en el cas de Catalunya es concreten en “el de la Catalunya verda, humida, pirinenca, de muntanya, impulsat per la Renaixença i recollit en bona part pel Modernisme, i el de la Catalunya mediterrània, marítima, assolellada i intensament humanitzada (per no dir urbanitzada), generat pel Noucentisme.” (Nogué, 2010: 54). La valorització social d’aquests paisatges arquetípics ha comportat històricament, de forma explícita o implícita, la infravaloració de la resta de paisatges, especialment els de la Catalunya seca de l’interior i sud de Catalunya. Així, per una banda, la incorporació de nous paisatges en l’imaginari col·lectiu de Catalunya, com “dels aiguamolls (els de l’Empordà i els del Delta de l’Ebre) o els de la vinya (pensem en la ruta del Cister i en el Priorat)” (Nogué, 2010: 55), ha significat l’aparició de moviments de defensa del territori que, amb les seves accions, han reivindicat el valor d’aquests paisatges enfront de transformacions territorials que consideraven agressives. Altres cops han estat els moviments de defensa del territori que, amb les seves reivindicacions, han facilitat la incorporació de nous

paisatges a l'imaginari col·lectiu. Molts cops no està clar què ha estat primer.

De tota manera, s'apunta que bona part de les mobilitzacions de base paisatgística implicades en conflictes territorials, s'han establert en base a paisatges reconeguts, legalment o no, i singulars, que representen una elevada identificació social, i sovint relacionats a una imatge de marca turística o a productes agrícoles d'alt valor afegit, on el paisatge actua com un recurs econòmic (Herrero, 2006).

I tot plegat, succeeix en un context de desregulació, de domini dels mercats econòmics i d'escassa participació ciutadana en el sistema de presa de decisions, on el paper dels moviments de defensa del territori és clau en les noves maneres d'actuar en relació a les transformacions territorials. Aquests moviments socials, juntament amb institucions i experts compromesos amb els valors del paisatge, han introduït i sostingut la reivindicació dels valors paisatgístics per sobre de conjuntures polítiques i econòmiques, en un exercici profund de democràcia i de cultura del territori (Mata, 2012). D'aquesta manera, doncs, i juntament amb les polítiques de paisatge iniciades l'any 2005 a Catalunya, és com el paisatge s'ha anat introduint en quotidianitat social i política del país, actuant com a argument que ha dotat a algunes de les protestes i propostes d'intensitat i de nous significats. El paisatge, doncs, apareix com a nou element i argument en les reivindicacions d'algunes de les plataformes i associacions que han liderat part dels conflictes territorials a Catalunya, mentre simultàniament s'ha renovat i intensificat la presència del paisatge en els àmbits professional, acadèmic i de les administracions, com s'ha vist en l'apartat anterior.

I és precisament a través d'aquestes lluites locals en defensa del territori que es genera la potencialitat d'esdevenir uns moviments propositius que estableixen nous processos de formulació d'identitats locals (Herrero, 2006), que generen nous projectes locals, en recuperar els llaços comunitaris basats en un territori concret reclamat, recuperat, repensat, i creador d'identitat. Els habitants d'un territori prenen consciència del lloc a través d'un procés de transformació cultural, de revalorització del valor patrimonial dels béns territorials comuns, com a elements bàsics per a la reproducció de la vida, tant individual com col·lectiva, tant biològica com cultural. I és en el pas de l'individual al col·lectiu que es reconstrueixen els elements

comunitaris (Magnaghi, 2011).

Així és com el paisatge, a través dels conflictes territorials, apareix i es relaciona com un element dins de les *identitats de resistència* i de les *identitats de projecte* (Castells, 2002) que s'han tractat en l'apartat anterior. En el cas de Catalunya s'han desenvolupat propostes i projectes territorials que han sorgit des dels mateixos agents del territori. Aquestes propostes i projectes territorials representen molt més que una simple acció de participació pública o del posicionament resistent, típic de les reaccions inicials dels moviments de defensa del territori immers en un conflicte territorial determinat. Es tracta de processos “d’empoderament cultural i ètic del territori i dels paisatges” (Cortina, 2010, p.11), que a Catalunya han estat relacionats amb els agents més dinàmics de la societat, i que han actuat com a “moviments transformadors progressius que presenten directament propostes i projectes d’intervenció i gestió del paisatge i d’ordenació territorial” (Cortina, 2010, p.11), en el marc de la *nova cultura del territori* (Col·legi de Geògrafs et al, 2006).

2.4. RECAPITULACIÓ

Com s’ha vist al llarg del present capítol, Catalunya és un país amb una legislació i una política de paisatge vigent des de 2005, sent la primera comunitat autònoma de l'Estat espanyol a tenir una legislació específica en aquesta matèria. És una política que s’ha plasmat en accions concretes, fet que significa un desplegament de la Llei de paisatge. El principal instrument que s’ha desenvolupat han estat els catàlegs de paisatge, malgrat encara falta un àmbit territorial, les Comarques Centrals, a tenir-lo aprovat, fet que ha permès identificar 135 paisatges diferents per al conjunt del país. De tota manera, la implementació efectiva del paisatge en el planejament territorial ha estat insuficient, ja que només dos àmbits territorials han incorporat les directrius de paisatge en les normes d’ordenació territorial. Aquest és un fet significatiu, donat que els catàlegs de paisatge per sí mateixos no tenen valor normatiu, sinó només indicatiu.

És pot afirmar, per tant, que la política de paisatge a Catalunya des de la seva

implementació s'ha centrat en el reconeixement i valorització dels paisatges, així com en la difusió dels seus valors. Per tant, la política de paisatge sobre s'ha centrat en un tasca més divulgativa que no pas executiva o normativa, i es pot afirmar que ha estat insuficientment implementada en el planejament territorial, en no incorporar les directrius de paisatge en tots els plans territorials parcials, tal i com indica la Llei de paisatge.

Per altra banda, en el capítol dedicat a la contextualització teòrica sobre els conflictes territorials, s'ha posat de manifest la manca d'una tradició específica en aquest camp d'estudi a Catalunya, tot i els intents i progressos dels darrers anys. També, més enllà de la simplicitat amb la que molts cops es presenten mediàticament els conflictes territorials, s'ha pogut constatar l'enorme complexitat dels mateixos, amb diversitat de causes, dinàmiques i agents que hi intervenen, que fa que esdevingui un camp ric per a la investigació des de la geografia. L'anàlisi teòrica i de l'estat de la qüestió dels conflictes territorials, permet abordar la part empírica de la tesi doctoral, partint de la base que caldrà prestar especial atenció al comportament dels diversos agents implicats en els conflictes territorials. Uns agents que actuen d'acord a una sèrie de valors, necessitats, intencions i/o expectatives diverses entre sí. De fet, els conflictes territorials es visibilitzen quan "aquestes qüestions són contraposades entre els diversos grups, i, quan les diferències s'exposen públicament" (Cruz, 2010: 65). Com diu Cortina (2010) no tots els actors tenen el mateix pes, i aquells que estiguin més ben organitzats "i que controlin un major nombre de recursos" seran els que acabin tenint més capacitat d'incidència.

Finalment, una constatació evident és que si els conflictes territorials a Catalunya han estat poc estudiats i no hi ha una metodologia específica per al seu estudi, encara menys autors s'han dedicat a l'estudi i anàlisi dels conflictes territorials on el paisatge hi apareix com un element en disputa. Així, la present tesi doctoral, en els capítols següents abordarà aquesta qüestió a partir de l'anàlisi dels conflictes paisatgístics a les comarques meridionals de Catalunya.

3. ANÀLISI DEL PAISATGE I ELS CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA

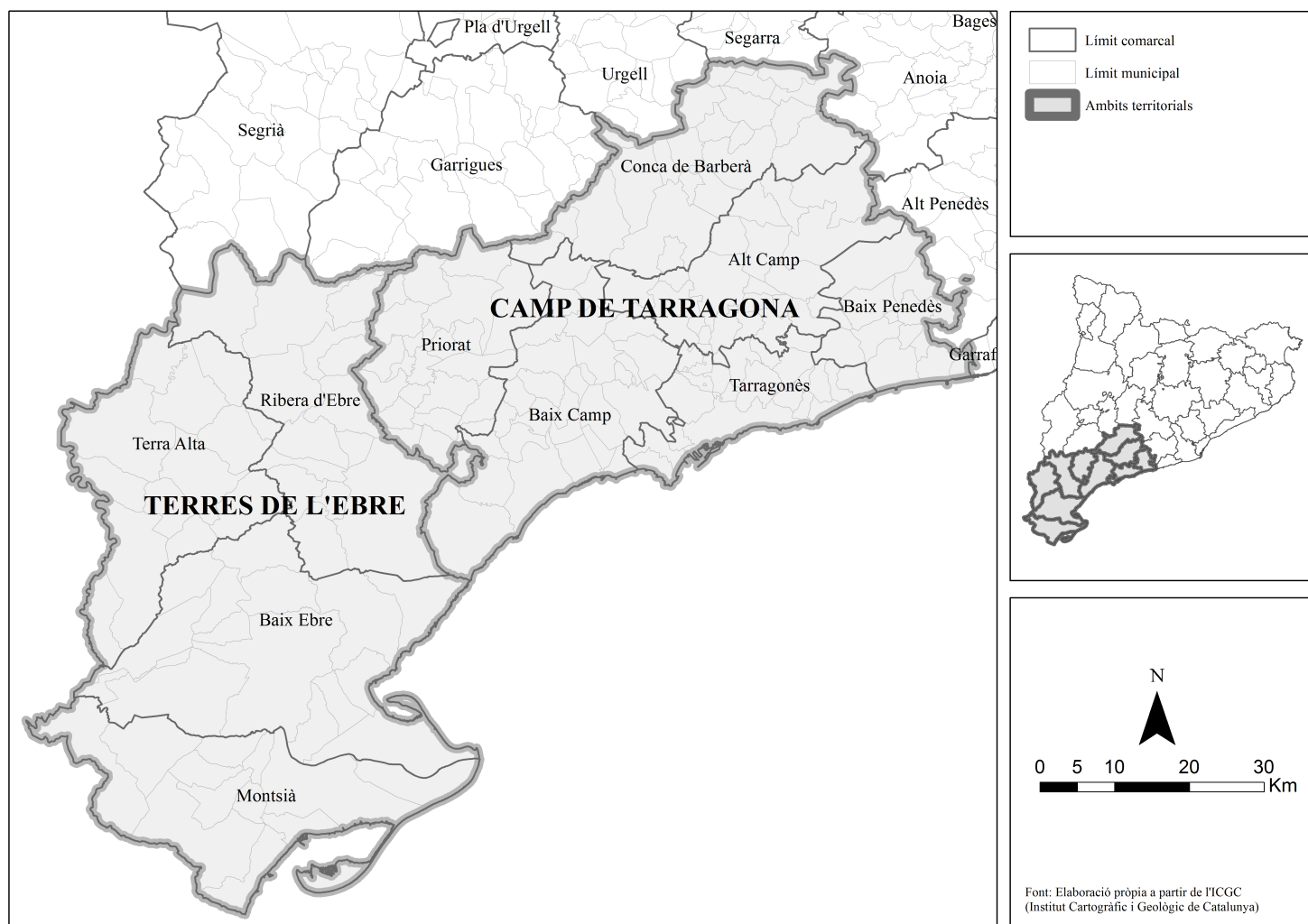
3.1. JUSTIFICACIÓ I PRESENTACIÓ DE L'ÀREA D'ESTUDI

Com s'ha exposat als punts 1.1. i 1.2. de la present tesi doctoral, l'àmbit acadèmic, investigador i vital del doctorand és el de les comarques meridionals, on s'han desenvolupat la majoria de les investigacions i treballs de recerca. A banda d'aquest argument principal, n'hi ha d'altres, com el fet que les comarques meridionals han presentat nombrosos conflictes territorials els darrers quinze anys, una part del quals han estat tractats al llarg del procés investigador que ha portat a aquesta tesi doctoral. I aquests conflictes territorials, en especial el que presenten un component de reivindicació del paisatge, hi han estat poc estudiats.

Per comarques meridionals de Catalunya s'entén el conjunt de comarques que conformen les Terres de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre i Terra Alta) i el Camp de Tarragona (Alt Camp, Baix Camp, Baix Penedès, Conca de Barberà, Priorat, i Tarragonès) (Figura 15). Les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona són dos àmbits funcionals territorials reconeguts en el Pla Territorial General de Catalunya (DPTOP, 1995).

Des del punt de vista del medi físic, l'àmbit de les comarques meridionals té una superfície de 6.301 km², on un 45'1% és superfície forestal (2.844,1 km²), un 41'2% són conreus (2.595 km²), un 6'1% és urbanitzat (384'4 km²), i un 7'6% (477 km²) està denudat. Les proporcions es mantenen bastant similars en els dos àmbits territorials, amb l'única diferència del sòl urbanitzat, on al Camp de Tarragona representa un 9'8% (292'6 km²) i en les Terres de l'Ebre un 2'8% (91'8km²) (IDESCAT, 2015).

FIGURA 15. ÀMBITS TERRITORIALS DE LES TERRES DE L'EBRE I EL CAMP DE TARRAGONA.

En general, es tracta d'un relleu força trencat per un conjunt de serres i muntanyes que s'integren en el conjunt de la Serralada Pre-litoral Catalana. Destaquen, de nord a sud: el bloc del Gaià (Montagut, 964m.), el Montmell (Puig de la Talaia, 861m.), serra de Miramar (Tossal Gros, 867m.), la Mussara-Muntanyes de Prades (Tossal de la Baltasana, 1.200m), el Montsant (Roca Corbatera, 1.163m.), la Serra de Llaberia i la Mola de Colldejou (la Miranda, 919m.), les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs (Molló Puntaire, 728m.), les serres de Cardó-el Boix (la Creu de Santos, 942m.), les serres de Pàndols-Cavalls (Puig Cavaller, 707m.), els Ports (Caro, 1.440m.), i serra del Montsià (Torreta de Montsià, 763m.). Només algunes planes hi són presents: especialment destacable és la plana del Camp, que s'estén des del Pla de Santa Maria (al nord de la comarca de l'Alt Camp) fins a l'Hospitalet de l'Infant (a l'extrem sud de la comarca del Baix Camp); també és destacable la plana del Baix Ebre-Montsià (entre els Ports, la serra del Montsià, el riu Ebre i el riu Sénia), o el delta de l'Ebre; altres planes menors són la cubeta de Móra, el Baix Priorat, els Brugans, l'altiplà de la Terra Alta, la plana del Baix Penedès o el centre de la Conca de Barberà.

Climàticament el conjunt de l'àmbit d'estudi es situa en el domini del clima mediterrani, amb temperatures més o menys càlides a l'estiu i fresques a l'hivern, i unes precipitacions concentrades a la tardor i la primavera. No obstant, el clima presenta algunes variacions en funció de l'altitud i la distància al mar. Així mentre a la costa la temperatura mitjana anual es situa entre el 15 i els 17°C, amb uns hiverns suaus (entorn als 11°C) i estius calorosos (entorn als 23°C), a les zones de muntanya la temperatura mitjana anual es situa entre els 10 i els 13°C, amb uns hiverns freds que poden arribar a presentar mitjanes entorn els 5°C. El mateix succeeix amb les precipitacions, menors a la costa (entre 500mm. i 600mm anuals) i més elevades a les zones de muntanya (entre els 600mm i els 900mm anuals). Alguns indrets interiors de la Ribera d'Ebre, la Terra Alta o la Conca de Barberà, presenten tendència continental, amb menors precipitacions (400-500mm anuals) i unes majors amplituds tèrmiques (de 19 a 20°C), amb temperatures mitjanes a l'estiu més altes (25°C) i més fredes a l'hivern (6-7°C), i amb episodis de boires hivernals que poden arribar a ser més o menys persistents (Servei Meteorològic de Catalunya, 2015).

La xarxa hidrogràfica s'estructura en dues grans conques: la de l'Ebre i la de les

Rieres meridionals. Hidrològicament, el règim de precipitacions comporta que el conjunt de rius i rieres tinguin, majoritàriament, un règim molt irregular, excepte en el cas del riu Ebre. Aquest riu és el més important de l'àmbit d'estudi, amb un recorregut de 136km entre Riba-roja d'Ebre i la desembocadura, i un cabal mitjà anual a Tortosa de 13.300hm³. És un riu extraordinàriament regulat, especialment a partir de les preses de Mequinensa (fora de l'àmbit d'estudi), Riba-roja i Flix, tot i que amb episodis d'estiatge i crescudes més o menys importants. La majoria d'afluents de l'Ebre dins l'àrea d'estudi només porten aigua de manera puntual, quan hi ha episodis de fortes pluges. Només dos cursos fluvials són de certa entitat: el Canaletes i el Siurana. El riu Canaletes neix als peus dels Ports a la Terra Alta, i desemboca a l'Ebre a l'altura de Benifallet. Per la seva banda, el Siurana neix a les muntanyes de Prades i desemboca a l'altura de Garcia. Altres rius importants de l'àrea d'estudi són el Francolí i el Gaià. El Francolí neix a les muntanyes de Prades i la Conca de Barberà, i desemboca al sud de la ciutat de Tarragona i presenta un cabal de 1,39m³/s just abans d'entrar a la plana del Camp a l'altura de l'estret de la Riba. Presenta forts estiatges, especialment entre juliol i agost, i en episodis de pluges intenses, pot tenir crescudes considerables i sobtades, com la de la tardor de l'any 1994. L'altre riu important, el Gaià, neix a al nord de Santa Coloma de Queralt i desemboca a Altafulla. A la part alta de la conca el Gaià presenta un cabal mitjà de 0,39m³/s i, igual que el Francolí, presenta un cabal molt irregular, amb forts estiatges a l'estiu i màxims a la tardor. (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a i 2010b).

En relació a la vegetació natural, aquesta presenta una gran diversitat en funció de la precipitació, la temperatura, la orientació i el pendent. A grans trets, però hi hauria tres grans comunitats vegetals: l'alzinar litoral amb marfull (*Viburno-Quercetum*), la màquia litoral de llentiscle i margalló (*Quercu-Lentiscetum*), i les diverses rouredes i les pinedes de pi roig (*Arctostaphylo-Pinetum catalaunicae*). L'alzinar litoral amb marfull (*Viburno-Quercetum*) és la comunitat vegetal de la zona d'influència marítima de l'àmbit d'estudi, tot i que actualment es troba força reduït i degradat. A partir d'aquí apareixen diversos tipus d'alzinars en funció de les diferents característiques topoclimàtiques. Així, en els sectors obagosos a partir dels 800 o 900 metres d'alçada hi apareix l'alzinar muntanyenc (*Asplenio-Quercetum*), mentre que

el carrascar (*Quercetum rotundifoliae*) es fa present en els sectors amb un clima mediterrani de tendència continental. La segona comunitat vegetal característica és la circumscrita al sector litoral, on hi apareix la màquia litoral de llentiscle i margalló (*Quercu-Lentiscetum*) que, igualment que l'alzinar litoral, es troba reduït i malmès per la pressió antròpica, especialment en les darreres dècades. Per la seva part, a partir dels 700-800m d'altitud hi ha la tercera comunitat vegetal característica de l'àrea d'estudi, constituïda per rouredes i pinedes de pi roig. Aquí hi apareixen la roureda de roure de fulla petita o roure valencià (*Violo-Quercetum fagineae*), i la roureda de roure reboll (*Cephalanthero-Quercetum pyrenaicae*), que és una raresa biogeogràfica a Catalunya i que només es troba a les muntanyes de Prades. Per sobre els 1.000 m d'altitud, als Ports i a les Muntanyes de Prades, hi apareix la pineda de pi roig (*Pinus sylvestris*). Altres comunitats secundaries, tot i que amb gran representació territorial per la degradació de les comunitats principals, són les conformades per les pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*), la garriga (*Quercu cocciferetum*), diverses varietats de brolles mediterrànies. Com a espècies vegetals específiques lligades a l'ambient marítim a l'àmbit d'estudi hi apareixen, tot i que molt malmeses: el borro (*Ammophila arenaria*), el lliri de mar (*Pancretium maritimum*) i la crucianel·la (*Crucianella maritima*), pròpies dels ambients dunars; i la cirialera (*Arctrocnemum fruticosum*) i el canyís (*Phragmites australis*), característics de les maresmes. També hi ha presència tot i que molt localitzada de savinar litoral (*Juniperetum lyciae*) i de diverses comunitats de limòniums i fonoll marí (*Crithmo-Limonietum gibertii*). Dels ambients fluvials, especialment al riu Ebre, en són característiques les alberedes (*Populus alba*), el canyissar comú (*Typho-Schoenoplectetum glauci typho-phragmitetosum australis*) i el bogar (*Typhetum latifoliae*) (Observatori del paisatge, 2010a i 2010b).

En relació al medi humà, l'àmbit d'estudi tenia 800.962 habitants (a 31 de desembre de 2014), amb grans diferències entre els dos àmbits territorials. Així, mentre les comarques que conformen el Camp de Tarragona, sumaven 515.406 habitants i són les que han tingut un creixement demogràfic més intens (186.319 habitants en el període 1981-2014), les de Terres de l'Ebre sumaven 185.294 habitants, i presenten un creixement molt més moderat (31.053 habitants en el mateix període), i amb dues comarques (Terra Alta i Ribera d'Ebre) que han perdut població de forma gairebé

continuada des de 1981 (la comarca del Priorat, al Camp de Tarragona, també ha perdut població entre 1981 i 2006) (IDESCAT, 2015).

La població d'aquest àmbit territorial treballa sobretot en el sector serveis, amb un 70,9% de la població ocupada, mentre que un 17,5% ho fa a la indústria, un 7,5% a la construcció, i un 4,1% al sector agrari, amb grans diferències entre els àmbits del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre. Per exemple, per al cas dels treballadors en el sector agrícola, el conjunt de comarques del Camp de Tarragona representen un 2'8%, mentre que en el conjunt de les Terres de l'Ebre és un 12,5% (IDESCAT, 2015).

Des del punt de vista econòmic, les comarques meridionals presentaven l'any 2010 un PIB per càpita de 25.300€, lleugerament per sota el conjunt de Catalunya (27.700€), amb 24.900€ per a l'àmbit de les Terres de l'Ebre i 25.400 per al Camp de Tarragona. En relació a la Renda Familiar Bruta Disponible (RFBD) per càpita, l'any 2012 en conjunt presentava un valor de 14.200€, per sota del conjunt català (16.600€), amb 12.500€ per al conjunt de les Terres de l'Ebre i 14.700€ al Camp de Tarragona. A més, el conjunt d'aquestes comarques, especialment les de l'interior, s'han situat històricament entre les més pobres i menys competitives de Catalunya. L'informe *La pobresa a Catalunya* (2002), publicat per Caixa de Catalunya, situava a les comarques de la Ribera d'Ebre (un 17'4%), la Terra Alta (un 15'4%), el Priorat (un 15 '4%), el Montsià (un 15'1%), i el Baix Ebre (un 15%), per aquest ordre, entre les que tenien més percentatge de pobres de tot Catalunya. En el mateix sentit, l'Índex ADEG³² 2008 de competitivitat territorial (2008) situava a la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i el Priorat entre les cinc comarques menys competitives de Catalunya.

En relació al paisatge de l'àmbit territorial objecte d'estudi, en els següents subapartats s'exposarà quants n'hi ha, com són, quins valors presenten, i quines dinàmiques de transformació els han condicionat els darrers quinze anys. La

³² Recull i analitza 40 indicadors que aproximen als vuit factors de competitivitat. En la definició de competitivitat territorial utilitzada en aquest índex, un territori és més competitiu que un altre quan presenta millors registres en els vuit següents factors bàsics: 1. Cohesió demogràfica i territorial, 2. Qualificació de la mà d'obra, 3. Transport i comunicacions, 4. Accés als mercats de clients i proveïdors, accés a la informació, 5. Innovació, desenvolupament tecnològic, 6. Disponibilitat de pols de desenvolupament i infraestructures, 7. Ambient i dinàmica de negocis, 8. Provisió de sòl.

informació continguda en el següents apartats ha estat extreta i sintetitzada dels catàlegs de paisatge de les Terres de l'Ebre (2010a) i del Camp de Tarragona (2010b), els quals es van co-coordinar per part del doctorand. Aquests catàlegs de paisatge van identificar un total de 19 unitats de paisatge per a l'àmbit de les Terres de l'Ebre i 29 per al Camp de Tarragona (Figura 16).

Les unitats de paisatge identificades per a l'àmbit de les Terres de l'Ebre són:

- 1 Costers de l'Ebre
- 2 Altiplà de la Terra Alta
- 3 Serra del Tormo
- 4 Riberes de l'Algars
- 5 Serres de Pàndols-Cavalls
- 6 Cubeta de Móra
- 7 Baix Priorat
- 8 Serra de Llaberia
- 9 Barrufemes
- 10 Burgans
- 11 Muntanyes de Tivissa-Vandellòs
- 12 Serres de Cardó-Boix
- 13 Los Ports
- 14 Plana del Baix Ebre-Montsià
- 15 Paisatge fluvial de l'Ebre
- 16 Vessants de Tivenys-Coll de l'Alba
- 17 Litoral del Baix Ebre
- 18 Serres de Montsià-Godall
- 19 Delta de l'Ebre

Les unitats de paisatge identificades per a l'àmbit del Camp de Tarragona són:

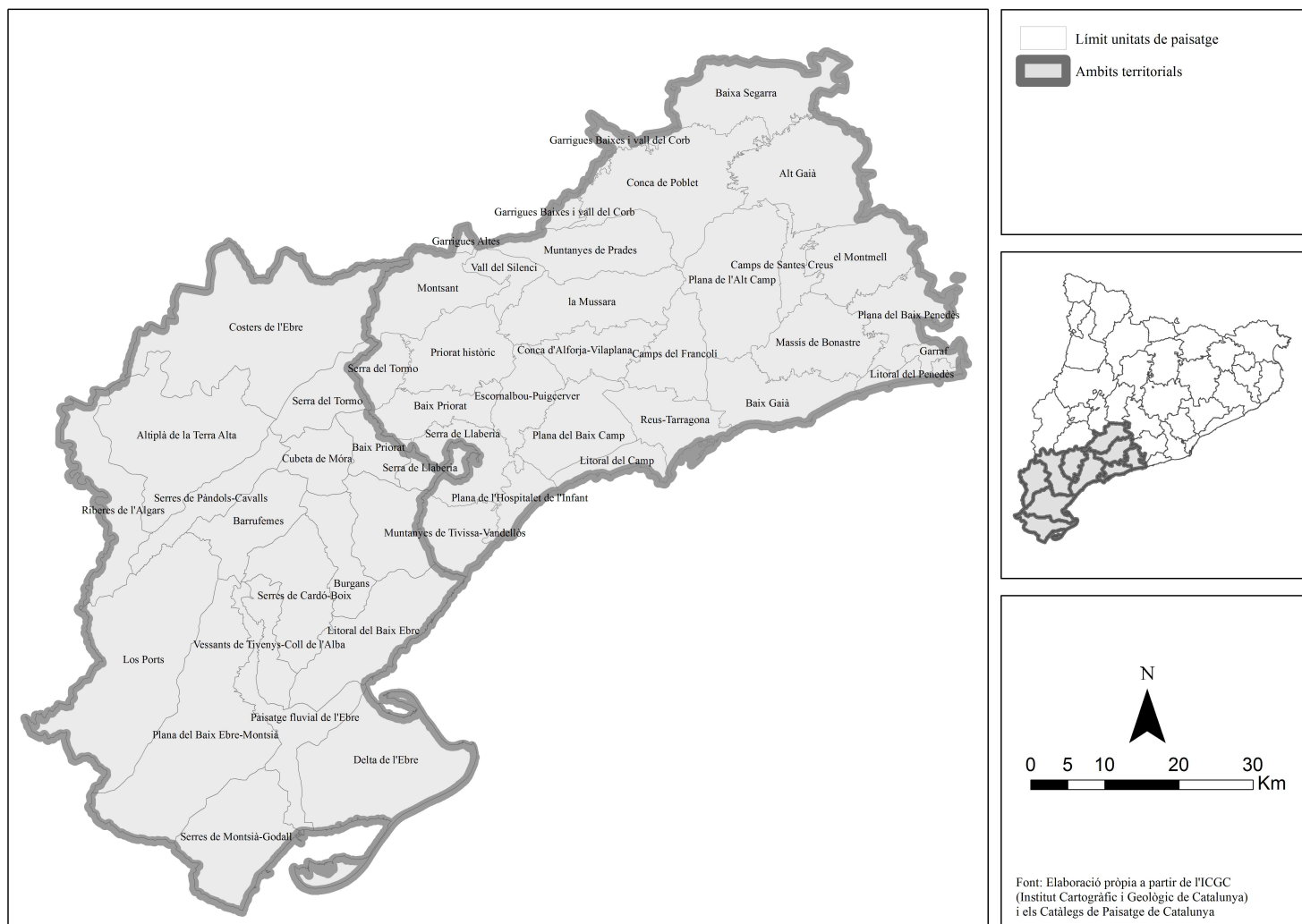
1. Alt Gaià
2. Baixa Segarra
3. Garrigues Baixes i vall del Corb
4. Conca de Poblet
5. Muntanyes de Prades
6. la Mussara
7. Vall del Silenci
8. Garrigues Altes
9. Montsant
10. Serra del Tormo
11. Priorat històric
12. Baix Priorat
13. Serra de Llaberia
14. Muntanyes de Tivissa-Vandellòs
15. Plana de l'Hospitalet de l'Infant
16. Escornalbou-Puigcerver

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

17. Conca d'Alforja-Vilaplana
18. Plana del Baix Camp
19. Litoral del Camp
20. Reus-Tarragona
21. Camps del Francolí
22. Plana de l'Alt Camp
23. Baix Gaià
24. Massís de Bonastre
25. Camps de Santes Creus
26. el Montmell
27. Plana del Baix Penedès
28. Litoral del Penedès
29. Garraf

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 16. UNITATS DE PAISATGE. TERRES DE L'EBRE I CAMP DE TARRAGONA

3.1.1. EL PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE

El 24 de novembre de 2004 el Consell Rector de l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre (IDECE) va aprovar una proposta per elaborar un estudi paisatgístic de les Terres de l'Ebre. L'objectiu era integrar el paisatge en el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre aprovat el 2001, així com la realització d'uns treballs de base per a la futura revisió del Pla Territorial, presentant un estudi de paisatge que també pogués fonamentar les bases per al futur catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre.

Arran de l'aprovació de la Llei de paisatge de Catalunya el 2005 que, com s'ha dit, va crear els catàlegs de paisatge com a instrument per a protegir, gestionar i ordenar el paisatge, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques va encarregar a l'Observatori del Paisatge l'elaboració del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre. Per tal d'aconseguir una major eficiència en l'actuació de l'Administració, i evitar duplicar esforços, el resultat de l'estudi plantejat inicialment per l'IDECE no havia de ser una part del futur catàleg del paisatge, sinó pròpiament el *Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre*. Així, el 27 de juny de 2006, l'Observatori del Paisatge de Catalunya va signar un conveni de col·laboració amb l'IDECE per a l'elaboració del catàleg de paisatge. I el mateix mes de novembre de 2006 l'IDECE, la Universitat Rovira i Virgili (URV), el Consorci de Serveis Agroambientals de les Comarques del Baix Ebre i el Montsià (CODE) i el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC) van signar un conveni per realitzar l'esmentat estudi paisatgístic de les Terres de l'Ebre que esdevenia, de facto, la realització del *Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre* (Observatori del paisatge, 2010b).

L'equip tècnic de treball va ser format per especialistes en anàlisi, gestió i intervenció en el paisatge i en planificació territorial de la Unitat predepartamental de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili (URV) i del Consorci de Serveis Agroambientals del Baix Ebre-Montsià (CODE), que va comptar amb altres professionals per abordar aspectes sectorials del catàleg (tot diversificant i enriquint d'aquesta manera l'equip de treball i les visions del paisatge). L'equip tècnic va comptar, també, amb especialistes en sistemes de participació pública i social que

han desenvolupat diversos mecanismes de consulta als agents i a la població en general sobre la percepció dels paisatges de l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre (Observatori del paisatge, 2010b). El catàleg de paisatge, i d'acord amb el punt 12.2 del Reglament de paisatge, va ser dirigit, coordinat i supervisat per l'Observatori del Paisatge.

El Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre va ser lliurat a l'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques el 23 de juliol de 2009, i aprovat definitivament el 16 de juliol de 2010 a través de l'Edicte de 22 de juliol de 2010, sobre la *Resolució d'aprovació definitiva del Catàleg del paisatge de les Terres de l'Ebre* (DOGC núm. 5684 de 03.08.2010).

Així després de gairebé tres anys d'elaboració es va finalitzar el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre. Un catàleg que va utilitzar l'escala de treball 1:50.000 com escala de treball utilitzada habitualment en els plans territorials parcials. Una escala que proporcionava una percepció global de les principals dinàmiques generades pel sistema territorial, alhora que permetia l'anàlisi detallada del mosaic paisatgístic que emergeix com a resultat del funcionament del sistema.

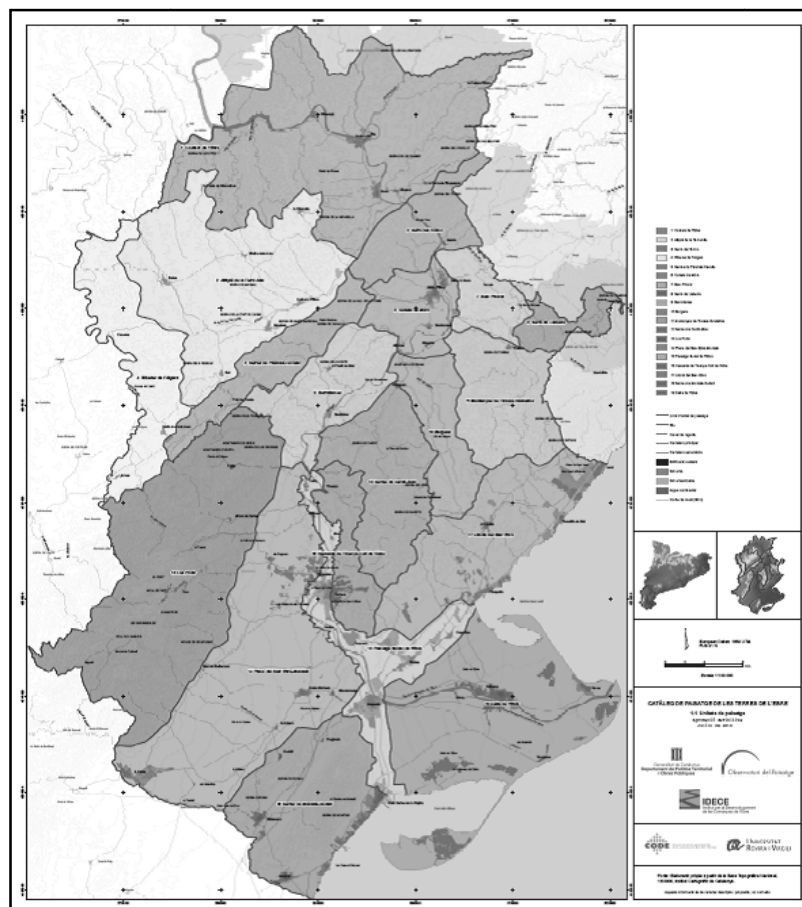
Dels treballs realitzats es va desprendre que el paisatge de les Terres de l'Ebre és divers, a partir de deu trets que en defineixen el seu caràcter: el riu Ebre i les terrasses fluvials (amb el bosc de ribera i l'estructura de canals i recs, i altres elements del patrimoni agrícola associats); el delta de l'Ebre (amb l'arròs i els canals de rec); les oliveres; la vinya; la pedra en sec; els conreus de fruita dolça i de cítrics; els fons escènics més emblemàtics (Ports, Pàndols-Cavalls, ...); els nuclis de població singulars (encimbellats, nuclis-camí i poblament disseminat del Delta de l'Ebre); les construccions defensives, i el paisatge residencial i industrial associat al nus d'infraestructures que creuen el territori de nord a sud i de nord-est a sud-oest (amb l'existència de nuclis urbans grans i la implantació d'indústria pesada com la química a Flix i Tortosa, i la nuclear a Ascó). A excepció d'aquest darrer element, la població ebrenc a atribueix a aquests elements una gran quantitat de valors, que doten d'identitat i simbolisme els paisatges de les Terres de l'Ebre (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

A partir d'aquest reconeixement general es van poder identificar i caracteritzar un total de 19 unitats de paisatge (paisatges diversos). Els 19 paisatges tenen una extensió mitjana de 285 km² i són: Costers de l'Ebre, Altiplà de la Terra Alta, Serra del Tormo, Riberes de l'Algars, Serres de Pàndols-Cavalls, Cubeta de Móra, Baix Priorat, Serra de Llaberia, Barrufemes, Burgans, Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, Serres de Cardó-Boix, Los Ports, Plana del Baix Ebre-Montsià, Paisatge fluvial de l'Ebre, Vessants de Tivenys-Coll de l'Alba, Litoral del Baix Ebre, Serres de Montsià-Godall, Delta de l'Ebre (Figura 17).

3.1.1.1. Evolució històrica del paisatge de les Terres de l'Ebre

En relació a l'evolució històrica dels paisatges de les Terres de l'Ebre es va poder constatar com havia evolucionat en el darrer segle, tot i ser un dels territoris de la conca Mediterrània que globalment menys s'ha transformat. Així, a l'inici del segle XX pràcticament totes les masses forestals estaven sobreexplotades pel pastoreig o el carboneig i ocupaven molta menys superfície que als primers anys del segle XXI. Els conreus, i en especial l'olivera i la vinya, eren l'element principal en la configuració del paisatge. Les ciutats, les viles i els pobles eren de dimensions reduïdes, harmòniques, singulars, amb una disposició general dels assentaments espacialment compacta (patró que, de fet, encara es manté en viles interiors de les Terres de l'Ebre i que, en conjunt, constitueix un valuós patrimoni), tot i l'existència també d'uns assentament disseminats formats per masos i barraques. Les vies de comunicació eren pràcticament imperceptibles en el paisatge, amb una menor densitat que en l'actualitat i adaptades a la topografia. Al llarg de la segona meitat del segle XX determinades àrees de les Terres de l'Ebre, especialment a la línia de costa i al llarg de l'eix Tortosa-Amposta-l'Aldea, van ser transformades d'una manera notable, sobretot per processos d'urbanització, ja sigui per a usos industrials o residencials, i pel pas d'infraestructures de comunicació, seguint una tendència semblant a la del conjunt de Catalunya (Observatori del paisatge, 2010b).

FIGURA 17. UNITATS DE PAISATGE IDENTIFICADES EN EL CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya. www.catpaisatge.net

3.1.1.2. Paisatge actual i dinàmiques paisatgístiques a les Terres de l'Ebre

En l'actualitat el paisatge de les Terres de l'Ebre es caracteritza per uns usos del sòl predominantment forestals i agrícoles. El bosc i la resta de vegetació forestal (màquies, brolles, prats secs, etc.) ocupen en total el 48% de la superfície. Els conreus s'estenen per un 44% del territori, mentre que l'espai urbà i periurbà ocupa, en conjunt, el 4% de la superfície de les Terres de l'Ebre. Per la seva banda, les làmines d'aigua (riu Ebre, canals, llacunes del Delta...) representen un 2% del territori. Tot i que, en conjunt, es tracta d'un paisatge bastant estable (entre 1992 i 2002 van canviar els usos del sòl en un 17,1%), les dinàmiques territorials que més incideixen en la configuració del paisatge actual de les Terres de l'Ebre són la disminució de la superfície agrària (condicionada a l'evolució dels mercats agraris i a l'envelliment de la població agrícola), els canvis de tipus de conreu (motivats per la

introducció de nous sistemes de regadiu i pels preus de mercat), la urbanització del litoral, la construcció de centrals eòliques i la construcció d'infraestructures de mobilitat. (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

Ara bé, aquestes dinàmiques no són homogènies en tot els paisatges, ni en quantitat ni en tipologia de canvi. Així, en els paisatges de les serres les dinàmiques territorials es caracteritzen per l'avanç de les formacions vegetals de caràcter forestal i la configuració de masses de vegetació extenses i contínues, juntament amb el retrocés de l'espai agrícola, els incendis forestals, i la construcció de centrals eòliques. Als altiplans interiors, les principals dinàmiques són la transformació de conreus per plantar vinya i la construcció de centrals eòliques. Per la seva banda, el paisatge de les planes es caracteritza per l'ocupació agrícola, amb l'olivera i la fruita dolça configurant àrees de cultiu monoespecífiques. A les terrasses fluvials la fragmentació del paisatge causada per la dispersió d'indústries, infraestructures i assentaments urbans n'és la dinàmica principal. En aquestes mateixes terrasses fluvials així com també a les planes litorals, la densitat del sistema d'infraestructures (autopista AP-7, N-340, Corredor Mediterrani, entre d'altres) té la capacitat de fragmentar i modificar la identitat paisatgística de determinats sectors. (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

3.1.1.3. Valors paisatgístics a les Terres de l'Ebre

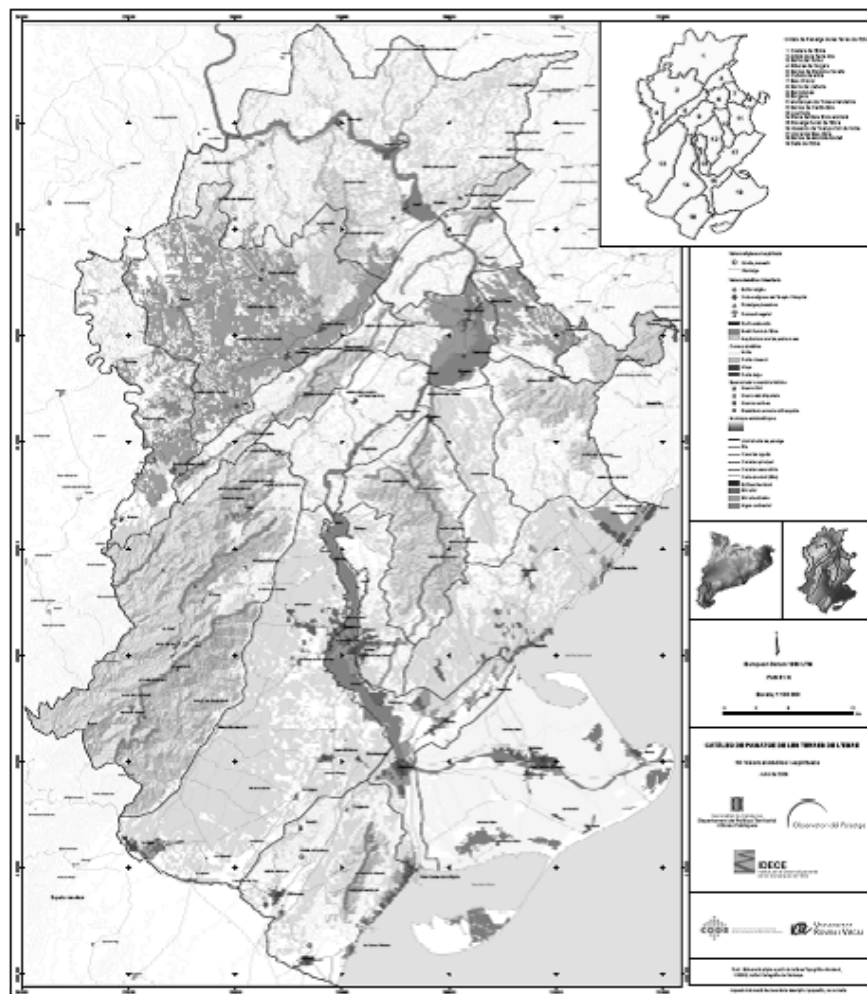
El catàleg de paisatge va constatar que els paisatges ebrencs tenen cada vegada més reconeixement a nivell del territori català, sobretot arran de la progressiva conscienciació de la població local els darrers anys. Les Terres de l'Ebre s'han situat definitivament en l'imaginari col·lectiu català. Els paisatges més reconeguts socialment són el Delta de l'Ebre, el riu Ebre i els Ports, on el contacte amb la població ebrenca és principalment amb finalitats de lleure, tot i que els qui el viuen més freqüentment és per motius laborals o per la seva activitat quotidiana.

Però no només el delta, el riu i la muntanya són paisatges amb valors, sinó que nombrosos espais de les Terres de l'Ebre compten amb una àmplia varietat de valors. Sovint són paisatges que han estat molt poc atesos i fins i tot ignorats, i són –o poden esdevenir– nous paisatges de referència. Entre els valors identificats en els paisatges

de les Terres de l'Ebre, n'hi ha de tipus natural, històric, estètic, social, productiu, simbòlic-identitari o religiós-espiritual. Així, el catàleg va identificar un total de vuit de valors ecològics, disset de valors històrics, quinze tipus de valors estètics, cinc de valors d'ús social, deu de valors productius, tretze de valors simbòlics-identitaris (Figura 18), i cinc de valors religiosos-espirituals.

Alguns dels paisatges amb valors són els constituïts per: el conjunt d'espais d'interès natural; els fons escènics representats per la majoria de les serres; el conjunt d'elements i conjunts naturals i culturals que constitueixen fites visuals; els patrons d'assentaments urbans; bona part dels paisatges agrícoles, que o bé representen paisatges amb valor productiu, històric i simbòlic o bé esdevenen paisatges singulars; els paisatges representats per diversos artistes i escriptors, com Pablo R. Picasso, Artur Bladé i Desumvila, Sebastià Juan Arbó, o Jesús Moncada; la xarxa de trenta miradors del paisatge i quaranta-quatre itineraris des d'on és possible contemplar i gaudir del paisatge (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

FIGURA 18. MAPA DE VALORS SIMBÒLICS I ESPIRITUALS DEL CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya. www.catpaisatge.net

3.1.1.4. Paisatges atenció especial a les Terres de l'Ebre

Per la seva singularitat, heterogeneïtat o complexitat en la seva gestió, el catàleg de paisatge va identificar 4 paisatges d'atenció especial (PAE). Aquests són (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b):

- El riu Ebre, entès com a eix vertebrador de les Terres de l'Ebre i que proporciona aigua per als nuclis urbans i les activitats econòmiques (agricultura, indústria i serveis) a la vegada que constitueix un símbol paisatgístic de primer ordre per a la població de les Terres de l'Ebre.
- El cultiu de l'olivera que caracteritza una extensa plana entre les comarques

del Baix Ebre i Montsià de manera homogènia, i que representa un paisatge representatiu del valor agrari i cultural, i on l'olivera constitueix el veritable element simbòlic.

- Els paisatges de la pedra en sec que cobreixen el 65% de les Terres de l'Ebre i estan estretament vinculats a les oliveres, als ametllers i a la vinya.
- Els paisatges que van ser escenari històric de la batalla de l'Ebre que formen part cada cop més de l'imaginari col·lectiu de la població de les Terres de l'Ebre.

3.1.1.5. Objectius de qualitat paisatgística a les Terres de l'Ebre

Tal com indica la Llei i el Reglament de paisatge, els catàlegs de paisatge han de definir els objectius de qualitat paisatgística per a cada àmbit territorial i per a cada unitat de paisatge. En el cas de les Terres de l'Ebre, el catàleg va definir quinze objectius de qualitat paisatgística, alhora que es definien un conjunt de criteris i accions encaminades als instruments de planificació territorial i sectorial i que permetrien assolir els objectius de qualitat paisatgística. Els objectius de qualitat paisatgística per al conjunt de les Terres de l'Ebre tracten tots els paisatges i les principals dinàmiques. Així hi ha objectius de qualitat paisatgística que fan referència als assentaments urbans i als espais periurbans, al litoral, als espais naturals, a les infraestructures lineals, a les àrees especialitzades, a les infraestructures energètiques, als fons escènics, a la xarxa de miradors i itineraris paisatgístics, als entorns fluvials, al delta de l'Ebre, als paisatges de la pedra seca, i als paisatges rurals (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

3.1.1.6. Participació pública al Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre

Com s'ha vist en l'anterior punt 2.1.4.1.3., en relació als processos de participació ciutadana dels Catàlegs de paisatge, n'hi ha que van introduir algunes variants respecte les previsions inicials establertes per l'Observatori del paisatge. Aquest és el cas del *Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre*.

En aquest cas, la participació pública i social es va basar en l'aplicació de diversos

mecanismes (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b):

- Sondeig telefònic d'opinió.
- Consulta per mitjà del web de l'Observatori del Paisatge.
- Entrevistes en profunditat i grups de discussió amb agents del paisatge.
- Tallers territorials.
- Tallers de debat.

El sondeig telefònic d'opinió no és específicament una eina participativa, però actua com a suport dels processos participatius. L'objectiu era poder copsar “*el coneixement, hàbits i percepcions de la població de les Terres de l'Ebre envers el paisatge que l'envolta*” (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010: 54). Així es va entrevistar a un total de 811 persones majors de 18 anys residents en els diferents municipis de les quatre comarques de les Terres de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre, Terra Alta). La mostra es va seleccionar a partir de 200 persones de cada comarca, amb una distribució proporcional al nombre total de població major de 18 anys resident en cadascun dels municipis que les formen, i mantenint la proporcionalitat amb els barems de sexe i edat existents a cada comarca (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010: 54).

D'altra banda, es va dur a terme una consulta a través del web de l'Observatori del Paisatge, realitzada entre el 19 de juliol i l'1 d'octubre de 2007, i en la que hi van participar un total de 387 persones. L'objectiu d'aquesta consulta era divulgar el procés d'elaboració del Catàleg de paisatge de Terres de l'Ebre entre la ciutadania en general; contrastar alguns dels resultats obtinguts per l'equip redactor del Catàleg de paisatge durant les seves diverses fases d'elaboració (límits i noms de les unitats de paisatge, avaluació del paisatge, etc.); conèixer l'opinió i les preferències sobre els paisatges de les Terres de l'Ebre; i contribuir a la reflexió personal i al debat col·lectiu sobre el paisatge.” (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010: 55).

Les entrevistes en profunditat i els grups de discussió amb agents del paisatge, van ser realitzades amb la participació d'un total de 55 persones entre el 31 d'agost de

2007 i el 31 de gener de 2008. Es van entrevistar en profunditat a 23 agents de paisatge, i es va organitzar un total de 5 grups de discussió (entitats relacionades amb la natura; agents socio-econòmics; administracions públiques; turisme-urbanisme; i artistes, periodistes i escriptors de les Terres de l'Ebre) amb participació d'entre 6 i 15 agents de paisatge en cadascun. Els objectius d'aquesta fase de participació eren: determinar valors del paisatge de les Terres de l'Ebre; establir uns objectius de qualitat del paisatge per validar les estratègies a seguir; i definir el mapa de discursos, valors i objectius paisatgístics que dotarien de contingut els tallers de participació posteriors." (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010: 59).

Els tallers territorials es van realitzar els dies 17 i 18 de juny de 2008, un a cada comarca de les Terres de l'Ebre. Es van invitar a participar-hi als diversos agents de paisatge que van ser entrevistats o que van formar part d'algun grup de discussió. Es va establir un límit de 25 participants en cada debat. Els tallers territorials tenien com a objectiu consensuar el diagnòstic sobre el paisatge de cadascuna de les comarques de l'Ebre, elaborat a partir de les conclusions de les primeres fases del procés participatiu i dels resultats de l'equip redactor del catàleg del paisatge de les Terres de l'Ebre, així com elaborar les possibles línies estratègiques de futur per al paisatge de les diferents comarques de l'Ebre, i prioritzar-ne de les propostes (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010: 62).

Finalment, els tallers de debat tenien com a objectiu consensuar el diagnòstic dels processos participatius previs (els resultats del sondeig d'opinió i dels tallers territorials de representants), determinar les preferències i característiques paisatgístiques reconegudes, i prioritzar preferències paisatgístiques. Es va invitar a participar-hi a les persones enquestades en el sondeig d'opinió i que havien manifestat la voluntat de participar en aquests tallers. A més, també es va fer extensiva la participació a tota la ciutadania en general. El 21 de juny de 2008 es van dur a terme 2 tallers, un per a les comarques interiors (Ribera d'Ebre i Terra Alta) i l'altre per a les litorals (Baix Ebre i Montsià), i hi van participar unes 25 persones en cadascun.

3.1.2. EL PAISATGE DEL CAMP DE TARRAGONA

El juliol de 2005 l'Observatori del Paisatge va rebre l'encàrrec del Departament de Política Territorial i Obres Públiques per a que iniciés els treballs d'elaboració del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona. L'Observatori del Paisatge va crear un equip de treball format per especialistes en anàlisi, gestió i intervenció en el paisatge i en planificació territorial de Unitat predepartamental de Geografia, ara Departament, de la Universitat Rovira i Virgili (URV) i del Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge de la Universitat de Girona. L'equip de treball, a més, va comptar amb la col·laboració externa d'altres 14 coneixedors i experts en el paisatge del Camp de Tarragona. També es va comptar amb especialistes en sistemes de participació pública i social, que van desenvolupar diversos mecanismes de consulta als agents i la població en general sobre la percepció dels paisatges de l'àmbit territorial del Camp de Tarragona. El catàleg de paisatge, i d'acord amb el punt 12.2 del *Reglament de paisatge*, va ser dirigit, coordinat i supervisat per l'Observatori del Paisatge.

El Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona va ser lliurat a l'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques el 31 d'octubre de 2006, i va ser aprovat, tres anys i mig després, el 19 de maig de 2010 a través de l'*Edicte de 28 de maig de 2010, sobre una resolució del conseller de Política Territorial i Obres Públiques d'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona* (DOGC núm. 5650 de 15.06.2010). A la segona meitat de 2012 el Departament de Territori i Sostenibilitat va publicar-ne una edició abreujada i àmpliament il·lustrada³³.

El Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona, doncs, es va elaborar en un any, i en va trigar tres i mig a aprovar-se. Com els altres catàlegs, es va utilitzar una escala de treball d'1:50.000, igual que l'utilitzada habitualment en els plans territorials parcials.

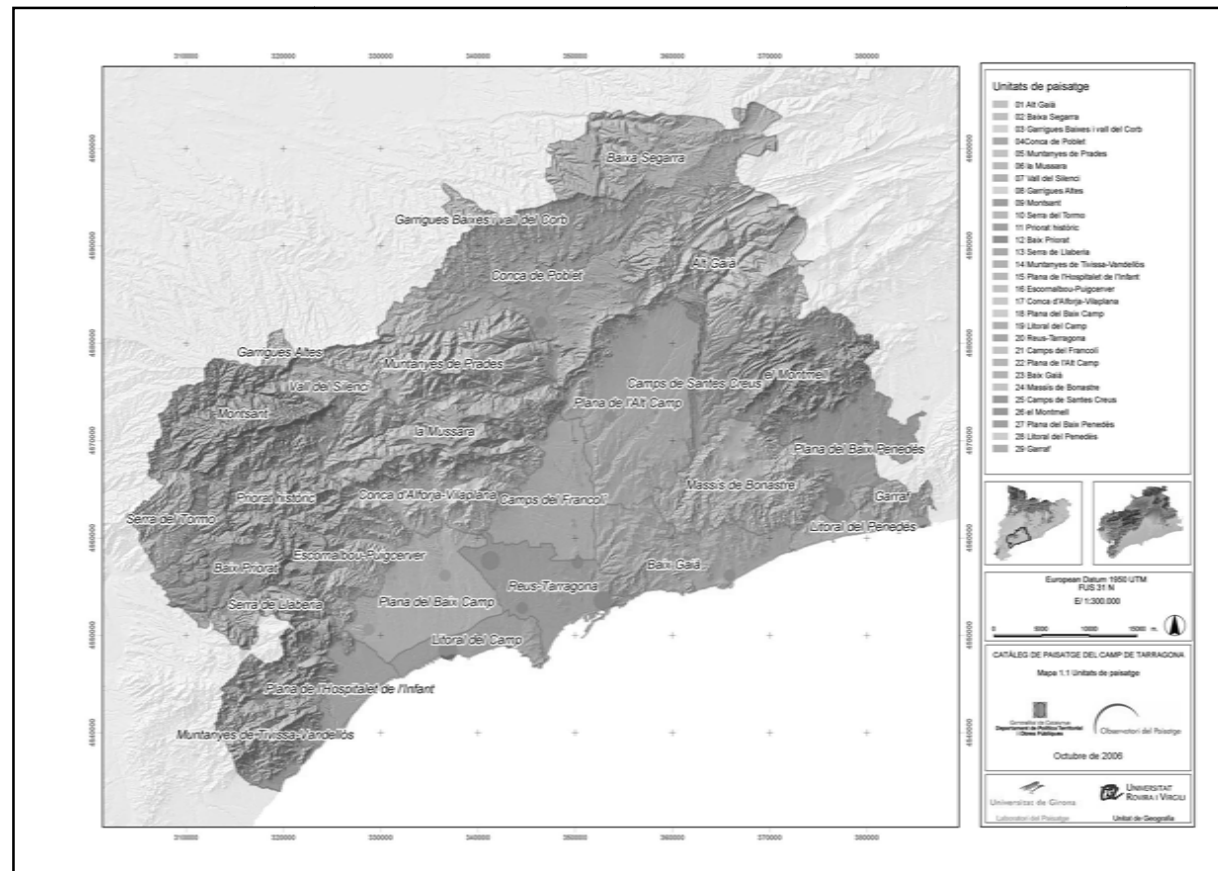
Dels treballs realitzats es va desprendre que el paisatge del Camp de Tarragona és divers, i s'hi reconeixen tres grans conjunts: el paisatge de les muntanyes, on

³³ http://www.catpaisatge.net/cat/documentacio_coedi_3.php

predomina l'espai forestal; el paisatge de les planes agrícoles, caracteritzat per l'extensió que prenen els conreus; i el paisatge del litoral i de les grans àrees urbanes, presidit per l'espai urbanitzat i les grans infraestructures de mobilitat. (Observatori del paisatge, 2010a, p. 265)

A partir d'aquest reconeixement general es van poder identificar i caracteritzar un total de 29 unitats de paisatge (Figura 19). Els 29 paisatges tenen una extensió mitjana de 138 km² i són: Alt Gaià, Baixa Segarra, Garrigues Baixes i vall del Corb, Conca de Poblet, Muntanyes de Prades, la Mussara, Vall del Silenci, Garrigues Altes, Montsant, Serra del Tormo, Priorat històric, Baix Priorat, Serra de Llaberia, Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, Plana de l'Hospitalet de l'Infant, Escornalbou-Puigcerver, Conca d'Alforja-Vilaplana, Plana del Baix Camp, Litoral del Camp, Reus-Tarragona, Camps del Francolí, Plana de l'Alt Camp, Baix Gaià, Massís de Bonastre, Camps de Santes Creus, el Montmell, Plana del Baix Penedès, Litoral del Penedès, i Garraf.

FIGURA 19. UNITATS DE PAISATGE IDENTIFICADES EN EL CATÀLEG DE PAISATGE DEL CAMP DE TARRAGONA.

3.1.2.1. Evolució històrica del paisatge del Camp de Tarragona

En relació a l'evolució històrica dels paisatges del Camp de Tarragona es va poder constatar com el paisatge actual té poc a veure amb l'existent fa un segle. Així, a l'inici del segle XX pràcticament totes les masses forestals estaven sobreexplotades pel pastoreig o el carboneig i ocupaven molta menys superfície que als primers anys del segle XXI. Els conreus, especialment la vinya, eren l'element principal en la configuració del paisatge, i els assentaments urbans eren de dimensions reduïdes i compactes. Els principals canvis en el paisatge han sobrevingut els darrers 50 anys, amb una elevada urbanització del litoral i dels entorns de les mitjanes i grans ciutats, especialment a l'entorn de Reus i Tarragona (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a).

3.1.2.2. Paisatge actual i dinàmiques paisatgístiques al Camp de Tarragona

En l'actualitat el paisatge del Camp de Tarragona es caracteritza per uns usos del sòl predominantment forestals i agrícoles. Així, el bosc i la resta de vegetació forestal (màquies, brolles, prats secs, etc.) ocupen en total el 54% de la superfície, mentre que els conreus s'estenen per un 39% del territori. L'espai urbà i periurbà ocupa, en conjunt, el 7% de la superfície del Camp de Tarragona. Les dinàmiques territorials que més incideixen en la configuració del paisatge actual del Camp de Tarragona són l'evolució dels mercats agraris, la urbanització difusa i la construcció d'infraestructures de mobilitat i energètiques (darrerament, les centrals eòliques) (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a).

Aquestes dinàmiques, però, no són homogènies en tot els paisatges del Camp de Tarragona. Així, en els paisatges de les serres les dinàmiques territorials es caracteritzen per l'avanç de les formacions vegetals de caràcter forestal i la configuració de masses de vegetació extenses i contínues, juntament amb el retrocés de l'espai agrícola, els incendis forestals, i la construcció de centrals eòliques. La vinya, l'avellaner, l'olivera i el garrofer (i també els cereals a la Baixa Segarra) configuren grans àrees de conreu monoespecífiques amb la capacitat de caracteritzar el paisatge d'amplis sectors de les planes del Camp de Tarragona. Per la seva banda, el paisatge de l'entorn de Reus i Tarragona, així com en el conjunt dels paisatges de

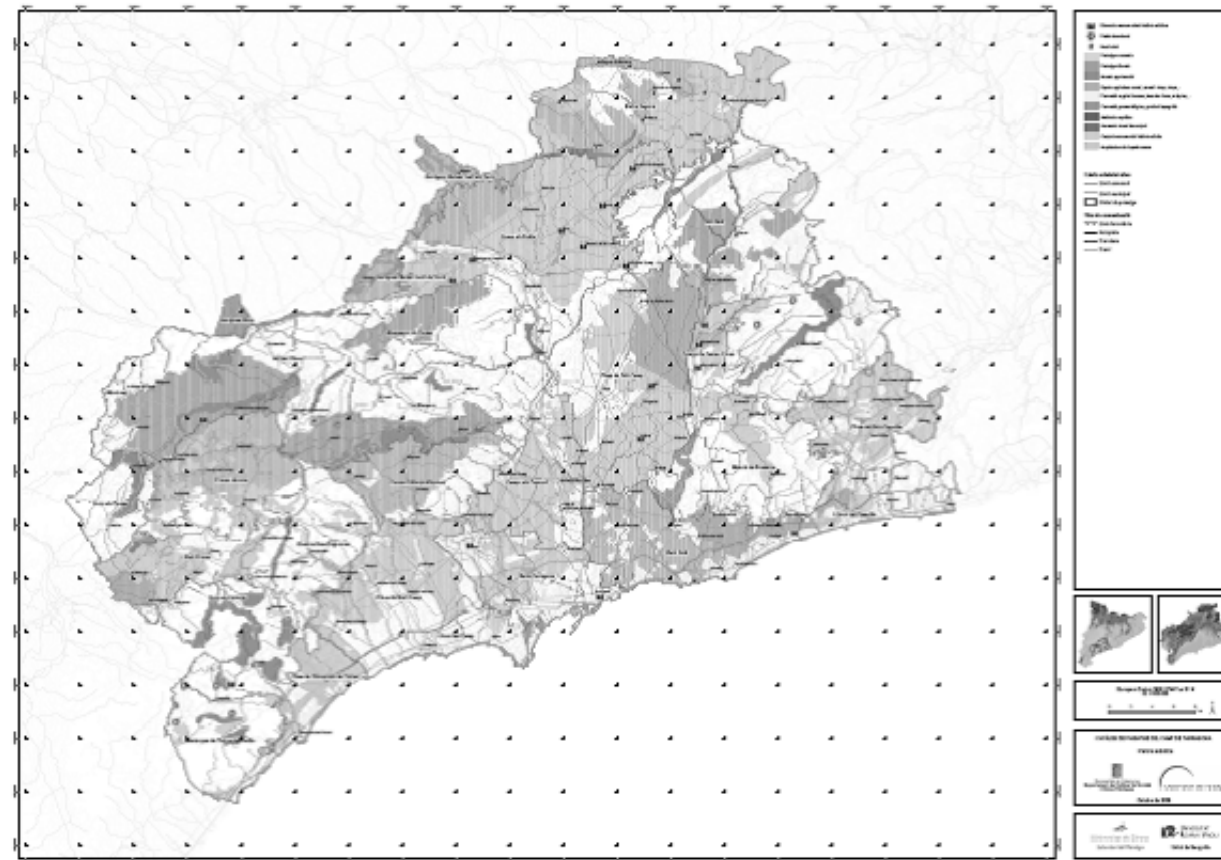
la segona línia de costa, es caracteritza per una fragmentació causada per la dispersió d'indústries, infraestructures i assentaments urbans. Els paisatges litorals es caracteritzen per una línia gairebé contínua d'edificacions que ressegueix la costa, amb ocupacions del sòl molt altes (més del 50% al Litoral del Penedès) (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 265-266).

3.1.2.3. Valors paisatgístics al Camp de Tarragona

El Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona va identificar un conjunt de valors paisatgístics: naturals, històrics, estètics, socials, productius, simbòlics-identitaris i religiosos-espirituals. Així, el catàleg va identificar un total de tretze tipus de valors ecològics, setze de valors històrics, tretze tipus de valors estètics (Figura 20), dos de valors d'ús social, tres de valors productius, vuit de valors simbòlics-identitaris, i set de valors religiosos-espirituals.

Alguns dels paisatges amb valors són els constituïts per aquells que representen una harmonia visual de conjunt (Montsant, La Mussara, Muntanyes de Prades, Plana de l'Alt Camp,...), el mosaics agroforestals (Conca de Poblet, Priorat històric, Conca d'Alforja-Vilaplana, i Baix Gaià), els fons escènics de qualitat (el Montsant, les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, la Serra de Llaberia-Colldejou, la Mussara, la Serra de Miramar, les serres de Vilobí i el Tallat, o el Montmell), el conjunt de pobles abandonats de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs i del Montmell, els castells del Gaià, els paisatges de l'arquitectura rural de pedra seca (Baix Priorat, Escornalbou-Puigcerver, Plana de l'Hospitalet de l'Infant, i Plana de l'Alt Camp), els paisatges mironians de l'entorn de Mont-roig del Camp, o la càrrega espiritual de la Ruta del Cister o el Montsant. (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 266-267).

FIGURA 20. VALORS ESTÈTICS DEL CATÀLEG DE PAISATGE DEL CAMP DE TARRAGONA.

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya. www.catpaisatge.net

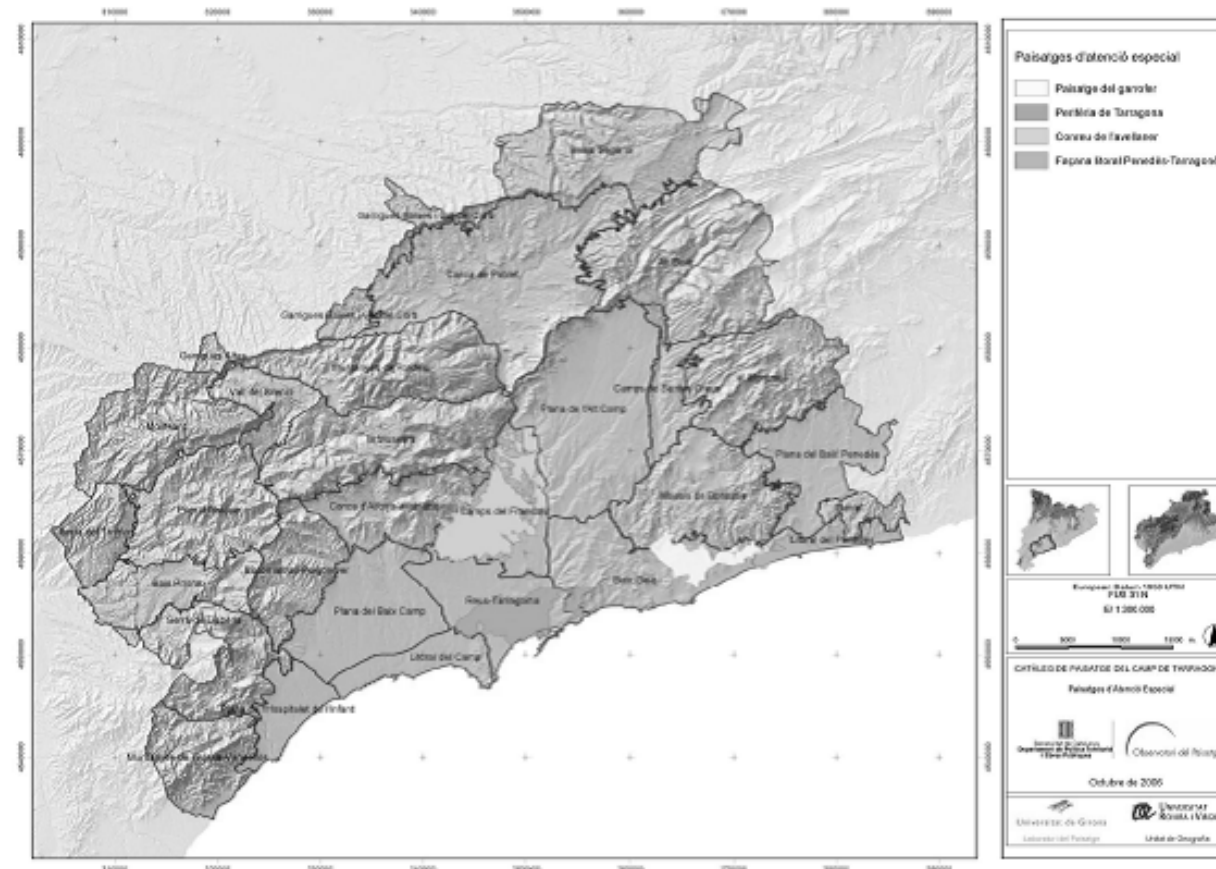
3.1.2.4. Paisatges atenció especial al Camp de Tarragona

Els paisatges d'atenció especial (PAE) presenten uns trets molt singulars en el context dels paisatges del Camp de Tarragona (Figura 21). Així se'n van identificar quatre que s'estenen per més d'una unitat de paisatge (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 159-171):

- El paisatge del garrofer, com un paisatge agrícola tradicional en forta regressió, característic de les terres de secà dels costers i que reuneix els valors propis dels paisatges agraris mediterranis amb un alt significat identitari.
- El paisatge de la perifèria de Tarragona, com a paisatge d'una elevada complexitat i per estar sotmesos a unes dinàmiques territorials de transformació del paisatge molt intenses.
- El paisatge de l'avellaner, com el paisatge agrícola que s'associa amb més claredat al Camp de Tarragona. És un paisatge amenaçat de retrocés per una conjuntura econòmica i sociolaboral desfavorable.
- El paisatge de la façana litoral del Tarragonès-Penedès, com a paisatge sotmès a uns intensos processos urbanitzadors i de pas de diverses infraestructures de comunicació.

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 21. PAISATGES D'ATENCIÓ ESPECIAL (PAE) EN EL CATÀLEG DE PAISATGE DEL CAMP DE TARRAGONA

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya. www.catpaisatge.net

3.1.2.5. Objectius de qualitat paisatgística al Camp de Tarragona

El Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona va definir una sèrie d'objectius de qualitat paisatgística per a cada àmbit territorial i per a cada unitat de paisatge. Per a l'àmbit general se'n van definir quinze, dels que es desprenien un conjunt de criteris i accions encaminades als instruments de planificació territorial i sectorial i que permetrien assolir els objectius de qualitat paisatgística. Els objectius de qualitat paisatgística per al conjunt del Camp de Tarragona tracten tots els paisatges i les principals dinàmiques (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 175-176). Així hi ha objectius de qualitat paisatgística que fan referència als assentaments urbans i als espais periurbans, a les urbanitzacions, al litoral, als espais naturals, als paisatges rurals, a les infraestructures lineals, a les àrees especialitzades, a les infraestructures energètiques, als fons escènics, a la xarxa de miradors i itineraris paisatgístics, als paisatges fluvials, al patrimoni històric, i als diversos paisatges agraris.

3.1.2.6. Participació pública al Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona

En el cas del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona, els processos de participació ciutadana es van circumscriure a la implementació de dos dels tres mecanismes establerts en el Prototipus de catàleg de paisatge. Així, es van portar a terme les entrevistes en profunditat a agents del paisatge, i la consulta per mitjà del web de l'Observatori del Paisatge (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 29).

Les entrevistes en profunditat a agents del paisatge, van ser realitzades amb la participació d'un total de 49 persones entre els mesos de gener i març de 2006. Els agents representaven una àmplia diversitat d'entitats i institucions vinculades al paisatge del Camp de Tarragona: consells reguladors, centres d'estudis, sindicats agraris, cambres de comerç, associacions empresarials, entitats relacionades amb protecció i estudi de la natura, moviments socials de defensa del territori, administracions públiques, i col·legis professionals. Els objectius d'aquesta fase de participació eren: divulgar el procés d'elaboració del catàleg de paisatge, contrastar amb els agents els resultats obtinguts per l'equip tècnic, contribuir a la definició dels objectius de qualitat paisatgística i els criteris i mesures, implicar a diversos agents del paisatge en l'elaboració del Catàleg de Paisatge, entre altres (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 29-30).

D'altra banda, es va dur a terme una consulta a través del web de l'Observatori del Paisatge, realitzada entre el 2 de maig i el 10 de juny de 2006, i en la que hi van participar un total de 878 persones. Els objectius d'aquesta consulta eren: divulgar el procés d'elaboració del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona entre la ciutadania en general; contrastar amb la ciutadania alguns dels resultats obtinguts per l'equip redactor del Catàleg de paisatge durant les seves diverses fases d'elaboració; obtenir una ponderació dels principals valors identificats per a les diverses unitats de paisatge; conèixer l'opinió i les preferències sobre els paisatges del Camp de Tarragona; i contribuir a la reflexió personal i al debat col·lectiu sobre el paisatge (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a: 32).

3.2. EXPERIÈNCIES RELACIONADES AMB LA POSADA EN VALOR DEL PAISATGE LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA

En el present apartat s'identificaran i analitzaran diverses experiències relacionades amb la posada en valor del paisatge que han tingut els darrers quinze anys a les comarques meridionals de Catalunya han aparegut una sèrie. Sobre aquesta qüestió, el Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino va fer-ne una publicació (MARM, 2010) on destacava les principals experiències de les diferents províncies espanyoles. El doctorand va contribuir en l'experiència identificant i detallant les corresponents a la demarcació de Tarragona, que van ser un total de set:

- Oliveres monumentals de la finca de l'Arion³⁴
- Fundació el Solà. La pedra seca a La Fatarella³⁵
- Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians³⁶
- Un passeig amb els sentits³⁷
- Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre³⁸
- Carta de paisatge del Priorat³⁹
- La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat⁴⁰

³⁴ p. 84-87 volum *Expresiones* i p. 199 volum *Impresiones*, a MARM (2010)

³⁵ p. 124-126 volum *Expresiones* i 256 volum *Impresiones*, a MARM (2010)

³⁶ p. 517-519 volum *Expresiones* i 273 volum *Impresiones*, a MARM (2010)

³⁷ p. 530-533 volum *Expresiones*, a MARM (2010)

³⁸ p. 571-574 volum *Expresiones*, a MARM (2010)

³⁹ p. 660-663 volum *Expresiones*, a MARM (2010)

⁴⁰ p. 714-717 volum *Expresiones* i 225 volum *Impresiones*, a MARM (2010)

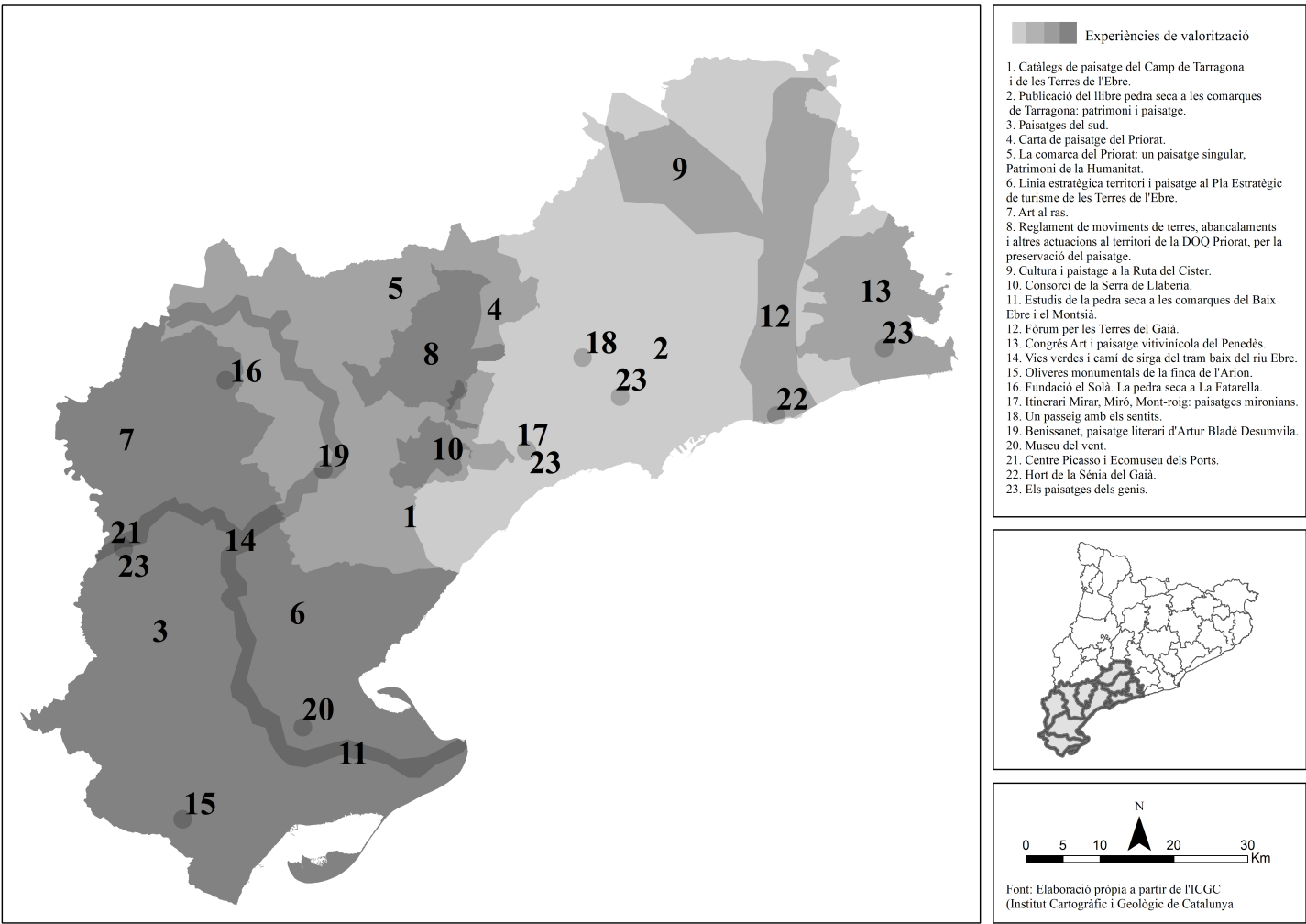
A més d'aquestes experiències de valorització del paisatge reconegudes en la publicació del Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino, el doctorand n'ha pogut identificar un total de setze més a partir d'un treball de recerca. Són les següents:

- Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila
- Consorci de la Serra de Llaberia
- Línia estratègica territori i paisatge al Pla Estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre
- Art al ras
- Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ Priorat, per la preservació del paisatge.
- Cultura i paisatge a la Ruta del Cister.
- Museu del vent
- Publicació del llibre pedra seca a les comarques de Tarragona: patrimoni i paisatge
- Estudis de la pedra seca a les comarques del Baix Ebre i el Montsià
- Fòrum per les Terres del Gaià
- Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports
- Hort de la Sénia del Gaià
- Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre
- Paisatges del sud
- Congrés Art i paisatge vitivinícola del Penedès
- Els paisatges dels genis

A continuació es detallen cadascuna de les vint-i-tres experiències de valorització del paisatge, segons estiguin reconegudes en la publicació del Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino (7), o recollides pel doctorand a posteriori (16). (Figura 22)

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 22. EXPERIÈNCIES DE VALORITZACIÓ DEL PAISATGE A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA.

3.2.1. EXPERIÈNCIES DE POSADA EN VALOR DEL PAISATGE RECONEGUDES

En el present subapartat s'exposen les set experiències reconegudes per la publicació del Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino, a partir d'uns textos sintètics que n'expliquen les principals característiques de cadascuna.

3.2.1.1. Oliveres monumentals de la finca de l'Arion

Les oliveres monumentals de la finca de l'Arion són un conjunt de 25 d'oliveres situades en una parcel·la de 2,67 hectàrees del municipi d'Ulldecona (Montsià), que constitueixen un patrimoni natural vivent i un dels paisatges més característics, històrics i emblemàtics de la conca mediterrània, en una zona on hi ha la major concentració d'oliveres monumentals de Catalunya.

La voluntat de protegir les oliveres monumentals de l'Arion es remunta a l'any 2005, quan la Fundació Territori i Paisatge, de l'Obra Social de Caixa Catalunya, va subvencionar l'inventari de les oliveres de la comarca del Montsià realitzat per l'associació GEPEC (Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp), que va comptabilitzar fins a 1.500 exemplars d'oliveres monumentals i mil·lenàries. Posteriorment, el Consorci de Serveis Agroambientals del Baix Ebre i Montsià va catalogar els arbres singulars d'aquestes comarques, declarant com a monumentals aquells que tenien com a mínim tres metres de diàmetre. Posteriorment la Fundació Territori i Paisatge va iniciar la protecció de la finca amb la signatura d'un conveni de custòdia, en virtut del qual la Fundació va redactar un pla de gestió de la finca i va publicar l'itinerari de visita en un fullet informatiu. Juntament amb el propietari de la finca i l'Ajuntament d'Ulldecona es realitzen visites guiades per aquells grups que ho sol·licitin.

Des de 2006 les oliveres monumentals de la finca de l'Arion produeixen anualment només uns 1.500 quilos d'olives i uns 250 d'oli, en una explotació d'uns 80 arbres. Tot i la baixa productivitat de les oliveres, la qualitat de l'oli final i el cost afegit del manteniment d'una finca d'arbres monumentals confereixen un alt valor afegit al producte, que es ven a dotze euros el mig litre. A més, aquesta explotació ha permès el manteniment d'un tipus de paisatge persistent en el temps, des de fa almenys 700-

800 anys, i ha contribuït al reconeixement per part de la societat dels valors d'aquest tipus de paisatge, just en un moment en què la globalització alimentària ha provocat la caiguda de preus del sector agrícola més mecanitzat en general, i de l'oli en particular. La finca de l'Arion representa un dels paisatges agraris més antics i ben conservats de Catalunya. És aquest, un patrimoni que ha arribat als nostres dies de forma accidental, sent una circumstància que només es dona en aquells casos més excepcionals. La nostra societat ha menyspreat, fins al dia d'avui, l'extraordinari valor com a patrimoni natural i cultural d'aquests arbres i paisatges. Durant segles aquesta finca ha estat treballada, transmesa de pares a fills i valorada per la seva capacitat per obtenir fruits. Senzillament, sense atorgar cap transcendència, ni per part de la societat i menys encara per part de l'agricultor. Sacrificats per la mà de l'home buscant un combustible que li donés calor, uns conreus de majors rendiments o, darrerament, per decorar jardins. És així com han desaparegut la majoria d'exemplars singulars i monumentals que fins fa aproximadament 100 anys poblaven aquestes terres.

3.2.1.2. Fundació El Solà. La pedra seca a La Fatarella.

La Fundació El Solà és una entitat sense ànim de lucre creada a l'octubre de 1999. La seva finalitat és contribuir a l'estudi, la conservació, el desenvolupament i la divulgació del patrimoni cultural, principalment de la Fatarella, però també de la Terra Alta i de les comarques veïnes de parla catalana, amb una atenció especial als sistemes de construcció en pedra seca i els paisatges que han generat al llarg del temps. La seu de la Fundació està situada a la Fatarella, un poble de la Terra Alta d'uns 1.300 habitants, a la vora d'un altiplà amb un ric patrimoni per estudiar, protegir i promoure. La seu és un edifici de l'any 1726, situat al carrer Solà, al centre històric del poble. És una de les cases que formaven part de la muralla que a l'edat mitjana i finals del segle XVIII tancava el poble. Hi ha una part de nova construcció que dona al carrer Vall d'Estudi, on estan instal·lats els serveis de la Fundació. La seu compta amb una biblioteca i centre de documentació especialitzat en pedra seca.

La Fundació el Solà desenvolupa la tasca com a centre de documentació i d'interpretació del patrimoni cultural i natural que disposa de mitjans escrits, fotogràfics i audiovisuals en una base de dades informatitzada sobre la Fatarella, la

Terra Alta i les comarques veïnes. La Fundació treballa per ampliar el seu fons bibliogràfic i documental i organitza exposicions, conferències i cursos de formació, entre altres actuacions.

En aquest sentit, ha organitzat diversos cursos de restauració i camps de treball per a la recuperació de diferents elements de pedra seca (sínies, aixoplucs, marges, ...), ha publicat diversos llibres de divulgació de la pedra seca, així com dues guies didàctiques, entre elles "El paisatge de la Fatarella: un llibre per llegir el passat i el present" (Colombo i Vilarrasa, 2009), orientat a escolars, i pòsters. També edita un butlletí electrònic mensual. A més compta amb tres exposicions itinerants, i compta també amb diverses unitats didàctiques sobre el paisatge de la pedra seca orientada a escolars.

3.2.1.3. Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians

El Centre Miró és un lloc d'interpretació de Joan Miró en relació amb Mont-roig del Camp (Baix Camp), tant sobre el pintor com la seva obra. Els seus elements bàsics són: les reproduccions facsímils dels quadres de Miró relacionats amb Mont-roig, el tapís "El llangardaix de les plomes d'or" (1989) de Joan Miró / Josep Royo, els sis "Ninots mironians" (1993), i els documentals "D'un roig encès: Miró i Mont-roig" (1979) i "Mont-roig: Tornaveu mironià" (2002). A més de visitar el Centre Miró es poden veure els "originals dels originals", aquells llocs que van captivar Miró i els va immortalitzar en famosos quadres.

És l'itinerari "Mirar Miró Mont-roig (3 MR)", un recorregut pels llocs mironians del municipi de Mont-roig. L'experiència pretén posar en valor els paisatges que van inspirar l'artista Joan Miró durant les seves estades al municipi de Mont-roig del Camp, i que va deixar plasmats en la seva obra pictòrica. La finalitat de la proposta és millorar l'autoestima dels habitants del municipi sobre els seus paisatges, alhora que utilitza el paisatge mironià com a recurs turístic.

3.2.1.4. Un passeig amb els sentits

"Un passeig amb els sentits" es tracta d'un itinerari pels municipis de l'Aleixar i Maspujols (Baix Camp) creat per Fina Anglès i Soronelles amb el propòsit de

descobrir els paisatges que van motivar les pintures de Joaquim Mir i conèixer, ahora, el paisatge que la fina sensibilitat de l'escriptor Marià Manent va glossar. Així doncs, es proposa un passeig pels paisatges que van inspirar el pintor i l'escriptor. La pintura de Mir és el protagonista principal i Manent li dóna el contrapunt amb els fragments que completen els quadres del primer. A aquest efecte, l'any 2006 la Diputació de Tarragona va editar un llibre guia (Anglès, 2006), que inclou DVD i mapa, que facilita la interpretació paisatgística en proposar al lector/usuari un passeig per 27 llocs de l'Aleixar i Maspujols a través de 32 obres de Mir i diversos textos de Marià Manent.

Aquesta publicació està intentant, a través de la vinculació art-paisatge, contribuir en certa forma a materialitzar una valoració d'uns paisatges rurals tradicionalment de pas i poc valorats, tant per part de la població forana com autòctona. Es tracta d'una publicació relativament recent, pel que la consecució dels seus objectius es fa difícil de precisar en aquests moments.

3.2.1.5. Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre

Com s'ha dit en el l'apartat 1.1 de la present tesi doctoral, la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya va crear el catàleg de paisatge com un instrument nou per a la introducció d'objectius paisatgístics en el planejament territorial a Catalunya, així com en les polítiques sectorials, i d'aquesta manera adopta els principis i estratègies d'acció que estableix el Conveni europeu del paisatge promogut pel Consell d'Europa. Els catàlegs de paisatge aporten informació de gran interès sobre tots els paisatges catalans i contribueixen d'aquesta manera a la definició i aplicació d'una nova política de paisatge a Catalunya.

Com s'ha vist i exposat a l'anterior apartat 3.1., en el cas de la demarcació de Tarragona s'han realitzat dos catàlegs de paisatge, un per a cadascuna de les regions en què es planifica el territori provincial, el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre.

El Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona es va iniciar el 2005 i es va acabar l'octubre de 2006, i l'antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP) de la Generalitat de Catalunya el va exposar a informació pública: durant tres mesos a partir del 31 de juliol de 2008. Es va aprovar definitivament el 19 de

maig de 2010. El Catàleg va identificar un total de 29 paisatges, i en va descriure, entre altres, els seus valors, les seves dinàmiques, i els objectius de qualitat paisatgística.

El Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre es va iniciar el novembre de 2006 i es va acabar el juliol de 2009. El DPTOP el va exposar durant tres mesos a informació pública abans de la seva aprovació definitiva el 16 de juliol de 2010. Tot i que la revisió del Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre és va aprovar inicialment el setembre de 2009, el Pla ja havia incorporat el document de Directrius del paisatge que es deriven del Catàleg de paisatge, sent el primer àmbit territorial de Catalunya en incorporar el paisatge al planejament territorial.

3.2.1.6. Carta de paisatge del Priorat

Com també s'ha vist en l'apartat 1.1., les Cartes del paisatge són instruments de concertació d'acords entre agents d'un territori per promoure accions i estratègies de millora i valoració del paisatge. Les cartes poden ser impulsades per la Generalitat de Catalunya, per les administracions locals (consells comarcals, mancomunitats, municipis) i / o per entitats.

El ple del Consell Comarcal del Priorat va aprovar el 2006 el document informatiu de la Carta del Paisatge, l'eina amb la qual els ajuntaments podran ordenar el seu creixement urbanístic i paisatgístic. Aquest document és la primera de les dues fases en què es va dividir la redacció de la carta i inclou el diagnòstic del paisatge, la base que delimitarà el marc normatiu i els objectius de qualitat paisatgística.

El 4 d'octubre de 2012, un cop completat el procés de mediació entre tots els agents implicats, es va signar la Carta de paisatge on s'establien els acords i el programa d'accions derivades assumits per cada agent territorial. Concretament, a més dels impulsors -el Departament de Territori i Sostenibilitat, l'Observatori del Paisatge de Catalunya i el Consell Comarcal del Priorat- la Carta va ser ratificada per la majoria d'ajuntaments de la comarca; el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural; la Diputació de Tarragona; la Denominació d'Origen Qualificada Priorat; la Denominació d'Origen Montsant; la Denominació d'Origen Siurana; el Parc Natural de la Serra de Montsant; el Consorci de la Serra de Llaberia;

l'associació Prioritat; PIMEC Priorat, i un centenar d'entitats i particulars que van assumit compromisos concrets.

La Carta de Paisatge del Priorat ha servit per canalitzar les diferents propostes d'ordenació i gestió del paisatge de la comarca, alhora que ha concertat entre tots els agents territorials tot un seguit d'actuacions per a la millora del paisatge. El context de naixement d'aquesta carta, és precisament el conflicte territorial derivat de la proposta privada d'instal·lar un elevat nombre d'aerogeneradors en les serres perifèriques de la comarca, fins i tot al Montsant, des del 2002 declarat Parc Natural. Els sectors vitivinícola, turístic, ecologista, i polítics progressistes, van rebutjar aquests projectes per la massificació eòlica del paisatge que suposarien, alhora que van fomentar l'elaboració d'aquesta Carta del paisatge, com a mecanisme de concertació de les polítiques de paisatge municipals i comarcals.

En l'apartat 4.4. de la present tesi doctoral aquesta experiència s'ampliarà i contextualitzarà.

3.2.1.7. La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat

Prioritat és una associació que neix l'any 2007 al Priorat de la iniciativa de diverses entitats comarcals per impulsar la candidatura de la comarca a ser declarada paisatge cultural patrimoni de la humanitat per la UNESCO. *Prioritat* té la voluntat d'aglutinar totes les persones, entitats i administracions de la comarca per aconseguir aquest objectiu. L'associació està impulsant i coordinant els treballs necessaris per presentar la candidatura als organismes catalans, espanyols i mundials. Per dur-les a terme i per poder disposar de les eines i els mecanismes adequats s'ha proposat l'adhesió de tots els estaments dels diferents àmbits.

L'estancament en els treballs d'elaboració de la Carta de Paisatge del Priorat, va comportar l'aliança entre els sectors vitivinícoles i ecologistes per impulsar aquest projecte de valorització i gestió del paisatge molt més ambiciós: la declaració de la comarca com a Patrimoni de la Humanitat com a Paisatge Cultural. Encara que l'objectiu final es presenta complicat, es tracta, sobretot, de crear un discurs ambiciós que serveixi per anar revaloritzant els paisatges de la comarca, per millorar l'autoestima de la població, i donar a conèixer, encara més, els paisatges del Priorat.

En l'apartat 4.4. de la present tesi doctoral aquesta experiència s'ampliarà i contextualitzarà.

3.2.2. *EXPERIÈNCIES DE POSADA EN VALOR DEL PAISATGE IDENTIFICADES*

En el present subapartat s'exposen les setze experiències identificades pel doctorand, a partir d'uns textos sintètics que n'expliquen les principals característiques de cadascuna.

3.2.2.1. *Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila*

El paisatge, la història i la literatura d'Artur Bladé Desumvila són els protagonistes d'un recorregut cultural pels carrers de Benissanet, nucli vora el riu situat a la comarca de la Ribera d'Ebre. Es tracta d'una ruta guiada que, durant una hora i mitja, visita nou punts de la població vinculats a la vida i l'obra d'aquest l'escriptor de Benissanet. La Font Gran, el carrer Bonaire, la plaça de la Verdura o la casa natal són algunes de les parades previstes durant el recorregut.

Des de jove, Artur Bladé Desumvila (Benissanet 1907-Barcelona 1995) va ser col·laborador de diverses revistes locals d'esquerres i catalanistes. La seva joventut es va veure interrompuda per l'esclat de la Guerra Civil Espanyola i per anys d'exili, primer a França i més tard a Mèxic on va iniciar la seva carrera literària. Encara que no va començar a publicar llibres fins als 37 anys, la seva obra -vinculada a Benissanet, la Ribera d'Ebre i el catalanisme- va ser molt prolífica. No va tornar a Catalunya fins a l'any 1961. El 1994, poc abans de morir, la Generalitat de Catalunya li va atorgar el guardó de la Creu de Sant Jordi en reconeixement a la seva carrera periodística i literària.

L'Associació Cultural Artur Bladé i Desumvila de Benissanet és la responsable del projecte turístic-cultural de ruta literària al voltant de l'obra de l'autor. L'associació ha anat desenvolupant el projecte a partir d'una estructura, calendari, organització, i material de promoció i d'informació, amb l'objectiu de consolidar una ruta, d'una hora i mitja de durada, que recorre nou punts de la població: La Renaixença, La Font Gran, El Portal, Carrer Bonaire, Carrers de dins, Plaça de la Verdura, l'Omplidor i

Plaça de la Creu, i Casa Artur Bladé. La ruta informa de diversos aspectes de Benissanet basats en textos, vivències i anècdotes d'Artur Bladé i Desumvila. La ruta es va inaugurar el 3 de març de 2007 amb motiu dels actes organitzats pels cent anys del naixement de l'escriptor i va comptar amb una vintena de participants. La fase inicial del projecte va ser possible gràcies als ajuts del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya a les Terres de l'Ebre, Diputació de Tarragona, Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre, Ajuntament de Benissanet, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre i Institut Ramon Muntaner. El preu de la ruta guiada és de 3 € per persona. Amb aquest preu es gaudeix d'un guia especialitzat, de la projecció del documental "Artur Bladé, la memòria de l'Ebre" i de material divers sobre el Bladé Desumvila, la vila de Benissanet i la comarca de la Ribera d'Ebre.

3.2.2.2. Consorci de la Serra de Llaberia

El paisatge de la Serra de Llaberia és eminentment de caràcter natural. Els escassos cultius concentrats en el fons de les valls que baixen de Llaberia i la Mola, amb una estructura bàsicament tradicional, són el contrapunt i complement a les vessants emboscats del sistema muntanyós que acaben en cingles de roca calcària de colors clars, grisencs o rosacis. És el paisatge que tanca la cubeta del Priorat pel sud, carregat de fenòmens geològics que el fan molt estètic i complex alhora. El paisatge de la Serra transmet la sensació de lloc remot, aïllat, amb serres de difícil accés i desconegudes però alhora properes a tot el Camp de Tarragona.

La Serra ofereix, a més, moltes possibilitats per interpretar el paisatge, tant des del punt de vista d'explicar la vida tradicional relacionada amb el passat agrícola i ús forestal del territori, com de la interpretació de l'ecologia de les comunitats vegetals existents. El paisatge de les muntanyes de Llaberia i la Mola és el decorat on els pobles del Baix Priorat desenvolupen els seus productes agrícoles de qualitat. Com en altres zones de la comarca, es percep la necessitat de sincronitzar la qualitat del paisatge amb la de producció agrícola com a mètode per augmentar el valor afegit del producte final i, en definitiva, fer fiables les explotacions agràries existents.

Amb aquest propòsit, entre d'altres, el 2004 es va constituir formalment el Consorci per a la Protecció i la Gestió de l'Espai d'Interès Natural Serra de Llaberia que aglutina una superfície de 8.665,8 hectàrees de les 10.350,4 de la delimitació total de

l'Espai d'Interès Natural de la Serra de Llaberia. Aquest ens consorciat agrupa sis ajuntaments (Colldejou, la Torre de Fontaubella, Marçà, Capçanes, Tivissa, i Pratdip) del Baix Camp, el Priorat, i la Ribera d'Ebre, a més del Departament Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, que des de 2006, amb la voluntat de donar suport i assegurar la continuïtat del Consorci, s'ha integrat com a membre de fet.

Com en altres zones de les comarques del Priorat, la Ribera d'Ebre, o el Baix Camp, des dels municipis que van crear el consorci es percebia la necessitat de sincronitzar la qualitat del paisatge amb la de producció agrícola com a mètode per augmentar el valor afegit del producte final i, en definitiva, fer fiables les explotacions agràries existents, alhora que es perseguia una major valoració social d'aquests paisatges, tant per part de la població autòctona com de fora de l'àmbit del consorci.

3.2.2.3. Línia estratègica territori i paisatge al Pla Estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre

El Pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre va ser redactat el 2007 en el marc de la primera anualitat del Pla de dinamització turística de les Terres de l'Ebre i inclou un total de deu línies estratègiques i cinquanta-cinc programes i actuacions que es duren a terme a través de múltiples accions. La primera d'aquestes línies estratègiques és Territori i paisatge, la qual planteja la realització d'un programa per a l'aprofitament turístic del paisatge, la introducció de criteris paisatgístics per a la integració dels nous projectes turístics, així com l'elaboració d'un programa per als paisatges singulars de les Terres de l'Ebre.

Tot amb l'objectiu de consolidar la marca turística Terres de l'Ebre com a destinació diversa, sostenible i respectuosa amb el medi, i referent de qualitat, desenvolupant l'activitat turística a partir d'una oferta d'alt valor afegit i de qualitat a partir del territori, el paisatge i la natura, i fomentant la incorporació de criteris de sostenibilitat i de preservació del paisatge en l'activitat i els projectes turístics.

L'experiència està gestionada pel Consorci per a l'execució del pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, i implica a tots els municipis de les comarques de les Terres de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre, i Terra Alta).

3.2.2.4. Art al ras

"Art al ras" és una proposta cultural que recull una setantena d'obres escultòriques distribuïdes pels camins rurals dels 12 municipis de la Terra Alta. Tot això, configura un recorregut que pretén aprofundir en la relació del paisatge i l'art. Les obres estan fetes amb tècniques diverses per part de diferents artistes plàstics, escultors, poetes i escriptors, tenint en compte els diferents materials que es poden trobar a la comarca.

Art al Ras és un projecte de l'Associació cultural *Zero mig partit pel mig* de Corbera d'Ebre, juntament amb el Consell Comarcal de la Terra Alta i dels seus 12 Ajuntaments. L'associació *Zero mig partit pel mig* és també l'impulsora del conjunt escultòric de l'Abecedari de la Llibertat, situat al poble vell de Corbera d'Ebre.

Art al Ras és doncs una iniciativa que pretén experimentar amb la vinculació art-paisatge, per contribuir en certa forma a materialitzar una valoració d'uns paisatges rurals tradicionalment poc valorats, tant per part de la població forana com autòctona. Alhora, aquesta iniciativa ha estat incorporada pel Consell Comarcal de la Terra Alta com un nou recurs turístic per a la comarca proposant i difonent la ruta que uneix les diferents obres que se situen enmig de l'espai rural.

3.2.2.5. Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ Priorat, per la preservació del paisatge.

Des de la Comissió de Territori de la Denominació d'Origen Qualificada (DOQ) Priorat, s'ha redactat i aprovat el Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions en el territori de la DOQ Priorat, un document on es defineixen els objectius de preservació del paisatge vitivinícola, així com la proposta de delimitació de zones amb caràcter de protecció especial. L'objectiu principal és integrar el dinamisme propi de l'activitat agrícola amb la preservació del paisatge que caracteritza aquesta DOQ, i que ha estat un dels elements que ha contribuït a l'èxit de la comercialització dels seus vins.

El reglament desenvolupa diversos capítols que van des de la regulació dels talussos i abancalaments, fins a l'obertura de noves pistes forestals, la construcció de basses o dipòsits, la construcció d'edificacions, entre d'altres.

Per facilitar la implementació d'aquests criteris s'han definit una sèrie de zones específiques on es permeten determinades actuacions en funció dels paràmetres

geogràfics, topogràfics, ambientals, culturals i paisatgístics que les defineixen.

El reglament, doncs, pretén ordenar i gestionar la transformació del paisatge vinculada a la dinamització del sector vitivinícola, evitant la degradació d'aquests paisatges que han contribuït al reconeixement de la subcomarca del Priorat històric, alhora que han servit per a una millor comercialització del vi. Des de la DOQ Priorat s'afirma "que dins de cada ampolla de vi, també hi ha un tros del paisatge on s'ha elaborat". És el primer reglament agrícola d'aquest tipus que es posa en pràctica a Catalunya, i va més enllà dels documents de bones pràctiques que, a manera de recomanació, havia elaborat l'extinta Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya.

En l'apartat 4.4. de la present tesi doctoral aquesta experiència s'ampliarà i contextualitzarà.

3.2.2.6. Cultura i paisatge a la Ruta del Cister.

La revista Cultura i Paisatge a la Ruta del Cister representa i pretén ser una eina comunicativa i promocional de les tres comarques (Alt Camp, la Conca de Barberà i l'Urgell) que contenen elements arquitectònics de l'orde religiós del Cister. En aquesta publicació, de caràcter anual, es mostra al lector la diversitat i riquesa cultural, paisatgística, i patrimonial, combinada amb els recursos turístics existents, perquè el visitant gaudeixi de la seva estada als centenars de restaurants, allotjaments, cellers, i empreses de turisme actiu. Tot això a través d'un territori que comprèn tres comarques, tres monestirs cistercencs, i setanta-cinc municipis, proposant un passeig cultural en un entorn rural.

La revista està editada pels Consells Comarcals de l'Alt Camp, la Conca de Barberà, i l'Urgell, els Patronats de Turisme de les Diputacions de Tarragona i de Lleida, i Turisme de Catalunya-Generalitat de Catalunya.

El que pretén, doncs, l'experiència és incorporar el paisatge com a element discursiu que permeti relligar els tres nodes que conformen la base de la ruta (monestirs cistercencs de Santes Creus, Poblet i Vallbona de les Monges), alhora que intenta promoure una gestió responsable i prudent d'aquests paisatges, i la seva inclusió com a recurs turístic per part dels municipis i consells comarcals implicats.

3.2.2.7. Museu del vent

El "Museu del Vent" és una associació radicada a l'Aldea (Baix Ebre) constituïda el 2002 amb la voluntat de gestionar el patrimoni cultural associat al vent. Des d'un principi, el Museu del Vent es va fixar en l'univers de coneixements i representacions relacionats amb el "vent" en les seves diferents formes d'expressió científica, geogràfica, popular, literària i artística. Per aquest motiu, i amb la voluntat d'avançar cap a una cultura del vent, els àmbits de reflexió inicial del museu van girar al voltant de: el vent com a fet meteorològic, la relació entre les persones i el vent, el vent com a cultura, el mestral (vent del NW) a les Terres de l'Ebre catalanes. És per això que el Museu del Vent està dedicat a la gent-en-moviment, gent per a qui els llocs sempre estan en construcció. És una iniciativa singular i pionera en el reconeixement d'un element meteorològic com a configurador de paisatge i del caràcter de la gent, encara que de moment no hagi obtingut el reconeixement que es mereix.

3.2.2.8. Publicació del llibre Pedra seca a les comarques de Tarragona: patrimoni i paisatge

Aquest llibre, editat per la Diputació de Tarragona l'any 2007, descriu les construccions de pedra seca característiques dels secans de la demarcació de Tarragona. S'acosta molt al paisatge, als fets i a les persones que coneixen de prop aquest tipus de paisatges. Difon els paisatges conformats per aquest tipus de construccions. Està estructurat en dues parts: la primera tracta del patrimoni, de les diferents construccions i les seves característiques, de la pedra, matèria primera, els treballadors que han aixecat aquestes construccions, de la tècnica de construir-los, dels vells usos i els nous valors i del futur de la pedra seca. La segona part és un recorregut pels diferents paisatges de la pedra seca de la demarcació de Tarragona. Finalment, hi ha un apartat amb bibliografia, itineraris, webs, publicacions periòdiques, materials didàctics, estudis no publicats etc. i la inclusió de la Declaració de Torroella de Montgrí, un magnífic al·legat en defensa del patrimoni cultural de la pedra en sec.

La publicació posa èmfasi en les construccions de pedra seca com a elements de gran valor històric i autèntic referent identitari per a molts territoris on predominen. En aquest sentit, a la demarcació de Tarragona han configurat al llarg dels segles uns

paisatges agrícoles i ramaders de gran valor dominats sobretot per l'olivera, la vinya, l'ametller i els cereals, plenament adaptats als sòls i al clima. Els murs de pedra seca, per la seva banda, a més de formar bancals o delimitar parcel·les, constitueixen rics ecosistemes per a moltes espècies animals (insectes i invertebrats, amfibis, rèptils i petits mamífers i també algunes espècies d'aus que nidifiquen) i vegetals (falgueres, líquens i molses). En els últims decennis, ha desaparegut una part important d'aquest patrimoni, sobretot en els sectors plans i en els del litoral, on la pedra seca ha desaparegut sota la urbanització o sota els nous cultius expansius que no han respectat els antics marges i bancals. D'altra banda, ha existit un procés de degradació relacionat amb l'abandonament de l'activitat agrària, que sobretot s'ha produït en els sectors de muntanya de major pendent i/o major inaccessibilitat. En aquests sectors, l'arquitectura rural de pedra seca, forma part d'un criptopaisatge que solament és visible des de la curta distància o bé quan la massa forestal es veu afectada per algun incendi forestal.

En aquest sentit, la Diputació de Tarragona ha pretès amb aquesta publicació deixar testimoni d'aquells paisatges de pedra seca que es troben repartits pels diferents sectors de la demarcació. És una publicació que també persegueix la revalorització i el reconeixement social d'aquest patrimoni i els paisatges que conforma, per posar a l'abast dels municipis per a la incorporació en les polítiques urbanístiques i turístiques.

3.2.2.9. Estudis de la pedra seca a les comarques del Baix Ebre i el Montsià

Per tots els valors i dimensions que té el paisatge rural amb arquitectura de pedra seca al Baix Ebre i al Montsià, i per les seves amenaces i oportunitats, diverses entitats (Col·legi d'Arquitectes de Catalunya-Demarcació de l'Ebre, Consell Comarcal del Baix Ebre, Consell Comarcal del Montsià, Consorci de Serveis Agroambientals de les comarques del Baix Ebre i del Montsià, els antics Departaments de Medi Ambient i Habitatge, i d'Agricultura, Institut de Ciència i Tecnologia Ambiental de la UAB i Àmbit Rural-Unió de Pagesos) van promoure la iniciativa per conèixer i identificar aquest paisatge, juntament amb els seus valors i funcions, per divulgar i proposar futures eines de protecció. Unes eines que han de servir per preservar els valors d'aquest paisatge, tenint en compte les necessitats de

desenvolupament d'aquest territori i les demandes de qualitat de vida de la població. Es van realitzar dos estudis: *El paisatge agrari de la pedra en sec a la comarca del Baix Ebre*, l'any 2004, i *Inventari de construccions de pedra en sec a la comarca del Montsià*, l'any 2006.

Van ser uns estudis pioners a la demarcació de Tarragona i un dels primers a Catalunya a l'hora de sistematitzar l'estudi del patrimoni de pedra seca d'uns àmbits territorials concrets i a proposar mesures de conservació i gestió. Aquestes mesures van encaminades a la preservació dels valors d'aquest paisatge, tenint en compte les pròpies dinàmiques territorials. Més enllà de la seva utilitat com a mecanisme de gestió, aquests estudis són uns excel·lents documents d'inventari del patrimoni de la pedra seca en aquestes comarques, a l'abast dels municipis, i de la societat en general, per a la incorporació en les polítiques urbanístiques i turístiques. Els inventaris i propostes de gestió realitzats en aquests estudis van ser incorporats al Catàleg de Paisatge de les Terres de l'Ebre, sent considerat el paisatge de la pedra seca un dels quatre paisatges d'atenció especial identificats en aquest document.

3.2.2.10. Fòrum per les Terres del Gaià

Les Terres del Gaià (part nord de les comarques del Tarragonès, l'Alt Camp, i la Conca de Barberà) s'han estructurat a partir de l'associació de diversos sectors de la societat civil, que pretenen dinamitzar i protegir el patrimoni cultural, històric, humà i natural de què disposa aquestes contrades, a través del debat, l'estudi, la divulgació, i la reflexió del llegat territorial i paisatgístic, incidint en la política territorial amb propostes innovadores, com la creació del Parc Cultural de les Terres del Gaià, entre altres.

El Fòrum per les Terres del Gaià està impulsat pel Centre d'Estudis del Gaià, l'Associació Mediambiental La Sínia, el Grup d'Estudi i Protecció del Ecosistemes del Camp-Ecologistes de Catalunya (GEPEC-EdC), i el Grup d'Amics de Toni Achón, Associació Ecologista de Tarragona (GATA).

En els últims anys s'han celebrat fins a nou fòrums de debat i col·loquis al llarg del territori: el Baix Gaià, el Gaià mitjà, i l'Alt Gaià. D'aquests Fòrums han sortit diverses propostes i iniciatives, i va néixer la idea d'organitzar les "Primeres Jornades d'Estudi i Divulgació de les Terres del Gaià" a Santes Creus el 14 i 15 de novembre

de 2008, per donar un toc academicista, per divulgar els diferents treballs d'estudi i investigació que han dut a terme en aquestes terres, i per generar l'imprescindible debat sobre el futur i el present de les Terres del Gaià. Les actes d'aquestes jornades han estat publicades a principis del mes de novembre de 2009.

Aquesta iniciativa va en la línia de la nova cultura del territori, en tant que "La gestió prudent del territori ha d'esdevenir l'element central d'un nou debat ciutadà. Un debat democràtic on participin tots els actors implicats, especialment els que menys capacitat tenen per fer sentir la seva veu", segons explicita el *Manifest per una nova cultura del territori* (2006).

Aquesta experiència abasta, en major o menor mesura, tots el municipis de les Terres del Gaià: Santa Coloma de Queralt, les Piles, Bellprat, Pontils, Querol, el Pont d'Armentera, Aiguamúrcia, Vila-rodona, Bràfim, Rodonyà, la Juncosa del Montmell, Montferri, Vilabella, Salomó, Vespella de Gaià, Renau, el Catllar, la Nou de Gaià, la Riera de Gaià, Altafulla, i Tarragona.

3.2.2.11. Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports

El Centre Picasso és una entitat privada sense ànim de lucre que pretén homenatjar Picasso, potser l'artista més genial del segle XX, i mostrar al món els forts lligams d'estimació que s'establiren entre ell i Horta de Sant Joan (comarca de la Terra Alta), tant en l'aspecte artístic com en l'afectiu, que va generar una obra singular que reflecteix la profunda estimació de Picasso cap a Horta. El Centre Picasso ofereix la possibilitat de veure juntes les obres corresponents a dues èpoques importants en l'evolució artística de Picasso, les primeres passes cap a un estil lliure i personal, el 1898, i l'esclat del cubisme, el 1909. Obres que actualment estan disseminades per museus i col·leccions particulars arreu del món. Una bona part de l'obra de Picasso a Horta són paisatges. Al Centre Picasso es poden veure el resultat de la interpretació que va fer Picasso dels paisatges d'Horta, només cal mirar per la finestra o sortir a fer una passejada per veure els paisatges originals, els mateixos paisatges que Picasso va veure per primera vegada fa més de cent anys.

D'altra banda, l'Ecomuseu dels Ports és una iniciativa impulsada pel dinamisme sociocultural que caracteritza el municipi d'Horta de Sant Joan, que convida a participar i treballar conjuntament aprofitant els recursos patrimonials dels Ports (tant

naturals com culturals) amb la finalitat de promoure el desenvolupament integral de la població actual i futura d'aquest territori. L'Ecomuseu vol contribuir a aquest desenvolupament integral potenciant, participant i convidant a la recerca d'un millor coneixement de la història i la identitat, fent accessible aquest coneixement a la població i als visitants en general d'una manera coherent, amb base científica, i també de manera reflexiva i didàctica.

La posada en valor dels paisatges naturals i culturals dels Ports, per part de l'Ecomuseu dels Ports, ha contribuït significativament al desenvolupament turístic del municipi i a una gestió més o menys ordenada dels recursos naturals. També va ser una iniciativa clau per a la consecució de la declaració dels Ports com Parc Natural. La iniciativa del Centre Picasso té entre els seus objectius el de donar a conèixer els paisatges rurals que van inspirar el pintor Picasso i dels que va deixar constància en les obres que va pintar durant les seves estades al municipi (1898-1899 i 1909). Entre aquestes dues iniciatives, han contribuït notablement al fet que Horta de Sant Joan sigui el municipi de referència en matèria de turisme rural a la comarca de la Terra Alta, aglutinant el 34% de l'oferta turística, en una comarca de 12 municipis.

3.2.2.12. Hort de la Sínia del Gaià

L'Hort de la Sínia és el nom de la finca situada a les hortes de Tamarit (Tarragonès) i propera a la Reserva Natural de Fauna Salvatge de la Desembocadura del riu Gaià, on es realitzen activitats d'educació ambiental i de producció agrària ecològica. En aquest espai es porten a terme diferents projectes, l'objectiu és el foment de l'agricultura ecològica i qualsevol activitat vinculada amb la defensa i protecció del medi ambient.

L'antiga desembocadura del riu Gaià es troba dins el terme de l'antic municipi de Tamarit, al costat de la vila d'Altafulla a la subcomarca del Baix Gaià. És una de les poques zones humides que queden en tot el litoral català i un dels tretze espais naturals que han estat declarats a Catalunya com a reserves naturals de fauna salvatge. En l'Hort de la Sénia està ubicat el centre d'informació de la Reserva, des d'on s'organitzen visites guiades, on es poden conèixer els seus principals valors naturals i les problemàtiques que l'envolten.

L'experiència de l'Hort de la Sínia del Gaià està impulsada i desenvolupada per l'Associació Mediambiental La Sínia. La gestió privada d'aquesta finca d'horta ecològica, a través de la realització d'activitats pedagògiques, ha contribuït a preservar de la urbanització un sector de la primera línia de la Costa Daurada, una de les principals destinacions turístiques de l'Estat espanyol. Alhora, s'ha contribuït a conscienciar la societat sobre la necessitat de preservar aquest tipus d'espais a través d'una gestió activa i respectuosa amb el medi ambient i els valors del paisatge.

3.2.2.13. Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre

Les vies verdes del Baix Ebre i de la Terra Alta corresponen a la ruta del vell traçat de la línia ferroviària de la Val de Zafán (Aragó) a Sant Carles de la Ràpita (Montsià, Catalunya), en un recorregut que mai es va arribar a completar i que es va limitar a connectar Tortosa amb la Puebla de Híjar. La ruta unifica uns objectius turístics, culturals i esportius que utilitzen l'antic pas del ferrocarril, ara adaptat, constituint un itinerari que va seguint l'Ebre i que travessa les imponents muntanyes de les serres de Pàndols i de Cavalls, amb paisatges destacats. El trajecte és de 50 km i es pot recórrer a peu, amb bicicleta o a cavall, sent també accessible a les persones discapacitades. El recorregut disposa de bancs, papereres i espais enjardinats, existint fonts d'aigua potable però requereix d'una complementació i unificació de la senyalització turística, del condicionament dels trams i infraestructures adjacents i de l'adequació de punts de recepció de visitants.

El Camí de Sirga es correspon als camins que utilitzaven per tirar amb una corda (sirga) de les embarcacions fluvials quan el vent no permetia desplegar les veles. Els sirgadors, homes de força i d'empenta, estiraven les barques carregades de mercaderies o de viatgers que travessaven el territori, remuntant el riu, establint un camí secular que marcava un itinerari. El camí de sirga es relacionava amb les antigues viles iberes, amb localitzacions que evidencien la presència fenícia o grega, amb la successió de viles romanes que perfilen el riu, amb un patrimoni arqueològic, arquitectònic, històric, artístic, antròpic i antropològic.

Els capricis de l'Ebre han creat espais naturals de gran bellesa i les riques hortes de regadiu que contrasten amb els colors ocres del secà, plantats de vinya, d'ametllers oliva. Entre aquests paisatges transcorrerà el GR-99 que es troba actualment en fase

d'execució per part de Camins Naturals (Ministeri de Medi Ambient) i que voreja el riu des del seu naixement fins a la desembocadura.

L'experiència de la Via Verda està impulsada i gestionada pels Consells Comarcals de la Terra Alta i el Baix Ebre, mentre que el Camí de Sirga és promogut pel Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente.

Les dues iniciatives, la Via Verda de les Terres de l'Ebre i el Camí de Sirga, són propostes turisticoculturals orientades als aficionats al ciclisme i/o al senderisme. Es tracta d'itineraris, en diferent estat de consolidació, de dificultat mitjana per fer amb bicicleta o a peu. Mentre que la Via Verda sembla consolidar-se amb el pas del temps, i està revertint de forma positiva sobre el territori, el Camí de Sirga encara es troba en un incipient estat de desenvolupament que dificulta la seva utilització i la transmissió dels beneficis territorials que se l'espera.

3.2.2.14. Paisatges del sud

"Paisatges del sud" és un llibre publicat l'any 2008 i una exposició de la Fundació Caixa Tarragona que és una antologia paisatgística que vol mostrar com diferents artistes -nascuts a les comarques Tarragona o bé estant de pas- han vist o han interpretat la geografia i les vistes del sud de Catalunya des de la tradició paisatgística, entesa tant des del punt de vista de paisatge natural com des de la visió de paisatge cultural. Es recorre un període històric comprès entre finals del segle XIX i la segona meitat del segle XX. L'exposició recollia el testimoni plàstic de vint artistes de diverses èpoques, amb l'obra es van revisar més de cent anys d'evolució artística: des del romanticisme, passant pel realisme, el modernisme, el postmodernisme, el noucentisme fins als llenguatges contemporanis. En paral·lel, també es van recordar les singulars creacions d'artistes que han treballat al marge de moviments i escoles, però que han destacat per la seva personalitat. També es va dedicar especial atenció a Pablo Picasso, amb motiu del centenari (2009) de la segona estada que l'artista va fer a Horta de Sant Joan, durant la qual consagraria el paisatge d'aquells espais com a referents universal del cubisme.

Una de les característiques de l'expressió artística del paisatge de la demarcació de Tarragona és el desconeixement que bona part de la població té d'ella. Aquesta necessitat de demostrar que la demarcació de Tarragona també està plena de riqueses

artístiques vinculades al paisatge, ha estat motiu d'una freqüent reivindicació i una voluntat de donar a conèixer que al territori hi ha intel·ligència, capacitat, bellesa i valor patrimonial. En aquest context és on s'emmarca aquesta publicació.

3.2.2.15. Congrés Art i paisatge vitivinícola del Penedès

Amb el Congrés d'Art i Paisatge Vitivinícola es vol constituir un marc de reflexió sobre el paisatge vitivinícola, tant des del punt de vista de les problemàtiques que l'afecten (urbanització accelerada del territori, infraestructures, metropolització de les àrees agrícoles, etc.) com des del seu potencial estètic d'indiscutible actiu, essencial en la promoció de vins i caves, en un context en què la qualitat del producte cada vegada més es vincula a la qualitat de l'entorn d'elaboració.

Pel que fa a la situació actual del paisatge del Penedès, es pretén que el Congrés, que ja va per la quarta edició (2007, 2009, 2011 i 2013), sigui un fòrum de trobada i d'interrelació de les nombroses institucions preocupades pel paisatge vitivinícola, com el Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, el Consell Comarcal de l'Alt Penedès, els ajuntaments, patronats de turisme i el Museu del Vi de Vilafranca del Penedès. I és en aquest sentit que la Universitat de Barcelona, la Universitat Politècnica de Catalunya i la Universitat Rovira i Virgili van presentar en el congrés de 2009 un estudi pilot referit a la percepció actual del paisatge del Penedès, vist i interpretat des de l'automòbil, com a forma contemporània d'apropar-s'hi.

El nucli central dels congressos gira al voltant del paisatge tractat com un actiu important en la promoció del Penedès. El paisatge vitivinícola és interpretat com la identitat del Penedès, a protegir d'una manera compatible amb el desenvolupament, però també com un àmbit d'intervenció potencial per a dotar al Penedès d'un perfil singular i exclusiu enfront d'altres àrees vitivinícoles que ja han establert unes estratègies pròpies de promoció. En aquest sentit, el Congrés proposa, a més de les estratègies de salvaguarda esmentades i ja desenvolupades o en vies de desenvolupament, noves intervencions en el paisatge que confereixin al Penedès una personalitat diferenciada mitjançant la introducció de l'art en l'espai de producció agrícola, ja que, indiscutiblement, si hi ha un espai de producció on l'art es pot

articular plenament, aquest és el paisatge de la vinya, per la dimensió cultural que tenen els seus productes.

3.2.2.16. Els paisatges dels genis

"El Paisatge dels Genis" és un projecte turístic impulsat per la inquietud dels municipis de Reus, Mont-roig del Camp, el Vendrell i Horta de Sant Joan, juntament amb la col·laboració del Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili, per a la creació i el desenvolupament d'una oferta turística que aprofiti el potencial de la vinculació de les figures genials d'Antoni Gaudí, Joan Miró, Pau Casals i Pablo Picasso amb el territori.

Aquest projecte, des de l'any 2010, és gestionat per l'Oficina Tècnica El Paisatge dels Genis, en el marc dels programes d'innovació desenvolupats pel Consorci per a la Millora de la Competitivitat del Turisme i l'Oci a les comarques de Tarragona amb cofinançament del fons europeu FEDER Eix 1. La seva seu es troba al Parc Científic i Tecnològic de Turisme i Oci que la Universitat Rovira i Virgili té a Vila-seca.

El Paisatge dels Genis és una iniciativa per la creació i desenvolupament d'una oferta turística basada en la vinculació de quatre artistes universals amb quatre municipis de les comarques de Tarragona on van passar llargues temporades de la seva vida. Es tracta d'Antoni Gaudí a Reus, Joan Miró a Mont-roig del Camp, Pau Casals al Vendrell i Pablo Picasso a Horta de Sant Joan.

Aquells paisatges van marcar i inspirar aquests genis en les seves vessants personals i artístiques, mitjançant l'entorn físic, social i cultural. I és el que permet la creació de relats conjunts basats en el temps i els espais dels Genis, i els seus valors personals. L'experiència proposa una ruta que aporta les claus per a la interpretació de les obres d'aquests personatges en les seves disciplines artístiques -la pintura, l'arquitectura o la música- i dels valors que transmeten i comparteixen aquestes mateixes obres: la Pau, la Universalitat d'allò local, la Transcendència, el Treball i la Innovació.

En definitiva, El Paisatge dels Genis és una proposta que contribueix a desvetllar per què aquest territori ha marcat tant l'obra de quatre Genis universals en un espai i un temps molt proper.

3.2.3. ANÀLISI DEL CONJUNT D'EXPERIÈNCIES DE POSADA EN VALOR DEL PAISATGE

Fent una anàlisi sintètica del conjunt d'experiències de valorització del paisatge identificades, és pot dir que en conjunt atenen a diversos aspectes comuns: revalorització de paisatges rurals o de dominant rural o natural; experiències innovadores; experiències executades, experiències amb efecte demostratiu; experiències que contribueixen al desenvolupament rural, i tenen com a base la sostenibilitat ambiental i territorial.

Tot i això, el conjunt d'experiències són diverses en quant a la seva naturalesa i orientació, a tal fi s'ha fet una classificació de les diferents experiències, segons quatre grups que marquen les característiques essencials dels diferents projectes. Aquestes característiques vindrien donades per: a) la planificació; b) el disseny i l'execució; c) l'organització, participació i finançament; i d) la difusió i coneixement (Figura 23).

Com es pot comprovar, la majoria d'experiències (17) estan orientades a la difusió del paisatge i generar-ne coneixement, mentre que les orientacions de planificació del paisatge només són presents en cinc de les experiències.

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

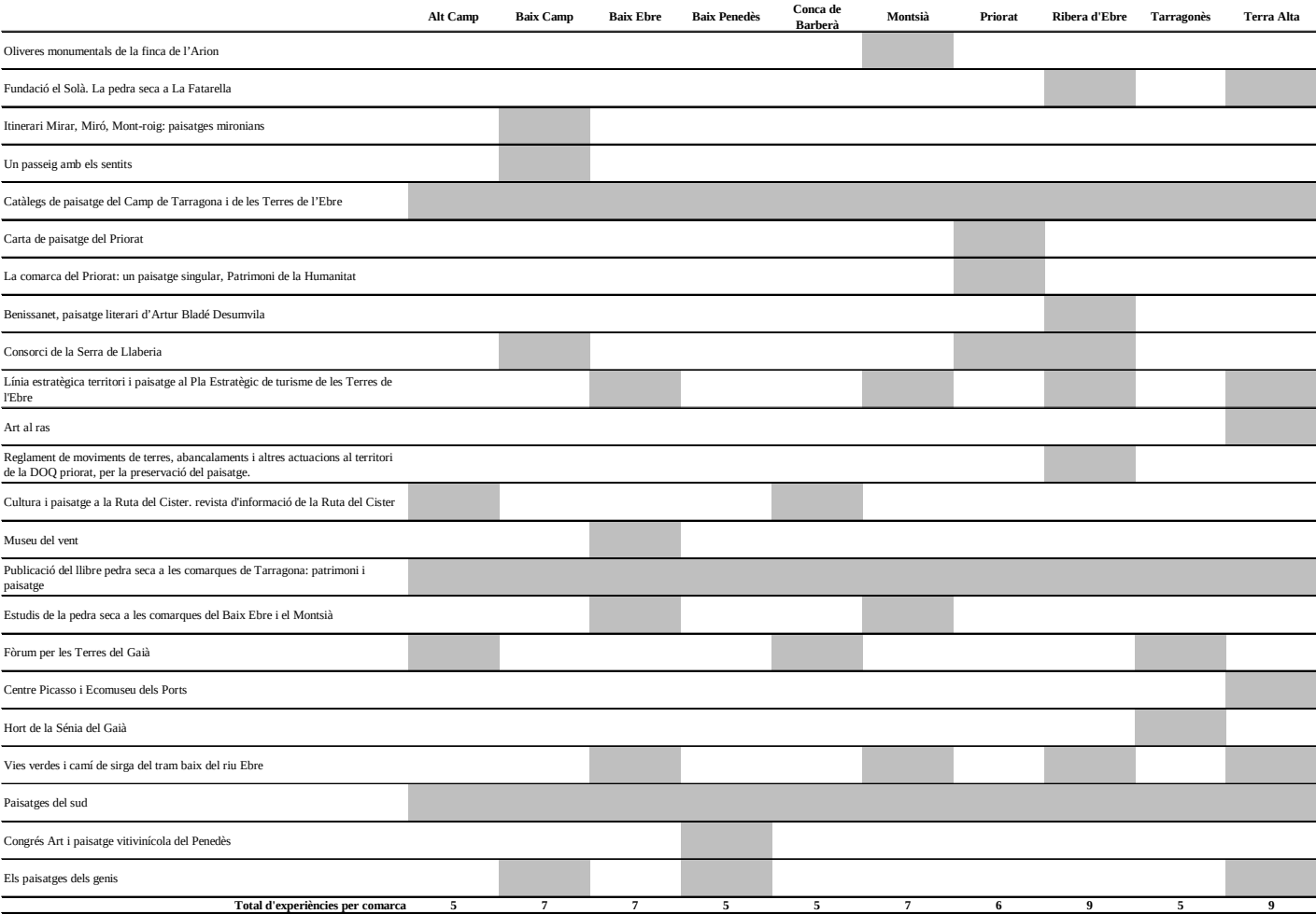
FIGURA 23. EXPERIÈNCIES DE VALORITZACIÓ DEL PAISATGE SEGONS CARACTERÍSTIQUES.

	Planificació	Disseny i execució	Organització, participació i finançament	Difusió i coneixement
Oliveres monumentals de la finca de l'Arion				
Fundació el Solà. La pedra seca a La Fatarella				
Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians				
Un passeig amb els sentits				
Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre				
Carta de paisatge del Priorat				
La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat				
Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila				
Consorci de la Serra de Llaberia				
Línia estratègica territori i paisatge al Pla Estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre				
Art al ras				
Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ priorat, per la preservació del paisatge.				
Cultura i paisatge a la Ruta del Cister. revista d'informació de la Ruta del Cister				
Museu del vent				
Publicació del llibre pedra seca a les comarques de Tarragona: patrimoni i paisatge				
Estudis de la pedra seca a les comarques del Baix Ebre i el Montsià				
Fòrum per les terres del gaià				
Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports				
Hort de la Sénia del Gaià				
Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre				
Paisatges del sud				
Congrés Art i paisatge vitivinícola del Penedès				
Els paisatges dels genis				
Total	5	10	7	17

Font: Elaboració pròpia

Les experiències també són diverses en relació a la seva distribució geogràfica, sent presents arreu de les comarques meridionals de Catalunya, tal com es pot veure al quadre següent.

FIGURA 24. EXPERIÈNCIES DE VALORITZACIÓ DEL PAISATGE PER COMARCA.

Font: Elaboració pròpia

Tanmateix, hi ha diferències entre unes i altres comarques, sent a la Ribera d'Ebre i la Terra Alta, amb nou experiències cadascuna, les que en presenten més. A l'extrem contrari, hi ha l'Alt Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, i el Tarragonès, amb cinc experiències cadascuna.

Com s'ha vist, s'han identificat un total de 23 experiències de posada en valor del paisatge desenvolupades a les comarques meridionals de Catalunya. Són aquelles que destaquen pel seu caràcter innovador, excepcionalitat o singularitat. De tota manera, no totes les experiències tenen el mateix nivell d'impacte o desenvolupament. Així per exemple, n'hi ha que són experiències efímeres i amb poc impacte en la societat (Congrés Art i Paisatge vitivinícola del Penedès), d'altres són estudis o publicacions amb poca repercussió pel que fa a la seva aplicació (Publicació del llibre Pedra seca a les comarques de Tarragona: patrimoni i paisatge, Estudis de la pedra seca a les comarques del Baix Ebre i el Montsià, i Cultura i Paisatge a la Ruta del Cister. Revista d'informació de la Ruta del Cister), d'altres són experiències que s'han acabat integrant en experiències més àmplies (Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions en el territori de la DOQ Priorat, per a la preservació del paisatge), o d'altres són experiències amb escassa repercussió territorial, poc conegudes i/o poc desenvolupades (Hort de la Sínia del Gaià, Museu del vent, Art al ras).

El conjunt d'entitats promotores de les experiències seleccionades a les comarques meridionals de Catalunya són totalment diverses, tot i que es poden agrupar en tres grups. D'una banda hi ha el grup d'entitats promotores que representen a l'administració autonòmica de la Generalitat de Catalunya, d'altra banda, el grup de promotors vinculats a les administracions locals (Ajuntaments i Consells Comarcals), i finalment, el conjunt d'entitats i associacions d'àmbit local o comarcal. Destaquen entre les experiències de les comarques meridionals dues que ha estat promogudes per particulars: Un passeig amb els sentits, i Museu del Vent. Una qüestió a tenir molt en compte és que encara que un nombre significatiu d'experiències estiguin promogudes per associacions d'àmbit local o comarcal, o fins i tot per un particular, estan totes elles finançades, en diferents intensitats, per administracions públiques superiors, generalment la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Tarragona, o els

diferents ajuntaments implicats. Això vol dir que, d'una banda, la riquesa del teixit sociocultural en les comarques i municipis de l'àmbit d'estudi és capaç d'impulsar i liderar diverses experiències d'aquesta índole, però, d'altra banda, demostra la dificultat financera d'aquestes entitats i associacions per a l'execució i manteniment de les experiències des d'un punt de vista de l'autosuficiència econòmica.

Les experiències promogudes i finançades per l'administració de la Generalitat de Catalunya, com per exemple els Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, o la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, abasten àmbits regionals extensos i tenen un caràcter estratègic i de planificació sobre el territori, buscant l'impacte sobre diversos municipis o extensions territorials més àmplies. En general, es tracta d'experiències que ofereixen unes lectures del paisatge molt àmplies i diverses, i no exclusives sobre els paisatges més singulars o bells.

El conjunt d'experiències promogudes per l'administració local, com per exemple la Carta de paisatge del Priorat, les Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, o el Consorci de la Serra de Llaberia, generalment abracen àmbits territorials intermedis, municipis, conjunts de municipis o comarques. En aquests casos, les lectures del paisatge són variades com a experiències que integren i interpreten diferents elements del paisatge. Per exemple, mentre en l'experiència de les oliveres monumentals d'Ulldecona es centra en una part del territori concreta que conté aquests elements referencials de l'experiència (les oliveres), l'experiència de la Serra de Llaberia se centra en els paisatges naturals i culturals d'un àmbit territorial concret definit per aquesta serra, per altra banda, l'experiència de la Carta de paisatge del Priorat s'encara a tot l'àmbit comarcal i ofereix una lectura global del conjunt de paisatges que s'hi troben. Com s'ha dit, pel que fa al finançament, aquestes entitats tenen escassos recursos i generalment es recolzen en subvencions d'administracions superiors (Generalitat de Catalunya o Diputació de Tarragona).

Per la seva banda, les experiències promogudes per les entitats i associacions locals o comarcals, com per exemple La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, o Fundació El Solà. La pedra seca a la

Fatarella, promouen experiències en àmbits d'aplicació reduïts (parts de municipi), encara que aquest no és el cas de la iniciativa La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat, que té com a àmbit d'actuació la comarca del Priorat. En general inclouen lectures del paisatge més concretes, vinculades a un element del paisatge com a element configurador (pedra seca), o l'obra d'un artista (Joan Miró, Artur Bladé). Normalment es tracta d'experiències amb uns pressupostos reduïts que es recolzen en subvencions públiques i finançament propi.

Finalment, en el cas d'una de les experiències impulsades per particulars, com en el cas de Un passeig amb els sentits, promoguda per un particular, se centra en l'obra pictòrica i literària de dos artistes, a partir d'un llibre-guia finançat per la Diputació de Tarragona i d'un itinerari realitzat amb pressupost municipal.

Com s'ha vist en l'anterior apartat 3.1., els paisatges de les comarques meridionals de Catalunya són molt diversos, i s'hi poden trobar mostres de dominis paisatgístics de muntanya, de planes agrícoles, litorals, deltaics i urbà-industrials. D'una banda, els plans litorals del Camp de Tarragona es troben altament urbanitzats en el seu front litoral, amb aglomeracions urbanes (Reus-Tarragona) i grans polígons industrials (refineria, polígons químics, ...), i cultius d'avellaners i horta. Els plans del Baix Ebre i Montsià presenten un paisatge dominat pel monocultiu d'olivera amb arquitectura rural de pedra seca. A l'interior de les comarques meridionals, a la Conca de Barberà es conforma un mosaic de boscos i conreus característics de la trilogia mediterrània (oliveres, vinya i cereal) amb elements de pedra seca, i a la Baixa Segarra hi ha un monocultiu de cereals d'hivern sobre un relleu de suau i ondulat. L'altiplà de la Terra Alta està conformat per un mosaic de boscos de pi blanc amb cultius de la trilogia del secà mediterrani, amb vinyes, oliveres i ametllers, que substitueixen el cereal. La Ribera de l'Ebre amb cultius de fruita dolça i boscos de ribera a les terrasses fluvials, i cultius de secà, sobretot olivera, a les vores de les planes fluvials. Per la seva banda, al Delta de l'Ebre es presenta un paisatge dominat pel monocultiu d'arròs i uns nuclis urbans expansius, i un front litoral caracteritzat per aiguamolls i llacunes litorals. En el conjunt de serres i muntanyes mediterrànies de les comarques meridionals de Catalunya predomina el paisatge forestal (alzinars, pinedes de pi blanc, i matolls), que en uns llocs s'ha mantingut en el temps de forma permanent, ja que les

condicions naturals del territori no han permès cap altre ús diferent del forestal, i en altres, el bosc o els matolls avui amaguen un esglaonament en bancals que en un passat recent havia sostingut una activitat agrícola intensa.

A les comarques meridionals de Catalunya, les experiències de valorització del paisatge identificades sobretot posen en valor paisatges, o elements d'ell, que anteriorment no havien estat considerats. Es tracta d'experiències que van més enllà de les lectures tradicionals basades en la valorització dels paisatges naturals més espectaculars i bells.

En general s'han identificat experiències que posen en valor paisatges culturals vinculats als ambients rurals de l'àmbit d'estudi, a través de diferents aproximacions que van des de la lectura artística a través de l'obra de diversos artistes (com per exemple a Un passeig amb els sentits, Benissanet, el paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, o l'Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians), fins a la valorització de paisatges rurals quotidians, com els paisatges de la pedra seca (com en el cas de la Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians) o el de les oliveres (Oliveres monumentals de la finca de l'Arion), passant pel conjunt de paisatges rurals que conformen comarques senceres (La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; o la Carta de paisatge del Priorat).

El conjunt d'aquestes experiències han permès la valorització de paisatges que aparentment, amb les aproximacions paisatgístiques clàssiques, no tenien valor. Això ha permès la millora de l'autoestima de les poblacions amb els seus paisatges quotidians, en veure que aquests començaven a ser valorats per part de la població en general.

Des del punt de vista de les lectures i visions del paisatge que ofereixen les diferents experiències seleccionades, aquestes es poden agrupar en dos grans blocs. Les experiències que tenen un àmbit d'aplicació regional, i que ofereixen unes visions i lectures del paisatge diverses (com per exemple en el cas de La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Carta de paisatge del Priorat; Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, Consorci de la Serra de Llaberia, o Línia estratègica territori i paisatge en el Pla Estratègic de

turisme de les Terres de l'Ebre), i les experiències que tenen un àmbit d'aplicació localitzat territorialment, i que ofereixen visions i lectures del paisatge més exclusives. En el grup de les experiències d'àmbit més localitzat, destaquen les que ofereixen unes lectures i visions noves del paisatge, a partir de la incorporació del punt de vista artístic i sensorial-estètic dels paisatges (com per exemple Un passeig amb els sentits, Benissanet, Paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, o l'Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians), que introdueixen aspectes com els de colors, contrastos, llums, i fins i tot sons del paisatge.

La totalitat de les experiències identificades estan destinades a la població en general i per al conjunt de segments d'edat, des de joves i escolars, fins a la tercera edat. I en la majoria dels casos estan destinades tant a la població local com als visitants. En tres casos les experiències estan destinades preferentment a la població local (La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Carta de paisatge del Priorat; Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ Priorat, per la preservació del paisatge), i en altres dos casos, només destinades als visitants (Un passeig amb els sentits, Oliveres monumentals de la finca de l'Arion). Així, per tant, destaca l'aparició dels visitants com a destinataris de la pràctica totalitat de les experiències, el que remarca la finalitat de lligar-ho amb el turisme rural que es dona en les mateixes. Però també, en la majoria de les experiències apareix la població local com a destinatària de l'experiència que, encara que moltes vegades de forma indirecta, es veu beneficiada de la posada en valor dels paisatges. Cal destacar també, que no s'ha identificat cap experiència que estigui destinada a col·lectius específics, si bé les experiències relacionades amb la visió artística organitzen algunes activitats per col·lectius de pintors o escriptors.

Des d'aquest punt de vista, doncs, es pot concloure que la totalitat de les experiències tenen un caràcter generalista pel que fa als destinataris, i que orienten les seves experiències tant per a la població local com per als visitants.

Pel que respecta als components i desenvolupament de les experiències, l'existència a Catalunya de la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, propicia l'existència d'experiències amb caràcter estratègic i de planificació,

com són els Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre o la Carta de paisatge del Priorat, instruments descriptius i propositius que preveu la llei de paisatge. D'altra banda, l'existència d'una sensibilitat i preocupació paisatgística en la societat de les comarques meridionals de Catalunya propicia també l'aparició d'experiències d'aquesta naturalesa, com en els casos de La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat, la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, o el Congrés Art i paisatge vitivinícola del Penedès, com a estratègies que pretenen incorporar els paisatges en l'àmbit de l'ordenació territorial o turística.

Destaquen les experiències que tenen un caràcter difusor dels paisatges tant per a la població local com per als visitants. Aquest és el cas de les experiències Un passeig amb els sentits, Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Benissanet, Paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, Consorci de la Serra de Llaberia, Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, Línia estratègica territori i paisatge en el Pla Estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, o Els paisatges dels genis. Totes aquestes experiències identificades difonen el paisatge tant in situ com ex situ. Així doncs, s'han habilitat tant recorreguts, centres d'interpretació, i miradors, per a la difusió in situ, com sobretot materials impresos, per a la difusió ex situ.

Quatre experiències identificades presenten un caràcter relacionat amb el disseny i materialització de paisatges: Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Consorci de la Serra de Llaberia, Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre. En tots aquests casos es desenvolupen actuacions de rehabilitació o condicionament de paisatges.

Per la pròpia naturalesa de les experiències, n'hi ha sis que no desenvolupen cap activitat. És el cas de La comarca del Priorat: un paisatge singular, patrimoni de la Humanitat, Carta de paisatge del Priorat, Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, Publicació del llibre pedra seca a les comarques de Tarragona: patrimoni i paisatge, Estudis de la pedra seca a les comarques del Baix Ebre i el Montsià, Paisatges del sud.

Les activitats que desenvolupen més nombre d'experiències són les lligades a aspectes recreatius, turístics o d'oci. És així en un total de tretze experiències (Un passeig amb els sentits, Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, Consorci de la Serra de Llaberia, Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, Art al ras, Cultura i paisatge a la Ruta del Cister. Revista d'informació de la Ruta del Cister, Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports, Hort de la Sénia del Gaià, Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre, Paisatges del sud. Resulta lògic pensar que si els principals destinataris de les experiències són els visitants i el caràcter de les mateixes és majoritàriament de difusió dels paisatges, aquest tipus d'activitats relacionades amb el turisme siguin també les més repetides.

En un segon nivell se situen les activitats educatives, que es desenvolupen en deu experiències (Un passeig amb els sentits, Oliveres monumentals de la finca de Arion, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, Consorci de la Serra de Llaberia, Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, Hort de la Sénia del Gaià, Congrés Art i paisatge vitivinícola del Penedès, Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports, Museu del vent). Excepte en el cas del Consorci de la Serra de Llaberia, el conjunt d'experiències que desenvolupen activitats educatives es centren en aspectes o elements concrets del paisatge, com ara l'obra literària d'un escriptor o els elements de pedra seca. Igualment, aquest conjunt d'experiències incorporen activitats dirigides a grups d'escolars i, en el cas de la Fundació El Solà, l'edició de materials específics (guies didàctiques) destinats a aquest col·lectiu.

La resta d'activitats realitzades en el conjunt de les experiències són molt més escasses. Així per exemple, l'activitat en esdeveniments culturals, és realitzada per quatre experiències (Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila; Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella; Art al ras; Centre Picasso i Ecomuseu dels Ports), això si, amb un elevat grau de participació en múltiples esdeveniments. Les activitats esportives es realitzen en les experiències del Consorci de la Serra de Llaberia, la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les

Terres de l'Ebre, i a Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre, que pel seu àmbit d'actuació territorialment més extens promouen activitats d'aquest tipus. La contemplació es desenvolupa com a activitat en l'experiència Un passeig amb els sentits i Art al ras, igual que l'observació cultural (Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila), els Itineraris panoràmics (Consorti de la Serra de Llaberia), les activitats Artístiques (Un passeig amb els sentits), o les gastronòmiques (Oliveres monumentals de la finca de l'Arion)

Aproximadament la meitat de les experiències no inclouen la comercialització de cap producte relacionat amb el paisatge. En general es tracta de les experiències que o bé es corresponen a experiències de planificació del paisatge (com per exemple la Carta de paisatge del Priorat, o els Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre), o bé es tracta d'experiències relativament noves o singulars (Un passeig amb els sentits, Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, Art al ras, Paisatges dels Genis).

L'altra meitat de les experiències sí que presenten algun tipus de producte relacionat amb el paisatge, sobretot a través de productes gastronòmics relacionats amb matèries primeres locals, com són el vi, l'oli, formatges o dolços, que són comercialitzats per quatre experiències (La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Consorti de la Serra de Llaberia, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de Ebre). A través de la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, i encara que de forma incipient s'afavoreix la comercialització de productes artesans no gastronòmics relacionats amb matèries primeres locals, com és l'artesania del margalló (*Chamaerops humilis*). L'experiència Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, comercialitza una ruta literària al voltant de l'obra de l'escriptor, mentre que a través de la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre es comercialitzen rutes per el patrimoni històric-artístic d'aquesta regió.

En relació al paper del paisatge com a element que contribueix a la millora de la comercialització/difusió de les experiències, destaca l'associació del paisatge amb la identitat del lloc i el seu caràcter tradicional (com ara a La comarca del Priorat: un

paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Un passeig amb els sentits; Oliveres monumentals de la finca de l'Arion; Consorci de la Serra de Lladeria, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre), i la millora de la imatge i prestigi del territori que aporta la valorització del paisatge (La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Un passeig amb els sentits; Oliveres monumentals de la finca de l'Arion; Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila; Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre). L'associació entre paisatge i el caràcter exclusiu de l'experiència s'ha constatat en les experiències: Un passeig amb els sentits, Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, i Art al ras. I en quatre s'ha constatat una relació entre l'experiència i la conservació del paisatge (La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat; Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, Consorci de la Serra de Lladeria, Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre).

En relació a l'àmbit de difusió de les experiències, n'hi ha que abasten tot l'espectre geogràfic, des del local a l'internacional (com La comarca del Priorat: un paisatge singular, Patrimoni de la Humanitat), mentre que la majoria es difon sobretot en àmbits pròxims, com el comarcal, el provincial o l'autonòmic (Un passeig amb els sentits, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Consorci de la Serra de Lladeria, Hort de la Sénia del Gaià, o Museu del vent).

Pel que fa a la dimensió social, la pràctica totalitat de les experiències identificades busquen una millora en la percepció del paisatge tant destinada a visitants com a la població local, així com una major associació d'aquesta població amb els nous recursos posats en valor. Com s'ha comentat anteriorment, en tenir la major part d'experiències un caràcter eminentment difusor dels paisatges i dimensions poc explotades, és lògic pensar que els principals objectius s'enfoquin en millorar la percepció d'aquests paisatges.

Per la seva pròpia naturalesa, només el cas de l'experiència dels Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre desenvolupa una única dimensió

social, la contribució a la millora de la percepció en la població local.

L'aspecte menys desenvolupat en el conjunt d'experiències relacionat amb la dimensió social és el relacionat amb la integració de col·lectius específics. Així, les dues úniques experiències que el despleguen, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila i Consorci de la Serra de Llaberia, presenten un interès notable. En el cas de l'experiència Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, l'experiència contribueix a la integració dels col·lectius d'immigrants a través de la difusió dels valors paisatgístics, literaris, culturals i lingüístics que es desenvolupen a partir de l'experiència. En el cas de l'experiència del Consorci de la Serra de Llaberia, la integració de col·lectius específics es desenvolupa a partir de la integració social de col·lectius socials amb minusvalideses o amb risc d'exclusió, a través de la contractació de l'Escola-Taller Baix Camp, amb alumnes amb minusvalideses psíquiques, per a la realització de diverses actuacions del Consorci. D'altra banda, el consorci ha creat l'Empresa d'Inserció Sociolaboral i Serveis Ambientals de la Serra de Llaberia SL, que tenen com a objectiu la prestació de serveis que permetin afavorir la inserció de treballadors amb risc d'exclusió social. També el Consorci ha obtingut ajudes per a la contractació de treballadors a través de plans d'ocupació de la Generalitat de Catalunya per a la realització de tasques d'informació ambiental i treballs forestals de conservació del medi ambient.

Per al conjunt d'experiències, la incidència sobre el desenvolupament econòmic dels territoris on es desenvolupen és baixa, tant pel que fa a l'activitat econòmica com a la generació directa d'ocupació. Aquesta situació s'explica perquè les experiències o bé estan encarades a la planificació del paisatge o bé es troben en un estat de desenvolupament incipient. Tanmateix, quatre experiències sí que han permès consolidar l'activitat econòmica de diverses empreses. Aquest és el cas de les experiències Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, que ha consolidat l'activitat d'una empresa i de dues cooperatives productors d'oli d'oliva, el Consorci de la Serra de Llaberia, que ha impulsat la creació d'una empresa d'inserció laboral per a treballadors amb risc d'exclusió social, de la Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, que ha contribuït a consolidar l'activitat de diverses empreses de la zona que treballen en àmbits com la construcció en pedra seca, el turisme, o la restauració,

de la Línia estratègica territori i paisatge en el pla estratègic de turisme de les Terres de l'Ebre, que ha permès la creació i/o consolidació de diverses empreses de serveis turístics del conjunt de les Terres de l'Ebre, o les Vies verdes i camí de sirga del tram baix del riu Ebre que han impulsat la creació de diverses empreses de restauració i d'activitats a l'aire lliure, especialment en el cas de la Via Verda.

Respecte a la incidència en el desenvolupament social, les experiències tenen en conjunt una alta repercussió sobre el territori, des del punt de vista de la seva contribució a millorar la qualitat de vida de la població, al marge dels efectes econòmics. La majoria de les deu experiències contribueixen a una millora de la percepció del paisatge i/o a la millora de la identitat local o del sentit del lloc. Aquest conjunt de millores en el desenvolupament, encara que aparentment semblen tenir una escassa repercussió immediata, són molt importants pel que fa a l'aportació d'elements de reforçament dels valors dels paisatges, i que de segur tindrà repercussions positives en la gestió futura dels mateixos.

A la millora física del paisatge la majoria de les experiències hi contribueixen de forma modesta, actuant només en àmbits molt concrets del seu territori d'acció. És normal, a causa de l'escàs pressupost en què es mouen la majoria de les experiències. Si que hi ha una experiència, però, el Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ Priorat, per la preservació del paisatge, que per la seva naturalesa abasta un ampli territori i vetlla per la correcta adequació paisatgística de les actuacions vinculades als conreus vitivinícoles.

Des del punt de vista de la sostenibilitat ambiental de les experiències, quatre experiències contribueixen a la conservació activa del paisatge. Es tracta de les experiències de les Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, que ha aconseguit preservar un tipus de paisatge persistent en el temps, des de fa almenys 700-800 anys, conformat per oliveres monumentals, la del Consorci de la Serra de Llaberia, que gestiona puntualment determinats paisatges, especialment alguns rars o singulars com les teixeres, o situats en determinats punts de l'espai (marges de camins, entorns d'àrees recreatives, sendes, fonts, etc.), la Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, que, de forma puntual, ha restaurat patrimoni arquitectònic de la pedra seca i ha recuperat alguns fragments d'antics paisatges agrícoles, i l'Hort de la Sínia del

Gaià, que gestiona activament un fragment del paisatge hortícola de la desembocadura del riu Gaià.

Les experiències de valorització dels paisatges identificades tenen un alt caràcter demostratiu tant per als propis àmbits territorials on es desenvolupen, com per a altres territoris amb característiques geogràfiques similars. El conjunt d'experiències permeten revaloritzar els paisatges, primerament, per part de la població local, al mateix temps que generen nous atractius que poden ser aprofitats com a elements d'atracció de visitants o per a la millora de la comercialització de diversos productes territorials.

Pel que fa a les expectatives futures, en general totes les experiències presenten bons desenvolupaments per aconseguir els seus objectius. Tanmateix, les diferències entre les experiències són notables, en el sentit que hi ha experiències de planificació del paisatge que la seva aplicació depèn del grau de compromís dels diferents agents, especialment els de l'espectre polític. D'altra banda, hi ha experiències amb escàs pressupost que dificulta la implementació de totes les accions previstes per aconseguir els respectius objectius. Igualment, hi ha altes expectatives en propostes de gestió del paisatge que encara es troben en plena fase de consolidació, com Un passeig amb els sentits, o Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila.

3.2.3. CONCLUSIONS SOBRE LES EXPERIÈNCIES DE POSADA EN VALOR DEL PAISATGE

El conjunt de 23 experiències de posada en valor del paisatge de diversos àmbits de les comarques meridionals de Catalunya, recullen una bona mostra tant dels paisatges sobre els quals es desenvolupen com del tipus d'experiència en sí. En general han estat promogudes per entitats privades o en combinació d'agents públicoprivats, sent escasses les de caràcter estrictament públic. Tradicionalment els paisatges associats als ambients muntanyosos han estat els més difosos de cara al desenvolupament d'activitats recreatives o turístiques, en canvi no hi ha avui dia experiències destacables de posada en valor d'aquests paisatges, ja que bàsicament s'encaminen cap a la valorització dels elements estrictament naturals. Destaquen a les comarques meridionals les experiències de valorització dels paisatges agraris o agroforestals, fins avui dia poc valorats per part de la societat, però que per la seva

proximitat als grans nuclis urbans, tenien un gran potencial. En canvi, els paisatges litorals, molt freqüentats, no han desenvolupat pràcticament cap experiència de valorització del paisatge, llevat del cas de l'Hort de la Sínia del Gaià.

La dimensió territorial de les experiències de les comarques meridionals és variada, i inclou des d'experiències de caràcter comarcal o supracomarcal, fins algunes que només afecten una part d'un municipi. És interessant l'experiència del Consorci de la Serra de Llaberia, que s'estén per 6 municipis de tres comarques diferents i dos àmbits territorials diferents.

La major part d'iniciatives s'han centrat en difondre els paisatges o dimensions d'aquest en el mateix territori, des de diferents aproximacions (artística, cultural, natural, etc.), i orientades a generar tant una millora de la percepció dels propis habitants com una atracció de visitants per contribuir a la dinamització dels sectors d'activitat associats al turisme rural. Cinc experiències tenen com a objectiu la planificació del paisatge a partir d'unes propostes de gestió. Les actuacions directes sobre el paisatge lligades a la creació o rehabilitació/condicionament de paisatges és escassa en la pràctica totalitat de les experiències, i en qualsevol cas centrades en parts molt concretes del territori, llevat del cas Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions al territori de la DOQ Priorat, per la preservació del paisatge.

Per tant, tant la gestió com la creació i la rehabilitació/condicionament de paisatge tenen un llarg recorregut a les comarques meridionals, tant pel desplegament de les actuacions previstes en les experiències de planificació, com per l'execució de les actuacions previstes en la resta de experiències. Les mesures de creació o rehabilitació de paisatges són més necessàries en els sectors del territori que tradicionalment han quedat al marge de la valorització, com els sectors eminentment agrícoles, els litorals, i els periurbans. Una bona iniciativa que pot servir d'exemple d'aquest tipus d'actuacions de recuperació dels valors paisatgístics i patrimonials d'un territori el constitueixen les experiències de les Oliveres monumentals de la finca de l'Arion, i la Fundació El Solà. La pedra seca a la Fatarella, que actuen sobre els cultius tradicionals i sobre els paisatges de la pedra seca, respectivament. La pedra seca a les Terres de l'Ebre és present en el 65% del territori.

El conjunt dels paisatges de les comarques meridionals podrien explorar noves dimensions paisatgístiques, com ho fan les experiències Un passeig amb els sentits, Benissanet, paisatge literari d'Artur Bladé Desumvila, Art al ras, Museu del vent, Els paisatges dels genis, o Itinerari Mirar, Miró, Mont-roig: paisatges mironians, que posen en relleu la dimensió artística del paisatge. Així mateix, resulta interessant l'experiència Consorci de la Serra de Llaberia, que té com a objectiu la revalorització dels antics paisatges rurals avui amagats sota els paisatges aparentment naturals de la Serra de Llaberia.

Els destinataris de la pràctica totalitat de les experiències són tant els propis habitants com els visitants, i s'aprofiten les actuacions amb aquesta doble dimensió. Així, d'una banda es pretén sensibilitzar la pròpia població dels valors del paisatge i de la seva contribució al desenvolupament rural a través de l'activitat recreativa i/o turística. Tanmateix, de moment la contribució al desenvolupament rural de les experiències és escàs en la majoria dels casos, encara que han contribuït a crear nous atractius i recursos al territori. Pel que fa a la dimensió social l'impacte és bastant més elevat, ja que a més de contribuir a una millor identificació de la població local amb els elements del paisatge posats en valor es creen infraestructures de divers tipus (senders, centres d'interpretació, elements restaurats, panells, etc.) que milloren la dotació en el territori i es contribueix a una diversificació de les activitats realitzades, que també són un estímul positiu per als habitants de nuclis de població.

En general, és escassa la comercialització de productes associats a l'experiència, tot i que en alguns casos el paisatge juga un paper fonamental en la millora de la venda dels productes agraris, com el vi del Priorat i en menor mesura l'oli dels oliveres monumentals d'Ulldecona. La resta d'experiències presenta unes elevades potencialitats en aquest àmbit associades a aspectes gastronòmics i artesanía tradicional.

Finalment, les experiències identificades compten encara en la major part de casos amb un recorregut llarg que augmentarà l'impacte territorial d'aquestes i la seva contribució al desenvolupament rural. Altres iniciatives identificades es van trobar en procés de disseny i recerca de finançament però apunten a un nou impuls a la zona, com és el cas de projectes d'elevada innovació que poden veure la llum en els

propers anys entre els quals destaquen els vinculats a la dimensió artística del paisatge.

3.3. ELS CONFLICTES TERRITORIALS I PAISATGÍSTICS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA

En el present apartat es realitza una anàlisi dels diversos conflictes territorials que han tingut lloc a les comarques meridionals de Catalunya entre 2003 i 2012, per poder determinar en quins d'aquests conflictes territorials els paisatge n'ha esdevingut un element més o menys protagonista. Un cop identificats aquests conflictes paisatgístics, s'analitzaran en detall per conèixer-ne les principals característiques.

Per a realitzar aquest anàlisi s'ha fet un buidatge dels Anuaris Territorials de Catalunya elaborats per la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT), filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC).

3.3.1. L'ANUARI TERRITORIAL DE CATALUNYA

L'*Anuari Territorial* de Catalunya és un projecte⁴¹ que des de l'any 2003 impulsa la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT), que recull i explica de forma el més neutra i clara possible, els projectes, lleis, polítiques i transformacions que han tingut un impacte territorial més destacat al llarg de l'any a Catalunya. Això es fa a través d'un conjunt d'articles breus, escrits per diferents col·laboradors. L'*Anuari* s'acostuma a complementar amb un article de síntesi dels fets més destacats de l'any, un apartat de diàlegs --de tipus monogràfic i de to més valoratiu, signat per reconeguts experts i professionals sobre algun dels debats més rellevants de l'any--, i els índexs toponímic, onomàstic i d'institucions. Per a la realització de l'*Anuari*, actualment la SCOT compta amb la col·laboració, a través de convenis signats per

⁴¹Els antecedents de l'Anuari es troben en la llista Territori, iniciativa del geògraf Àlex Tarroja, i que des de 2001 representava un important dossier de premsa sobre qüestions territorials i un espai de debat públic sobre temes territorials i d'informació sobre cursos, jornades o publicacions.

l'IEC, de la Diputació de Barcelona, la Diputació de Tarragona, i la Generalitat de Catalunya (SCOT, 2015).

L'objectiu de l'*Anuari* “és contribuir a visualitzar l'actualitat territorial oferint eines per a l'anàlisi i la reflexió” (SCOT, 2015). Així, l'*Anuari* s'ha convertit en una eina de consulta i referència per als professionals i per a qualsevol ciutadà que intervingui en assumptes relacionats amb el territori o que els estudiï.

La selecció dels temes de seguiment i publicació és fa per la rellevància física en el territori, la rellevància social (en tant que al voltant d'aquests temes es produeixen debats generadors d'opinió territorial), rellevància sectorial i/o local, i rellevància tècnica (SCOT, 2015). A través del recull d'informació a partir de premsa (50%) i altres fonts (50%)⁴², s'incorpora el punt de vista dels diferents agents implicats en cada tema (administracions, institucions, partits polítics, entitats ecologistes, professionals, associacions ciutadanes...).

Els diversos temes tractats “tenen un plantejament descriptiu, no valoratiu, i s'estructuren en: antecedents i orígens, descripció del projecte, posicionament dels agents, seguiment del debat i, per últim, estat de la qüestió a la fi de l'any” (SCOT, 2015). Els temes es complementen amb adreces d'interès per ampliar la informació, enllaços a altres aspectes que hi estan relacionats, pictogrames que fan referència a les matèries principals, i, en alguns casos, informació gràfica (infografia o fotografies). Els temes s'estructuren a partir de set àmbits temàtics, dels que de cadascun se'n deriven uns subàmbits, fins a vint-i-sis, segons pot observar-se a la Figura 25. D'aquesta manera, cada tema analitzat anualment es correspon a algun d'aquest àmbits temàtics representatius del conjunt de lleis, projectes i conflictes territorials que tenen lloc a Catalunya. En l'àmbit de la gestió ambiental, s'hi corresponen quatre subàmbits: contaminació, gestió de recursos hídrics, gestió de residus, i producció i transport d'energia. En les infraestructures de transport s'hi agrupen quatre àmbits més, com els aeroports, els ports, els ferrocarrils i la xarxa viària. L'àmbit de la legislació, plans i documents, engloba diversos subàmbits

⁴² Recerca d'informació complementària consultant projectes, comunicats, etc., i consultes fetes a experts i professionals, tant d'empreses i administracions com d'universitats o d'organitzacions ecologistes i plataformes.

relacionats amb el conjunt del planejament territorial. L'àmbit del medi natural agrupa a aquells subtemes que estan relacionats amb els espais naturals protegits i espais oberts, i també amb els riscos naturals (incendis, inundacions,...), i els rius i el litoral. L'àmbit dels equipaments està format per tres subàmbit temàtics, com són els comercials, els de lleure i esportius, i els socials (centres penitenciaris, hospitals, centres de cultes,...). L'àmbit de l'urbanisme agrupa els creixements residencials, les millores urbanes, els sectors d'activitat econòmica, i les transformacions urbanes. Finalment, l'àmbit de l'organització territorial no té cap subàmbit, i engloba tots els debats generats al voltant de la qüestió de la divisió administrativa.

El primer *Anuari territorial*, al 2003, va recollir 125 temes, des de 2004 fins 2007 se'n van recollir 200, de 2008 a 2010 en van ser 150, el 2011, 75, i el 2012, 45. La nova conjuntura econòmica iniciada al 2008 és la causa de la disminució del nombre de temes tractats, en decaure substancialment els projectes, lleis, polítiques i transformacions territorials. En total, entre 2003 i 2012, són 1.495 articles corresponents a més de 600 temes diferents. En els moments en que es van tractar més nombre de temes (2004-2007), es va arribar a comptar amb una quarantena de col·laboradors/es.

Des de 2003 fins 2009 els *Anuaris* es van publicar anualment i en paper. A partir d'aleshores i fins avui, l'*Anuari territorial* es publica en versió contínua online. Es passa així de la descripció anual d'un projecte o conflicte territorial, a la descripció sense cap límit temporal, a partir de la producció d'informació tècnica, vigent, accessible i interactiva. D'aquesta manera, es produeix i es publica informació de manera contínua, online, sense limitació d'accessibilitat, i amb un contacte amb els usuaris continu i interactiu (SCOT, 2015). Actualment, l'*Anuari territorial* està disponible online en totes les seves edicions, i tots els temes poden ser consultats en cada any que van ser tractats.

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 25. TIPUS I SUBTIPUS D'ÀMBITS TEMÀTICS TRACTATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS DE CATALUNYA.

TIPUS	SUBTIPUS
Gestió ambiental	Contaminació
	Gestió de recursos hídrics
	Gestió de residus
	Producció i transport d'energia
Infraestructures de transport	Aeroportuàries
	Ferrovitàries
	Portuàries
	Viàries
Legislació, plans i documents	Documents de directrius i criteris
	Documents, estudis, manifestos i trobades
	Legislació
	Planejament supramunicipal
	Plans d'ordenació urbanística municipal
Medi natural	Plans sectorials
	Espais naturals protegits
	Espais oberts
	Riscos naturals
Urbanisme. Equipaments	Sistemes fluvial i litoral
	Equipaments comercials
	Equipaments de lleure i esportius
Urbanisme	Equipaments socials
	Creixements residencials
	Millora urbana
	Sectors d'activitat econòmica
Organització territorial	Transformacions urbanes
	Organització territorial

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuari territorial* (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

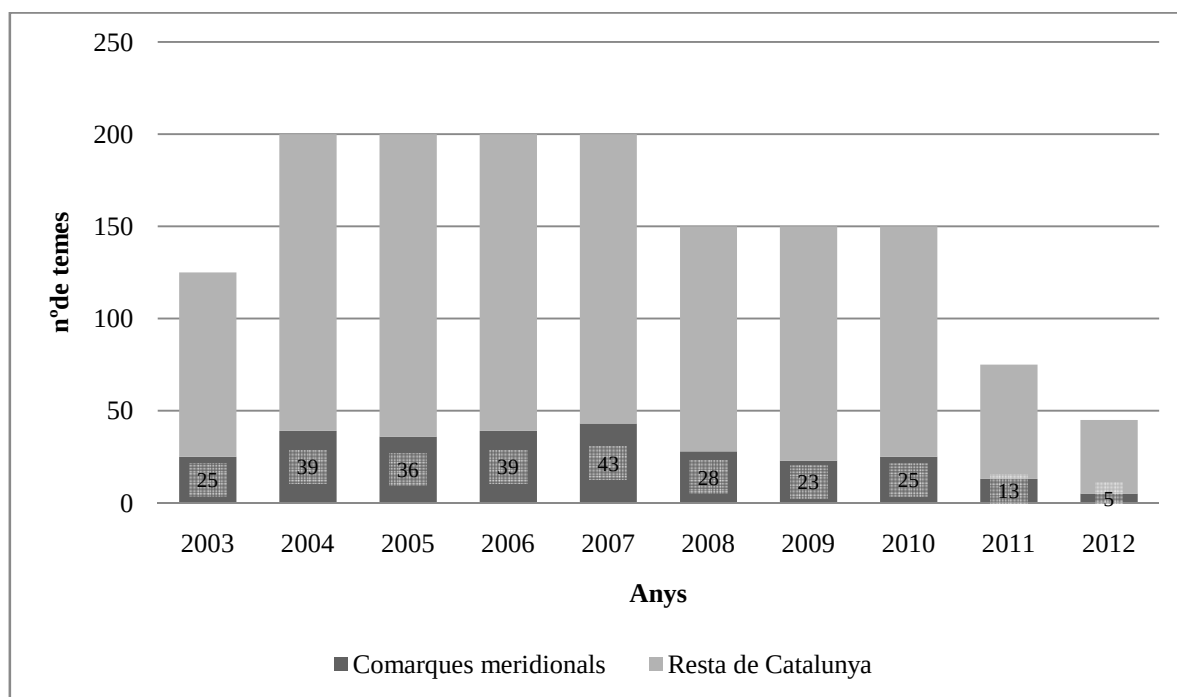
L'*Anuari*, doncs, es presenta com una excel·lent font d'informació per a l'anàlisi dels conflictes territorials, pel seu coneixement i plantejament rigorós dels plans, projectes i transformacions territorials que tenen lloc a Catalunya. L'*Anuari* és una eina que permet analitzar com evolucionen els conflictes territorials amb el pas dels anys.

3.3.2. ANÀLISI DELS CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS

Com s'ha dit, per a la identificació dels conflictes territorials esdevinguts a les comarques meridionals de Catalunya en el període 2003-2012, s'ha recorregut a la versió digital de l'*Anuari territorial*, per consultar el llistat anual de temes tractats i poder identificar els que eren d'interès per a l'objecte de la present tesi doctoral. Així, s'han seleccionat tots els temes que fan referència a l'àmbit territorial de les comarques meridionals, sense considerar aquells temes generals que afecten al conjunt de Catalunya i que no es poden territorialitzar.

Així, per a les comarques meridionals s'han identificat un total de 148 temes tractats en 276 articles, que representen un 18,5% del total de 1.495 articles tractats en els Anuaris territorials entre 2003 i 2012. Com es pot veure a la Figura 26, el nombre de temes analitzats en els diversos *Anuaris territorials* corresponents a les comarques meridionals de Catalunya, oscil·len entre 5 de l'any 2012, i els 43 del 2007, amb una mitjana d'uns 7,8 temes per any.

FIGURA 26. NOMBRE DE TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 2003-2012.

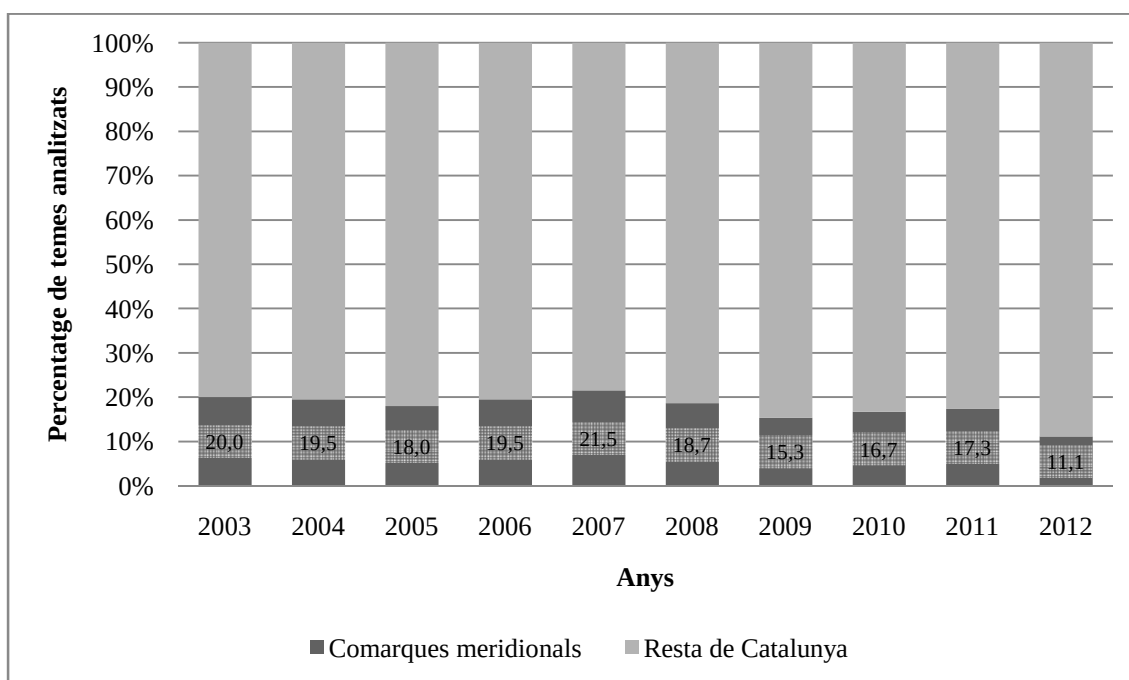

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuari territorial* (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

En percentatges (Figura 27), aquests oscil·len entre l'11,1% l'any 2012, i el 21,5% l'any 2007, amb una mitjana del 18% per any. En el nombre de temes tractats per a les comarques meridionals, s'aprecia una correlació amb l'àmbit de Catalunya, és a dir, una disminució del nombre de temes a partir de l'aparició del canvi de cicle econòmic ocorregut al 2008. En els percentatges, en canvi, s'observa com durant els primers anys, amb una mitjana d'un 19,5% en el període 2003-2008, el temes de les comarques meridionals tenien un major pes en l'*Anuari*, que no pas en els darrers anys, amb una mitjana d'un 15,1% en el període 2009-2012.

FIGURA 27. PERCENTATGE DE TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 2013-2012.

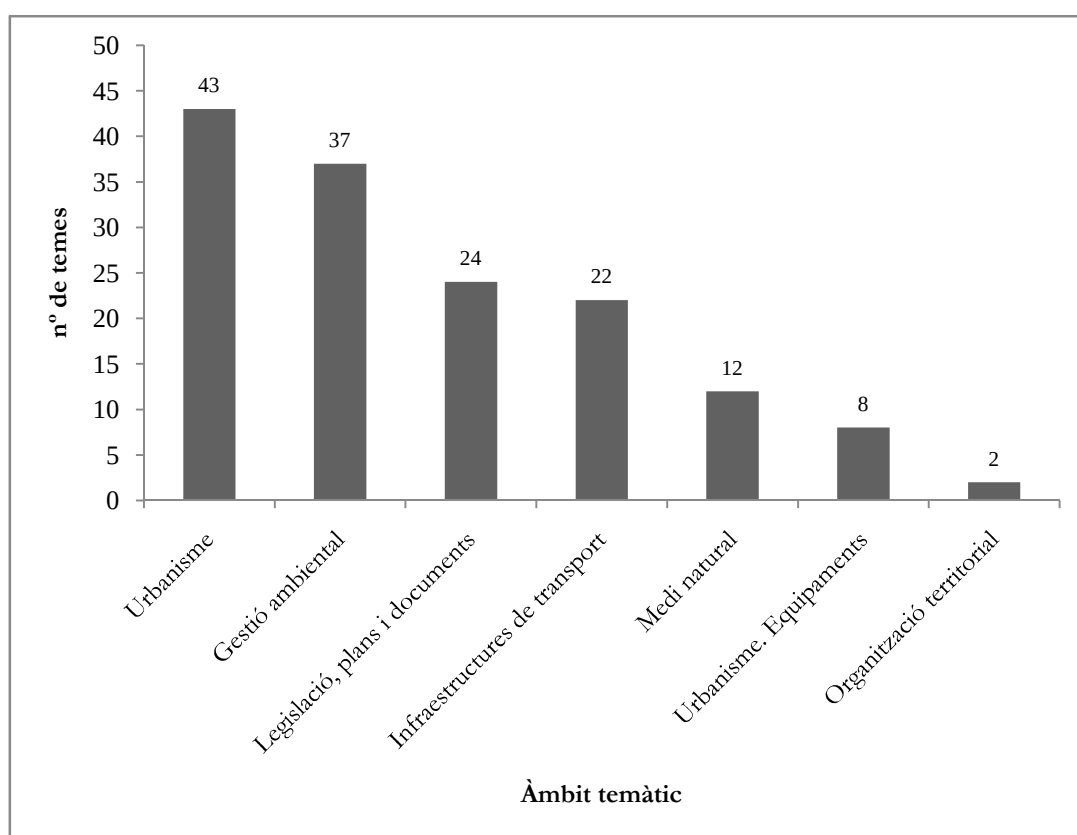

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuari territorial (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Com s'ha dit en els apartats inicials del present capítol, cal tenir en compte que les comarques meridionals representen un 18,7% de la superfície de Catalunya (6.011,7km²), tenen un pes demogràfic del 9,4% (713.061 habitants l'any 2012), i una aportació al PIB del 9.1% (18.648,2 M€ l'any 2010). Així doncs, s'observa com els percentatges de temes tractats per al conjunt de les comarques meridionals en els diversos Anuaris, s'ajusten al pes de la superfície d'aquestes comarques, més que no pas al pes demogràfic o econòmic.

Per àmbits temàtics, i tal com es pot observar a la Figura 28, a les comarques meridionals els temes que s'han tractat més han estat els d'urbanisme (43) i els de gestió ambiental (37), seguits dels corresponents a legislació (24) i els d'infraestructures del transport (22). Els temes que s'han tractat en menor mesura corresponen als àmbits de medi natural (12), equipaments (2) i organització territorial (12).

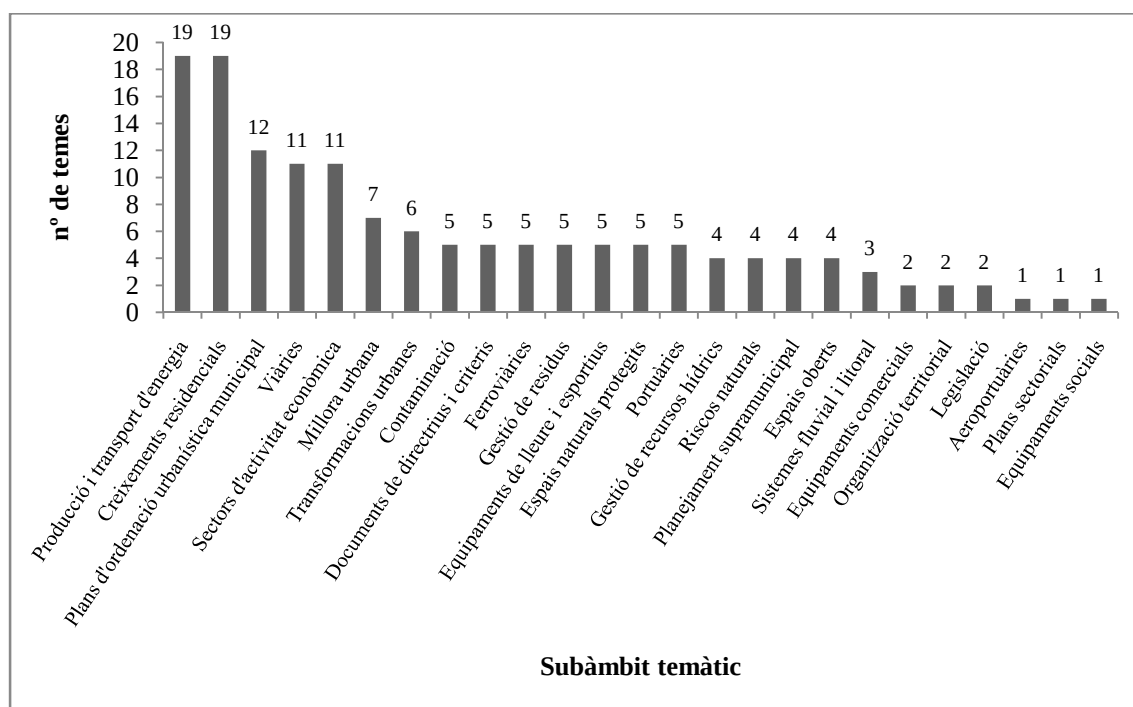
FIGURA 28. TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS, SEGONS ÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuari territorial (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen per subàmbits temàtics (Figura 29), els temes que han estat més tractats són els corresponents a producció i transport d'energia, i els creixements residencials, amb 19 temes cadascun. També han estat força tractats els temes corresponents a plans d'ordenació urbanística municipal (12), infraestructura viària (11), i sectors d'activitat econòmica (11). Els àmbits menys tractats han estat els d'aeroports, plans sectorials, i equipaments socials, amb un tema cadascun.

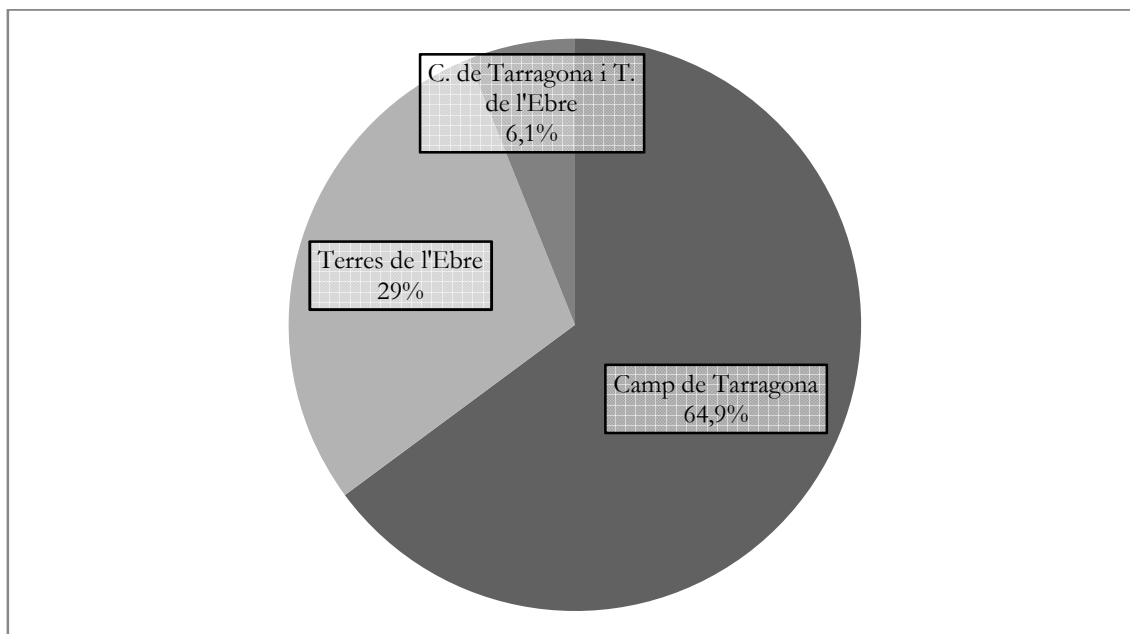
FIGURA 29. TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS, SEGONS SUBÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen el nombre de temes tractats en relació als dos àmbits territorials que conformen les comarques meridionals, les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona, s'observa (Figura 30) que és al Camp de Tarragona, amb 96 temes (64,9% del total de les comarques meridionals), on se n'han tractat més. A les Terres de l'Ebre, per la seva banda, s'han tractat un total de 43 temes (29% del total de les comarques meridionals). Els temes que han afectat als dos àmbits territorials són un total de 9 (6,1%). Aquí s'observa com en la quantitat de temes seleccionats en els *Anuaris* per a cada àmbit de les comarques meridionals, ha tingut un major protagonisme el pes demogràfic i econòmic. Certament, tot i que en el conjunt català les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona representen un percentatge de superfície semblant (10,3% Terres de l'Ebre, i 8,3% Camp de Tarragona), hi ha notables diferències en població (2,5% Terres de l'Ebre, i 6,9% Camp de Tarragona) i activitat econòmica (2,3% Terres de l'Ebre, i 6,8% Camp de Tarragona).

FIGURA 30. TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL DE LES COMARQUES MERIDIONALS. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

La majoria dels 148 temes tractats en els *Anuaris* tenen poc recorregut temporal, així 117 (79,1%) només són tractats un o dos anys. Es tracta de projectes de poca intensitat, que podien aparèixer amb molta força o no, però que ràpidament deixaven d'estar d'actualitat, bé perquè l'objecte de conflicte s'havia paralitzat, o bé perquè s'havia executat. Els temes amb una durada temporal del conflicte que es pot considerar mitjana, entre 3 i 4 anys, són 19 (12,8%). Aquests es corresponen sobretot a projectes o plans que tenen una tramitació més o menys llarga, com infraestructures viàries, centrals eòliques o tèrmiques, o plans territorials o urbanístics, i/o que han despertat oposició entre alguns dels agents i s'ha entrat en una dinàmica de conflicte (Figura 32). Els temes amb una durada que es pot considerar llarga, més de 5 anys, són 12 (8,1%) (Figura 31). En aquest cas es tracta de projectes o plans complexes en la seva tramitació, i/o que han generat un conflicte important entre els agents implicats. Els tres casos que s'han analitzat més temps, 7 anys, són el cas de l'*Autovia A-27 entre Tarragona i Montblanc*, les *Centrals eòliques a la Terra Alta*, i el *Ferrocarril del Corredor Mediterrani*. A aquests els segueixen, amb 6 anys, els casos de l'*Aeroport de Reus*, el *Pla urbanístic Muntanyans II* (a Torredembarra), i el *Port de Tarragona*.

FIGURA 31. TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. MÉS DE 5 ANYS DE TRACTAMENT. 2003-2012.

Anys Anuari	Tema	Àmbit temàtic	Subàmbit temàtic	Àmbit territorial	Anys Anuari territorial									
					2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
7	AUTOVIA A-27 TARRAGONA-MONTBLANC	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona										
	CENTRALS EÒLIQUES A LA TERRA ALTA	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre										
	FERROCARRIL DEL CORREDOR MEDITERRANI	Infraestructures de transport	Ferrovies	T. de l'Ebre, C. de Tarragona										
6	AEROPORT DE REUS	Infraestructures de transport	Aeroportuàries	Camp de Tarragona										
	PLA URBANÍSTIC MUNTANYANS II (TORREDEMBARRA)	Urbanisme	Creixements residencials	Camp de Tarragona										
	PORT DE TARRAGONA	Infraestructures de transport	Portuàries	Camp de Tarragona										
5	CENTRALS NUCLEARS D'ASCÓ I DE VANDELLÒS	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	T. de l'Ebre, C. de Tarragona										
	CONTAMINACIÓ DEL RIU EBRE A FLIX	Gestió ambiental	Contaminació	Terres de l'Ebre										
	FERROCARRIL D'ALTA VELOCITAT. CAMP DE TARRAGONA	Infraestructures de transport	Ferrovies	Camp de Tarragona										
	MAGATZEM TEMPORAL DE RESIDUS NUCLEARS	Gestió ambiental	Gestió de residus	T. de l'Ebre, C. de Tarragona										
	ORGANITZACIÓ TERRITORIAL. VEGUERIA DEL PENEDÈS	Organització territorial	Organització territorial	Camp de Tarragona										
	POUM DE TARRAGONA I PLANS URBANÍSTICS	Legislació, plans i documents	POUM	Camp de Tarragona										

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 32 TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. ENTRE 3 I 4 ANYS DE TRACTAMENT. 2003-2012

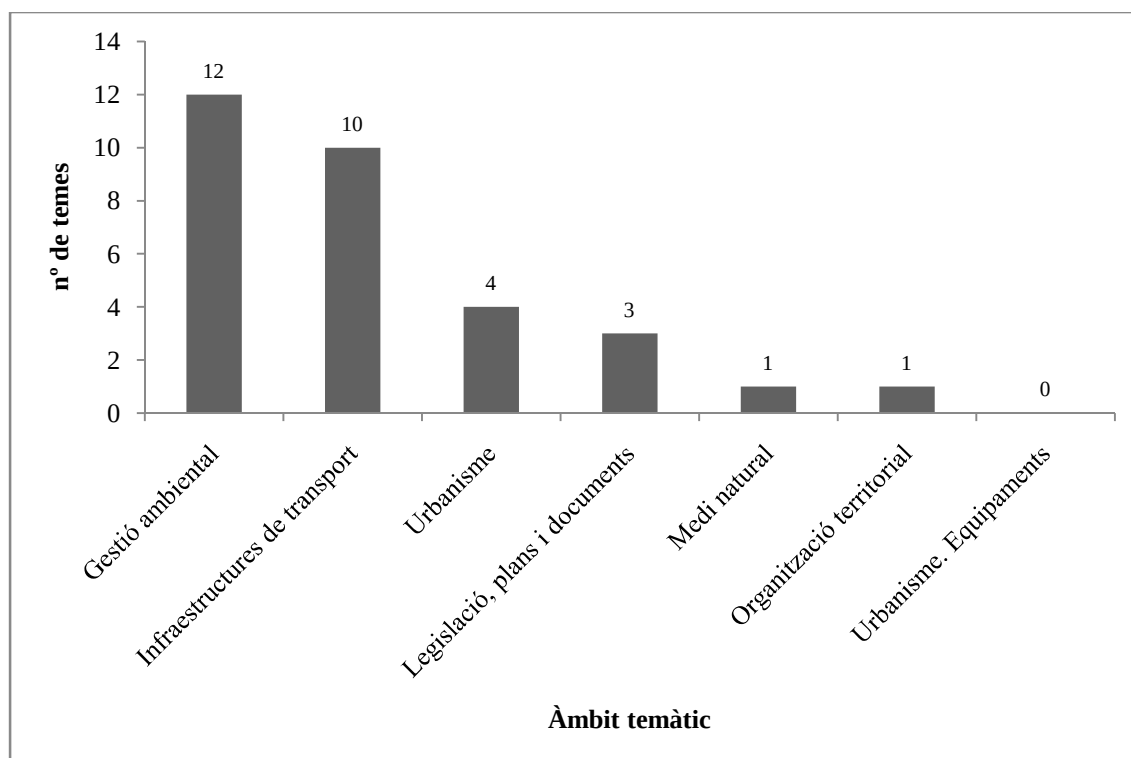
Anys Anuari	Tema	Àmbit temàtic	Subàmbit temàtic	Àmbit territorial	Anys Anuari territorial									
					2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
4	AUTOVIA C-12 EIX DE L'EBRE. TORTOSA	Infraestructures de transport	Viàries	Terres de l'Ebre										
	CENTRAL INTEGRAL DE MERCADERIES (CIM) DEL PENEDÈS	Urbanisme	Sectors d'activitat econòmica	Camp de Tarragona										
	CENTRALS EÒLIQUES DE LES SERRES DEL TALLAT I DE VILOBÍ	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona										
	CENTRALS EÒLIQUES DEL PRIORAT. ACORD COMARCAL	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona										
	PLA TERRITORIAL PARCIAL DEL CAMP DE TARRAGONA	Legislació, plans i documents	Planejament supramunicipal	Camp de Tarragona										
	PLA URBANÍSTIC DE TERRES CAVADES (TARRAGONA)	Urbanisme	Creixements residencials	Camp de Tarragona										
3	TRANSF. URB. DE LA FAÇANA LITORAL DE TARRAGONA	Urbanisme	Transformacions urbanes	Camp de Tarragona										
	AUTOVIA A-68 ALCANYÍS-LITORAL	Infraestructures de transport	Viàries	Terres de l'Ebre										
	AUTOVIA A-7 A TARRAGONA	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona										
	AUTOVIA A-7 ALTAFULLA-VILAFRANCA	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona										
	CANAL XERTA-LA SÈNIA	Gestió ambiental	Gestió de recursos hídrics	Terres de l'Ebre										
	CENTRAL EÒLICA MARÍTIMA DEL DELTA DE L'EBRE	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre										
	CENTRAL TÈRMICA A RIBA-ROJA D'EBRE	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre										
	CENTRAL TÈRMICA A VANDELLÒS-L'HOSPITALET DE L'INFANT	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona										
	CONSORCI PER A LA PROTECCIÓ INTEGRAL DEL DELTA DE L'EBRE	Medi natural	Sistemes fluvial i litoral	Terres de l'Ebre										
	DIPÒSIT SUBMARÍ DE GAS A ALCANAR I VINARÒS	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre										
	PLA HIDROLÒGIC NACIONAL	Gestió ambiental	Gestió de recursos hídrics	Terres de l'Ebre										
	POUM DE CALAFELL	Legislació, plans i documents	POUM	Camp de Tarragona										
	TRAMVIA DEL CAMP DE TARRAGONA	Infraestructures de transport	Ferrovies	Camp de Tarragona										

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials(<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

A partir d'aquí, s'analitzaran en més detall, també des del punt de vista qualitatiu, el total de 31 temes de les comarques meridionals que han tingut una major durada en el conjunt d'*Anuaris territorials* publicats entre 2003 i 2012. Com s'ha dit, es tracta d'aquells temes amb una durada mitjana (entre 3 i 4 anys) i alta (més de 5 anys), que en conjunt representen el 20,9% del total de 148 temes identificats a les comarques meridionals.

D'aquests temes de major durada, els àmbits temàtics més tractats (Figura 33) han estat els corresponents a gestió ambiental, amb 12 temes, i els d'infraestructures de transport, amb 10 temes. Els segueixen els temes relacionats amb urbanisme, amb 4 temes, i legislació, 3 temes. Finalment, només hi ha un tema relacionat amb el medi natural i un altre amb l'organització territorial. Relacionat amb l'àmbit dels equipaments no hi ha cap tema que hagi estat tractat en més de tres anys.

FIGURA 33. TEMES CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS ANALITZATS DURANT TRES ANYS O MÉS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS, SEGONS ÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

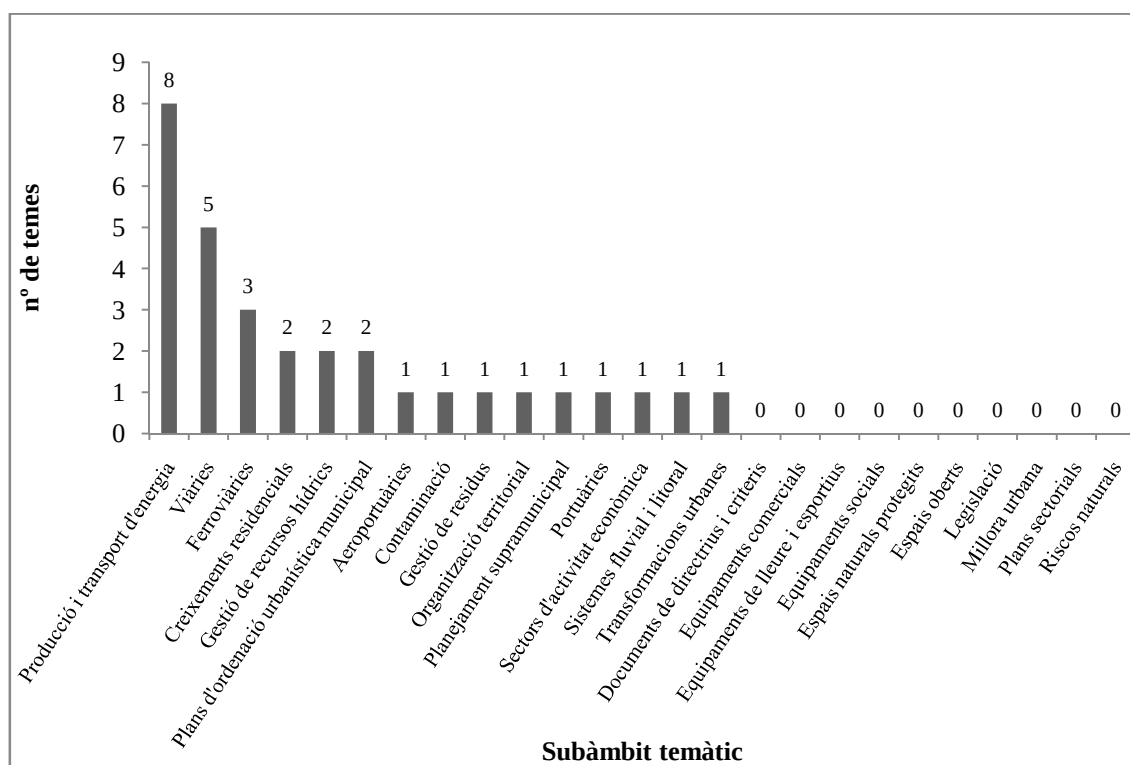

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen per subàmbits (Figura 34), els temes que han estat més tractats són els corresponents a producció i transport d'energia (amb 8 temes), i les infraestructures

viàries (5). Els segueixen les infraestructures ferroviàries, amb 3 temes, i els creixements residencials, la gestió de recursos hídrics, i els plans d'ordenació urbanística municipal, amb 2 temes cadascun. També han estat tractats, amb un tema cadascun, els subàmbits dels aeroports, la contaminació, la gestió de residus, l'organització territorial, el planejament supramunicipal, els ports, els sectors d'activitat econòmica, els sistemes fluvial i litoral, i les transformacions urbanes. De la resta de subàmbits de l'*Anuari territorial* no hi ha cap tema de les comarques meridionals que hagi superat els 3 anys de tractament.

FIGURA 34. TEMES CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS ANALITZATS DURANT TRES O MÉS ANYS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS, SEGONS SUBÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

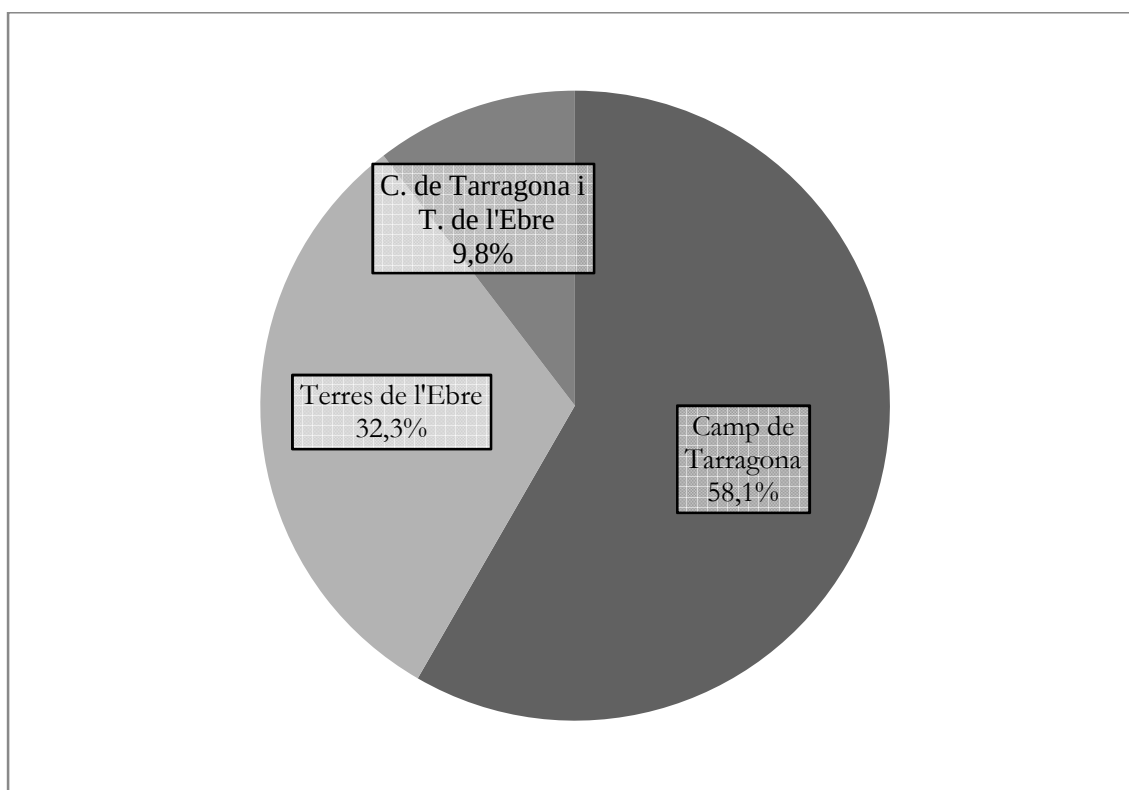
Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen els temes tractats que han tingut una major durada en relació als dos àmbits territorials que conformen les comarques meridionals, s'observa (Figura 35 i Figura 36) que és al Camp de Tarragona, especialment a l'entorn de Reus i Tarragona i el sector litoral, amb 18 temes (58,1% del total de les comarques meridionals), on se n'han tractat més. A les Terres de l'Ebre, per la seva banda, s'han tractat un total de 10 temes (32,3% del total de les comarques meridionals). Els

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

temes que han afectat als dos àmbits territorials són un total de 3 (9,8%). Tot i que, igual que per al total de 148 temes tractats per al conjunt de les comarques meridionals, l'àmbit del Camp de Tarragona és on més temes s'han tractat, el percentatge disminueix en aquests casos de major durada. A l'inrevés que a les Terres de l'Ebre, on en aquests casos, se n'incrementa el protagonisme. Això es pot deure a que alguns dels temes que han afectat a les Terres de l'Ebre han tingut una intensitat major.

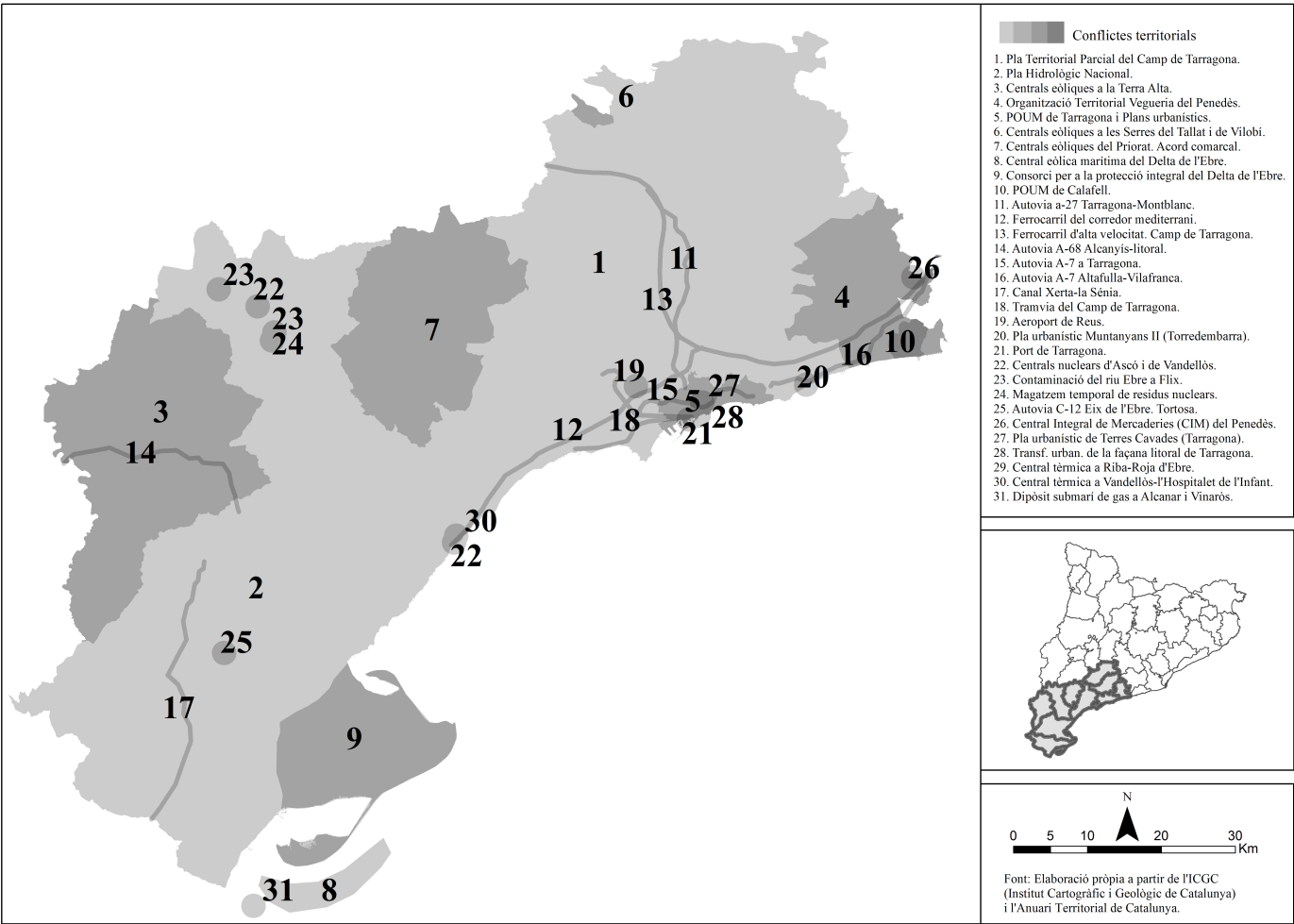
FIGURA 35. TEMES CORRESPONENTS LES COMARQUES MERIDIONALS ANALITZATS DURANT TRES ANYS O MÉS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS, SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL DE. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

FIGURA 36. CONFLICTES TERRITORIALS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA AMB 3 ANYS O MÉS DE TRACTAMENT A L'ANUARI TERRITORIAL. 2003-2012.

Josep Maria Llop (2008), en la presentació de l'*Anuari territorial 2007*, apunta que el context en el qual apareixen la majoria dels conflictes territorials hi intervenen una sèrie de factors, com són els processos vinculats a un marc socioeconòmic d'expansió que entronquen amb un canvi cultural respecte el territori (Col·legi de Geògrafs et al, 2006) i amb els nous principis del planejament territorial (DPTOP, 2004). La nova cultura del territori es caracteritza per una gestió més prudent dels recursos i dels valors del territori, basats en la gestió del paisatge i del medi ambient, i basada en la cohesió social i la participació ciutadana. Segons el mateix autor, aquesta nova cultura del territori s'incorpora legislativament⁴³ i en les polítiques públiques de territori. Aquesta qüestió queda reflectida en els *Criteris per al desenvolupament del programa de planejament territorial* (DPTOP, 2004).

Entre els processos vinculats al marc socioeconòmic, Llop esmenta l'explosió del sector immobiliari, de la construcció i de la promoció, per una banda, i l'increment de la demanda d'energia i de la mobilitat, per l'altra. A les comarques meridionals, com s'ha vist, els temes que han tingut més recorregut han estat els relacionats amb els àmbits de la gestió ambiental (12 temes en total, i amb un pes destacat dels temes relacionats amb el subàmbit de la producció i transport d'energia, amb 8 temes) i amb les infraestructures de transport (10 temes, especialment els subàmbit de les viàries amb 5 temes, i de les ferroviàries amb 3 temes). Per la seva banda, els temes relacionats amb l'urbanisme no són tan importants en quant a nombre (4 temes), entre els conflictes amb més recorregut en les comarques meridionals.

Tal i com apunta Llop, un dels processos del marc socioeconòmic més important és el relacionat amb l'increment de la demanda d'energia. Certament, el ritme de creixement de la demanda elèctrica en el sistema peninsular entre 1998 i 2008 va ser d'una mitjana del 5% (Saladié, 2011a). Aquesta qüestió portava associada l'aparició

⁴³Llei 9/2003, de 13 de juny, de la mobilitat (publicada al DOGC núm. 3913 de 27/06/2003)

Llei 2/2004, de 4 de juny, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial (publicada al DOGC núm. 4151 de 10/6/2004)

Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge (publicada al DOGC núm. 4407 de 16/06/2005)

Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme (publicat al DOGC núm. 4436 de 28/7/2005)

de diversos projectes de generació elèctrica, ja sigui amb fonts renovables (especialment energia eòlica), o amb centrals tèrmiques de cicle combinat. Com s'ha dit, alguns d'aquests projectes presentaven unes tramitacions complexes i/o generaven un conflicte que s'allargava en el temps. A les comarques meridionals aquests projectes es concreten en aquests set: Centrals eòliques a la Terra Alta, Centrals eòliques de les serres del Tallat i Vilobí, Centrals eòliques del Priorat, Central eòlica marítima del Delta de l'Ebre, Central tèrmica a Riba-roja d'Ebre, Central tèrmica a Vandellòs-Hospitalet de l'Infant, i Dipòsit submarí de gas a Alcanar i Vinaròs. Es tracta de projectes que en general van significar un rebuig de part de la població dels territoris afectats, i/o que van tenir unes tramitacions complexes no sempre associades al conflicte social.

Un altre dels processos del marc socioeconòmic que segons Llop també era important en aquell context, era el relacionat amb el fort increment de la mobilitat. En aquest sentit, Llop apunta a l'*Enquesta de mobilitat quotidiana (EMQ 2006)* (IERMB, 2007), on es constata un increment constant de la mobilitat lligat a formes més flexibles de treball, noves formes i espais d'oci, i increment de la separació espacial entre residència, treball i oci. Aquest increment portava associat una sèrie de projectes d'infraestructures de transport, especialment viàries. A les comarques meridionals els projectes d'infraestructures viàries que més es van allargar en el temps són els següents: Autovia A-27 Tarragona-Montblanc, Ferrocarril del corredor mediterrani, Aeroport de Reus, Port de Tarragona, Ferrocarril d'alta velocitat Camp de Tarragona, Autovia C-12 Eixe de l'Ebre. Tortosa, Autovia A-68 Alcanyís-Litoral, Autovia A-7 a Tarragona, Autovia A-7 Altafulla-Vilafranca, i Tramvia del Camp de Tarragona. Generalment, es tracta de projectes que, independentment que hagin generat un major debat o conflicte, han tingut tramitacions complexes, i en alguns casos, encara no han estat resoltes avui dia, com en el cas de l'Autovia A-27 Tarragona-Montblanc, amb les obres aturades a El Morell, o el Ferrocarril del corredor del mediterrani, encara en fase d'obres de desdoblament de la via entre Vandellòs-Hospitalet de l'Infant i La Secuita.

Altres temes de les comarques meridionals que també han estat importants en quant a durada, al marge dels àmbits energètic i d'infraestructures de transport, han estat els

relacionats amb l'urbanisme. Tot i que en menor nombre, aquests temes es correspondrien als processos relacionats amb l'expansió del sector immobiliari, de la construcció i de la promoció que esmentava Llop. No obstant el menor nombre de casos, temes com el Pla urbanístic Muntanyans II (Torredembarra), la Central integral de Mercaderies (CIM) del Penedès, el Pla urbanístic de Terres Cavades (Tarragona), o la Transformació de la façana litoral de Tarragona, van estar presents durant bona part del període d'anàlisi i van significar debats o conflictes importants.

Hi ha altres temes no relacionats amb cap dels processos que esmentava Llop, que en el cas de les comarques meridionals han tingut una durada destacada. Aquests estan relacionats sobretot amb la legislació, plans i documents, amb temes com el POUM de Tarragona i Plans Urbanístics, el Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona, i el POUM de Calafell. També hi ha altres dos casos que han tingut una durada important que estan relacionats amb l'àmbit del medi natural, com el tema del Consorci per a la protecció integral del Delta de l'Ebre, i l'àmbit de l'organització territorial, amb el tema de l'Organització territorial. Vegueria del Penedès.

Com a conclusions d'aquest apartat, es pot comprovar com el conjunt de temes de les comarques meridionals més importants en quant a nombre i que han tingut una major durada, estan sobretot relacionats amb la producció d'energia elèctrica (eòlica i centrals tèrmiques), i amb les infraestructures viàries. Es tracta de projectes que, majoritàriament, apareixen entre els anys 2003 i 2005, i que en alguns casos romanen en el temps fins els darrers anys. El fet que els projectes energètics tinguin un marcat protagonisme a les comarques meridionals, es pot explicar perquè les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona l'any 2008 tenien el 62% de la potència elèctrica instal·lada a Catalunya, i el 51,4% dels projectes de centrals eòliques que estaven autoritzats (no construïts encara aleshores) o en tràmit en aquell any (Saladié, 2011b). Les infraestructures viàries i ferroviàries tenen també un marcat paper, relacionat amb la posició geogràfica de les comarques meridionals, situades en l'eix mediterrani i de la vall de l'Ebre, i amb un secular retard en l'execució d'infraestructures estratègiques que es van iniciar en aquests anys.

Una altra conclusió que es pot extreure d'aquest anàlisi és que, malgrat el planejament territorial i la legislació havien anat incorporant els principis de la nova

cultura del territori, anaven per darrere de les transformacions territorials que s'havien iniciat amb projectes anteriors a les lleis o els plans. Com afirma Llop, el planejament territorial "ha tingut poca capacitat d'incidir en el curt termini." (Llop, 2008). Els 31 temes de llarg recorregut a les comarques meridionals són l'expressió que "L'Administració i també la societat no han pogut o no han tingut la voluntat ni prou força per a contenir la pressió sobre el territori" (Llop, 2008), demostrant una insuficient implementació encara de la nova cultura del territori, malgrat "Des de l'Administració s'ha percebut una voluntat de resoldre els conflictes, buscant separar la discussió sobre els valors, els objectius i els criteris de les polítiques (...) de la discussió sobre les actuacions" (Llop, 2008).

Finalment, comentar que la majoria dels temes de llarga durada a les comarques meridionals han tingut com a protagonistes els espais oberts no protegits de l'entorn de Reus i Tarragona, així com els espais litoral del Camp de Tarragona, dos espais sotmesos a majors transformacions territorials. Però també, les àrees pròximes a espais d'interès natural, l'entorn fluvial del riu Ebre, o els espais rurals lligats als corredors de noves infraestructures (Figura 36).

3.3.3. ANÀLISI DELS CONFLICTES PAISATGÍSTICS A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA

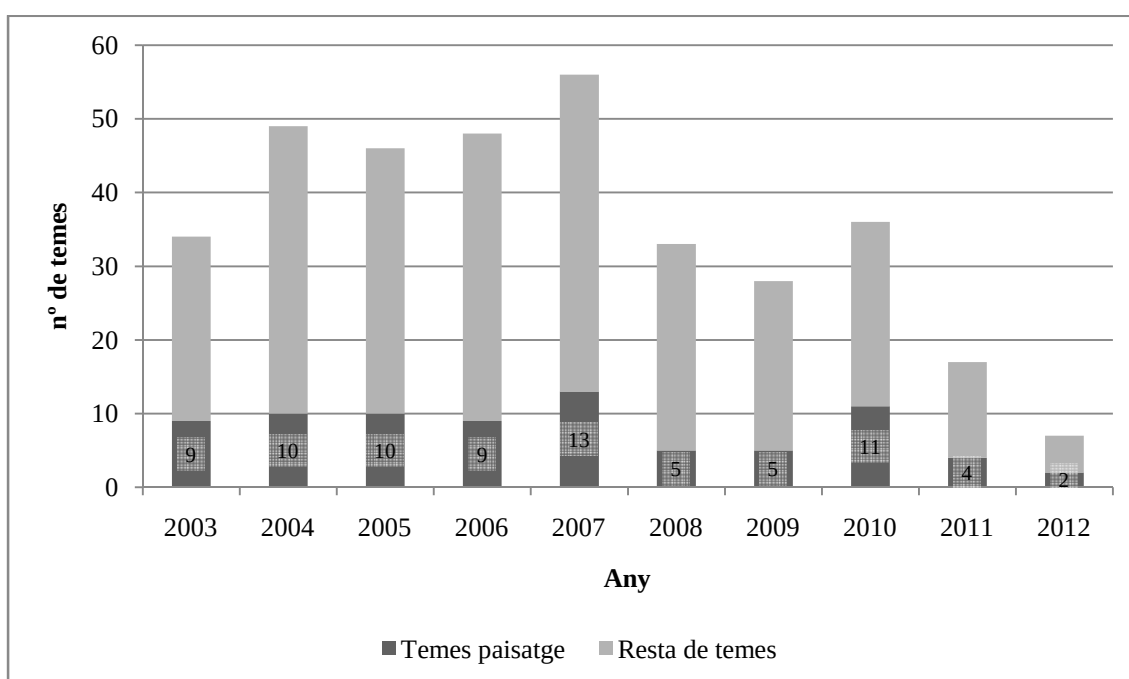
Un cop analitzat el context dels conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya, en el present subapartat s'analitzaran aquells conflictes on el paisatge, en major o menor mesura, n'ha esdevingut protagonista. Per aquells temes més significatius se'n farà una anàlisi detallada, per poder caracteritzar millors els conflictes paisatgístics. Així, es farà una anàlisi dels agents implicats i dels seus arguments, dels projectes o propostes que han desencadenat el conflicte, dels paisatges en conflicte i dels seus valors, i com han evolucionat en el temps cadascun dels conflictes.

Dels 148 temes que fan referència a les comarques meridionals tractats en els Anuaris territorials entre 2003 i 2012, en 48 hi apareixen referències al paisatge. Aquest nombre de temes representen un 32,4% del total de temes tractats per a l'àmbit d'estudi. Els 48 temes es despleguen, entre 2003 i 2012, a través de 78

articles diferents (un 28,3% del total de 276 articles referents a les comarques meridionals).

Com es pot veure a la Figura 37, el nombre de temes amb referències al paisatge que s'analitzen en els diversos Anuaris territorials corresponents a les comarques meridionals de Catalunya, oscil·len entre 2 de l'any 2012, i els 13 del 2007, amb una mitjana d'uns 28 temes per any.

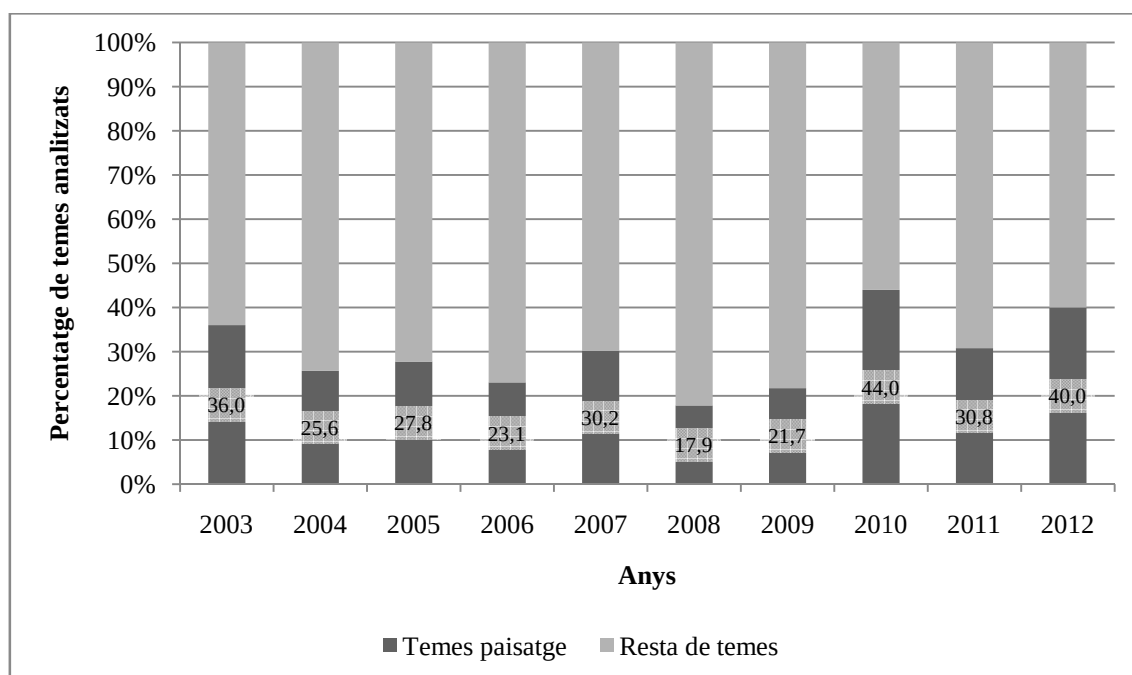
FIGURA 37. NOMBRE DE TEMES AMB REFERÈNCIA AL PAISATGE SOBRE EL TOTAL DE TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

En percentatges (Figura 38), aquests oscil·len entre l'17,9% l'any 2008, i el 44% l'any 2010, amb una mitjana del 29,7% dels temes per any. En el nombre de temes que fan referència al paisatge tractats per a les comarques meridionals, s'aprecia una tendència creixent. Així, entre 2003 i 2009 els temes on es tractava el paisatge representaven una mitjana del 26%, mentre que entre 2010 i 2012 el mitjana ascendia al 38,3%. Aquest fet, es podria relacionar en certa manera amb un creixement de la consciència social en relació al paisatge, i amb l'aprovació dels Catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, l'any 2010.

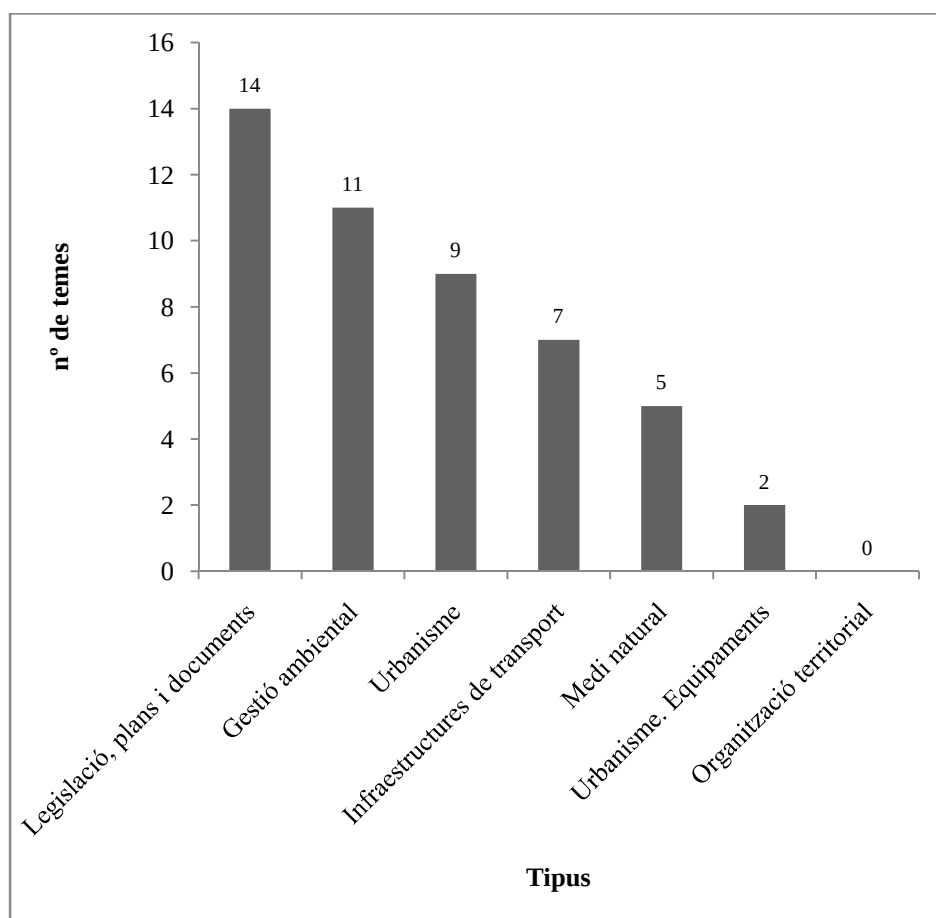
FIGURA 38. PERCENTATGE DE TEMES AMB REFERÈNCIA AL PAISATGE SOBRE EL TOTAL DE TEMES ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Per àmbits temàtics, i tal com es pot observar a la Figura 39, a les comarques meridionals els temes amb referència al paisatge que s'han tractat més han estat els relacionats amb la legislació (14) i la gestió ambiental (11), seguits de l'urbanisme (9), les infraestructures del transport (7), i el medi natural (5). Relacionat amb els equipaments només s'han tractat 2 temes, i cap en relació a l'organització territorial.

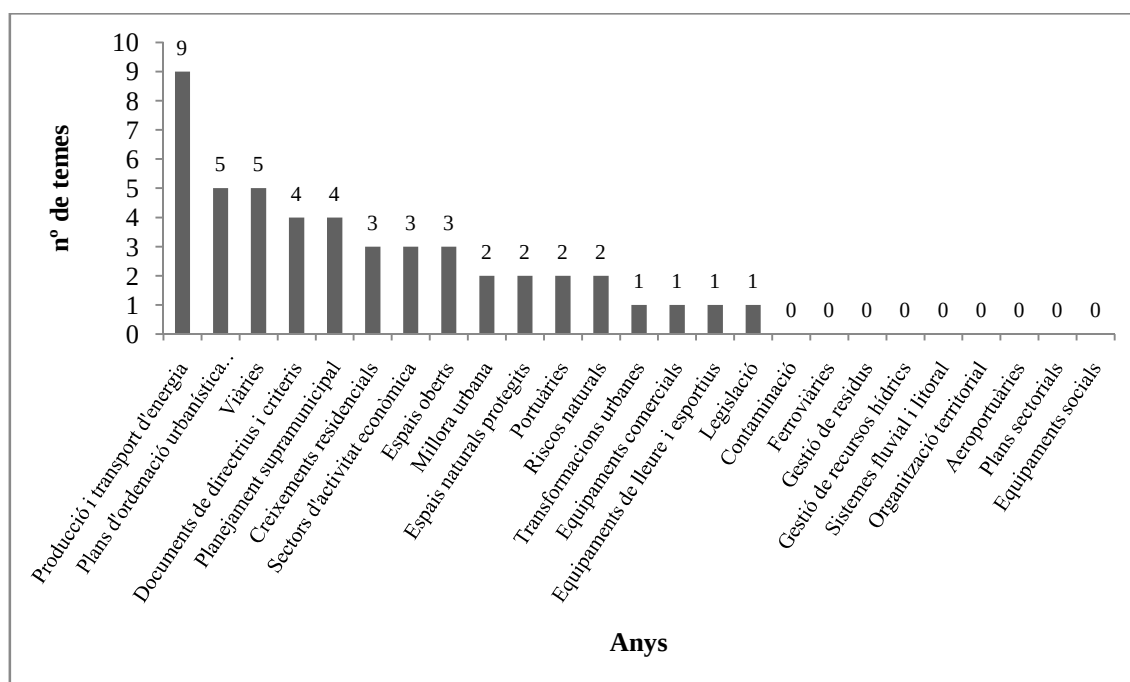
FIGURA 39. TEMES REFERITS AL PAISATGE ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS, SEGONS ÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen per subàmbits (Figura 40), els temes relacionats amb el paisatge que han estat més tractats són els corresponents a producció i transport d'energia (9), seguits dels plans d'ordenació urbanística municipal i les infraestructures viàries (5 cadascun). Els temes relacionats amb el paisatge que s'han tractat menys es corresponen amb els subàmbits de transformacions urbanes, els equipaments comercials, els equipaments de lleure i esportius, i la legislació (1 tema cadascun). En els subàmbits de contaminació, infraestructures ferroviàries, gestió de residus, gestió de recursos hídrics, sistemes fluvial i litoral, organització territorial, infraestructures aeroportuàries, plans sectorials i equipaments socials, no s'ha detectat cap tema que es relacioni amb el paisatge de manera explícita.

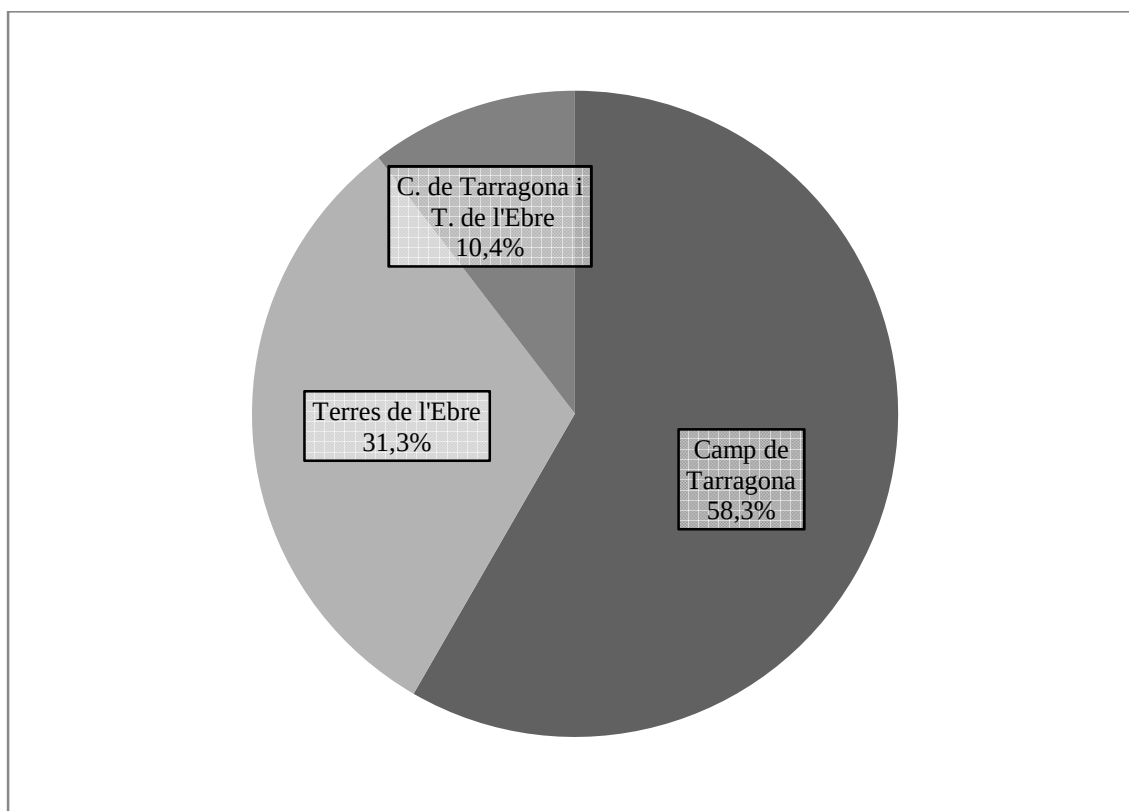
FIGURA 40. TEMES AMB REFERÈNCIA AL PAISATGE ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS, SEGONS SUBÀMBIT TEMÀTIC. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Si s'analitzen el nombre de temes relacionats amb el paisatge en relació als dos àmbits territorials que conformen les comarques meridionals, les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona, s'observa (Figura 41) que és al Camp de Tarragona, amb 28 temes (58,3% del total de les comarques meridionals), on se n'han tractat més. A les Terres de l'Ebre, per la seva banda, s'han tractat un total de 15 temes (31,3% del total de les comarques meridionals). Els temes que han afectat als dos àmbits territorials són un total de 5 (10,4%). Tot i que matisada, aquesta diferència entre un àmbit i altre és lògica si s'atén al diferent pes que tenen un i altre en termes de PIB (2010) i població (2012). El Camp de Tarragona representa un 74,5% del PIB conjunt dels dos àmbits, i un 73,1% de la població. El més significatiu en relació als àmbits temàtics, és que l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre té 5 dels 9 temes relacionats amb el subàmbit de la producció i transport d'energia, mentre que al Camp de Tarragona s'hi concentren tots els temes (9) relacionats amb l'àmbit de l'urbanisme.

FIGURA 41. TEMES RELACIONATS AMB EL PAISATGE ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS SEGONS ÀMBIT TERRITORIAL DE LES COMARQUES MERIDIONALS. 2003-2012.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

En relació al recorregut temporal de cadascun dels temes que tracten el paisatge, cal tenir en compte una consideració prèvia. El paisatge no sempre es tracta en tots els anys des del punt de vista d'un mateix tema. Així s'ha elaborat una classificació (Figura 42 i Figura 43) on es pot observar, per a cada tema, en quins anys concrets s'ha tractat la qüestió paisatgística. Com es pot observar a la (Figura 43), en 30 dels 48 temes relacionats amb el paisatge, aquest només hi és tractat un any (un 62,5%). No obstant, en els 22 temes que només són tractats un any en l'*Anuari*, el paisatge hi és present. Això es dona en casos que, o bé es tracta de fets puntuals (incendis forestals), o en anys d'aprovació d'alguns documents de planificació urbanística (plans directors urbanístics, plans d'ordenació urbanística municipal,...) o de gestió del paisatge (Carta de paisatge del Priorat, Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre i el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona), i que en tots els casos el paisatge n'és més o menys protagonista. Similarment a aquests casos hi ha els dels 6 temes que són tractats en dos Anuaris, però el paisatge només hi apareix en un any. Hi ha

dos temes més que tenen un cert recorregut en l'*Anuari*, 3 anys en un cas (Dipòsit submarí de gas a Alcanar i Vinaròs) i 7 en l'altre (Autovia A-27 Tarragona-Montblanc), però en que el paisatge només hi surt un any com a element referenciat.

Entre els temes que es pot considerar que el paisatge forma part del debat principal, almenys en bona mesura, hi ha els casos en que el paisatge ha estat referenciat en tots, o gairebé tots els anys de tractament del tema en els corresponents *Anuaris* (Figura 42). Aquests temes són un total de 18, i representen el 37,5% del conjunt de temes que tracten el paisatge. Bàsicament es tracta de temes relacionats amb la producció i el transport d'energia (7 temes, tots relacionats amb projectes de centrals eòliques) i amb la legislació territorial i urbanística (6 temes, entre planejament supramunicipals i POUM), tot i que també hi ha temes relacionats amb les infraestructures viàries (2), els sectors d'activitat econòmica (1), els espais naturals protegits (1), i els creixements residencials (1). D'aquests 18 temes on el paisatge hi és tractat al llarg de gairebé tots els anys, 10 es corresponen a l'àmbit territorial del Camp de Tarragona, 6 al de les Terres de l'Ebre, i 2 a tots dos àmbits territorials (Figura 44).

Com s'ha dit, en els següents subapartats es farà una anàlisi detallada del conjunt d'aquests 18 temes on el paisatge ha tingut un paper rellevant. Els tres supapartats següents tractaran, successivament, dels aspectes preliminars dels conflictes entre les centrals eòliques i el paisatge, del conflicte entre el planejament territorial i urbanístic i el paisatge, i, finalment, del conjunt d'altres conflictes territorials on el paisatge ha tingut un paper rellevant.

FIGURA 42. TEMES RELACIONATS AMB EL PAISATGE ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 2 ANYS O MÉS DE TRACTAMENT DEL PAISATGE. 2003-2012.

Anys Anuari	Anys paisatge	Tema	Àmbit temàtic	Subàmbit temàtic	Àmbit territorial	Anys Anuari / Anys paisatge							
7	5	CENTRALS EÒLIQUES A LA TERRA ALTA	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
4	4	CENTRALS EÒLIQUES DE LES SERRES DEL TALLAT I DE VILOBÍ	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona	2003	2004	2005					2011
4	4	CENTRALS EÒLIQUES DEL PRIORAT. ACORD COMARCAL	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona	2003	2004	2005	2006				
4	4	PLA TERRITORIAL PARCIAL DEL CAMP DE TARRAGONA	Legislació, plans i documents	Planejament supramunicipal	Camp de Tarragona	2003				2007	2008		2010
4	3	CENTRAL INTEGRAL DE MERCADERIES (CIM) DEL PENEDÈS	Urbanisme	Sectors d'activitat econòmica	Camp de Tarragona				2006	2007		2009	2010
3	3	CENTRAL EÒLICA MARÍTIMA DEL DELTA DE L'EBRE	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre		2004	2005	2006				
3	3	POUM DE CALAFELL	Legislació, plans i documents	POUM	Camp de Tarragona						2008	2009	2011
3	2	AUTOVIA A-7 A TARRAGONA (DESDOBLAMENT DE L'N-340)	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona	2003	2004	2005					
3	2	AUTOVIA A-7 ALTAFULLA-VILAFRANCA (DESDOBLAMENT DE L'N-340)	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona			2005	2006	2007			
2	2	CENTRAL EÒLICA DEL PORT DE TARRAGONA	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Camp de Tarragona	2003	2004						
2	2	CENTRAL EÒLICA MARINA DE L'AMETLLA DE MAR. PROJECTE ZÈFIR	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre							2010	2012
2	2	CENTRALS EÒLIQUES. ZONES DE DESENVOLUPAMENT PRIORITARI	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	T. de l'Ebre, C. de Tarragona							2010	2011
2	2	PARC NATURAL DEL DELTA DE L'EBRE	Medi natural	Espais naturals protegits	Terres de l'Ebre	2003	2004						
2	2	PDU ACTIVITATS INDUSTRIALS I TURÍSTIQUES DEL CAMP DE TARRAGONA	Legislació, plans i documents	Documents de directrius i criteris	Camp de Tarragona	2003		2005					
2	2	PLA DIRECTOR URBANÍSTIC (PDU) DEL SISTEMA COSTANER	Legislació, plans i documents	Planejament supramunicipal	T. de l'Ebre, C. de Tarragona		2004	2005					
2	2	PLA TERRITORIAL PARCIAL DE LES TERRES DE L'EBRE	Legislació, plans i documents	Planejament supramunicipal	Terres de l'Ebre						2008		2010
2	2	PLA URBANÍSTIC DEL PLA DE ROCACORBA (QUEROL)	Urbanisme	Creixements residencials	Camp de Tarragona			2005	2006				
2	2	POUM DE TORTOSA	Legislació, plans i documents	POUM	Terres de l'Ebre	2003			2006				

Nota: el color indica any en que en el tema en qüestió s'hi ha tractat el paisatge.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

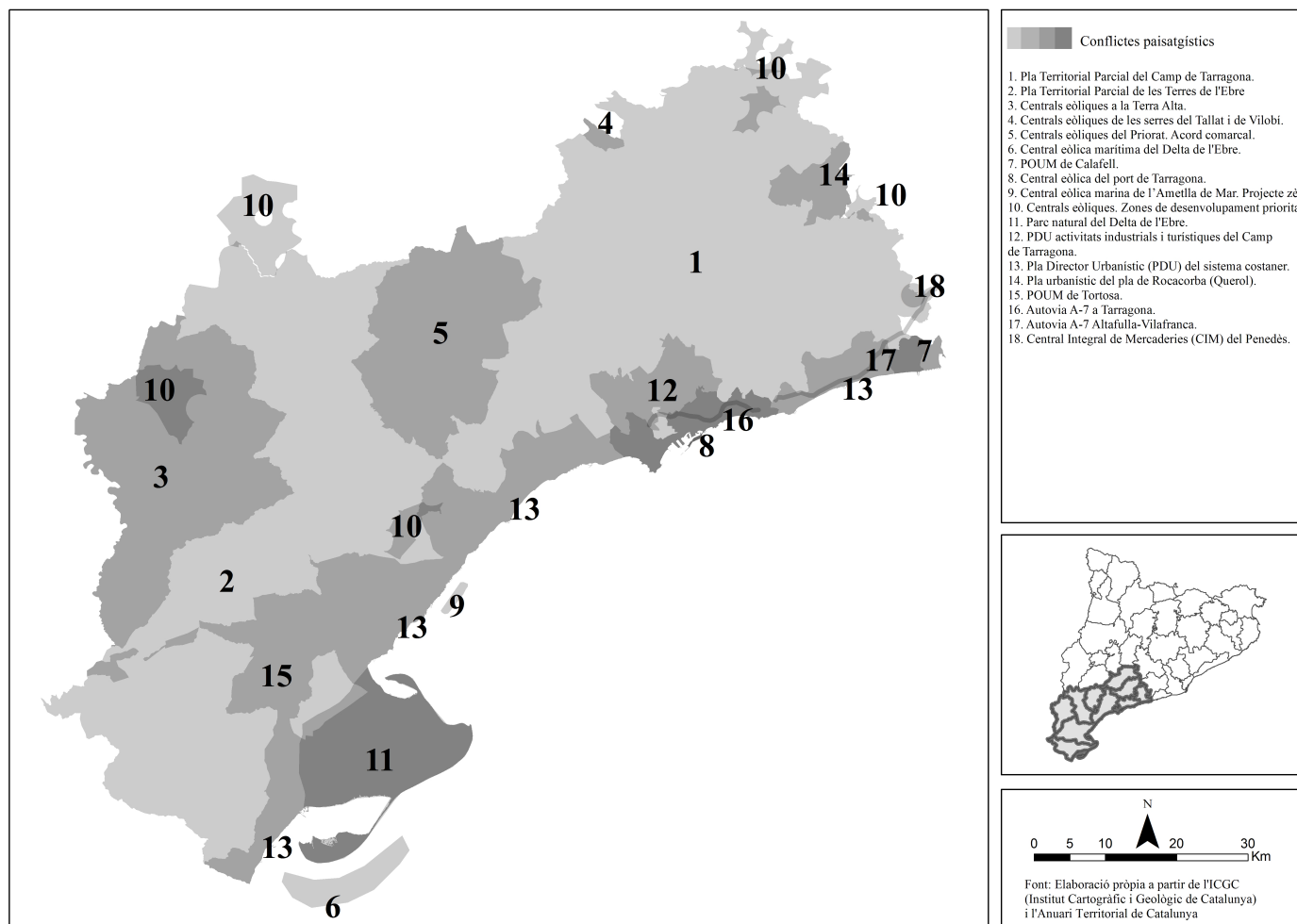
FIGURA 43. TEMES RELACIONATS AMB EL PAISATGE ANALITZATS EN ELS ANUARIS TERRITORIALS CORRESPONENTS A LES COMARQUES MERIDIONALS. 1 ANY DE TRACTAMENT DEL PAISATGE. 2003-2012.

Anys Anuari	Anys paisatge	Tema	Àmbit temàtic	Subàmbit temàtic	Àmbit territorial	Anys Anuari / Anys paisatge							
7	1	AUTOVIA A-27 TARRAGONA-MONTBLANC (DESDOBLAMENT DE L'N-240)	Infraestructures de transport	Viàries	Camp de Tarragona	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2012	
3	1	DIPÒSIT SUBMARÍ DE GAS A ALCANAR I VINARÒS	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre				2007	2008	2009		
2	1	AUTOVIA A-7 A LES TERRES DE L'EBRE (DESDOBLAMENT DE L'N-340)	Infraestructures de transport	Viàries	Terres de l'Ebre		2005		2007				
2	1	CAMP DE GOLF I URBANITZACIÓ DE VINALLOP	Urbanisme. Equipaments	Equipaments de lleure i esportius	Terres de l'Ebre			2006	2007				
2	1	CENTRALS EÒLIQUES AL COLL DE L'ALBA	Gestió ambiental	Producció i transport d'energia	Terres de l'Ebre	2003	2004						
2	1	MILLORA URBANA DEL BARRI ANTIC DE VALLS	Urbanisme	Millora urbana	Camp de Tarragona			2006	2007				
2	1	PLA URBANÍSTIC DE LES MADRIGUERES (EL VENDRELL)	Urbanisme	Creixements residencials	Camp de Tarragona		2005	2006					
2	1	TRANSFORMACIÓ URBANA DE LA TABACALERA (TARRAGONA)	Urbanisme	Transformacions urbanes	Camp de Tarragona					2008	2010		
1	1	AUTOVIA A-7 ALCANAR-VILAFRANCA DEL PENEDÈS	Infraestructures de transport	Viàries	T. de l'Ebre, C. de Tarragona					2009			
1	1	CARTA DEL PAISATGE DEL PRIORAT	Legislació, plans i documents	Documents de directrius i criteris	Camp de Tarragona	2004							
1	1	CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE	Legislació, plans i documents	Documents de directrius i criteris	Terres de l'Ebre					2009			
1	1	CATÀLEG DE PAISATGE DEL CAMP DE TARRAGONA	Legislació, plans i documents	Documents de directrius i criteris	Camp de Tarragona						2010		
1	1	ESPAIS AGROFORESTALS DEL CORREDOR MEDITERRANI	Medi natural	Espais oberts	T. de l'Ebre, C. de Tarragona					2008			
1	1	INCENDI FORESTAL A HORTA DE SANT JOAN	Gestió ambiental	Riscos naturals	Terres de l'Ebre					2009			
1	1	INCENDI FORESTAL A VANDELLÒS	Gestió ambiental	Riscos naturals	Camp de Tarragona			2006					
1	1	LLEI DE COSTES	Legislació, plans i documents	Legislació	T. de l'Ebre, C. de Tarragona							2012	
1	1	MILLORA URBANA DEL NUCLI ANTIC DE MONTBLANC	Urbanisme	Millora urbana	Camp de Tarragona				2007				
1	1	PARC NATURAL DE LES TERRES DEL GAIÀ. PROJECTE	Medi natural	Espais naturals protegits	Camp de Tarragona				2007				
1	1	PEDRERA A L'ARGENTERA	Medi natural	Espais oberts	Camp de Tarragona						2010		
1	1	PDU EDIFICACIONS AGRÍCOLES DE LES TERRES DE L'EBRE	Medi natural	Espais oberts	Terres de l'Ebre						2010		
1	1	PDU ÀMBIT CENTRAL DEL CAMP DE TARRAGONA	Legislació, plans i documents	Planejament supramunicipal	Camp de Tarragona						2010		
1	1	PLA URB. POLÍGON INDUSTRIAL EL FREIXE (RIUDOMS-LES BORGES DEL C.)	Urbanisme	Sectors d'activitat econòmica	Camp de Tarragona		2005						
1	1	PLA URBANÍSTIC I CAMP DE GOLF CASTELL DE LA MUGA (BELLVEI)	Urbanisme	Creixements residencials	Camp de Tarragona							2011	
1	1	PLATAFORMA LOGÍSTICA DE L'ALT CAMP (VALLS I EL PLA DE STA. MARIA)	Urbanisme	Sectors d'activitat econòmica	Camp de Tarragona				2007				
1	1	PORT DE SANT CARLES DE LA RÀPITA	Infraestructures de transport	Portuàries	Terres de l'Ebre				2007				
1	1	PORT DEL CAP DE SALOU	Infraestructures de transport	Portuàries	Camp de Tarragona				2007				
1	1	POUM DE FALSET	Legislació, plans i documents	POUM	Camp de Tarragona				2007				
1	1	POUM DE L'AMETLLA DE MAR	Legislació, plans i documents	POUM	Terres de l'Ebre					2008			
1	1	POUM DE MONT-ROIG DEL CAMP	Legislació, plans i documents	POUM	Camp de Tarragona			2006					
1	1	TRANSF. URB. CASES DELS MESTRES I DELS MILITARS (TARRAGONA)	Urbanisme. Equipaments	Equipaments comercials	Camp de Tarragona						2010		

Nota: el color indica any en que en el tema en qüestió s'hi ha tractat el paisatge.

Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris territorials (<http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>)

FIGURA 44. DISTRIBUCIÓ DELS CONFLICTES TERRITORIALS RELACIONATS AMB EL PAISATGE A LES COMARQUES MERIDIONALS DE CATALUNYA. 2 ANYS O MÉS DE TRACTAMENT EN L'ANUARI TERRITORIAL. 2003-2012.

3.3.3.1. Aspectes preliminars del conflicte entre les centrals eòliques i els paisatge a les comarques meridionals de Catalunya.

El cas dels temes relacionats amb les centrals eòliques es desenvoluparà de manera específica en el següent capítol 4, però es poden apuntar aquí algunes qüestions generals.

La majoria de casos, 5 de 7, apareixen entre 2003 i 2004, i, excepte en el cas de les centrals eòliques a la Terra Alta, finalitzen abans de 2007. Això és pot deure sobretot a que, o bé els projectes eòlics es van acabar construint (centrals eòliques de la Serra del Tallat i Serra del Vilobí), es van desestimar (central eòlica marina del Delta de l'Ebre i central eòlica del Port de Tarragona), o bé es va arribar a un consens (Acord eòlic comarcal del Priorat). En el cas de les centrals eòliques de la Terra Alta, el debat es va allargar fins 2009, ja que hi havia nombrosos projectes en curs⁴⁴ (veure en detall en els següents apartats). En el cas del projecte de central eòlica marina de l'Ametlla de Mar (projecte Zèfir) o de les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP), es tracta de temes que apareixen l'any 2010 i que continuen en debat al finalitzar el període d'anàlisi de la present tesi doctoral (2012).

Com es pot observar, en dos casos (Acord eòlic comarcal del Priorat, i Zones de Desenvolupament Prioritari) no es tracta de projectes concrets sinó de procediments polítics o administratius relacionats amb l'energia eòlica. En el cas de l'Acord eòlic comarcal del Priorat és tracta d'un acord signat el 2001 entre bona part dels agents polítics, econòmics i socials de la comarca, que plantejava l'acceptació de dues centrals eòliques més, d'un màxim de 50 aerogeneradors a la zona de Cabacés, La Bisbal de Falset y Margalef. Aquest acord, que no ha tingut reconeixement explícit en el planejament de l'energia eòlica a Catalunya, pretenia trobar el punt d'equilibri entre el desenvolupament de l'energia eòlica i una economia basada en el respecte als valors naturals, culturals i paisatgístics (Saladié, 2010). En el cas de les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP) es tracta d'un procediment establert per la

⁴⁴A finals de 2008 a la Terra Alta hi havia aprovats 14 centrals eòliques, amb 327 aerogeneradors (el 25,7% de Catalunya), i una potència elèctrica d'uns 500 MW (el 22,5% de Catalunya), que seguirien una línia, quasi continua, d'uns 40 quilòmetres (Zografos i Saladié, 2012).

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

Generalitat de Catalunya a partir de 2009⁴⁵, per tal d'impulsar el desplegament de l'energia eòlica a través d'uns nous criteris de planificació. Inicialment es van preveure un total de 8 ZDP, tot i que finalment només se'n van adjudicar 6⁴⁶, amb la previsió d'instal·lar un total de 589MW. Les ZDP IV (entre el Priorat i Baix Camp) i ZDP I (a l'Alt Empordà), no es van adjudicar. Fora de les ZDP només es podran construir centrals eòliques d'un màxim de 5 aerogeneradors i 10MW de potència.

De la resta de 5 temes eòlics, es tracta de projectes per a la implantació de centrals eòliques. En dos casos es tracta de centrals eòliques terrestres, com a la Terra Alta o a les serres del Tallat i Vilobí, en dos casos més són centrals eòliques marines, com al Delta de l'Ebre i a l'Ametlla de Mar, i en un cas es tracta d'instal·lar aerogeneradors en un àmbit portuari, com al Port de Tarragona.

Els projectes de centrals eòliques terrestres es pretenien ubicar en paisatges de l'interior de les comarques meridionals, a la Terra Alta i la Conca de Barberà, en un context paisatgístic poc artificialitzat fins aleshores (DPTOP et al., 2010a i 2010b). En general es tractava de projectes que van esdevenir conflictius pel rebuig generat entre alguns agents (plataformes i col·lectius de defensa del territori, grups ecologistes de caire territorial, alguns ajuntaments, sector turístic rural,...). Entre els arguments que exposaven els detractors hi havia els impactes paisatgístics que causarien en territoris rural poc transformats, problemes de massificació eòlica, dificultat per desenvolupar el turisme rural o comercialitzar productes agraris associats al paisatge, transformació de paisatges singulars i emblemàtics, etc. Finalment, la majoria de projectes previstos en aquestes comarques es van acabar executant, excepte algunes centrals eòliques previstes al Massís dels Ports o a les Serres de Pàndols i Cavalls, i algunes modificacions puntuals d'alguns aerogeneradors (SCOT, 2015).

En el cas dels projectes per instal·lar centrals eòliques marines, al Delta de l'Ebre i a l'Ametlla de Mar, van esdevenir conflictius per la previsió d'instal·lar els

⁴⁵Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de parcs eòlics i instal·lacions fotovoltaiques a Catalunya.

⁴⁶Acord GOV/120/2012, de 20 de novembre, d'aprovació del Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de parcs eòlics.

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

aerogeneradors massa pròxims a la línia de costa. Aquesta fet es devia a que la plataforma continental de la costa catalana es massa reduïda, i no podien instal·lar-se més endins. Els principals opositors en aquests casos eren, per una banda, el sector pesquer, que s'oposaven per qüestions relacionades amb les interferències que podrien provocar en els caladors, i, per l'altra, el sector turístic, que al·legava impactes sobre el turisme en transformar el paisatge. La central eòlica marina del Delta de l'Ebre va ser descartada l'any 2006, mentre que el projecte experimental de central eòlica marina a l'Ametlla de Mar es trobava al 2013 en procés de tramitació administrativa (SCOT, 2015).

En el cas de la proposta per instal·lar centrals eòliques al port de Tarragona els anys 2003 i 2004, el conflicte va sorgir per l'oposició de l'Ajuntament de Tarragona, governat per Convergència i Unió en aquell moment. Entre els arguments principals que al·legava el consistori per mostrar el seu rebuig, hi havia els "impactes estètics negatius en la transformació urbana de la façana marítima de la ciutat de Tarragona." (SCOT, 2015). Finalment aquests projectes no es van acabar materialitzant.

Com s'ha dit, el conflicte entre els projectes de centrals eòliques i el paisatge es desenvoluparan de forma més extensa en el capítol 4.

3.3.3.2. El debat paisatgístic en el planejament territorial i urbanístic a les comarques meridionals de Catalunya.

En aquest punt es tracten dels subtemes relacionats amb el planejament territorial i urbanístic, on hi hagut algun tipus de debat al voltant del paisatge. Concretament es tractaran dos temes relacionats amb el planejament territorial (Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona, Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre), dos relacionats amb el planejament urbanístic supramunicipal (Pla Director Urbanístic de les Activitats industrials i turístiques del Camp de Tarragona, Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner), i dos relacionats amb el planejament urbanístic municipal (Plans d'Ordenació Urbanística Municipal de Calafell i Tortosa).

3.3.3.2.1. El debat paisatgístic en el planejament territorial

En relació al planejament territorial el paisatge ha estat més o menys present en els Plans Territorials Parcial del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre.

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

El Pla Territorial Parcial (PTP) del Camp de Tarragona es va iniciar al 19 de març de 2002 quan el Govern de la Generalitat de Catalunya va acordar encarregar-ne l'elaboració al Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP). La metodologia del PTP incloïa la “identificació de les unitats de paisatge com a fonament que permetés establir una gradació de les aptituds del territori per a acollir activitats” (SCOT, 2015). Així, quan al setembre de 2007 es va presentar l'Avantprojecte de Pla territorial parcial del Camp de Tarragona, ja s'incorporaven les planes del Baix Camp i el Penedès, els turons del Baix Gaià amb paisatges de garrofer, els camps d'avellaners del Francolí, i els altiplans de la Conca de Barberà, entre altres, com a sòls de protecció territorial d'interès paisatgístic o agrícola. Aquests espais havien estat determinats d'interès paisatgístic en el sí del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona, que es va presentar públicament el 22 de febrer de 2007 (tot i que no es va aprovar definitivament fins el 19 de maig de 2010⁴⁷).

L'aprovació inicial del PTP del Camp de Tarragona va ser al juliol de 2008, i entre els diversos objectius del pla es citaven els de protegir els espais d'interès paisatgístic i agrícola. També incloïa el mapa de les unitats de paisatge que havia identificat el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona, per bé que no incorporava el document de directrius de paisatge (DPTOP, 2010d). En aquest moment, el sindicat agrari Unió de Pagesos, va denunciar que el PTP del Camp de Tarragona “suposaria la fi de l'agricultura tradicional productiva, ja que només tenia en consideració el sòl des del punt de vista paisatgístic i no pel seu valor productiu i agrari” (SCOT, 2015).

Quan es va aprovar definitivament el PTP del Camp de Tarragona, el 12 de gener de 2010⁴⁸, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Reus expressava la seva disconformitat amb la delimitació d'espais d'interès agrari i/o paisatgístic a la zona plana compresa entre Riudoms, Mont-roig del Camp, l'Hospitalet de l'Infant i

⁴⁷ EDICTE de 28 de maig de 2010, sobre una resolució del conseller de Política Territorial i Obres Públiques d'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona.

www.dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=554337

⁴⁸

http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/05_plans/01_planificacio_territorial/plans_territorials_no_u/territorials_parcials/ptp_del_camp_de_tarragona

Cambrils, ja que en tenien que limitava el creixement de polígons industrials al Baix Camp.

Per la seva banda, a l'octubre de 2008 el DPTOP va sotmetre a informació pública l'Avantprojecte del pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre que, de facto, substituïa el que es va aprovar el 2001. En el conjunt dels sòls de protecció territorial, que en total sumaven 18.826 hectàrees, l'avantprojecte hi incloïa aquells que no es consideraven adequats per al desenvolupament urbà per motius de qualitat paisatgística. Des del punt de vista del conjunt territorial, el PTP de les Terres de l'Ebre donaven un escàs reconeixement als espais d'interès paisatgístic, ja que aquesta figura (sòls de protecció territorial d'interès agrari/paisatgístic, només afectava a tres espais: vessants meridionals de la Serra del Boix, entre Campredó i El Perelló, al Baix Ebre; el Delta de l'Ebre; i els vessants meridionals dels Ports, entre Mas de Barberans i La Sènia, al Montsià.

Al juliol de 2010 el Govern de la Generalitat de Catalunya va aprovar definitivament el Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre. El document va incorporar algunes de les prop de 2.600 al·legacions recollides durant el període d'exposició pública, entre les que hi havia les relacionades amb el paisatge. La principal novetat del PTP era que, seguint les prescripcions de la Llei de paisatge de Catalunya, incorporava un total de 53 Directrius de paisatge específiques per a l'àmbit de les Terres de l'Ebre⁴⁹, i es convertia així, juntament amb les Comarques Gironines, amb els dos únics PTP que incloïen aquest document normatiu. Les Directrius de paisatge de les Terres de l'Ebre es van elaborar a partir del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre, que es va aprovar el mateix juliol de 2010.

3.3.3.2.2. El debat paisatgístic en el planejament urbanístic supramunicipal

En relació al debat paisatgístic entorn del planejament urbanístic supramunicipal en el cas de les comarques meridionals de Catalunya, l'*Anuari Territorial* va tractar-ne dos casos: el Pla Director Urbanístic de les activitats industrials i turístiques del Camp de Tarragona, i el Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner.

⁴⁹

http://www.gencat.cat/ptop/plans/ptte/03%20Normes%20ordenacio%20territorial%20i%20Directrius%20del%20paisatge/Normes_Directrius.pdf

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

Pel que fa al Pla Director Urbanístic (PDU) de les activitats industrials i turístiques del Camp de Tarragona, al mes de desembre de 2002 se'n va encarregar la seva elaboració a la Direcció General d'Urbanisme. La finalitat d'aquest PDU era la de coordinar l'existència sobre el territori de dues activitats econòmiques amb molt pes a l'àmbit central del Camp de Tarragona: la indústria química i el sector turístic. L'àmbit del PDU era el comprès pels municipis de Reus, al Baix Camp, i Constantí, el Morell, els Pallaresos, Perafort, la Pobla de Mafumet, Salou, Tarragona, Vilallonga del Camp i Vilaseca, al Tarragonès, amb una extensió total de 109,77 km². En relació al paisatge, el PDU especificava la creació d'un espai paisatgístic diferenciador entre les dues activitats econòmiques. El PDU es va aprovar al juliol de 2003 (SCOT, 2015).

Posteriorment, al 2005, i a petició de l'Associació Empresarial Química de Tarragona (AEQT) i de les empreses Repsol, Bayer, Basf, i Aragonesas, el Govern de la Generalitat va modificar nou articles del PDU. Una de les modificacions principals va ser la d'introduir una restricció de l'habitatge dins la franja de seguretat de 500 m. a partir del límit de les indústries. També es va donar prioritat a la construcció del mur verd que separa els barris de Ponent de Tarragona del polígon químic del sud, així com també es va introduir una zona verda de protecció paisatgística i ambiental al llarg de la riera de la Boella, entre els termes municipals de Reus, La Canonja i Vilaseca.

En relació al Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner (PDUSC), aquest es va iniciar l'any 2004 per iniciativa del Govern de la Generalitat de Catalunya, davant el deteriorament dels valors naturals i paisatgístics al que estava sotmesa la costa catalana. Els objectius del PDUSC eren els "*d'identificar, protegir i posar en valor els espais costaners lliures actualment d'ocupació, amb la finalitat de contribuir al desenvolupament urbanístic harmònic de la costa catalana*" (DPTOP, 2005), amb el propòsit, entre d'altres, de preservar els valors paisatgístics, culturals i simbòlics dels espais costaners. Amb aquesta finalitat, el PDUSC determinava com a sòl no urbanitzable costaner (amb caràcter permanent) tots aquells sòls no urbanitzables sense protecció específica compresos en la franja de 500 m terra endins, a partir del límit interior de la ribera del mar, dels setanta-cinc municipis litorals catalans. En

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

aquest sòl només es permeten usos, construccions i instal·lacions pròpies d'una activitat agrícola, ramadera, forestal o d'explotació de recursos naturals. El PDUSC també feia esment que en el sòl urbanitzable delimitat però sense pla parcial aprovat es fixessin determinacions per a reduir-ne l'impacte ambiental i paisatgístic, com ara emplaçar els espais lliures al més a prop possible de la costa o adequar la tipologia de les edificacions al paisatge. El PDUSC es va aprovar definitivament al mes de maig de 2005.

Tal com preveia el mateix PDUSC, entre el 2004 i el 2005 el DPTOP va atorgar gairebé 2 milions d'euros en ajuts per a actuacions paisatgístiques en sòl no urbanitzable del sistema costaner. La finalitat va ser la de finançar diverses intervencions paisatgístiques, com la construcció i manteniment de camins de ronda, adquisicions de sòl públic, itineraris paisatgístics i carrils bici, reconstrucció de terrasses i marges, millora de la coberta vegetal, prevenció d'incendis o enderroc d'edificacions il·legals (SCOT, 2015).

Per altra banda, el 2004 el DPTOP també havia iniciat l'elaboració del Pla director urbanístic dels àmbits del sistema costaner integrats per sectors de sòl urbanitzable delimitat sense el pla parcial aprovat, conegut com a PDUSC2. L'objectiu d'aquest pla era el d'estudiar detalladament cada un d'aquests espais, ja que, en cas de desenvolupar-se, podrien generar un impacte ambiental i paisatgístic important. En el cas de les comarques meridionals, el PDUSC2 intervenia en diversos espais com: Riumar, a Deltebre; Torre de l'Esquirol a Cambrils; el Pla de les Pomes, a Salou; el Mas Rabassa a Tarragona; i Les Madrigueres, al Vendrell; entre altres. Únicament es reclassificaren com a no urbanitzables aquelles parcel·les on no hi havia drets adquirits per part dels propietaris. Les altres parts es mantenien en el règim vigent de sòl urbanitzable delimitat, però establint determinacions en el planejament urbanístic i delimitant els espais a preservar (SCOT, 2015).

El PDUSC2 es va aprovar al desembre de 2005, i a les comarques meridionals va implicar la protecció integral de tres sectors dels municipis de Mont-roig del Camp, l'Ametlla de Mar i Alcanar. Alguns ajuntaments, com el de Deltebre, van expressar la seva disconformitat en la protecció d'un sector d'alguns plans parcials. D'altres, en canvi, com l'Ametlla de Mar o Mont-roig del Camp, es van mostrar satisfets per

la declaració com a no urbanitzable de diversos plans parcials no delimitats dels seus municipis. Al Vendrell, es va replantejar el pla parcial de Les Madrigueres, i es va preservar una part molt important com espai lliure alhora que es concentrava el desenvolupament urbanístic a la zona més allunyada del litoral. Tant l'ajuntament del Vendrell com el Grup Ecologista del Vendrell i del Baix Penedès (GEVEN), van mostrar-se satisfets per aquesta decisió (SCOT, 2015).

3.3.3.2.3. El debat paisatgístic en el planejament urbanístic municipal

En relació al planejament urbanístic municipal, el debat paisatgístic no va ser gaire intens, especialment si es té en compte que el període 2003-2012 va ser bastant prolífic en la revisió de Plans d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM). Així doncs, en aquests deu anys l'*Anuari Territorial de Catalunya* només va identificar dos casos, a Calafell i Tortosa, de planejament urbanístic municipal on hi hagués un cert debat al voltant del paisatge.

En el cas del municipi de Calafell, en l'aprovació de l'Avantprojecte de POUM al juliol de 2008, hi havia un objectiu destinat a ordenar el paisatge i gestionar el medi com a requisits per a un desenvolupament sostenible. Igualment, una línia d'actuació estava destinada a descobrir i donar valor al paisatge i el patrimoni històric. Així, el tractament del sòl no urbanitzable en qualificava una part com a rural agrícola de valor paisatgístic (SCOT, 2015). En l'aprovació definitiva, el gener de 2011, la Comissió Territorial d'Urbanisme de Tarragona (CTUT) va supeditar-ne la seva execució a que el planejament derivat del sector dels Cirerers, es garantís que les edificacions s'ajustessin a una tipologia adequada al paisatge on s'haurien d'inserir. Finalment, el POUM de Calafell va entrar en vigor a l'octubre de 2011 (SCOT, 2015).

Per la seva banda, en el POUM de Tortosa, aprovat inicialment el febrer de 2003, es plantejava una directriu estratègica que incorporava el tractament del patrimoni arquitectònic i ambiental, la reordenació del creixement i la definició d'un projecte de ciutat, la diversificació de les activitats productives i la potenciació dels espais lliures i del sòl no urbanitzable. Així, en l'aprovació definitiva de juliol de 2007, el POUM considera les muntanyes de Cardó-Boix i dels Ports com els principals referents paisatgístics del municipi, i en proposa una xarxa d'espais amb valor

mediambiental que connecten les serres amb les planes al·luvials del riu (SCOT, 2015).

3.3.3.3. El paisatge en diversos projectes de transformació territorial a les comarques meridionals de Catalunya.

En aquest darrer punt es comentarà breument el tractament del paisatge en diversos subtemes de transformació territorial de les comarques meridionals de Catalunya que s'analitzen en l'*Anuari Territorial* en el període comprés entre 2003 i 2012. Així, es tractaran dos temes relacionats amb les infraestructures viàries (Autovia A-7 a Tarragona, i Autovia A-7 Altafulla-Vilafranca), un tema relacionat amb els sectors d'activitat econòmica (Central Integrada de Mercaderies del Penedès), un relacionat amb els espais naturals protegits (Parc Natural del Delta de l'Ebre), i un amb els creixements residencials (Pla urbanístic del Pla de Rocacorba).

En relació a l'Autovia A-7 a Tarragona el debat paisatgístic (entre 2003 i 2005), girava al voltant de l'impacte visual que, segons els veïns de la urbanització Boscos de Tarragona, representava el projecte de desdoblament de la N-340 al seu pas per Tarragona, concretament en el sector entre la Móra i el camp de futbol del Gimnàstic. L'alternativa que plantejaven els veïns per evitar l'impacte paisatgístic era la gratuïtat de l'autopista A-7 perquè funcionés com a veritable variant de Tarragona. Finalment, aquest tram d'autovia es va acabar construint segons els plantejament inicials del Ministerio de Fomento, introduint-hi aspectes de correcció paisatgística menors (SCOT, 2015).

En relació a l'Autovia A-7 Altafulla-Vilafranca, el debat es produí entre 2005 i 2007 quan, l'any 2005, el Ministerio de Fomento va sotmetre a informació pública el projecte de desdoblament de la N-340. En aquest cas van ser els consells comarcals del Baix i l'Alt Penedès que, en els respectius consells d'alcaldes, van acordar presentar una al·legació que rebutjava el desdoblament de l'N-340 i proposava l'aprofitament del traçat de l'autopista AP-7, amb una ampliació del nombre de carrils i l'alliberament dels peatges per al trànsit intern. També els grups ecologistes del Penedès GEVEN i Salvem el Penedès van oposar-se al desdoblament. Tant uns com altres al·legaven que el desdoblament de la N-340 no era respectuosa amb el

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

paisatge de vinyes singular d'aquest àmbit, i que la comarca ja suportava el pas d'altres grans infraestructures de comunicació que fragmentaven el territori i el paisatge (SCOT, 2015).

En relació a la Central Integrada de Mercaderies del Penedès, el debat entorn el paisatge es genera per l'oposició al projecte que manifesten diversos col·lectius, com el GEVEN, i diversos grups polítics municipals, units en la plataforma ciutadana "No fem el CIM de l'Arboç i Banyeres". El projecte es va presentar l'any 2005, i durant els següents anys, fins 2010, va estar present en el debat social i polític. Els grups opositors el rebutjaven per la saturació que representaria per a la comarca, que ja albergava altres grans equipaments, com l'IDIADA, una de les majors instal·lacions europees dedicades al desenvolupament, assaig i homologació de vehicles, i el Tren d'Alta Velocitat (TAV). També exposaven la incompatibilitat de l'equipament amb l'aposta de la comarca per un model de territori basat en la protecció del paisatge (SCOT, 2015). L'any 2006 aquest projecte es va presentar com a LOGIS Penedès, i es va incorporar al *Pla d'Infraestructures del Transport de Catalunya 2006-2026*. El projecte inicial va patir uns ajustos en les seves dimensions, passant de les 200 hectàrees previstes inicialment a les 185 hectàrees, a més de permetre usos agraris i la introducció d'un corredor verd que respectava el camí històric entre Banyeres del Penedès i la Riera de Marmellar. Els grups opositors van reclamar la paralització del projecte fins com a mínim l'aprovació del *Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona* i del *Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona*, ja que entenien que l'impacte paisatgístic no era assumible per a la comarca. Al desembre de 2009 es va emetre l'Informe d'avaluació ambiental que, entre altres qüestions, considerava que calia reduir l'impacte paisatgístic. L'any 2010 es va aprovar inicialment el projecte a través d'un Pla Director Urbanístic (PDU), el qual catalogava com a espais oberts amb un règim de protecció especial 125 ha a la vora del turó del Papiol i la riera de Marmellar. Tot i això, el mateix director general de CIMALSA, empresa pública encarregada de tirar endavant el projecte, va admetre que s'havia anteposat les necessitats a nivell nacional, estatal i europeu a les inquietuds locals (SCOT, 2015).

En relació al Parc Natural del Delta de l'Ebre, durant els anys 2003 i 2004 hi va haver un intens debat, social i polític, al voltant del risc que suposaria l'aplicació del

Pla Hidrològic Nacional, aprovat pel Govern espanyol el juliol de 2001 (SCOT, 2015). Tot i que de manera explícita la qüestió paisatgística no es plantejava com un element en el debat, sí que d'alguna manera en formava part, donat que per a les Terres de l'Ebre, i per al conjunt català, el Delta de l'Ebre representa un paisatge amb un alt valor (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b).

Finalment, el projecte urbanístic del Pla de Rocacorba (al municipi de Querol), va generar un debat al voltant del paisatge a causa de la dimensió del projecte, i l'oposició de diversos col·lectius i grups polítics. El pla parcial, aprovat inicialment el 2004, preveia la urbanització de 23 hectàrees (i la construcció d'uns mil habitatges unifamiliars i plurifamiliars) ja classificades com a urbanitzables, tant en les Normes subsidiàries dels anys setanta com en el POUM aprovat el mateix 2004. Alguns veïns i veïnes del municipi, l'oposició municipal i el Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp (GEPEC), hi van mostrar la seva oposició i es van unir en la plataforma *Salvem Querol!* L'ajuntament defensava aquest complex de segones residències amb l'argument, entre altres, de consolidar la vocació turística del municipi amb l'arribada de nova població que podria gaudir d'una destinació de muntanya amb paisatges ben preservats i històricament atractius (SCOT, 2015). El 2006, el Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya va fer pública la proposta definitiva per a la Xarxa Natura 2000, que protegia tot l'espai del pla parcial. Aquest fet va implicar la paralització definitiva d'aquest projecte d'urbanització.

3.4. RECAPITULACIÓ

A partir del buidatge de *l'Anuari Territorial de Catalunya* en aquells temes referents a les comarques meridionals entre els anys 2003 i 2012, en el present capítol s'han pogut destriar els conflictes territorials on el paisatge apareix com a element de reivindicació. Abans, com s'ha dit, s'ha fet el buidatge i anàlisi sintètic del conjunt de conflictes territorials presents en aquest àmbit d'estudi, que com s'ha vist, es concentren especialment a l'entorn de Reus i Tarragona, i del litoral del Camp. Això és així perquè es tracta d'uns entorns altament dinàmics, especialment en els darrers

Anàlisi del paisatge i els conflictes territorials a les comarques meridionals de Catalunya

quinze anys sobretot pels creixements urbanístics i la construcció d'infraestructures de comunicació. D'aquesta manera, els tipus de conflictes territorials amb major presència a l'àmbit d'estudi han estat els relacionats amb l'urbanisme (43 del total de 148 temes que l'*Anuari territorial* recull per a l'àmbit d'estudi entre 2003 i 2012). Els subtemes més tractats han estat els relacionats amb els creixements residencials i la producció i transport d'energia, amb 19 casos cadascun. L'aparició dels sistemes de producció i transport d'energia quan s'analitzen els subtemes, posa de relleu el paper que tenen les comarques meridionals en el sistema de producció elèctrica del país, que com és veurà en el següent capítol és molt rellevant.

De tota manera, s'ha posat de relleu que els conflictes territorials a les comarques meridionals amb més persistència temporal han estat els relacionats amb la gestió ambiental i les infraestructures de transport. Per subtemes, altre cop s'ha pogut posar en evidència que els conflictes territorials amb major persistència han estat els relacionats amb la producció i transport d'energia, i les infraestructures viàries. Això ha estat així a causa de la proliferació els darrers quinze anys de nombrosos projectes de producció d'energia elèctrica, especialment centrals eòliques i centrals tèrmiques, així com també de diversos projectes de construcció de grans infraestructures viàries, especialment autovies.

Un cop analitzats el conjunt de conflictes territorials a les comarques meridionals, l'anàlisi s'ha centrat en aquells conflictes on el paisatge hi ha aparegut com a element de reivindicació. Així s'ha pogut fer evident que dels 148 conflictes territorials a les comarques meridionals, en 48 hi apareixien referències al paisatge (un 32,4% del total). Els principals tipus de conflictes amb vinculació paisatgística han estat els relacionats amb la legislació, plans i documents (14 casos) i la gestió ambiental (11 casos). Entrant en els subtemes, que permeten una millor aproximació als casos concrets objecte de conflicte, s'ha pogut constatar que la majoria de conflictes paisatgístics estaven relacionats amb la producció i transport d'energia, especialment la tramitació i construcció de centrals eòliques, amb nou casos que a més han tingut una persistència temporal important en la majoria dels casos. Així és que, dels divuit principals conflictes paisatgístics presents a les comarques meridionals, set estaven relacionats amb la tramitació o construcció de centrals

eòliques.

El present capítol, doncs, ha servit per poder centrar l'objecte d'anàlisi principal de la present tesi doctoral: el conflicte existent entre el paisatge i l'energia eòlica a les comarques meridionals. D'aquesta manera, s'ha dedicat un punt (3.3.3.1) a fer una anàlisi preliminar d'aquesta qüestió, i que serà tractada de manera específica en el proper capítol 4. No s'ha entrat, doncs, en l'anàlisi dels agents que hi han intervingut, ni les dinàmiques pròpies d'aquests conflictes, qüestió que es deixa per al proper capítol.

4. ANÀLISI DEL CONFLICTE ENTRE EL PAISATGE I L'ENERGIA EÒLICA

Tal i com s'ha vist en l'anterior subapartat 3.4.3. (Anàlisi dels conflictes paisatgístics a les comarques meridionals de Catalunya), segons l'*Anuari Territorial de Catalunya* els casos de les centrals eòliques són els conflictes territorials de les comarques meridionals on el paisatge hi apareix d'una manera més evident, amb un total de 7 casos (Figura 42):

- Centrals eòliques a la Terra Alta
- Centrals eòliques a les Serres del Tallat i de Vilobí
- Centrals eòliques al Priorat. Acord comarcal
- Central eòlica marítima del Delta de l'Ebre
- Central eòlica del port de Tarragona
- Central eòlica marina de l'Ametlla de Mar. Projecte Zèfir
- Centrals eòliques. Zones de Desenvolupament Prioritari

El fet que els casos de projectes de centrals eòliques siguin on més hi aparegut el conflicte paisatgístic, fa que esdevinguin el nucli central de la present tesi doctoral. Aquest tipus de conflicte no ha de resultar estrany, malgrat a priori una àmplia majoria de la societat catalana identifiqui el conjunt de les energies renovables, també l'eòlica, com a positives en molts aspectes.

Per tal d'analitzar amb major profunditat aquest conflicte entre energia eòlica i paisatge, en el present apartat primer s'analitzarà el context normatiu i de planejament territorial que ha acompanyat el desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya, i la consideració que hi ha tingut el paisatge.

En un segon subapartat s'analitzaran els casos concrets on el conflicte entre energia eòlica i paisatge han estat més intensos i rellevants, per aprofundir en el coneixement d'aquest conflicte. Per concretar-ho, s'agafaran com a casos pràctics les comarques de la Terra Alta i el Priorat que, com es veurà, partint d'una situació similar han acabat gestionant el conflicte de diversa manera, amb clares diferències en el paisatge resultant.

4.1. EL PAISATGE EN EL DESPLEGAMENT DE L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA

En aquest subapartat es realitza una anàlisi del marc normatiu i el marc planificador, així com de les diverses modalitats d'implantació, de l'energia eòlica a Catalunya. Així, especialment en el cas del marc planificador, es fa una anàlisi dels diferents instruments, legislatius i planificadors, que han guiat el desplegament eòlic al llarg dels anys.

Per altra banda, es fa un repàs de l'estat actual de desplegament de l'energia eòlica i de la seva distribució territorial. Igualment s'analitzen els diversos projectes eòlics que es troben autoritzats i en tramitació.

Finalment, el subapartat es tanca amb una anàlisi acurada de com es tracta el paisatge en els diversos instruments de planejament. En aquest sentit, s'analitzen els diversos plans i decrets sectorials de l'energia eòlica, els catàlegs de paisatge, els plans territorials parcials, i el planejament urbanístic.

4.1.1. MARC NORMATIU

D'acord amb l'article 133 de l'Estatut d'Autonomia, la Generalitat de Catalunya té atribuïda la competència compartida en matèria d'energia. Aquesta competència compartida inclou la regulació de les activitats de producció i l'atorgament de les autoritzacions de les instal·lacions ubicades al territori de Catalunya. Així mateix, inclou el foment i la gestió de les energies renovables i de l'eficiència energètica.

En relació amb les centrals eòliques, aquestes són instal·lacions de producció d'energia elèctrica en règim especial a partir de l'aprofitament de fonts renovables que, a nivell estatal, es troben regulades per la Llei 54/1997, de 27 de novembre, del sector elèctric i la resta de normativa de desenvolupament posterior.

Paral·lelament, d'acord amb l'article 144 de l'Estatut d'Autonomia, la Generalitat de Catalunya té atribuïda la competència compartida en matèria de medi ambient i espais naturals i d'acord amb l'article 149 del mateix Estatut, correspon a la Generalitat de Catalunya la competència exclusiva en matèria d'urbanisme i paisatge.

Així doncs, la legislació aplicable a les instal·lacions d'energia eòlica és, bàsicament, la següent:

4.1.1.1. Legislació estatal

- Llei 54/1997, de 27 de novembre, del sector elèctric, modificada per la Llei 17/2007, de 4 de juliol. És la llei que liberalitza la producció d'electricitat.
- Reial Decret 1955/2000, d'1 de desembre, sobre procediments d'autorització de les instal·lacions de producció, transport i distribució d'energia elèctrica. Estipula que les centrals eòliques de menys de 50MW de potència seran considerats de règim especial, i per tant tindran dret a rebre primes. Les centrals eòliques de més de 50MW seran considerats de règim ordinari, i per tant, no podran optar a primes.
- Reial Decret 661/2007, de 25 de maig, pel qual es regula l'activitat de producció d'energia elèctrica en règim especial. Aquesta normativa intenta ordenar les retribucions que reben les energies renovables.
- Reial Decret Legislatiu 1/2008, d'11 de gener, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'avaluació d'impacte ambiental de projectes. A partir d'aquesta norma, les centrals eòliques de més de 50 aerogeneradors, o que es situïn a menys de 2 quilòmetres d'un altre parc eòlic, hauran de sotmetre's al procés d'avaluació d'impacte ambiental.
- Reial Decret-lei 6/2009, de 30 d'abril, pel qual s'adopten determinades mesures en el sector energètic i s'aprova el bo social. Introdueix la figura del Registre de Pre-assignació on obligatòriament s'han d'inscriure tots els projectes eòlics que volguessin optar a prima.
- Reial Decret 1565/2010, de 19 de novembre, pel qual es regulen i modifiquen determinats aspectes relatius a l'activitat de producció d'energia elèctrica en règim especial. Modifica els règims retributius de les centrals eòliques.
- Reial Decret 1614/2010, de 7 de desembre, pel qual es regulen i modifiquen determinats aspectes relatius a l'activitat de producció d'energia elèctrica a partir

de tecnologies solar termoelèctrica i eòlica. Modifica els règims retributius de les centrals eòliques.

- Reial Decret 1699/2011, de 18 de novembre, per el que es regula la connexió a xarxa d'instal·lacions de producció d'energia elèctrica de petita potència. Obre les portes a la instal·lació de microeòlica, fins a 100kv, preferentment en entorns urbans. Actualment no aplicable per estar a l'espera de l'aprovació del reglament que ha d'especificar les condicions de connexió a xarxa.
- Reial Decret-lei 1/2012, de 27 de gener, pel qual es procedeix a la suspensió dels procediments de preassignació de retribució i a la supressió dels incentius econòmics per a noves instal·lacions de producció d'energia elèctrica a partir de cogeneració, fonts d'energia renovables i residus.
- Reial Decret-lei 2/2013, d'1 de febrer, de mesures urgents en el sistema elèctric i en el sector financer. Modifica a la baixa els règims retributius de les energies renovables.

4.1.1.2. Legislació catalana

- Decret 114/1988, de 7 d'abril, d'avaluació d'impacte ambiental. Especificava que haurien de passar aquest tràmit totes les obres i instal·lacions que poguessin perjudicar notòriament els valors preservats en els espais naturals protegits.
- Llei 3/1998, de 27 de febrer, de la intervenció integral de l'Administració ambiental i la corresponent normativa de desplegament (Decret 136/1999 pel qual s'aprova el Reglament general de desplegament de la Llei 3/1998, modificat pel Decret 143/2003). Inclou les centrals eòliques entre les activitats sotmeses al règim de llicència ambiental i que requereixen informe preceptiu emès per l'òrgan ambiental competent de l'Administració de la Generalitat de Catalunya.
- Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya. Es la norma que estableix la zonificació per a la implantació eòlica a Catalunya. Es va elaborar un mapa on es distingien tres zones: zones d'exclusió, zones d'implantació condicionada, zones sense cap restricció. El Decret es va

aprovar com a Pla Territorial Sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya. El Decret i el Pla han estat derogats, excepte el mapa que continua vigent (Figura 45), pel Decret 147/2009.

- Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística. S'especifica que les centrals eòliques, preceptivament han de passar pel tràmit d'estudi i informe d'impacte i integració paisatgística.
- Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de centrals eòliques i instal·lacions fotovoltaïques a Catalunya. Estableix les bases per a la definició futura de les Zones de Desenvolupament Prioritari on s'haurà de desenvolupar l'energia eòlica a partir de centrals eòliques. Fora d'aquestes zones, i respectant l'establert en el mapa de zonificació eòlica, només es podran construir centrals eòliques d'un màxim de 5 aerogeneradors i 10MW de potència.
- Decret Legislatiu 1/2010, de 3 d'agost, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme. Es declaren les centrals eòliques d'interès públic i es considera que poden instal·lar-se en sòl no urbanitzable, sempre hi quan l'àmbit d'actuació no estigui sotmès a un règim especial de protecció amb el qual siguin incompatibles, per raó dels seus valors, per l'existència de riscos o pel fet d'estar subjecte a limitacions o a servituds per a la protecció del domini públic.
- Acord GOV/120/2012, de 20 de novembre, d'aprovació del Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de parcs eòlics. Aprova sis zones de desenvolupament prioritari, delimitades territorialment.

Segons la legislació vigent a Catalunya es poden distingir tres modalitats d'implantació de l'energia eòlica: les centrals eòliques, les petites instal·lacions eòliques (o miniparcs), i la microeòlica:

Les centrals eòliques:

Segons l'article 3 del *Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual*

es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de parcs eòlics i instal·lacions fotovoltaïques a Catalunya, per central eòlica s'entén aquella “instal·lació de producció d'electricitat a partir de l'energia eòlica, constituïda per més de 5 aerogeneradors o una potència total superior a 10 MW.”

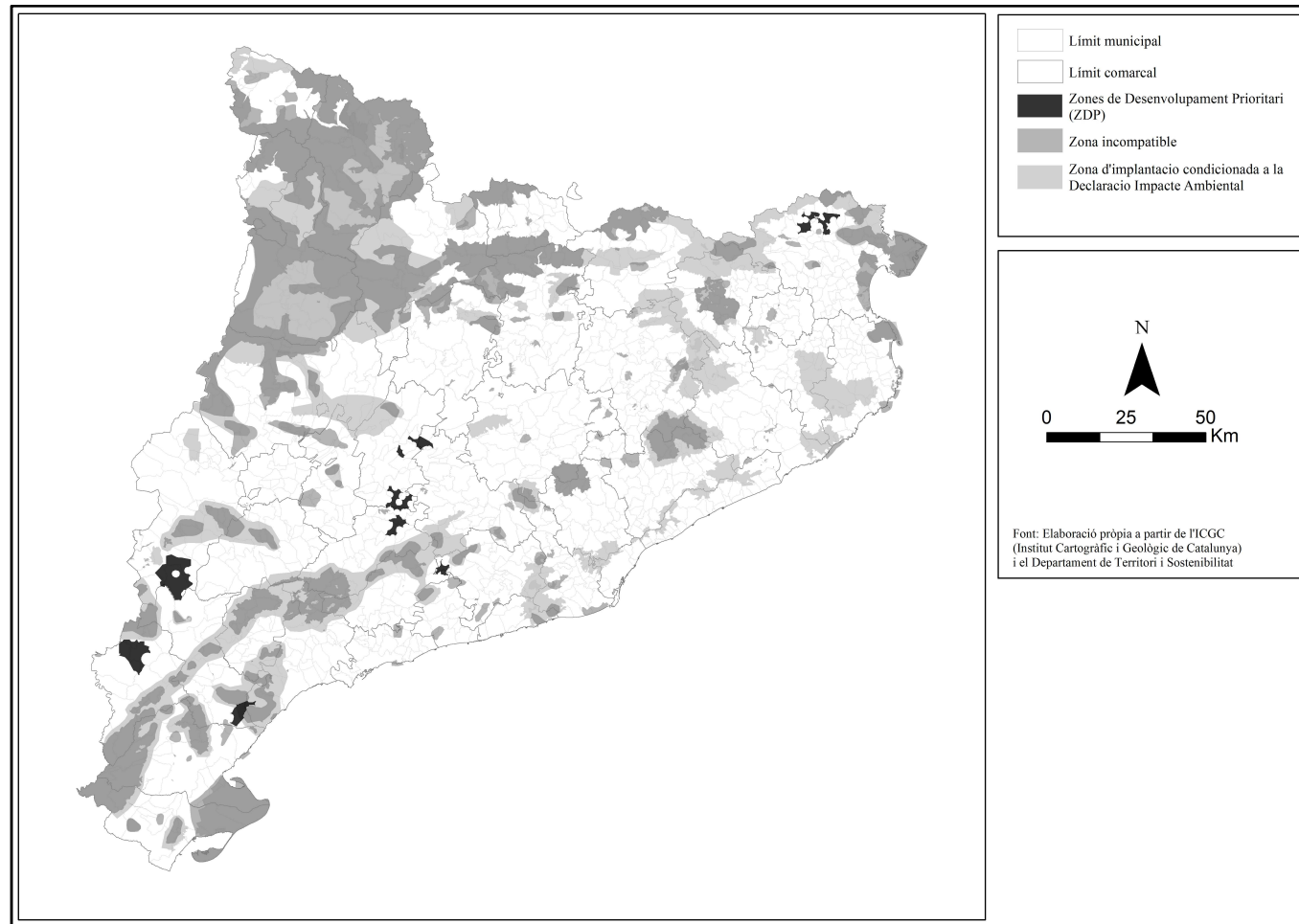
Les petites instal·lacions eòliques:

Segons l'article 6 del mateix decret esmentat, per petita instal·lació eòlica s'entenen tots aquells “projectes d'aprofitament de l'energia eòlica que com a màxim estiguin constituïts per 5 aerogeneradors i una potència màxima de 10 MW i es situïn a una distància mínima de 2 quilòmetres d'un altre parc eòlic”.

Minieòlica/Microeòlica:

Tècnica i legislativament l'energia mini o microeòlica es refereix a l'aprofitament dels recursos eòlics mitjançant la utilització d'aerogeneradors de potència inferior als 100 kW. Des del punt de vista legislatiu, l'energia mini o microeòlica es troba regulada pel Reial Decret 1699/2011, de 18 de novembre, pel que es regula la connexió a xarxa d'instal·lacions de producció d'energia elèctrica de petita potència.

FIGURA 45. ZONIFICACIÓ D'IMPLANTACIÓ EÒLICA VIGENT A CATALUNYA. 2014.

4.1.2. MARC PLANIFICADOR DE L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA

A partir de la legislació vigent en cada moment i fent ús de les seves competències, els diversos governs de la Generalitat de Catalunya han anat aprovant successivament una sèrie de plans per al desplegament de l'energia eòlica.

Així, a principis de la dècada de 1990 s'aprovà el Pla de Parcs eòlics de Catalunya (1991-1995), i posteriorment, el Pla Director de Parcs Eòlics de Catalunya (1997-2010). Els objectius d'aquests plans eren fer una anàlisi per implantar l'energia eòlica a Catalunya definint els criteris de prioritització dels projectes de centrals eòliques per impulsar el desenvolupament de l'energia eòlica (DMAiH, 2002). El pla aprovat el 1998, més complet, identificava 75 emplaçaments tècnicament susceptibles d'aprofitament eòlic, capaços d'albergar 1.329 MW de potència elèctrica instal·lada. El 69% d'aquesta potència elèctrica s'hauria de localitzar, segons les estimacions del Pla, en espais naturals inclosos en el Pla d'espais d'interès natural (PEIN) (DMAiH, 2002).

De fet, el resultat d'aquests plans no va ser gaire reeixit, doncs durant la dècada de 1990 només es van instal·lar quatre centrals eòliques a Catalunya: dos projectes experimentals, un el 1991, amb 6 aerogeneradors i una potència de 0,6 MW a Roses (Alt Empordà), i altre el 1994, amb 27 aerogeneradors i una potència de 4,05 MW a Tortosa (Baix Ebre), i dos projectes més, comercials, el de Trucafort, a cavall de les comarques del Priorat i el Baix Camp, construït el 1998 amb 91 aerogeneradors i una potència de 30,08 MW, i el de Colladetes, al Perelló (Baix Ebre), construït entre 1998 i 1999 amb 54 aerogeneradors i 35,7 MW. Sota aquesta legislació i planificació, i ja a partir de l'any 2000, es van instal·lar dos centrals eòliques més, Les Calobres, a El Perelló, l'any 2001 amb 12,75MW i 17 aerogeneradors, i Mas de la Potra, a Duesaigües (Baix Camp), l'any 2002 amb 2,6MW i 2 aerogeneradors.

El creixent nombre de propostes d'instal·lació de centrals eòliques que anaven apareixent, va portar l'any 2002 a la Generalitat de Catalunya a aprovar el Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya. D'acord amb l'article 6 d'aquell decret, s'aprovà també el Mapa d'implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya, amb naturalesa de Pla territorial sectorial

de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya, en haver-se tramitat d'acord amb el que disposen l'article 17 i següents de la Llei 23/1983, de 21 de novembre, de política territorial.

Aquest pla va fer una previsió del nombre d'instal·lacions de producció d'energia elèctrica d'origen eòlic que serien necessàries per assolir al 2012 l'objectiu de produir el 12% de l'energia elèctrica amb fonts renovables. Tot i que el pla no ho especificava directament, si que feia seu l'objectiu del Pla de l'energia a Catalunya en l'horitzó del 2010 (aprovat el mateix 2002) d'assolir d'entre 1.000 i 1.500 MW de potència instal·lada. D'altra banda, va classificar el territori català en tres zones diferents en funció de la capacitat d'assumir la instal·lació de centrals eòliques, segons les estimacions del potencial eòlic i dels seus valors naturals, culturals i paisatgístics. Les zones incompatibles (zones vermelles) indicaven aquells territoris on no es podien instal·lar centrals eòliques (només s'hi permetien fer els vials d'accés i les línies d'evacuació d'electricitat), les zones d'implantació condicionada (zones grogues) permetien la instal·lació de centrals eòliques amb avaluació d'impacte ambiental positiva, i, finalment, les zones compatibles (zones blanques) permetien la instal·lació de centrals eòliques sense cap tipus de restricció. Els projectes presentats com a màxim eren de 50MW de potència (uns 25 aerogeneradors), ja que d'aquesta manera els promotors podien optar a prima segons l'establert en el Reial Decret 1955/2000. Tot i amb això, en zones compatibles també s'hi podrien instal·lar projectes de centrals eòliques en règim ordinari, això és, de més 50MW de potència.

Es sota aquest pla territorial que s'estableixen la pràctica totalitat de les centrals eòliques que al 2013 estan instal·lades a Catalunya.

Tot i que el Decret 174/2002 va quedar derogat amb l'aprovació del *Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de parcs eòlics i instal·lacions fotovoltaiques a Catalunya*, el mapa d'implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya segueix vigent.

Sota la vigència d'aquest decret a Catalunya es van instal·lar un total de 38 centrals eòliques, amb una potència instal·lada de 1.185,44MW i 621 aerogeneradors.

Com s'ha dit, el 2009 es va aprovar el Decret 147/2009, que establia la determinació de les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP) de l'energia eòlica, que es van concretar territorialment a posteriori, així com l'establiment dels processos d'adjudicació i autorització administrativa per a la instal·lació de les centrals eòliques. Fora de les ZDP, i en les zones permeses pel Mapa d'implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya, el Decret permet presentar projectes de *Petites instal·lacions eòliques* (article 6), d'un màxim de 5 aerogeneradors i una potència màxima de 10MW i es situïn a una distància mínima de 2 quilòmetres d'un altre parc eòlic.

Amb l'Acord GOV/108/2010, d'1 de juny, es va aprovar la determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de parcs eòlics. Posteriorment, el 9 de juny, el Govern va obrir la convocatòria de concurs públic per a l'adjudicació d'autorització d'instal·lació de centrals eòliques a les ZDP. El 22 d'octubre de 2010 el govern va resoldre el concurs i va aprovar les adjudicacions de cadascuna de les ZDP (Figura 46).

FIGURA 46. ZONES DE DESENVOLUPAMENT PRIORITARI APROVADES L’ANY 2010

ZDP	Termes municipals	Comarques	MW	Adjudicatàries
I	Agullana, Capmany, Cantallops, Darnius, Espolla, La Jonquera,Masarac, Sant Climent Sescebes	Alt Empordà	180	Gas Natural Fenosa Renovables, Alstom Wind
II	Conesa, Les Piles, Llorac, Montoliu de Segarra, Santa Coloma de Queralt, Sarra, Savallà del Comtat, Ribera d’Ondara, Rocafort de Queralt, Talavera	Segarra i Conca de Barberà	186	Gas Natural Fenosa Renovables, Alstom Wind
III	Aiguamúrcia, Pontons	Alt Penedès i Alt Camp	33	Fersa, Aventura
V	Tivissa, Vandellòs i l’Hospitalet de l’Infant	Ribera d’Ebre i Baix Camp	120	Fersa, Aventura
VI	Almatret, Llardecans, Maials, Riba-roja d'Ebre, Seròs	Segrià i Ribera d'Ebre	60	Comsa-Emte, Gamesa
VII	Batea, Gandesa, La Pobla de Massaluca, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	90	Gas Natural Fenosa Renovables, Alstom Wind
VIII	Calonge de Segarra, Castellfollit de Riubregós, Estaràs, Ivorra, Pujalt, Sant Ramon	Anoia i Segarra	100	FCC Energia
Total	37	10	769	7

Font: elaboració pròpia a partir de l’Acord GOV/108/2010

La ZDP IV, prevista inicialment entre les comarques del Priorat i el Baix Camp, no es va incloure finalment en l'Acord ni va ser objecte de concurs públic.

Amb l'*Acord GOV/120/2012*, de 20 de novembre, es va aprovar el Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de parcs eòlics i l'informe de sostenibilitat ambiental del Pla, amb el qual el govern de la Generalitat de Catalunya dóna compliment a l'article 23 de la Llei 6/2009, de 28 d'abril, d'avaluació ambiental de plans i programes. Aquest nou Acord va aprovar finalment sis de les ZDP aprovades en l'*Acord GOV/108/2010*, totes excepte la ZDP I a l'Alt Empordà, de la que diu haurà de ser objecte, en el seu moment, d'una resolució ambiental individualitzada amb la presentació prèvia d'una memòria ambiental específica. Així doncs, a través de les ZDP es preveuen instal·lar un total de 589MW.

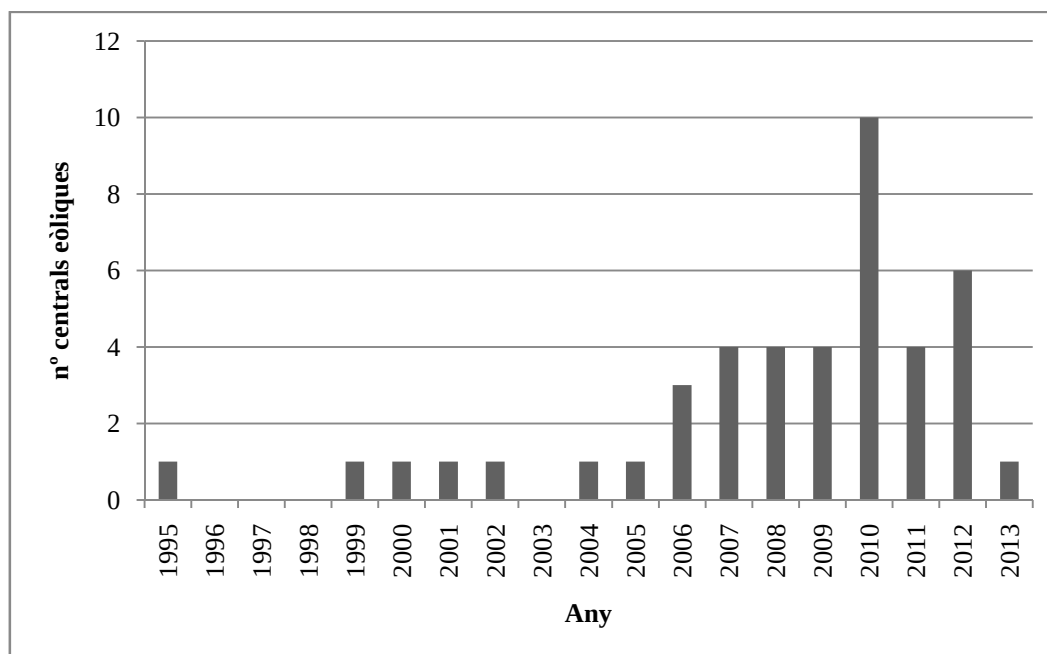
En el nou *Pla de l'Energia i Canvi Climàtic de Catalunya 2012-2020*, que preveu arribar fins a 5.153,6 MW de potència eòlica instal·lada l'any 2020, es preveu la realització d'un nou pla territorial de l'energia eòlica (Generalitat de Catalunya, 2012).

4.1.3. ESTAT ACTUAL DE L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA

Catalunya va ser pionera a l'Estat espanyol en el desenvolupament de l'energia eòlica amb les primeres mesures eòliques el 1978, la instal·lació del primer aerogenerador experimental (15 kV) el 1983, i la construcció del primer parc eòlic de l'Estat a Garriguella (Alt Empordà, Girona), amb cinc aerogeneradors de 25 kW cadascun, el 1984. Però com s'ha dit anteriorment, no va ser fins el 1999 que es posà en marxa el primer parc eòlic comercial (Saladié, 2011c).

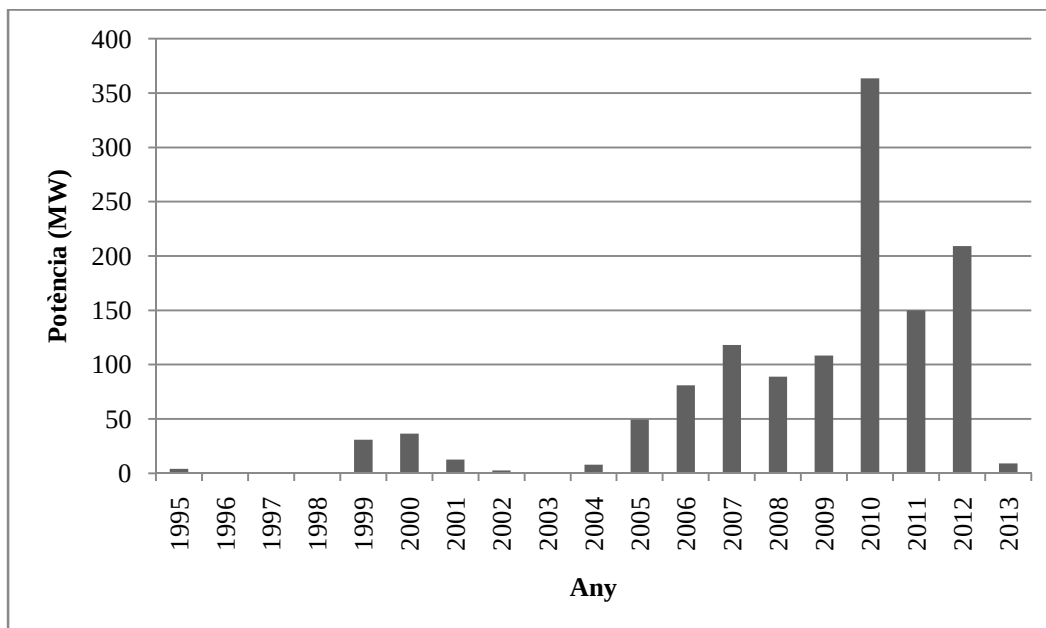
Així doncs, és durant els darrers 10-15 anys, i especialment entre els anys 2006 i 2012, que s'instal·len la majoria de centrals eòliques a Catalunya (Figura 47, Figura 48, i Figura 49). Des de la primera meitat de l'any 2013 que no s'ha instal·lat cap central eòlica més.

FIGURA 47. NOMBRE DE CENTRALS EÒLIQUES A CATALUNYA SEGONS ANY DE POSADA EN FUNCIONAMENT. 1995-2013.

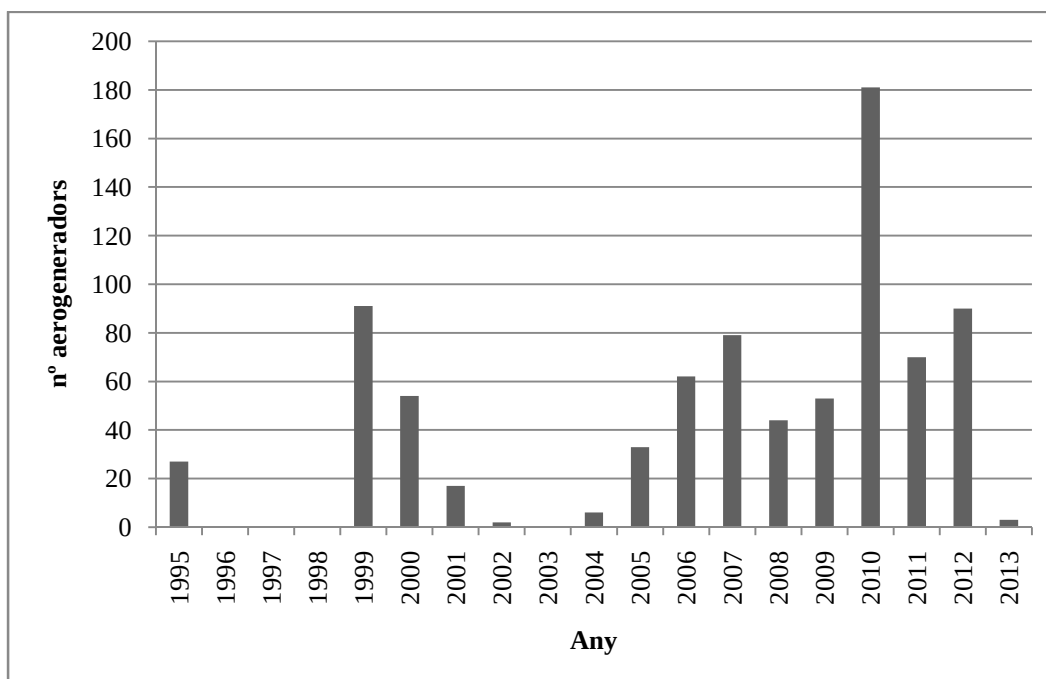
Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eolicat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 48. POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA A CATALUNYA SEGONS ANY DE POSADA EN FUNCIONAMENT. 1995-2013.

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 49. NOMBRE D'AEROGENERADORS A CATALUNYA SEGONS ANY DE POSADA EN FUNCIONAMENT. 1995-2013.

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

Segons les fonts d'informació disponibles, actualment a Catalunya hi ha un total de 43 centrals eòliques en funcionament⁵⁰, amb una potència elèctrica instal·lada de 1.272,32MW i 812 aerogeneradors. Les centrals eòliques estan repartides en un total de 43 municipis i 11 comarques (Figura 50 i Figura 51).

Segons les darreres dades disponibles (REE, 2015), les centrals eòliques instal·lades a Catalunya representaven a 31 de desembre de 2014 el 9,7% del total de la potència elèctrica instal·lada a Catalunya. Durant l'any 2014 les centrals eòliques van produir un total de 2.867GWh, que representà un 6,2% del total d'electricitat produïda a Catalunya.

Segons dades del Departament de Territori i Sostenibilitat (DTES, 2015), a finals de 2014 a Catalunya hi havia un total de 21 projectes de centrals eòliques autoritzades, que representaven 519,4MW de potència elèctrica (Figura 56). Segons la mateixa font, hi havia també 139 projectes de centrals eòliques en diversos estats de tramitació, que representaven 1.991,8MW de potència elèctrica (Figura 57). Tots aquests projectes van ser tramitats d'acord al Decret 174/2002. A aquests projectes també cal afegir-hi els inclosos a les ZDP que sumen un total de 589MW de potència elèctrica.

Una de les característiques del procés d'implantació de centrals eòliques a Catalunya n'és la seva concentració territorial (Figura 52, Figura 53, Figura 54, i Figura 55). Així, a finals de 2014, als municipis de les Terres de l'Ebre (especialment a la Terra Alta i al Baix Ebre), s'hi concentraven 18 centrals eòliques amb 742,05MW de potència elèctrica (40,6%) i 334 aerogeneradors (41,1%); als municipis de les Terres Lleida hi havia 10 centrals eòliques amb 371,6MW de potència elèctrica (29,2%) i 188 aerogeneradors (23,2%); al municipis del Camp de Tarragona (especialment a la Conca de Barberà) s'hi concentraven 10 centrals eòliques amb 181,4MW de potència elèctrica (14,3%) i 171 aerogeneradors (21,1%); i a les Comarques Centrals (i exclusivament a la comarca de l'Anoia) hi havia 6 centrals eòliques amb 202,7MW de potència elèctrica (15,9%) i 119 aerogeneradors (14,7%). Per la seva banda, als àmbits territorials de l'Alt Pirineu i Aran, Comarques Gironines i Regió

⁵⁰Eoliccat i Generalitat de Catalunya

Metropolitana de Barcelona no hi havia cap parc eòlic instal·lat.

FIGURA 50. CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA. 31 DESEMBRE 2014.

	Central eòlica	Municipi	Comarca	Any	MW	Aers.
1	Almatret	Almatret	Segrià	2010	49,4	25
2	Alta Anoia	Pujalt, Veciana, Prats de Rei, Calonge de S.	Anoia	2010	28	15
3	Baix Ebre	Tortosa	Baix Ebre	1995	4,05	27
4	Barbers	Ascó	Ribera d'Ebre	2012	30	12
5	Coll de la Garganta	La Torre de l'Espanyol, El Molar	Ribera d'Ebre	2011	21,71	13
6	Coll del Moro	Bot, Batea, Gadesa, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	2012	48	20
7	Coll del Panissot	Almatret	Segrià	2012	9	5
8	Collet dels Feixos	Duesaigües	Baix Camp	2004	7,92	6
9	Conesa I	Conesa	Conca de Barberà	2009	30	15
10	Conesa II	Conesa	Conca de Barberà	2011	32	16
11	Corbera	Corbera d'Ebre	Terra Alta	2010	49,2	22
12	Ecovent	Tortosa	Baix Ebre	2006	48,1	37
13	El Motarro	Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant	Baix Camp	2007	2,64	2
14	Escambrons	Almatret	Segrià	2012	48	16
15	Fatarella	La Fatarella	Terra Alta	2011	48,3	21
16	La Collada	El Perelló	Baix Ebre	2008	3	1
17	Les Calobres	El Perelló	Baix Ebre	2001	12,75	17
18	Les Colladetes	El Perelló	Baix Ebre	2000	36,63	54
19	Les Comes	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	2006	3	2
20	Les Forques	Forés, Passanant i Belltall	Conca de Barberà	2008	30	15
21	Les Forques II	Passanant i Belltall	Conca de Barberà	2008	12	6
22	Les Rotes	Bellagurada, La Granadella	Les Garrigues	2012	44	22
23	Mas de la Potra	Pradell de la Teixeta, Duesaigües	Baix Camp	2002	2,6	2
24	Monclúes	La Granadella	Les Garrigues	2012	30	15
25	Montargull	Talavera, Llorac	Segarra, C. de Barberà	2008	44	22
26	Mudefer	Caseres	Terra Alta	2010	45	25
27	Mudefer II	Caseres, Bot	Terra Alta	2009	12,6	7
28	Pujalt	Pujalt, Veciana, Prats de Rei	Anoia	2010	42	21
29	Sant Antoni	La Granadella	Les Garrigues	2010	48,2	20
30	Savallà	Savallà del Comptat, Conesa	Conca de Barberà	2010	20	10
31	Serra de Rubió	Rubió, Castellfollit del Boix	Anoia	2005	49,5	33
32	Serra de Rubió II	Rubió	Anoia	2007	25,5	17
33	Serra de Vilobí	Fulleda, Tàrrés	Garrigues	2007	40,5	27
34	Serra de Vilobí II	Tàrrés	Garrigues	2013	9	3
35	Serra del Tallat	Vallbona de les Monges, Passanant i Belltall	Urgell, C. de Barberà	2007	49,5	33
36	Serra Voltorera	Cabra del Camp	Alt Camp	2009	16	10
37	Torre Madrina	Batea, Gadesa, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	2011	48	20
38	Tortosa	Tortosa	Baix Ebre	2006	29,9	23
39	Trucafort	Pradell T., Torre F., Colldejou, L'Argentera	Priorat, Baix Camp	1999	30,85	91
40	Turó del Magre	Pujalt, Veciana, Argençola, Sant Guim de F.	Anoia	2010	28	15
41	Veciana	Veciana	Anoia	2010	29,67	18
42	Vilalba	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	2009	49,8	21
43	Vilalba dels Arcs	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	2010	24	10
	Total	43	11		1272,32	812

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 51. LOCALITZACIÓ DE LES CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT. 2014.

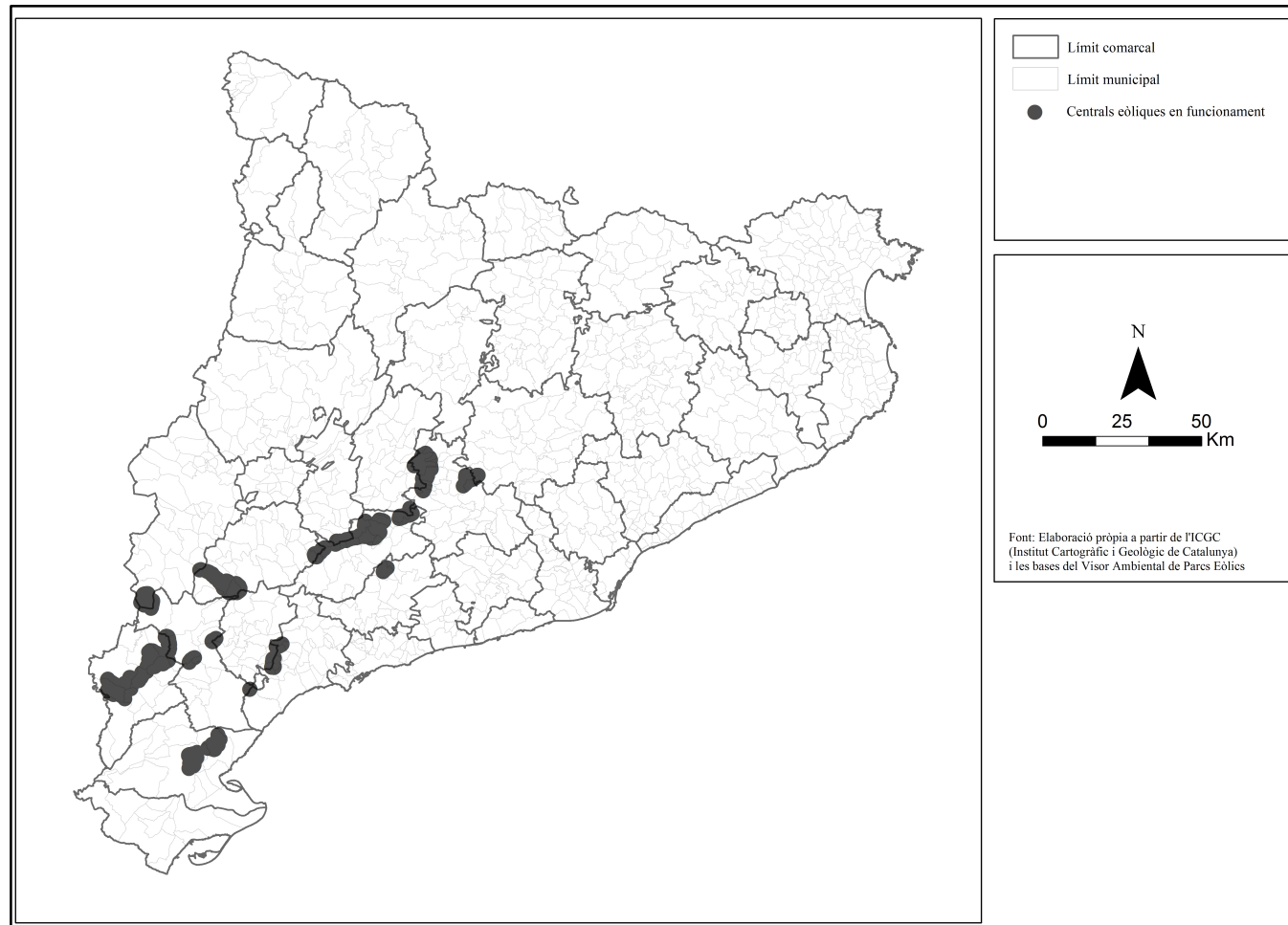
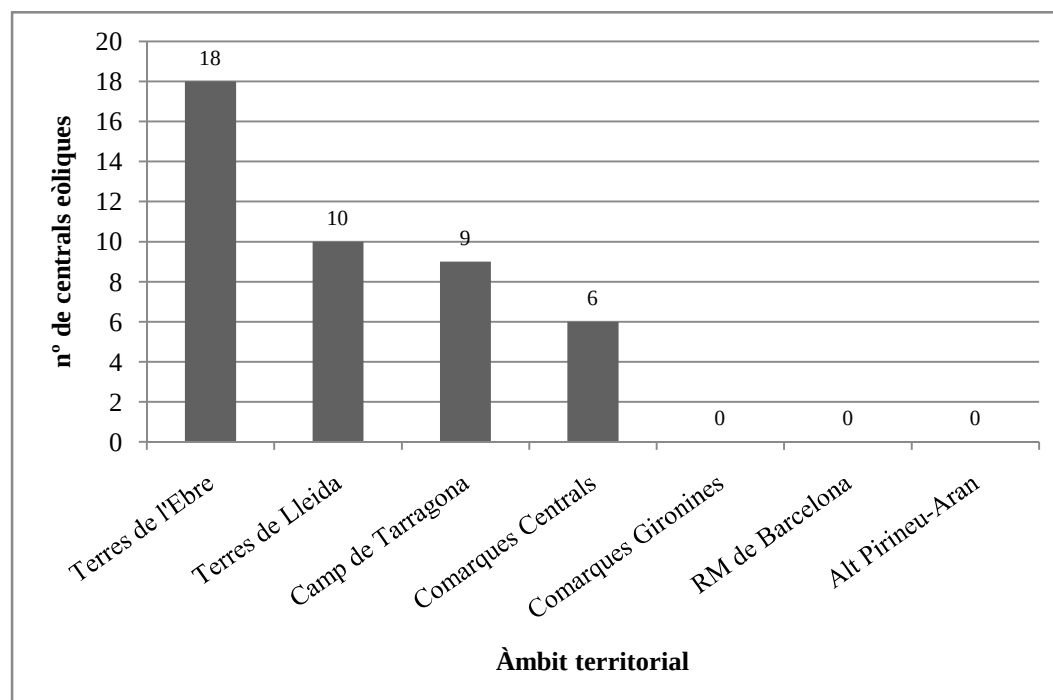

FIGURA 52. CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. NOMBRE, POTÈNCIA I AEROGENERADORS. 2013

Regió	Projectes	MW	%	Aer.	%
Terres de l'Ebre	18	516,7	40,6	334	41,1
Terres de Lleida	10	371,6	29,2	188	23,2
Camp de Tarragona	9	181,4	14,3	171	21,1
Comarques Centrals	6	202,7	15,9	119	14,7
Comarques Gironines	0	0	0,0	0	0,0
Regió Metropolitana de Barcelona	0	0	0,0	0	0,0
Alt Pirineu-Aran	0	0	0,0	0	0,0
Total	43	1272,4	100	812	100

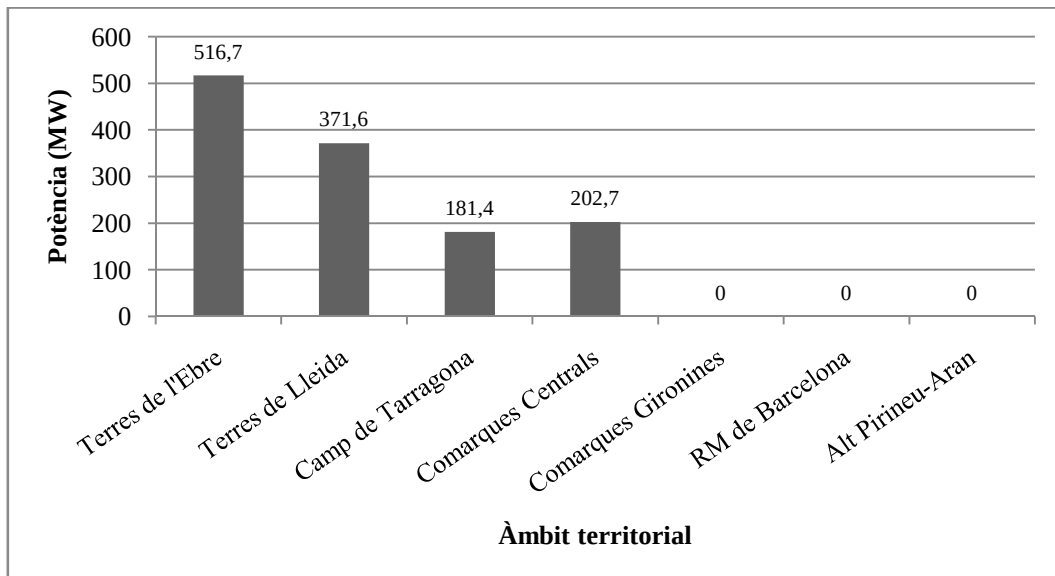
Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 53. CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. 31 DESEMBRE 2014.

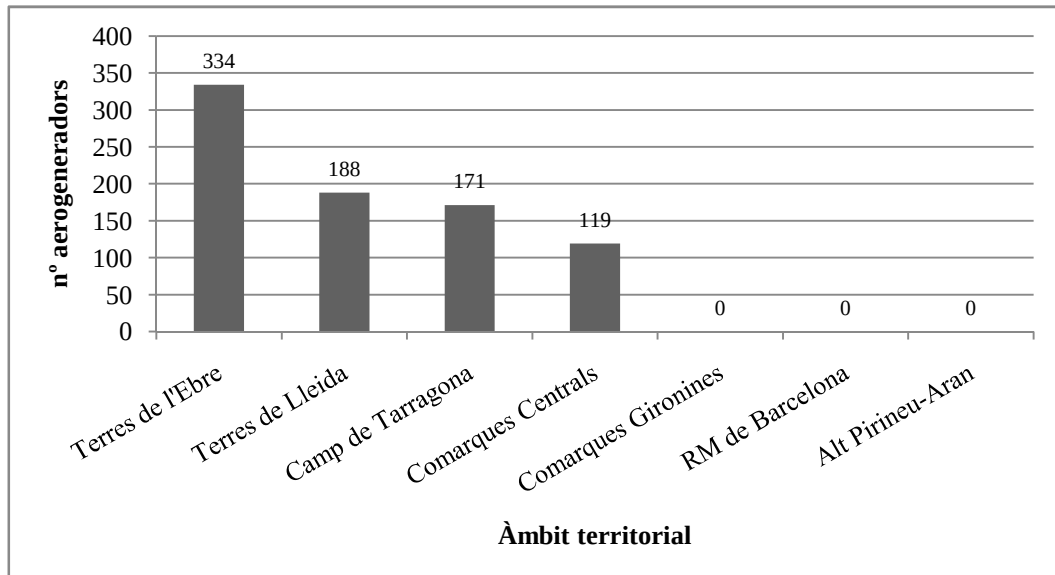
Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 54. POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. 31 DESEMBRE 2014.

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 55. NOMBRE D'AEROGENERADORS EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. 31 DESEMBRE 2014.

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

Aquesta dinàmica també es segueix tant pel que fa als projectes que es troben autoritzats (Figura 56) com els que estan en tràmit (Figura 57).

FIGURA 56. CENTRALS EÒLIQUES AUTORITZADES A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. NOMBRE I POTÈNCIA. 31 DESEMBRE 2014.

Regió	Projectes	MW	%
Terres de l'Ebre	6	148,4	28,6
Comarques Gironines	7	134,3	25,9
Comarques Centrals	4	105,74	20,4
Terres de Lleida	3	105,0	20,2
Camp de Tarragona	1	26	5,0
Regió Metropolitana de Barcelona	0	0	0,0
Alt Pirineu-Aran	0	0	0,0
Total	21	519,4	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 57. CENTRALS EÒLIQUES EN TRAMITACIÓ A CATALUNYA. PER ÀMBITS TERRITORIALS. NOMBRE I POTÈNCIA. 31 DESEMBRE 2014.

Regió	Projectes	MW	%
Terres de l'Ebre	34	541,8	27,2
Terres de Lleida	34	533,2	26,8
Camp de Tarragona	26	401,8	20,2
Comarques Centrals	27	286,2	14,4
Comarques Gironines	11	171,7	8,6
Regió Metropolitana de Barcelona	7	57,08	2,9
Alt Pirineu-Aran	0	0	0,0
Total	139	1991,8	100

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

4.1.4. TRACTAMENT DEL PAISATGE EN EL PLANEJAMENT EÒLIC

La consideració del paisatge en el procés d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya ha estat tractada, en major o menor profunditat, en el conjunt del planejament territorial. Així doncs, el propi planejament sectorial eòlic, els plans territorials parcials, els planejaments urbanístics, i les polítiques de paisatge, han considerat la dimensió paisatgística de les centrals eòliques, i, en major o menor mesura, n'han donat pautes per a la seva correcta integració.

A continuació s'analitzaran els diferents instruments del planejament que han incidit en el tractament paisatgístic de les centrals eòliques.

4.1.4.1. Planejament sectorial de l'energia eòlica i paisatge

Com s'ha dit anteriorment, la planificació eòlica a Catalunya es remunta a la dècada de 1990 amb l'aprovació del Pla de Parcs eòlics de Catalunya (1991-1995), i posteriorment, el Pla Director de Parcs Eòlics de Catalunya (1997-2010). Tanmateix, cap d'aquests dos plans, més enllà d'una consideració retòrica del paisatge, concretava cap objectiu ni estratègia, com tampoc cap instrument específic, per a l'encaix de l'energia eòlica en el paisatge.

Igualment, el Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació de l'energia eòlica a Catalunya⁵¹, sota la vigència del qual s'han implantat la pràctica totalitat de les centrals eòliques existents fins a finals de 2014, no considerava el paisatge com un dels objectius a tenir en compte en el procés d'implantació de l'energia eòlica (pàg. 45 del Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya, PTSIAEE). En canvi, si que el paisatge estava considerat en les estratègies (pàg. 45 del PTSIAEE): “Evitar al màxim l'impacte dels parcs eòlics sobre el patrimoni natural, cultural i paisatgístic mitjançant la definició de criteris ambientals previs i coneguts de tothom, en especial dels promotors de parcs eòlics” (DMAiH, 2002).

També es considerava el paisatge en les prioritats d'actuació, concretament en els criteris ambientals (pàgs. 46-47 del PTSIAEE): “Integració paisatgística i conca visual: Es prioritzaran aquells parcs eòlics que, per les característiques orogràfiques del seu emplaçament, tinguin un menor impacte visual i paisatgístic.” També es podria considerar una qüestió paisatgística el criteri ambiental: “Impactes additius: Es valorarà l'efecte dels impactes deguts a l'acumulació d'infraestructures eòliques en determinades parts del territori sota el criteri d'evitar la massificació i garantir que la implantació de l'energia eòlica es formula dins la capacitat de càrrega del territori.”

⁵¹Aprobat com a Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya. (PTSIAEE)

En l'anàlisi que el pla fa sobre el context energètic i de gestió del patrimoni natural i cultural (pàg. 26), es considera que “Els parcs eòlics són instal·lacions força innòcues però de considerable impacte visual”, per bé que restringeix la consideració d'aquest impacte a l'entorn dels béns culturals d'interès nacional en les categories de monuments històrics, conjunts històrics, jardins històrics i llocs històrics de Catalunya. En canvi, el pla cita a continuació que la implantació de l'energia eòlica s'havia de definir en el context del conveni europeu del paisatge.

En la definició dels estàndards i normes de distribució territorial (pàg. 38-44 del PTSIAEE), que van culminar amb l'establiment d'una zonificació del territori en tres grans categories (Zona incompatible, Zona d'implantació condicionada a la declaració d'impacte ambiental, i Zona compatible), es van prendre en consideració les següents variables: el potencial eòlic; l'estatus legal i funció ecològica dels hàbitats; i la fragilitat de les espècies protegides i, en especial, els ocells rapinyaires amenaçats, per ser els més vulnerables. En la metodologia per a la definició d'aquestes zones, també es van considerar els elements naturals, històrics i culturals del paisatge, sempre partint d'inventaris oficials de jaciments arqueològics i paleontològics, conjunts amb pintures rupestres, punts d'interès geològic, espais d'interès natural, zones humides, boscos, connectors ecològics, etc. que prèviament ja gaudien de figures de protecció.

Per als projectes que es pretenguessin establir en la Zona d'implantació condicionada a la declaració d'impacte ambiental (pàg. 43 del PTSIAEE), el pla deia que s'establirien els condicionants que haurien de satisfer els projectes en la valoració de l'impacte ambiental. Entre aquests condicionants s'esmenta “L'impacte ambiental i paisatgístic”.

Per la seva banda, i com s'ha dit anteriorment, les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP) de l'energia eòlica s'han establert a partir del *Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de parcs eòlics i instal·lacions fotovoltaïques a Catalunya*. Concretament, les ZDP es van establir amb l'aprovació de l'acord GOV/108/2010 i es van redefinir en l'acord GOV/120/2012 que aprova el *Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari per a l'energia eòlica de Catalunya*.

En el punt 5.2. del Pla (pàgs. 24 i 25), on s'estableixen les finalitats de la delimitació de les ZDP, s'esmenta, entre altres, la minimització de l'impacte paisatgístic.

En l'article 5 del Decret 147/2009, on s'exposa el procés de determinació de les Zones de Desenvolupament Prioritari i d'adjudicació de l'autorització administrativa per a la instal·lació de les centrals eòliques, s'esmenta que amb caràcter previ a la determinació d'una zona de desenvolupament prioritari (ZDP), caldria disposar d'una sèrie d'informes. Entre aquests informes s'esmenta l'“*Informe elaborat pel departament competent en matèria de política territorial i obres públiques sobre la viabilitat urbanística i paisatgística de la zona*”. Segons el Pla de determinació de les ZDP (pàg. 27), aquest informe va ser elaborat el 2 de febrer de 2010 per part de l'òrgan competent.

En el punt 2.2. (pàgs. 5-8) del Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari per a l'energia eòlica de Catalunya aprovat mitjançant l'Acord GOV/120/2012, s'exposa la metodologia per a la determinació de les ZDP. S'esmenta que aquestes es van definir aplicant una sèrie de criteris, requisits i restriccions, a partir del creuament de diferents capes d'informació geogràfica sobre les quals es van aplicar un seguit de restriccions. Entre les capes d'informació geogràfica utilitzades hi havia les “Capes de condicionants ambientals i paisatgístics”, que, des del punt de vista paisatgístic, van imposar una restricció de “Distància de 900 metres respecte els nuclis urbans” (pàg. 7).

En el punt 7.2 del Decret 147/2009 s'especifica la documentació que van haver d'acompanyar les sol·licituds que es van presentar al concurs de les ZDP. Entre d'altres, s'esmenta la necessitat de presentar un “Estudi d'impacte i integració paisatgística”, segons els continguts que determinen la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge i el Decret 343/2006, de 19 de gener, que la desenvolupa. En qualsevol cas, el decret deia que les sol·licituds havien de comprendre:

“l'exposició dels criteris d'implantació adoptats pel projecte per tal d'harmonitzar i evitar la pèrdua de valor del paisatge, en compliment dels requisits establerts en l'informe de l'apartat 5.2.c; la identificació i avaluació dels impactes paisatgístics (visuals i identitaris), i la definició de les mesures d'integració previstes en el projecte.”

“Identificació i representació a escales 1:25.000 i/o 1:50.000 de tots els parcs eòlics autoritzats en un radi de 15 km, d'acord amb les dades facilitades per la pròpia Administració”

”Exposició de les principals alternatives estudiades en el projecte per la persona promotora, tant relatives a la implantació dels aerogeneradors com a altres elements que integren el parc i motivació de les eleccions efectuades des del punt de vista paisatgístic.”

Així mateix, l'article 10 del Decret 147/2009, quan tracta del procediment per a les autoritzacions necessàries per l'execució de centrals eòliques, esmenta que “Des de la vessant paisatgística, l'execució de parcs eòlics requereix l'Informe d'impacte i integració paisatgística regulat per l'article 22 del Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística.” Segons l'article 13 s'especifica que aquest informe s'haurà d'emetre en el termini d'un mes i el mateix serà tramès a l'òrgan competent en matèria d'energia, el qual el farà arribar a l'ajuntament corresponent, a la Comissió Territorial d'Urbanisme respectiva i a la Ponència Ambiental de Parcs Eòlics. Transcorregut el termini d'un mes sense que aquest informe hagi estat emès, es podrà continuar amb la tramitació.

A la Figura 58 es resumeixen els instruments i requeriments paisatgístics que contempla la implantació d'aerogeneradors a les ZDP.

FIGURA 58. CONSIDERACIÓ DEL PAISATGE EN LES ZONES DE DESENVOLUPAMENT PRIORITARI.

Fase	Instrument/requeriments paisatgístics	Responsable	Normativa
Establiment de les ZDP	Informe elaborat pel departament competent en matèria de política territorial i obres públiques sobre la viabilitat urbanística i paisatgística de la zona	Departament de Política Territorial i Obres Públiques	Article 5 del Decret 147/2009
	Capes de condicionants ambientals i paisatgístics", que, des del punt de vista paisatgístic, van imposar una restricció de "Distància de 900 metres respecte els nuclis urbans"	Direcció General d'Energia, Mines i Seguretat Industrial	Punt 2.2. del Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari per a l'energia eòlica de Catalunya
Concurs adjudicació ZDP	Estudi d'impacte i integració paisatgística	Promotors	Punt 7.2 del Decret 147/2009
	Estudi d'impacte i integració paisatgística	Promotors	Articles 10 i 13 del Decret 147/2009
Execució projectes	Informe d'impacte i integració paisatgística	Departament de Territori i Sostenibilitat	Articles 47,4d i 48.1.b del Decret legislatiu 1/2005
			Articles 19, 20, 21 i 22 del Decret 343/2006 Article 13 del Decret 147/2009

Font: elaboració pròpia a partir de Decret 147/2009

4.1.4.2. Planejament del paisatge i energia eòlica: els Catàlegs de paisatge

Com s'ha dit en l'apartat 2.1.4., els catàlegs de paisatge són les eines que permeten conèixer com és el paisatge i quins valors té, quins factors expliquen que hi hagi un determinat tipus de paisatge i no un altre, com evoluciona el paisatge en funció de les actuals dinàmiques econòmiques, socials i ambientals i, finalment, defineixen quin tipus de paisatge vol la societat i com es pot assolir a través de la definició dels objectius de qualitat paisatgística i la proposta de mesures i accions. Ara bé, no estan plantejats com a documents d'obligat compliment.

Dels sis Catàlegs de paisatge aprovats fins a 2014, en quatre (Terres de Lleida, Camp de Tarragona, Terres de l'Ebre, i Comarques Gironines) es tracta la qüestió de les

centrals eòliques de manera específica, doncs són àmbits territorials amb presència de projectes en funcionament i amb propostes de noves centrals eòliques.

Cadascun d'aquests Catàlegs de paisatge dedica un Objectiu de qualitat paisatgística a la necessària consideració del paisatge en el procés d'implantació de les energies renovables, entre les quals l'energia eòlica. En els Catàlegs es considera, globalment, que les centrals eòliques tenen un important impacte paisatgístic ja que la pràctica totalitat de les centrals eòliques es situen en carenes i/o espais elevats molt visibles, i això, juntament amb unes alçades dels aerogeneradors que sobrepassen els 100 m, comporta que siguin instal·lacions que gairebé sempre estan interferint sobre els fons escènics.

En aquest sentit, es considera que les centrals eòliques s'haurien de planificar amb visió de conjunt a escala regional, amb participació dels actors del territori i disposats en el paisatge en relació amb els seus elements configuradors. Per assolir aquest objectiu, les propostes de mesures i accions que es plantegen en els Catàlegs fan especial èmfasi a:

- evitar o minimitzar la instal·lació de centrals eòliques en fons escènics amb valor simbòlic,
- considerar els nuclis urbans, especialment els encimbellats, els miradors preferents, i els paisatges amb valor estètic i simbòlic, allunyant-ne les centrals eòliques el màxim possible,
- tenir en compte els efectes de covisibilitat i els impactes acumulatius amb altres centrals eòliques,
- considerar els elements estructurants del paisatge: geomorfologia, parcel·lari, infraestructures de comunicació,...
- incorporar la cartografia dels Catàlegs com a informació de base per a l'eventual revisió del Pla territorial sectorial de la implantació de l'energia eòlica de Catalunya,
- considerar la possibilitat de localitzar els aerogeneradors en polígons

industrials i comercials, àrees portuàries i àrees periurbanes, preferentment situats en zones planes,

- promoure centrals eòliques de dimensió petita o mitjana, que aprofitin com a línies d'evacuació la xarxa elèctrica preexistent.

4.1.4.3. Planejament territorial, energia eòlica i paisatge

Els Plans territorials parcials (PTP) són una figura de planificació territorial derivada del Pla territorial general de Catalunya (PTGC) que estableixen el model territorial dels àmbits funcionals amb un horitzó de 15-20 anys. Els Plans Territorials Parciais aprovats a Catalunya en el període 2006-2010 i vigents en l'actualitat, no tracten de manera específica la qüestió de la integració paisatgística de l'energia eòlica. La majoria de Plans Territorials Parciais tracten aquesta qüestió remetent la construcció de centrals eòliques a la realització del preceptiu Informe d'Impacte i Integració Paisatgística (IIIP). En alguns casos, es fan algunes recomanacions complementàries per a la millor planificació i gestió dels espais oberts, en relació a la racionalització i minimització de l'impacte paisatgístic de les infraestructures de transformació d'energia elèctrica (subestacions i centres de transformació elèctrics) i de transport.

Per altra banda, en el cas d'aquells plans territorials parcials que han incorporat les Directrius del Paisatge, la qüestió de l'energia eòlica i el paisatge hi es tractada de manera específica (Figura 59). Aquest fet es dona en els casos dels PTP de les Terres de l'Ebre i de les Comarques Gironines.

En el cas de les Directrius del Paisatge del Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre⁵² (DPTOP, 2010c), es poden destacar els següents articles:

- Article 2.4. *Fites visuals i fons escènics*, en el seu punt 6 reconeix l'afectació dels fons escènics per part de les instal·lacions eòliques i en fa una sèrie de consideracions paisatgístiques sobre la seva implantació. En aquest sentit, considera un bon criteri “buscar una geometrització perceptible de la

⁵² Aprovat definitivament pel Govern de la Generalitat de Catalunya el dia 27 de juliol de 2010. (<http://ves.cat/gI-S>)

implantació dels molins, mitjançant l'establiment de pautes relatives a les alçades, distàncies, alineacions i altres elements significatius, que són pròpies de la necessària ordenació dels elements artificials repetitius”.

- Article 3.11. *Directriu OQP9*⁵³ assenyalava que cal “Evitar la proliferació d’instal·lacions eòliques en fites i fons escènics amb valor simbòlic assenyalats a OQP10”. En el punt 2 del mateix article s’especifica que cal “Evitar la proliferació d’instal·lacions eòliques a una distància reduïda dels nuclis urbans i als miradors de consolidació prioritària assenyalats a OQP11”. I en el punt 3 s’especifica que “Els nous projectes eòlics han de fer una especial atenció a la visibilitat de les instal·lacions eòliques a i des de les àrees paisatgístiques amb valor simbòlic reconegudes en el mapa de valors simbòlics del Catàleg, com també als paisatges agraris assenyalats a l’OQP14”. El punt 7 del mateix article fa referència a les edificacions auxiliars de les centrals eòliques, derivant la seva integració paisatgística a les directrius OQP5 sobre edificacions aïllades, i a les directrius OQP6 sobre el disseny dels vials d’accés. En aquest darrer cas, es diu que “s’hauran d’adaptar al parcel·lari existent, minimitzar l’amplada necessària, evitar, sempre que sigui possible, la pavimentació i, en els casos que sigui necessari, revegetar les vores de la xarxa de camins amb vegetació autòctona”.
- Article 4.3. *Informe d’impacte i integració paisatgística*. El punt 5.f) de estipula que les instal·lacions eòliques preceptivament han de realitzar l’Informe d’impacte i integració paisatgística d’acord amb les regulacions sectorials.

⁵³ Uns paisatges de les infraestructures energètiques, conformatos per instal·lacions eòliques i solarsfotovoltaïques, planificades amb visió de conjunt a escala regional i disposades en el paisatge en relació amb els seus elements configuradors

FIGURA 59. CONSIDERACIÓ DE LES CENTRALS EÒLIQUES EN LES DIRECTRIUS DE PAISATGE DELS PLANS TERRITORIALS PARCIAIS.

Directrius de paisatge	Evitar la construcció	Especial atenció/minimització de l'impacte paisatgístic
Directrius de paisatge del Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre	Fites i fons escènics amb valor simbòlic	Distància nuclis urbans i miradors prioritaris Paisatges amb valor simbòlic i paisatges agraris.
Directrius de paisatge del Pla Territorial Parcial de les Comarques Gironines		Fons escènics emblemàtics Proximitat de miradors prioritaris Entorn d'alguns nuclis urbans Determinats espais agraris, agroforestals i hortes. Prioritzar localització de petites instal·lacions eòliques en indrets plans urbanitzats-

Font: elaboració pròpia a partir dels PTP de les Terres de l'Ebre i de les Comarques Gironines.

En el cas de les Directrius de paisatge del Pla territorial parcial de les Comarques Gironines, es repeteix l'article 2.4 esmentat en el cas del PTP de les Terres de l'Ebre. I, igualment, de manera específica el punt 1 de l'Article 3.7⁵⁴ considera que les centrals eòliques s'han de localitzar de manera que minimitzin l'afectació negativa en els paisatges de més valor. Entre aquests paisatges s'assenyalen els "Fons escènics emblemàtics especificats en l'objectiu de qualitat 17 (article 3.19)", "Proximitats de miradors de consolidació prioritària definits en l'objectiu de qualitat 16 (article 3.18)", l'"Entorn dels nuclis que assenyala l'objectiu de qualitat 17 (article 3.19)", i els "Espais agraris i agroforestals i hortes que assenyala l'objectiu de qualitat 14 (article 3.16)". El punt 2 posa èmfasi en les petites instal·lacions eòliques, i diu que aquestes "s'haurien de localitzar preferentment en zones planes a l'entorn de polígons industrials i comercials, àrees portuàries i àrees periurbanes que compleixin en tot cas els requisits que estableix la normativa sectorial aplicable".

Les Directrius de paisatge del PTP de les Comarques de Girona també tenen el punt 5.f) de l'article Article 4.3. com en el cas del PTP de les Terres de l'Ebre.

⁵⁴Directrius OQP5. Uns parcs eòlics i fotovoltaics, inserits en el paisatge en relació amb els seus elements configuradors, sense afectar conques visuals extenses o panoràmiques obertes sobre fites paisatgístiques rellevants.

4.1.4.4. Planejament urbanístic, energia eòlica i paisatge

El tractament del paisatge en la tramitació urbanística de les centrals eòliques s'inicia a partir dels Articles 19, 20, 21 i 22 del Decret 343/2006 i dels Articles 47.4d i 48.1.b del Decret legislatiu 1/2005⁵⁵. En aquestes normatives s'especifica que els projectes de centrals eòliques, ja sigui el projecte en si com, si s'escau, el pla especial urbanístic on s'integri, com a centres de producció d'energia a partir de fonts renovables, preceptivament han d'elaborar un estudi d'impacte i integració paisatgística (EIIP). Tot i que el Decret legislatiu 1/2005 ha sofert dues modificacions posteriors, aquestes no han afectat a la necessitat que els projectes de centrals eòliques hagin d'elaborar l'estudi d'impacte i integració paisatgística.

L'EIIP és un document tècnic destinat a considerar les conseqüències que té sobre el paisatge l'execució d'actuacions, projectes d'obres o activitats i a exposar els criteris adoptats per a la seva integració. Segons l'article 20.3 del Decret 343/2006, és el promotor o promotora del projecte d'un parc eòlic qui ha de presentar l'EIIP, que haurà de ser elaborat per persona tècnicament competent. De manera genèrica, tot EIIP ha de contindre:

- La descripció de l'estat del paisatge: principals components, valors paisatgístics, visibilitat i fragilitat del paisatge.
- Les característiques del projecte: emplaçament i inserció, documents que defineixen el projecte tals com alçats, seccions, plantes, volumetria, colors, materials i altres aspectes rellevants.
- Els criteris i mesures d'integració paisatgística: impactes potencials, anàlisi de les alternatives, justificació de la solució adoptada, descripció de les mesures adoptades per a la prevenció, correcció i compensació dels impactes.

Així mateix, l'EIIP ha d'anar acompanyat dels documents gràfics necessaris que

⁵⁵Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística.

Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme.

permetin visualitzar els impactes i les propostes d'integració del projecte en el paisatge, així com de la informació referida a l'estat del planejament en el qual s'insereix l'actuació.

Segons el Decret esmentat, un cop el promotor d'un parc eòlic ha presentat l'EIIP és la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge, o òrgan competent, a qui correspon d'elaborar l'Informe d'impacte i integració paisatgística (IIIP). Aquest IIIP té per objecte avaluar la idoneïtat i suficiència dels criteris o les mesures adoptades en els EIIP presentats pels promotors per integrar en el paisatge les actuacions, usos, obres o activitats a realitzar. Com s'ha dit, en el cas de les centrals eòliques, l'emissió d'aquest IIIP és preceptiu, i s'ha de realitzar en el termini màxim d'un mes, transcorregut el qual, si no ha estat emès, se seguiran les actuacions.

Per tal de facilitar la tasca d'elaboració dels EIIP, el 2010 el Departament de Política Territorial i Obres Públiques va posar a disposició dels redactors, dels promotors d'actuacions i de la societat en general una guia metodològica per a l'elaboració d'EIIP. La Guia, que contenia una primera part genèrica, es desenvolupava a través de deu casos pràctics, entre els quals hi havia un parc eòlic.

En una primera part de l'EIIP, la Guia assenyala que cal analitzar, per a l'àmbit territorial on s'integri el projecte, les consideracions paisatgístiques que es puguin fer en el planejament territorial, sectorial i urbanístic, així com els instruments de paisatge existents (Cartes i Catàlegs de paisatge). En el cas dels parcs eòlics, la majoria han tramitat l'EIIP sense que els Plans Territorials Parciais ni els Catàlegs de Paisatge hagin estat aprovats, amb la qual cosa els elements de referència per a l'avaluació del grau d'integració paisatgística han estat minsos. I encara en el cas que alguns projectes eòlics s'hagin tramitat en un àmbit territorial amb PTP aprovat, no sempre aquest ha incorporat les Directrius de paisatge, amb el que, encara que el PTP posi èmfasi en la preservació dels valors del paisatge, aquests no sempre queden prou ben especificats en relació als parcs eòlics.

Els EIIP de parcs eòlics realitzen una anàlisi del paisatge a escala territorial, posant especial èmfasi en l'estructura geomorfològica (altituds, pendents,...), la parcel·lació, els poblament, les infraestructures de comunicació, les dinàmiques, i els valors.

Posteriorment fan una anàlisi del paisatge del lloc i de com hi interacciona el projecte eòlic. Aquí, primerament, s'analitzen els mateixos paràmetres anteriors només que a una escala de major detall, i s'especifica el lloc on es pretenen ubicar els aerogeneradors.

Un cop descrit el projecte i els seus requeriments tècnics, l'EIIP fa una anàlisi de les alternatives d'ordenació i de les visibilitats. Generalment, l'alternativa escollida és la que presenta un menor impacte visual potencial, un menor desordre visual des dels principals punts d'observació, una major compacitat, i una millor relació amb la geomorfologia del lloc.

En la Guia d'EIIP s'apunta que en el cas dels parcs eòlics les estratègies d'ocultació, camuflatge o naturalització no són efectives, i que cal optar per estratègies d'integració paisatgística que minimitzin els impactes relacionant els aerogeneradors amb els elements estructurants del paisatge. En aquest sentit recomana:

- dotar al parc eòlic d'una *imatge forta*,
- prioritzar les implantacions compactes per reduir l'espai afectat,
- recolzar els aerogeneradors en les *línies de força* del paisatge (topografia, parcel·lari, infraestructures,...)
- utilitzar implantacions dels aerogeneradors regulars
- allunyar els aerogeneradors dels nuclis de població i edificis habitats tant com sigui possible.

Malgrat aquestes recomanacions, i d'altres de més específiques sobre la covisibilitat amb altres parcs eòlics existents en el mateix territori, des dels EIIP dels parcs eòlics no es pot fer front de manera efectiva al tractament de la concentració territorial de projectes eòlics. I aquesta no és qüestió menor, ja que a Catalunya a la pràctica s'han anat configurant uns grans polígons eòlics concentrats en uns determinats territoris (Terra Alta, Conca de Barberà-Urgell, Segarra-Alta Anoia).

Finalment, els EIIP de centrals eòliques també consideren la integració paisatgística dels elements auxiliars, com camins d'accés, edificis de control, línies elèctriques

d'evacuació,... Considerant que són elements amb un impacte molt més reduït que els aerogeneradors, recomana que la seva construcció s'integri al màxim en el paisatge i minimitzi els seus efectes.

Així doncs, tots els projectes o plans especials de centrals eòliques que s'han tramitat a partir de l'any 2005-2006 a Catalunya, han hagut de passar per aquest tràmit de consideració del paisatge. Segons les dades facilitades pel Departament de Territori i Sostenibilitat, del total de 43 centrals eòliques actualment en funcionament, 27 han passat pel tràmit de l'informe d'impacte i integració paisatgística. Això representa un 62,8% dels projectes, un 50,7% dels aerogeneradors, i un 67% de la potència elèctrica instal·lada.

4.2. CONTEXT SOCIOECONÒMIC I POLÍTIC DEL DESPLEGAMENT DE L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA.

Fent una anàlisi del procés institucional i empresarial d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya des d'un punt de vista socioeconòmic i polític, cal tenir molt present que aquest s'ha produït sota el marc del context d'una economia capitalista. Com apunten diversos autors (Busqueta, 2013; Presas, 2014), l'economia capitalista necessita expandir-se constantment a la recerca de nous jaciments de negoci, i les energies renovables, igual que el conjunt de l'anomenada "economia verda" (Busqueta, 2013), no han estat alienes al seu interès per les elevades expectatives de negoci que presentaven. Com apunta Franquesa (Franquesa, 2011), a l'Estat espanyol totes les grans elèctriques (agrupades en la patronal UNESA)⁵⁶, que tradicionalment han operat en el sector dels combustibles fòssils i les centrals nuclears, han creat noves divisions d'energia renovable. El mateix autor també apunta que ha estat habitual la creació *ad hoc* d'empreses promotores de projectes d'energia renovable per part d'empreses de la construcció, que van intentar aconseguir nous nínxols de negoci, especialment després del col·lapse del sector de la construcció el 2007.

⁵⁶Asociación Española de la Industria Eléctrica (www.unesa.es/)

Territorialment, també s'observa que la implantació eòlica a Catalunya marcada per la planificació de la Generalitat de Catalunya, a banda de seguir uns paràmetres de rendiment energètic del recurs eòlic, ha afavorit la lògica de l'economia capitalista. En aquest sentit, en els diversos instruments legals i de planificació eòlica aprovats per la Generalitat destaca l'absència de criteris de redistribució territorial dels projectes, fet que ha afavorit que la majoria dels projectes eòlics implantats a Catalunya s'hagin fet en territoris amb una menor activitat econòmica (Figura 60) i amb un percentatge més alt de població pobra (Figura 61).

FIGURA 60. PRODUCTE INTERIOR BRUT (PIB) COMARCAL (2008) I CENTRALS EÒLIQUES INSTAL·LADES (2013).

Comarca	PIB pm per habitant (milers d'euros)	Núm. centrals eòliques	Potència eòlica (MW)	Núm. aerogeneradors
1 Ribera d'Ebre	57,5	2	51,71	25
2 Val d'Aran	36,3			
3 Barcelonès	34			
4 Tarragonès	33,1			
5 Alt Penedès	31,9			
6 Cerdanya	31			
7 Alta Ribagorça	30,4			
Catalunya	29	43	1272,32	812
8 Vallès Oriental	29,9			
9 Baix Llobregat	29,5			
10 Gironès	29,3			
11 Garrotxa	28,6			
12 Vallès Occidental	28,6			
13 Ripollès	28,5			
14 Pallars Sobirà	28,2			
15 Conca de Barberà	28	5	124	62
16 Osona	27,8			
17 Pla d'Urgell	27,6			
18 Solsonès	26,5			
19 Segrià	26,3	3	106,4	46
20 Segarra	25,3	1	44	22
21 Alt Camp	25	1	16	10
22 Baix Camp	24,9	3	13,16	10
23 Alt Empordà	24,8			
24 Bages	24,7			
25 Baix Empordà	24,6			
26 Urgell	24,4	1	49,5	33
27 Selva	23,7			
28 Berguedà	23,6			
29 Anoia	23,1	6	202,67	119
30 Alt Urgell	23			
31 Pla de l'Estany	22,3			
32 Baix Ebre	22,1	6	134,43	159
33 Noguera	21,7			
34 Pallars Jussà	21,7			
35 Garraf	21,6			
36 Maresme	20,8			
37 Garrigues	19,9	5	171,7	87
38 Baix Penedès	19,5			
39 Terra Alta	18,3	9	327,9	148
40 Montsià	17,5			
41 Priorat	14,2	1	30,85	91

Font: Elaboració pròpia a partir d'IDESCAT, Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

FIGURA 61. PERCENTATGE COMARCAL DE PERSONES POBRES (2002) I CENTRALS EÒLIQUES INSTAL·LADES (2013).

Comarca	% de persones pobres sobre el total de la comarca	Núm. centrals eòliques	Potència eòlica (MW)	Núm. aerogeneradors
1 Ribera d'Ebre	17,4	2	51,71	25
2 Priorat	15,4	1	30,85	91
3 Terra Alta	15,4	9	327,9	148
4 Montsià	15,1			
5 Alt Urgell	15			
6 Baix Ebre	15	6	134,43	159
7 Baix Penedès	14,9			
8 Conca de Barberà	14,1	5	124	62
9 Pla d'Urgell	14,1			
10 Noguera	14			
11 Solsonès	13,7			
12 Segarra	13,7	1	44	22
13 Baix Camp	13,6	3	13,16	10
14 Garraf	13,4			
15 Pallars Sobirà	13,2			
16 Alt Camp	13	1	16	10
17 Garrigues	13	5	171,7	87
18 Baix Llobregat	12,8			
19 Barcelonès	12,5			
20 Alta Ribagorça	12,3			
21 Pallars Jussà	12,3			
22 Alt Empordà	12,1			
Catalunya	11,8	43	1272,32	812
23 Tarragonès	11,7			
24 Urgell	11,7	1	49,5	33
25 Berguedà	11,6			
26 Baix Empordà	11,1			
27 Segrià	11,1	3	106,4	46
28 Alt Penedès	11,1			
29 Gironès	10,5			
30 Bages	10,5			
31 Cerdanya	10,4			
32 Anoia	10,4	6	202,67	119
33 Val d'Aran	10,3			
34 Vallès Occidental	10,3			
35 Vallès Oriental	10,1			
36 Maresme	10,07			
37 Selva	9,8			
38 Pla de l'Estany	9,1			
39 Garrotxa	8,7			
40 Ripollès	8,4			
41 Osona	8			

Font: Elaboració pròpia a partir de La pobresa a Catalunya. Informe 2002(Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya, 2002), Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eoliccat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

Aquesta localització de centrals eòliques en territoris amb poca activitat econòmica i/o empobrits, és característica del sistema capitalista, a partir del que Lefebvre (2013) anomena la “producció de l'espai” i que, segons Franquesa (Franquesa, 2012), s'entén com aquells processos de reconfiguració espacial que consisteixen en ajustar els territoris a l'acumulació de capital, laminant, apropiant-se o desplaçant “pràctiques i relacions governades per una lògica aliena als processos d'acumulació” (Franquesa, 2012). Així doncs, en el context del desplegament de l'energia eòlica a Catalunya sota la lògica capitalista, més enllà de l'existència del recurs energètic eòlic, aquesta es guia per la localització dels projectes en llocs marginals, perifèrics i/o invisibles. Com exposa el filòsof Slavoj Žižek⁵⁷ (2006) en l'anàlisi de les relacions centre-perifèria, els llocs ‘llestos’ exporten als llocs ‘no llestos’ els elements o pràctiques negatives. En el cas que ens ocupa, i segons l'esquema proposat per Žižek, en els territoris ‘llestos’ és on es localitzen les seus de les empreses promotores eòliques, això és, en entorns urbans metropolitans (Barcelona, Madrid,...), i són els que majoritàriament es beneficien econòmicament de l'explotació de les centrals eòliques. Per altra banda, els territoris que acullen les centrals eòliques representarien els territoris ‘no llestos’.

En aquesta línia, Joan Nogué (2010) es pregunta si, en una Catalunya contemporània dominada per l'arquetip paisatgístic de la Renaixença-Modernisme, que enalteix el paisatge verd, humit, i de muntanya representat per la Catalunya vella⁵⁸: “És casualitat que les Terres de l'Ebre acullin el 80% dels parc eòlics previstos, amb els impactes paisatgístics corresponents?”. El mateix autor, s'atreveix a afirmar “que la preeminència de l'arquetip paisatgístic ja mencionat [Catalunya verda, humida, pirinenca i de muntanya] ha tingut efectes geopolítics interns indesitjats, pel fet d'infravalorar el paisatge de la Catalunya no associada al patriotisme, la que no va ser escenari de les gestes medievals ni dels seus mites èpics: la Catalunya seca, dels territoris del sud del país.” (p. 54). En el mateix sentit que Joan Nogué s'hi manifesta

⁵⁷“I el mateix succeeix amb l'oposició entre les aproximacions ‘llestos’ i no-‘llestos’. Aquí la noció clau és la subcontractació. Subcontractant, exportes el (necessari) costat obscur; salaris baixos, pràctiques laborals dures i pol·lució, a llocs no-‘llestos’ al Tercer Món (o llocs invisibles dins del propi Primer Món)” (Žižek, 2006).

⁵⁸Al nord del riu Llobregat i del Pre-Pirineu de Lleida.

l'escriptor ebrenc Emili Rosales (2008), quan afirma que en el context català el paisatge i la història de l'Ebre han estat marginals per ser llunyans o distants o desconeguts. Segons aquest autor:

“El paisatge de l'Ebre ha estat invisible per a l'imaginari català modern, no ha format part de la mitologia paisatgística de la cultura catalana del darrer segle i mig, la que a partir de la Renaixença refunda la identitat catalana. (...) Llavors el paisatge de l'Ebre, les Terres de l'Ebre, en quedar-se sense una representació artística que li hagi atorgat un valor cultural, un valor afegit, ha restat 'invisible' durant dècades per a la consciència col·lectiva catalana. I és que és la cultura qui atorga valor al paisatge, qui modela el paisatge i no a la inversa; un paisatge amb valor cultural compta amb una protecció de la qual manca un paisatge no culturalitzat. I aquí rau la fragilitat del paisatge ebrenc”(p. 149-150)

Es reforça així l'explicació que per a determinades infraestructures considerades d'interès general i que es poden considerar molestes en algun sentit, es busquin emplaçaments, en aquest cas representats pels paisatges ebrencs, que resultarien invisibles per a la majoria de catalans. Segons aquestes aproximacions, aquesta seria una de les claus que explicarien la concentració eòlica en aquesta part del territori.

Així doncs, aquest procés d'implantació eòlica a escala industrial comporta una especialització funcional dels territoris que es pràctica habitual del capitalisme, i que fa que els llocs centrals acullin aquelles funcions més ben remunerades, que són més intensives en tecnologia, i que tenen un menor impacte ambiental relatiu. Per altra banda, és en els territoris perifèrics, marginals i/o invisibles on s'hi desenvolupen les activitats industrials més contaminants, més intensives en treball humà i en recursos materials. (Fernández Durán, 2010, citat a Presas, 2014). En aquest sentit, les grans instal·lacions eòliques no només concentren els beneficis econòmics als llocs centrals, sinó també el benefici de l'electricitat que es genera als territoris perifèrics. Així, mentre els centres consumeixen majoritàriament l'energia elèctrica produïda per les centrals eòliques, no pateixen per les vistes alterades, dels canvis d'ús del sòl, d'impactes ambientals, del soroll, efectes òptics, i de risc d'accidents associats a aquestes altes estructures (Ottinger, 2013).

Com afirmen Franquesa (2011) i Presas (2014) l'energia elèctrica (també l'eòlica) produeix espais subordinats a l'acumulació del capital i a la producció d'energia demandada per territoris centrals. Franquesa (2011) va més enllà, i fins i tot afirma

que “Les perifèries (i els processos de periferialització) juguen un rol clau en el capitalisme i són l'instrument determinant per a la seva expansió i reestructuració”. És a dir, que el capitalisme necessita constantment crear nous espais perifèrics per poder expandir-se. En el cas de l'energia eòlica, doncs, el capitalisme ha generat nous espais de producció capitalista en territoris que fins al moment s'havien mantingut al marge dels processos de producció d'energia elèctrica.

A més, com conclou Presas (2014), s'observa com a través de la construcció de centrals eòliques en espais rurals perifèrics de Catalunya, el capitalisme intensifica la introducció d'aquests territoris dins dels cicles del capital. En aquest sentit, destaca que “les àrees rurals pateixen una important pèrdua d'autonomia i el seu patrimoni col·lectiu queda exposat a una pressió creixent, fet que en provoca la seva degradació” (p. 10). Entre el patrimoni que es veu degradat, si més no transformat, esmenta la pèrdua de la qualitat del paisatge agrari.

Per cloure el present subapartat, i per tal d'entendre la complexitat del procés de desplegament de l'energia eòlica a Catalunya, cal tenir en compte una sèrie de consideracions del context energètic en el qual es produeix. Aquestes consideracions fan referència sobretot a la problemàtica relacionada amb les característiques i localització dels centres productors d'energia elèctrica a Catalunya. Cal tenir en compte que a Catalunya aproximadament un 80 % de la producció d'energia elèctrica prové de les centrals nuclears i les centrals tèrmiques de carbó, gas, i gasoil (Saladié, 2011c), i que aquestes centrals estan localitzades majoritàriament a les comarques del Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre. Aquest sistema basat en combustibles fòssils i o radioactius generen problemes de contaminació (local i global) i perill d'accident o incident radioactiu. Per altra banda, el desequilibri territorial entre producció i consum de l'electricitat provoca unes pèrdues (de fins al voltant del 15%) en el transport de l'electricitat, a més d'una ineficiència general del sistema de generació d'electricitat, en perdre més del 50% (fins a un 65% en el cas de les centrals nuclears) de l'energia en forma d'aigua i aire calent. El fet que les grans centrals tèrmiques i nuclears generalment estiguin situades en indrets poc poblats i amb poca activitat econòmica, dificulta el reaprofitament del calor residual per a fer cogeneració (aigua calenta per a calefacció i usos domèstics i industrials (Saladié,

2011c).

El desequilibri entre producció i consum queda palès amb les següents dades (Saladié, 2011c): les comarques meridionals de Catalunya (Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre) tenen el 61% de la potència elèctrica instal·lada, mentre només consumeixen un 13%, en extrem oposat, hi ha les comarques de la Regió Metropolitana de Barcelona i Comarques Centrals, amb una potència instal·lada del 26% i un consum del 65%, i les Comarques de Girona, amb un 1% de la potència instal·lada i un 13% del consum. Una altra característica dels sistema de producció d'energia elèctrica a Catalunya és la concentració empresarial de les centrals productores. Efectivament, les grans plantes productores d'electricitat (>500MW), estan controlades per unes poques empreses: Endesa, Iberdrola, Gas Natural (Saladié, 2011c).

Així doncs, en aquest context de producció de l'electricitat a Catalunya, les energies renovables, i concretament l'eòlica, apareixen com un element no de limitació o reducció de les centrals convencionals, sinó de suma de nous megawatts al sistema generador, tal com queda palès en els successius plans d'energia aprovats pels governs de la Generalitat de Catalunya⁵⁹. Com s'ha vist en el subapartat anterior, la majoria dels projectes eòlics es situen en comarques perifèriques poc poblades i amb escàs dinamisme econòmic, fet que agreuja els desequilibris entre centres productors i centres consumidors. A més, cap dels plans o decrets eòlics aprovats preveuen un sistema de correcció per evitar que les noves instal·lacions eòliques recaiguin en unes poques grans empreses. En aquest sentit, cal destacar que a finals de 2013 el 64% de la potència eòlica a l'Estat espanyol estava controlada per sis 6 empreses, les cinc que formen part de la patronal UNESA⁶⁰ i l'empresa Acciona (AEE, 2015).

En conclusió, com afirmen Franquesa (2011) i Presas (2014) les energies renovables per si soles no tenen una capacitat transformadora del sistema elèctric, sinó que la

⁵⁹Pla d'energia a Catalunya en l'horitzó 2010 (Generalitat de Catalunya, 2002), Pla de l'energia de Catalunya 2006-2015 (Generalitat de Catalunya, 2005), i Pla de l'Energia i Canvi Climàtic de Catalunya 2012-2020 (Generalitat de Catalunya, 2012)

⁶⁰UNESA: Asociación Española de la Industria Eléctrica, formada per ENDESA, IBERDROLA; GAS NATURAL-FENOSA, VIESGO i EDP.

seva implantació respon a un context de relacions socials, estructures polítiques i processos econòmics determinats de cada moment concret. Com afirma Presas (2014) “no podem assumir de manera acrítica que la implantació d'energies renovables suposa, automàticament, una millora de la situació existent” (p. 11). És més, molts cops el procés d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya ha suposat la generació de conflictes territorials que convé analitzar en detall.

4.3. ELS CONFLICTES ENTRE EL PAISATGE I L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA.

Durant el procés d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya i en el context socioeconòmic i polític exposats en els apartats anteriors, han estat presents en el debat ciutadà diferents posicionaments i opinions al respecte que han desembocat en diversos conflictes territorials (Saladié, 2011b). Resulta d'interès per a l'objectiu de la present tesi doctoral, comprendre quin ha estat el paper del paisatge en aquests conflictes generats durant el procés d'implantació de l'energia eòlica. És per això que a continuació s'analitzaran els diversos agents que han intervingut en aquest conflicte territorial, i quins han estat els seus posicionaments.

Abans però cal fer unes consideracions sobre quin ha estat el procés de gestació d'aquest conflicte territorial generat pel desplegament de l'energia eòlica. En general, s'observa que el conflicte apareix quan una empresa promotora externa al territori en qüestió, preveu instal·lar una central eòlica. Així doncs, es tracta de projectes eòlics plantejats, definits i executats per agents externs al territori, la qual cosa implica que els interessos i bona part de les decisions no corresponguin ni recaiguin en les comunitats locals. Cal tenir en consideració, com s'esmentava en subapartats anteriors, que aquesta situació de desequilibri entre càrregues i beneficis està constatada en diversos estudis recents (Presas, 2014; Saladié, 2014). En un primer moment, aquest procés d'implantació de l'energia eòlica a Catalunya es realitza en el context d'una planificació poc apropiada i amb poca transparència i informació pública, ja que, normalment, es tractava d'informació reservada a les administracions públiques (Generalitat de Catalunya i Ajuntaments). De fet, Nel·lo

(2003) atribueix l'aparició de bona part dels conflictes eòlics “al tractament erràtic i de vegades confusionari que la qüestió ha rebut per part de l'administració catalana” (p. 77). Inclús el mateix autor esmenta que algun pla eòlic fins i tot “va provocar enfrontaments a l'interior mateix de l'administració, entre el Departament de Medi Ambient i el d'Indústria, així com dissensions a l'interior mateix del Departament de Medi Ambient” (p. 79), fins al punt, diu, que el propi Govern de la Generalitat va reconèixer que no es va mostrar bastant eficaç per impulsar la implantació de l'energia eòlica a Catalunya, tal i com s'especifica en el Pla Territorial Sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya (DMAiH, 2002). Per a les administracions locals implicades en el projectes, generalment l'adopció i acceptació d'aquests implicava poc esforç, en el sentit que, sense gaire activitat proactiva, veien com els arribaven projectes que generarien beneficis econòmics (Nel·lo, 2003), encara que no tots els que potencialment es podrien obtenir amb un model de desenvolupament endogen (El Punt, 2006b; Presas, 2014; Saladié, 2014).

Com s'ha dit, doncs, molts d'aquests projectes eòlics generaven processos d'oposició popular que desembocaven en conflictes territorials. I aquesta no és una qüestió poc important, ja que com apuntava Nel·lo (2003) fa més d'una dècada, a Catalunya “una de les raons principals amb què ha topat el desenvolupament de l'energia eòlica ha estat la conflictivitat social que han provocat els projectes d'ubicació de parcs eòlics (...) en sectors molt amplis de la societat.”(p. 77).)

I en aquest conflicte territorial generat pel procés d'implantació eòlica, el paisatge ha tingut un paper destacat doncs, com s'ha vist en el capítols anteriors, ha estat present en tots i cadascun dels conflictes eòlics i al llarg de tot el temps que han durat. En aquest sentit, però, el paper del paisatge en aquests conflictes és un tema estudiat molt incipientment a Catalunya. Només algunes aproximacions parcials i molt concretes (Herrero, 2006; Nel·lo, 2003; Nogué, 2010; Saladié, 2010; Vernet, 2003; Zografos i Saladié, 2012; Zografos, 2010), han tractat aquesta qüestió. Joan Nogué (2010) precisament fa palès que a Catalunya la consideració del paisatge en la implantació eòlica no s'ha tingut prou en compte, com evidencia la manca de criteris paisatgístics clars i entenedors en els successius decrets i plans sectorials eòlics aprovats per la Generalitat de Catalunya. En absència d'aquests criteris paisatgístics

de caràcter general, Nogué afegeix que aquesta qüestió del paisatge ha estat tractada “sovint amb evidents dosis de demagògia” (p. 129), quan interessadament, sobretot per part dels promotors, s’ha portat al terreny de tractar-ho d’una “pura apreciació personal”, fins i tot quan la qüestió es portava al terreny del “xantatge emocional”⁶¹. En aquest sentit, l’autor defensa que “en la localització d’un aerogenerador, hauria de ser tant important atendre l’impacte que pot ocasionar sobre un determinat endemisme o sobre una espècie animal en perill d’extinció com el que pot tenir sobre l’imaginari paisatgístic viscut, sentit i interioritzat per la població local; un imaginari que, a més, sovint traspasa aquest àmbit local per adquirir una dimensió nacional.”(p. 130)

En canvi, el conflicte territorial entre energia eòlica i paisatge sí que ha estat estudiat en profunditat en diversos territoris europeus (Frolova et al, 2014a, 2014b; Nadaï et al, 2010; Pasqualetti, 2011; Prados et al, 2012). El conjunt d’aquests anàlisis especifiquen que la dimensió territorial i paisatgística de l’energia eòlica a nivell europeu, en general, es té poc en compte, ja que les polítiques nacionals aplicades tenen una base fortament energètiques i industrials. També es considera que l’impacte visual relatiu per megavat (MW) de l’energia eòlica tendeix a ser més alt que el d’altres sistemes de generació d’energia, sobretot per la gran necessitat d’espai i per la verticalitat dels aerogeneradors, a més de les infraestructures necessàries per a la seva instal·lació i manteniment. A més, també s’apunta que la tecnologia dels aerogeneradors tendeix a fer artefactes cada cop més grans, i això fa incrementar la probabilitat de conflictes i tensions, ja que en molts casos els millors emplaçaments requerits per aquests aerogeneradors acostumen a ser indrets amb un alt grau d’exposició visual. Una altra de les qüestions que expliquen aquest conflicte entre energia eòlica i paisatge, és la relacionada amb la rapidesa i la intensitat de la transformació paisatgística que implica el desplegament d’aquesta energia. Es destaca també (Pasqualetti, 2011) que entre els principals motius d’oposició a la implantació d’aerogeneradors, el més rellevant és el relacionat amb la transformació de la identitat associada al lloc.

⁶¹“(…) com que en la qüestió del canvi climàtic ens hi juguem el futur de la humanitat, qüestionar l’emplaçament dels aerogeneradors per consideracions de caràcter paisatgístic és posar pals a les rodes en la lluita contra aquest canvi” (Joan Nogué, 2010)

En el cas de l'Estat espanyol, tot i que la percepció de les centrals eòliques és en general positiva i que, en comparació a altres països europeus, la presència d'aerogeneradors ha estat poc contestada, es constata que hi ha resistència cap als generadors de les energies renovables per part d'alguns grups de població espanyola, especialment a l'eòlica. S'afirma que aquestes actituds han estat més importants “en aquelles regions on aquestes instal·lacions han aconseguit una alta densitat; on hi ha conflictes importants relacionats amb la seva incompatibilitat amb els usos del sòl o activitats econòmiques locals; o on la població percep aquests projectes com una forma injusta d'explotacions de recursos propis per al benefici d'agents externs.” (Frolova et al, 2014a: 226). En aquest sentit es destaca que el fet de tractar-se de projectes promoguts per agents privats externs al territori, “contribueix freqüentment a la seva percepció comuns projectes aliens al territori que no porten uns beneficis que podrien compensar els efectes negatius.” (Frolova et al, 2014a: 239). L'exclusió de la població local del procés de presa de decisions al respecte, incrementa la probabilitat de generació d'un conflicte territorial. Alguns autors també destaquen que en paral·lel al procés d'implantació d'energies renovables ha aparegut una revolució paisatgística en certes zones rurals de la Península Ibèrica (De Andrés i Iranzo, 2011). Tot i això, segons altres autors (Baraja, Herrero, i Pérez, 2015), i com apunta Frolova (2014a), a l'Estat espanyol, en general, la proliferació eòlica s'emmarca en un context d'alta tolerància i permissivitat social a la transformació del territori i el paisatge, fet que està molt relacionat a la consideració i valor atorgat al paisatge.

En qualsevol cas, segons alguns autors el conflicte de l'energia eòlica i el paisatge s'emmarca en un context general de manca d'instruments de regulació i planificació eòlica específics en l'àmbit de l'ordenació territorial (Prados et al, 2012), i particularment en l'absència de la consideració del paisatge en aquells instruments. (Frolova et al, 2014a).

En aquest context, i com s'apuntava, resulta d'interès aprofundir en el coneixement del conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya. Som s'ha dit, aquesta anàlisi es realitzarà a partir de la identificació dels diversos actors que hi han intervingut i, especialment, analitzant-ne

quin ha estat el seu posicionament vers la relació energia eòlica i paisatge.

4.3.1. AGENTS IMPLICATS EN EL CONFLICTE ENTRE EL PAISATGE I L'ENERGIA EÒLICA.

En relació al conflicte territorial generat pel procés d'implantació de l'energia eòlica, es poden identificar un conjunt de quatre grups d'agents: promotors, Generalitat de Catalunya, ajuntaments, i moviments socials, que es defineixen en el següent quadre.

FIGURA 62. AGENTS IMPLICATS EN EL CONFLICTE TERRITORIAL DE L'ENERGIA EÒLICA.

Promotors	Generalitat de Catalunya	Ajuntaments	Moviments socials
Conjunt d'empreses promotores de projectes eòlics.	Generalitat de Catalunya: especialment els departaments de: Territori i Sostenibilitat; Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, i Empresa i Ocupació.	Aquells municipis que han rebut propostes per instal·lar centrals eòliques al seu territori.	Conjunt de plataformes en defensa del territori que s'oposen a determinats projectes eòlics o que denuncien aspectes com els de concentració territorial d'aquests projectes.

Font: Elaboració pròpia.

4.3.1.1. Els promotors

Per promotors s'entenen el conjunt d'empreses promotores de projectes eòlics. En el cas de Catalunya, aquestes empreses estan agrupades a EoliCat-Associació Eòlica de Catalunya. Segons els seu web (www.eoliccat.net), l'associació “neix de la necessitat del sector de tenir una sola veu per assolir una implantació racional de l'energia eòlica a la comunitat catalana.”. L'associació es va constituir el gener de 2006 i, segons afirmen, “en forma part el 99% de les empreses vinculades al sector eòlic que operen a la comunitat catalana”. Les empreses promotores de centrals eòliques que formen part d'aquesta associació són diverses, i abarquen des de grans empreses i corporacions elèctriques (Acciona, EDP renováveis, GasNatural-Fenosa, RWE, EYRA-ACS), fins a mitjanes empreses especialitzades en el negoci de les energies renovables (Copcisa elèctrica, CXC Energia renovable, Esbrug SL, Fersa energías renovables, Parque eólico Alta Anoya SL, Zonda Eolica SL), així com també petites

iniciatives eòliques (EOLPOP). També formen part de l'associació altres empreses relacionades amb el negoci eòlic, com ara fabricants d'aerogeneradors i components (Alstom, Fibervent), enginyeries, consultories i empreses de serveis i manteniment (INVALL, Clatovall consultors, dialEc Comunicació de la Sostenibilitat, Jordi Armengol&Associats Corredoria d'Assegurances SA, Normawind, Rousaud Costas Duran SLP, Tornos Abogados, Vortex SL, WindPower Transmissions SA), i corporacions financeres (Banc de Sabadell).

Els objectius d'EolicCat són, per una banda, “promoure l'energia eòlica com a instrument de desenvolupament sostenible i de protecció del medi ambient.” D'altra banda, l'associació té com a objectiu actuar com a lobby davant les administracions públiques (Administració General de l'Estat, Generalitat de Catalunya i d'altres Comunitats Autònomes, Entitats Locals) i les companyies de transport i distribució d'energia elèctrica, així com també representar els seus associats davant qualsevol altre organisme públic o privat.

EolicCat treballa en el context de “millorar el subministrament d'energia i trobar solucions energètiques alternatives que redueixin la contaminació en el procés de generació d'electricitat, i col·laborin en l'acompliment dels objectius en matèria d'aportació de les energies renovables al subministrament d'energia i en la lluita contra el canvi climàtic.” (EolicCat, 2015a). L'escenari en el que actualment treballa EolicCat es en el de fer realitat la planificació eòlica formulada en el Pla de l'Energia de Catalunya 2012-2020, un projecte que contempla un objectiu de 5.153 MW de potència eòlica instal·lada a Catalunya per l'any 2020. En qualsevol cas, cal tenir en compte, com recorda Frolova (2014a), que actualment el sector de les energies renovables en general, tot i tenir moltes expectatives de futur, es troba immers en un context inestable i fluctuant des del punt de vista polític i econòmic. Així és com, “inclús els governs més incentivadors han tornat a la retracció o supressió de les primes, al temps que tornen a prioritzar les demandes de les empreses d'energia convencionals que estaven veient-se perjudicades.” (Frolova, 2014a: 224). Fins i tot, l'autora afirma que en alguns països del sud de Europa s'ha produït un *crack* en aquest sector comparable al de la bombolla immobiliària. En aquest sentit, cal tenir en compte que a Catalunya no s'ha instal·lat cap central eòlica des de principis de

l'any 2013⁶², quan es va posar en marxa la central eòlica Serra de Vilobí II al municipi de Tarrés (Les Garrigues)⁶³. En el cas de les comarques meridionals de Catalunya, la darrera central eòlica es va instal·lar a la primera meitat de l'any 2012⁶⁴.

Com s'ha dit, els conflictes territorials en relació al paisatge i les centrals eòliques es manifesten quan hi ha contestació a algun projecte eòlic. En aquest sentit doncs, els conflictes d'aquest tipus apareixen quan una empresa promotora proposa la instal·lació d'una o més centrals eòliques en un territori concret. Com es pot veure a la Figura 47 i la Figura 63, el cicle d'instal·lació de centrals eòliques a Catalunya s'inicia a finals de la dècada del segle passat, amb un ritme d'instal·lació d'una central eòlica per any, des de 1999 fins 2005, excepte 2003 que no se'n va posar cap en marxa. Cinc d'aquestes sis centrals eòliques es van instal·lar a les comarques meridionals: Trucafort, a cavall entre el Baix Camp i el Priorat; Les Colladetes i Les Calobres, al Perelló (Baix Ebre); i Mas de la Potra i Collet dels Feixos a Duesaigües (Baix Camp). En conjunt, aquests projectes sumaven un total de 90,75MW i 170 aerogeneradors. Ja anteriorment, el 1995, s'havia posat en marxa la central eòlica Baix Ebre, al municipi de Tortosa, amb 4,05MW de potència i 27 aerogeneradors. Aquests primers projectes es van gestar sota la vigència del *Pla de Parcs eòlics de Catalunya(1991-1995)*, aprovat el 1990, i el *Pla director de parcs eòlics 1997-2010*, aprovat el 1998, i explicats en apartats anteriors. Va ser sota la vigència d'aquest darrer pla director que van proliferar múltiples propostes per la instal·lació de centrals eòliques, sobretot a les serralades i altiplans de les comarques meridionals de Catalunya (Saladié, 2011), impulsats per un context de desenvolupament tecnològic de l'energia eòlica i per la política de foment d'aquest tipus d'energia per part de lleis i decrets aprovats pel Govern de l'Estat espanyol (Frolova, 2014a). Així és com entre el període 2006-2012 es produeix el màxim d'instal·lació de centrals eòliques a Catalunya, amb un total de 34 projectes que sumaven 1.089,12MW i 556

⁶²“Comença la construcció a Tarrés del darrer parc eòlic que, en el curt termini, es posarà en servei a Catalunya” <http://dialec.blogspot.com.es/2012/10/comenca-la-construccio-tarres-del.html>

⁶³Central eòlica promoguda per Acciona Energía amb una potència instal·lada de 9MW, formada per 3 aerogeneradors de 3MW cadascun.

⁶⁴Central eòlica Barbers, al municipi d'Ascó (Ribera d'Ebre), promoguda per Eòlia Tarraco amb una potència de 30MW, formada per 12 aerogeneradors de 2,5MW cadascun.

aerogeneradors, amb unes puntes d'instal·lació en els anys 2010 i 2012. La majoria dels projectes (58,8%) es van construir a les comarques meridionals de Catalunya. Això va suposar la instal·lació de 285 aerogeneradors. Com s'ha vist en el subapartat 3.4.3, on s'analitzen els conflictes paisatgístics a les comarques meridionals, el procés d'implantació de centrals eòliques va suposar l'aparició de set conflictes territorials: a la Terra Alta, a la Serra del Tallat i Serra del Vilobí (Conca de Barberà/Garrigues/Urgell), al Delta de l'Ebre (Montsià), al Port de Tarragona (Tarragonès), al Priorat, a l'Ametlla de Mar (Baix Ebre), i en el conjunt de les comarques meridionals a partir de l'aparició del decret per aprovar les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP).

El paper dels promotors en aquests conflictes territorials pràcticament va ser igual en tots ells. En general, els promotors sobretot posaven èmfasi en els beneficis econòmics i laborals que suposava per als territoris implicats la instal·lació de centrals eòliques (Saladié, 2014). En relació al paisatge, tot i entendre que els aerogeneradors a causa de les seves dimensions tenen una alta visibilitat, tendien a minimitzar-ne l'impacte reduint-ho a una qüestió subjectiva (EolicCat, 2015b). A més, al·legaven que les centrals eòliques que s'implantaven a Catalunya a partir de l'any 2005 havien de disposar de l'aprovació de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya (Carbonell, 2009)(Carbonell, 2009). Efectivament, com s'ha esmentat en el subapartat 4.6.1. el tractament del paisatge en la tramitació urbanística de les centrals eòliques s'inicià a partir dels Articles 19, 20, 21 i 22 del Decret 343/2006 i dels Articles 47.4d i 48.1.b del Decret legislatiu 1/2005⁶⁵.

⁶⁵Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística.

Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme.

FIGURA 63. CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA, PER ANY DE POSADA EN FUNCIONAMENT. 1995-2013

	Any	Central eòlica	Municipi	Comarca	MW	Aers.
1	1995	Baix Ebre	Tortosa	Baix Ebre	4,05	27
2	1999	Trucafort	Pradell T., Torre F., Collejou, L'Argentera	Priorat, Baix Camp	30,85	91
3	2000	Les Colladetes	El Perelló	Baix Ebre	36,63	54
4	2001	Les Calobres	El Perelló	Baix Ebre	12,75	17
5	2002	Mas de la Potra	Pradell de la Teixeta, Duesaigües	Baix Camp	2,6	2
6	2004	Collet dels Feixos	Duesaigües	Baix Camp	7,92	6
7	2005	Serra de Rubió	Rubió, Castellfollit del Boix	Anoia	49,5	33
8	2006	Ecovent	Tortosa	Baix Ebre	48,1	37
9	2006	Les Comes	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	3	2
10	2006	Tortosa	Tortosa	Baix Ebre	29,9	23
11	2007	El Motarro	Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant	Baix Ebre	2,64	2
12	2007	Serra de Rubió II	Rubió	Anoia	25,5	17
13	2007	Serra de Vilobí	Fullera, Tàrrés	Garrigues	40,5	27
14	2007	Serra del Tallat	Vallbona de les Monges, Passanant i Belltall	Urgell, C. de Barberà	49,5	33
15	2008	La Collada	El Perelló	Baix Ebre	3	1
16	2008	Les Forques	Forés, Passanant i Belltall	Conca de Barberà	30	15
17	2008	Les Forques II	Passanant i Belltall	Conca de Barberà	12	6
18	2008	Montargull	Talavera, Llorac	Segarra, C. de Barberà	44	22
19	2009	Conesa I	Conesa	Conca de Barberà	30	15
20	2009	Mudefer II	Caseres, Bot	Terra Alta	12,6	7
21	2009	Serra Voltorera	Cabra del Camp	Alt Camp	16	10
22	2009	Vilalba	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	49,8	21
23	2010	Almatret	Almatret	Segrià	49,4	25
24	2010	Alta Anoia	Pujalt, Veciana, Prats de Rei, Calonge de S.	Anoia	28	15
25	2010	Corbera	Corbera d'Ebre	Terra Alta	49,2	22
26	2010	Mudefer	Caseres	Terra Alta	45	25
27	2010	Pujalt	Pujalt, Veciana, Prats de Rei	Anoia	42	21
28	2010	Sant Antoni	La Granadella	Les Garrigues	48,2	20
29	2010	Savallà	Savallà del Comptat, Conesa	Conca de Barberà	20	10
30	2010	Turó del Magre	Pujalt, Veciana, Argençola, Sant Guim de F.	Anoia	28	15
31	2010	Veciana	Veciana	Anoia	29,67	18
32	2010	Vilalba dels Arcs	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	24	10
33	2011	Coll de la Garganta	La Torre de l'Espanyol, El Molar	Ribera d'Ebre	21,71	13
34	2011	Conesa II	Conesa	Conca de Barberà	32	16
35	2011	Fatarella	La Fatarella	Terra Alta	48,3	21
36	2011	Torre Madrina	Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	48	20
37	2012	Barbers	Ascó	Ribera d'Ebre	30	12
38	2012	Coll del Moro	Bot, Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	48	20
39	2012	Coll del Panissot	Almatret	Segrià	9	5
40	2012	Escambrons	Almatret	Segrià	48	16
41	2012	Les Rotes	Bellaguarda, La Granadella	Les Garrigues	44	22
42	2012	Monclús	La Granadella	Les Garrigues	30	15
43	2013	Serra de Vilobí II	Tàrrés	Garrigues	9	3
	Total		43	11	1272,32	812

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Territori i Sostenibilitat (Visor ambiental de parcs eòlics), Eolicat i Comisión Nacional de la Energía (CNE).

Segons aquests decrets, els promotors d'una central eòlica han de presentar l'Estudi d'Impacte i Integració Paisatgística (EIIP), que ha de ser avaluat per la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge a través de l'Informe d'impacte i integració paisatgística (IIIP). Com també s'ha dit anteriorment, tots els projectes o plans especials de centrals eòliques que s'han tramitat a partir de l'any 2005-2006 a Catalunya, han hagut de passar per aquesta tramitació. Així, del total de 43 centrals eòliques actualment en funcionament a Catalunya, 27 han passat pel tràmit de l'informe d'impacte i integració paisatgística. Això representa un 62,8% dels projectes, un 50,7% dels aerogeneradors, i un 67% de la potència elèctrica instal·lada. En el cas de les comarques meridionals, el nombre de centrals eòliques en

funcionament que han passat per aquest tràmit és de 16 (59,3%).

Tot i que, com s'ha dit, els promotors eòlics tendien a minimitzar l'impacte paisatgístic dels aerogeneradors a una qüestió merament subjectiva, sí que es van mostrar preocupats pel tractament que el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre realitzava sobre l'energia eòlica. En aquest sentit, quan el catàleg es va sotmetre a informació pública, a finals de 2010, EolicCat va presentar-hi un seguit d'al·legacions (El Punt, 2010). Sobretot feien referència al fet que, segons EolicCat, el catàleg era molt crític amb la implantació d'energia eòlica a la Terra Alta, i considerava que la proliferació de centrals eòliques en aquella comarca representava una amenaça per al paisatge. Els promotors plantejaven que se'ls reconegués com a part interessada en l'elaboració del document definitiu del catàleg del paisatge, així com que s'hi eliminessin les referències negatives a l'energia eòlica i se substituïssin per previsions que facilitessin la implantació eòlica. Des del seu punt de vista, els projectes d'instal·lació de centrals eòliques respectaven el paisatge de les Terres de l'Ebre, ja que la legislació els obligava a tramitar l'estudi d'impacte i integració paisatgística (EIIP) per poder obtenir l'Informe d'impacte i integració paisatgística (IIIP).

4.3.1.2. La Generalitat de Catalunya com a agent

Com s'ha dit en el subapartat 4.1.4. en referència a la relació entre l'energia eòlica i paisatge en el planejament sectorial, territorial i urbanístic, a Catalunya les competències en la tramitació i aprovació de centrals eòliques correspon al Govern de la Generalitat. Per tant, el paper d'aquesta administració pública catalana és central en els conflictes territorials que han sorgit entre el paisatge i el procés de desplegament de l'energia eòlica.

Fins als darrers anys del segle passat l'energia eòlica era testimonial a Catalunya, i el nombre de projectes executats i en tràmit eren escassos, com s'ha vist. També testimonials van ser els conflictes territorials en aquest sentit. Malgrat la Generalitat de Catalunya va intentar impulsar el desplegament de l'energia eòlica a través del *Pla de Parcs eòlics de Catalunya* (1991-1995), aprovat el 1990, no va ser fins l'aprovació, l'any 1998, del *Pla director de parcs eòlics 1997-2010*, que van

començar aparèixer un nombre significatiu de projectes de construcció de centrals eòliques.

Com s'ha dit en subapartats precedents, aquest pla director identificava setanta-cinc emplaçaments per a l'aprofitament eòlic, amb el potencial per assolir 1.329 MW de potència elèctrica instal·lada. El pla, més que regularitzar la implantació de l'energia eòlica, el que pretenia era donar orientacions a les empreses promotores i, com s'ha dit, més enllà d'una consideració retòrica sobre el paisatge, no en concretava cap objectiu ni estratègia d'ordenació, gestió o protecció, així com tampoc cap instrument específic d'encaix de l'energia eòlica en el paisatge. Un dels aspectes que, com es veurà, va generar més conflicte va ser el fet que el pla possibilitava que el 69% de la potència eòlica es localitzés en espais naturals inclosos al Pla d'espais d'interès natural (PEIN). El fet que el context polític i el marc legislatiu estatal era procliu a la instal·lació de centrals eòliques, va generar l'aparició de gran nombre de projectes, especialment a les comarques meridionals (SCOT, 2015).

Com exposa Nel·lo (2003), l'aparició de projectes per a la instal·lació de centrals eòliques en espais d'interès natural, com la serra del Montsant, els Ports, o les serres de Pàndols i Cavalls, va provocar que apareguessin els primers conflictes territorials entre l'energia eòlica i el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya. Diversos grups ecologistes i les primeres plataformes de defensa del territori dels àmbits territorials afectats van mostrar el seu rebuig a aquests projectes, en entendre que es tractava de propostes poc respectuoses amb els valors que contenien aquests espais naturals inclosos en el PEIN. Davant aquesta situació, l'administració de la Generalitat de Catalunya va emprendre dos tipus d'accions. Per una banda, per donar resposta a les demandes de protecció dels espais amb més valor natural, es van declarar com a parc natural els àmbits dels Ports⁶⁶ i de la Serra de Montsant⁶⁷, excloent la possibilitat que acollissin centrals eòliques. Per altra banda, la Generalitat de Catalunya va emprendre durant l'any 2000 l'elaboració d'una proposta

⁶⁶Creat l'any 2001 amb el *Decret 160/2001, de 12 de juny, de declaració del Parc Natural dels Ports i de la Reserva Natural Parcial de les Fagedes dels Ports*. Inclou 35.050 hectàrees corresponents a 9 municipis de les comarques de la Terra Alta, Baix Ebre i Montsià.

⁶⁷Creat l'any 2002 amb el *Decret 131/2002, de 30 d'abril, de declaració del Parc Natural de la Serra de Montsant*. Inclou 9.242 hectàrees corresponents a 11 municipis de les comarques del Priorat.

d'ordenació del desplegament eòlic, a través d'un mapa on s'especificaven les zones compatibles amb l'energia eòlica segons diversos criteris (energètics, territorials, ambientals,...). Aquesta primera versió de mapa va ser rebutjada tant pels moviments de defensa del territori (plataformes, grups ecologistes) com pel Parlament de Catalunya, tal com exposa Nel·lo (2003).

El rebuig parlamentari va obligar el Govern a refer la proposta. Com s'ha exposat en el subapartat 4.1.4., el Govern de la Generalitat de Catalunya va aprovar el *Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació de l'energia eòlica a Catalunya*⁶⁸, sota la vigència del qual s'han implantat la pràctica totalitat de les centrals eòliques existents fins a finals de 2014. Com també s'ha explicat abastament en el mateix subapartat, el Decret aprovat, tot i considerar el paisatge en les seves estratègies i prioritats d'actuació, no el considera com un dels objectius a tenir en compte en el procés d'implantació de l'energia eòlica, segons s'especifica a la pàgina 45 del Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya (PTSIAEE). En aquest mateix sentit, tot i que el PTSIAEE reconeixia que les centrals eòliques tenien un considerable impacte visual i que calia integrar-les considerant el conveni europeu del paisatge, no concretava cap mesura ni cap procediment concret per avaluar-ne l'impacte paisatgístic a escala territorial. Igualment, aquest pla territorial no afectava als projectes de centrals eòliques que, en data d'aprovació del mateix, haguessin iniciat el procediment d'autorització administrativa i haguessin finalitzat el tràmit d'informació pública (Nel·lo, 2003).

No va ser fins a l'aprovació de la *Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística*, i del seu desenvolupament a través del *Decret 343/2006, de 19 de setembre*, que els projectes de centrals eòliques van començar a considerar el paisatge en la seva tramitació. Igualment, el Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) per a l'energia eòlica de Catalunya, que es va aprovar mitjançant l'*Acord GOV/120/2012*, només va considerar el paisatge com a criteri d'exclusió de projectes a una "*Distància de 900 metres respecte els nuclis*

⁶⁸Aprovat com a *Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya*. (PTSIAEE)

urbans”, i direccionava la compatibilitat paisatgística a la tramitació urbanística mitjançant l'obtenció del preceptiu Informe d'Impacte i Integració Paisatgística (IIIP). Igualment el pla de ZDP aprovat al 2012 aprofundia en el desequilibri territorial de l'energia eòlica, ja que cinc de les sis ZDP aprovades finalment afectaven, total o parcialment, a les comarques meridionals de Catalunya (Figura 45).

Es pot afirmar, per tant, que el paper de la Generalitat de Catalunya durant la durada del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge, ha estat reduir la qüestió a aspectes de tramitació urbanística de cada projecte, i no a la integració de criteris i mesures concretes en l'àmbit de la planificació sectorial de l'energia eòlica. Una consideració insuficient ja que els IIIP no discutien l'emplaçament del projecte en sí, ni tenien en compte aspectes com la massificació eòlica, així com tampoc contemplaven processos de participació ciutadana.

A nivell de planificació territorial, la relació entre el paisatge i l'energia eòlica a les comarques meridionals no es va tractar fins a la fase final del conflicte, i ja sense possibilitats d'implementació per als projectes que es trobaven en tramitació. Així, no va ser fins al 2010 que es van aprovar els plans territorials parcials (PTP) del Camp de Tarragona⁶⁹ i de les Terres de l'Ebre⁷⁰. Com s'ha vist en el subapartat 4.1.4., els PTP no tracten de manera específica la qüestió de la integració paisatgística de l'energia eòlica, tot i que es fan algunes recomanacions complementàries per a la millor planificació i gestió dels espais oberts, en relació a la racionalització i minimització de l'impacte paisatgístic de les infraestructures de transformació d'energia elèctrica (subestacions i centres de transformació elèctrics) i de transport. En el cas del PTP de les Terres de l'Ebre sí que s'incorporen les Directrius de paisatge, tal i com preveu la *Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge*. En canvi el PTP del Camp de Tarragona no les va incorporar en la data de la seva aprovació, tot i que la llei de paisatge preveu que es

⁶⁹ Aprovat definitivament pel Govern de la Generalitat de Catalunya el 12 de gener de 2010:

http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/05_plans/01_planificacio_territorial/plans_territorials_nou/territorials_parcials/ptp_del_camp_de_tarragona/

⁷⁰ Aprovat definitivament pel Govern de la Generalitat de Catalunya el dia 27 de juliol de 2010:http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/05_plans/01_planificacio_territorial/plans_territorials_nou/territorials_parcials/ptp_de_les_terres_de_lebre_vigent/

puguin incorporar a posteriori.

En aquest sentit, les directrius de paisatge de les Terres de l'Ebre preveuen una sèrie de normativa d'obligat compliment que afecta a la construcció de centrals eòliques. Com s'ha detallat en subapartats precedents, aquesta normativa contempla evitar la proliferació d'instal·lacions eòliques en àrees, fites i fons escènics amb valor simbòlic identificades pel catàleg de paisatge, així com prestar especial atenció a les centrals eòliques que es vulguin construir prop dels nuclis urbans i dels miradors de consolidació prioritària, i en espais agraris amb valor paisatgístic.

En definitiva, la Generalitat de Catalunya, com a agent central en el conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge, no ha incorporat criteris específics i aplicables per a la correcta integració paisatgística dels projectes eòlics a escala territorial, malgrat reconèixer-hi les afectacions i conflictivitat que generen aquests tipus de projectes. En aquest sentit, el *Pla de l'Energia i Canvi Climàtic de Catalunya (PECAC) 2012-2020*⁷¹, aprovat l'octubre 2012, reconeix que el paisatge esdevé un condicionant per a la implantació eòlica en relació a l'impacte visual potencial dels projectes, així com per l'oposició territorial que generen el projectes: “el desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya s'està veient frenat per una contestació social local contra l'afectació paisatgística...”. Malgrat tot, sembla que el discurs de l'impacte paisatgístic coincideix amb el dels promotors, quan en el PECAC s'afirma que “La modificació del paisatge natural ocasionat per la introducció dels aerogeneradors és una apreciació subjectiva que pot generar cert rebuig.”. En aquest sentit, el PECAC no fa cap proposta concreta per a la integració paisatgística dels projectes eòlics a nivell territorial, i només planteja una actuació concreta en relació al paisatge, com és la repotenciació de les centrals eòliques per a reduir el nombre d'aerogeneradors, reduint així l'impacte paisatgístic. Inclús sembla que tingui un actitud regressiva en la consideració del paisatge quan afirma que cal “millorar els catàlegs de paisatge per tal de minimitzar els possibles entrebancs a la implantació territorial d'instal·lacions energètiques que facin servir fonts d'energia renovables...”.

⁷¹Disponible a: http://icaen.gencat.cat/ca/pice_l_institut/PlansProgrames/pice_pecac/

No obstant, dins la pròpia administració de la Generalitat de Catalunya la visió del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge no ha estat unívoca, sinó que ha despertat també una sèrie de debats interns entre departaments i en diferents escales de responsabilitat. En aquest sentit, durant l'elaboració del Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre, es van realitzar una sèrie de treballs de participació ciutadana (Generalitat de Catalunya, 2010). Una de les tècniques de participació era la creació de grups de discussió, un dels quals va ser format per membres de quatre de les delegacions del Govern de la Generalitat de Catalunya a les Terres de l'Ebre: Medi Ambient, Cultura, Agricultura, i Innovació, Universitats i Empresa. D'aquest grup de discussió se'n desprenen diferents visions⁷² del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge.

Així, per una banda hi havia visions que consideraven que els projectes eòlics comprometien la qualitat dels paisatges de les Terres de l'Ebre, tot i que algun agent ho matisava per les aportacions econòmiques que es realitzaven als territoris implicats.

Entre aquestes opinions hi havia agents que opinaven:

Agent a)

“A partir d'aquí, el paisatge d'allà també està amenaçat pel tema eòlic, que clar, a la gent no li agrada, però lo tema eòlic es vist com una manera de fer entrar ingressos econòmics al municipi... és molt complicat parlar de paisatge, perquè clar una cosa són els interessos econòmics, i per a una zona que ja es pobra, t'agafes a tot, t'agafes a l'eòlic, t'agafes al solar, t'agafes a la nuclear a lo que te vingui”

Agent b)

“Hi ha paisatge de la ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Delta i demás que tenen que estar inalterables, perquè formen part de l'actiu turístic, cultural i patrimonial del territori. Naturalment que hi haurà aspectes socioeconòmic a tindre en compte, però hi ha certs impactes com la proliferació d'un parc eòlic al darrera del castell de Miravet, que?”

Agent c)

“Jo voldria introduir un concepte que no s'ha dit, però que s'ha reflexat al llarg de les conversació mantinguda fins ara, seria el tema de la conscienciació social

⁷²Transcripcions literals de les aportacions dels membres del grup de discussió.

respecte el paisatge, respecte lo que mos envolta.”

Agent d)

“En base a les necessitats de la regió, s’agafen a lo que els ofereixen, i en base a este motiu es podia justificar una agressió al paisatge. En base a n’este argument a la terra alta faran parcs eòlics, a la costa es faran un boom de pisos i lo important seria que la societat tingui una conscienciació respecte el paisatge com a tal.”

Agent e)

“Un del temes claus per a la una bona gestió del paisatge és el tema del finançament municipal. Si realment els ajuntament no tinguessin una necessitat d’ingressos de terminada per donar uns serveis que ara estan donant, i que un tant per cent molt elevat no són competència municipal però els estan assumint, i el ciutadà cada vegada demana més servei, pos segur que els ajuntaments de la Terra Alta segur que no posarie molins, perquè les muntanyes són sagrades, i el conreu de la vinya i el conreu de l’olivera... a la costa segurament no es tirarien endavant estos plans parcials si tinguessin el finançament municipal resolt”

Per altra banda, hi havia membres d’aquest grup de discussió que consideraven que els impactes paisatgístics dels projectes eòlics eren mínims i assumibles socialment, sempre hi quan aportessin recursos econòmics al territori. Un agent afirmava:

Agent f)

“Per lo que dies del impacte visual, allà a la Terra Alta lo del parcs eòlics tampoc es viu com un impacte visual, és una cosa més com que hi ha cases... a vore a preu zero euros la gent no posaria cap molí, però ben ficat, buscant el menor impacte visual i demés, la gent no li importa tant renunciar al impacte d’un molí! Ben ordenat i que no vagui massificat pos és un mal menor. De fet hi ha gent que els molins los agraden, cadascú te una forma de veure-ho. Al final t’adaptes a vore al territori.”

Agent g)

“A Masdenverge hi ha una massificació de granges més important de la comarca. Com que no hi ha hagut mai indústria, pos s’ha complementat l’agricultura en la granja. Clar els joves a Masdenverge no es guanyen la vida. No hi ha indústria. Els joves se’n van a treballar a Flix, al Catalunya sud i els pobles cada cop es fan més menuts. Caldria una petita infraestructura industrial o de subsistència per a arrelar la gent al poble. Finalment s’entén com els pobles menuts de la terra alta donen permisos al parcs fotovoltaics i eòlics.”

En aquest mateix darrer sentit, s’hi van pronunciar destacats membres del Govern de la Generalitat de Catalunya, com per exemple el conseller de Treball i Indústria l’any 2006, que considerava que la massificació o l’impacte visual sobre el paisatge: “Són

judicis de valor que no constituïran cap obstacle per a la implantació dels molins de vent.”(El País, 21 febrer del 2006, citat a Zografos i Saladié, 2012).

4.3.1.3. El paper dels Ajuntaments

Els ajuntaments són un dels agents centrals en el conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge. Segons les competències en matèria d'urbanisme, són els encarregats d'atorgar les llicències d'obres per poder iniciar la construcció d'una central eòlica. A més, són uns dels agents que reben contraprestacions econòmiques pel fet d'acollir aquesta activitat econòmica en el seu àmbit municipal (Saladié, 2014). Aquestes contraprestacions poden ser de dos tipus: obligatòries via impostos, a través de l'Impost sobre construccions, instal·lacions i obres (ICIO), de l'IBICE (Impost sobre Béns Immobles de Característiques Especials), i de l'IAE (Impost sobre Activitats Econòmiques).

Des d'aquest punt de vista, durant el procés d'implantació de centrals eòliques a les comarques meridionals de Catalunya, la majoria dels ajuntaments implicats van veure amb bons ulls les propostes d'instal·lació de centrals eòliques al seu territori, ja que les consideraven de gran ajut per contribuir al desenvolupament econòmic dels respectius municipis, i per fixar població en el territori atenent a les expectatives laborals que generaven (SCOT, 2015). Tot i això, en general, s'assumia que els projectes eòlics tenien un impacte sobre el paisatge que calia considerar. Aquestes afirmacions es van poder comprovar en el grup de discussió amb alcaldes realitzat en el marc del procés d'elaboració del *Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre* (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b), on hi convergien visions més positives dels projectes eòlics, amb d'altres més negatives, i que reclamaven una major consideració del seu impacte paisatgístic i de la necessitat d'una planificació a escala territorial.

Entre les visions positives s'expressaven opinions com:

Agent h)

“Si posen molins al nostre terme, pot ser una solució per aquella família que li donen els diners. I s'han de fer coses així, perquè sinó naltros amb el sector primari està molt malament, aquests pobles desapareixeran. I si ens marxa la gent no el podrem cuidar el paisatge, però és que no tenen altra opció.”

Agent i)

“Si al sector primari de la Terra Alta se li donen alternatives, un molí a una família li arregla molt la papeleta!, tant a l'ajuntament com al particular. La Pobla, Caseres, Vilalba, no tenen ni escoles perquè no hi ha crios. És un peix que es mossega la cua: com hem de cuidar el paisatge si se mo'n va la gent? O com hem de fer quedar la gent, a base d'aerogeneradors? I si cuidar paisatge, la gent no es guanya la vida?”

Amb caire negatiu hi havia consideracions del tipus següent:

Agent j)

“Al terme de (...) hem començat a fer un estudi de desenvolupament territorial, una carta de territori, i hem començat per fer un estudi geològic, tenim un projecte inicial fet per la Fundació patrimoni i paisatge, on es determinen 32 punt d'interès geològic “universal”, on s'explica l'evolució de la geologia. A partir d'aquí el problema es presenta en com podem no destrossar el paisatge i transformar-lo en actiu econòmic per al territori. I la principal amenaça per a aquest intent de posar en valor els atributs del paisatge són els parcs eòlics projectats a la comarca, amb els gaseoductes, sobretot a la zona de Vilalba, La Pobla, amb els camins que s'obriran indiscriminats...”

Agent k)

“Crec que és dramàtic lo que poden fer els parcs eòlics a la Terra Alta, en quant a la transformació del paisatge. A nivell de Terres de l'Ebre hauria d'haver una decisió i aposta polític i social, clara i unívoca respecte el model energètic a desenvolupar comú.”

En aquest mateix darrer sentit s'hi pronunciaven alguns alcaldes amb responsabilitats comarcals de la Terra Alta, quan admetien que la implantació eòlica s'estava fent de manera desordenada. Igualment, es reconeixia que les empreses eòliques s'aprofitaven dels punts febles dels municipis i “que imposaven els seus criteris i interessos empresarials per damunt dels comarcals” (El Punt, 2006b).

Van ser pocs els casos en que els ajuntaments de les comarques meridionals van renunciar explícitament a la construcció de centrals eòliques als seus municipis. Concretament, van ser tres municipis que van rebutjar-los: Senan, a la Conca de Barberà, i Arnes i Horta de Sant Joan, a la Terra Alta. En el cas de Senan, l'ajuntament s'hi oposà per l'impacte paisatgístic que generarien, alhora que reclamava una planificació de l'energia eòlica a escala territorial que pogués ser debatuda pel conjunt de municipis afectats (SCOT, 2015). Per altra banda, l'ajuntament d'Arnes va manifestar la renúncia a una central eòlica projectada a la

partida de Terranyes, al Ports, per l'aposta del municipi per un altre model basat en el turisme (El Punt, 2006b). Cal dir que el projecte de central eòlica a Terranyes va quedar de facto paralitzat quan la Generalitat de Catalunya va aprovar el Parc Natural dels Ports, l'any 2001.

En el cas d'Horta de Sant Joan, el rebuig a la construcció d'una central eòlica a la serra dels Pessells⁷³ va venir per la celebració d'una consulta popular que va organitzar l'ajuntament el 16 de març de 2008, davant el conflicte que generava entre la població el projecte de central eòlica. El resultat de la consulta va ser de 636 vots en contra la central eòlica (77,7%), 160 vots favorables (19,7%), 13 vots nuls i 8 vots en blanc, amb una participació del 80% del cens. Malgrat que la consulta no tenia un caràcter vinculant, a partir d'aquests resultats l'ajuntament, que havia mantingut una posició favorable a la construcció de la central eòlica, va iniciar una sèrie d'accions per paralitzar el projecte. Entre aquestes accions hi havia la proposta de modificació de les Normes Subsidiàries per tal d'establir un nivell de protecció paisatgística de la partida dels Pessells (SCOT, 2015). Tot i això, la Comissió d'Urbanisme de les Terres de l'Ebre (CUTE) va deixar en suspens aquesta modificació urbanística, i l'any 2010 va aprovar el Pla Especial Urbanístic que permetia la construcció de la central eòlica. Finalment, el juliol de 2012, la secció tercera de la sala del contenciós administratiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, va resoldre⁷⁴ la suspensió de l'autorització administrativa que la Generalitat de Catalunya havia atorgat l'any 2007.

4.3.1.4. L'acció dels moviments socials en defensa del territori

Els moviments socials en defensa del territori que van tenir un paper actiu en el conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya, van sorgir a partir de l'estiu de l'any 1999 arran de l'aparició de nombrosos projectes per a la instal·lació de centrals eòliques en diversos municipis.

⁷³Projecte promogut per l'empresa Orta Eòlica, amb 16 aerogeneradors de 3MW cadascun, i amb autorització administrativa des de l'any 2007 (Resolució ECF 3881/2007, de 3 de desembre)

⁷⁴Sentència núm. 545 de la Sección Tercera de la Sala de lo Contencioso Administrativo del Tribunal Superior de Justicia de Cataluña. Disponible a: http://data7.blog.de/media/660/6511660_9238816c48_d.pdf

Fins aquella data, a Catalunya només hi havia instal·lades dues centrals eòliques⁷⁵, i una més estava en fase de construcció⁷⁶, totes a les comarques meridionals de Catalunya. Eren, però, nombroses les propostes per a la instal·lació de centrals eòliques. En aquest sentit, segons l'Associació de Productors d'Energies Renovables (APPA), a Catalunya a la darrereria del 2003 hi havia vint-i-nou centrals eòliques autoritzades que sumaven 933'79 MW de potència eòlica instal·lada, i vint-i-sis projectes més en tràmits administratius que sumaven 691'3 MW de potència elèctrica instal·lada. Des dels moviments socials en defensa del territori, en canvi, es denunciava que les dades de l'APPA no coincidien amb les que hi havia al Registre Administratiu d'Instal·lacions de Producció Elèctrica en Règim Especial (REPE) del Ministeri d'Economia. Segons aquesta aproximació feta pels moviments socials, a Catalunya hi havia proposats 2.257 MW de potència elèctrica instal·lada, repartits en uns setanta-cinc projectes, quaranta dels quals se situaven a les comarques del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre, que conjuntament sumaven aproximadament uns 1.400 MW. Aquesta disparitat de dades, juntament amb l'aparició de propostes d'instal·lació de centrals eòliques en espais amb alt valor natural i paisatgístic (Els Ports, serres de Pàndols i Cavalls, i Serra del Montsant), va ser el desencadenant de l'aparició de bona part d'aquests moviments socials en defensa del territori, alguns dels quals també s'oposaven al transvasament de l'aigua de l'Ebre i a la construcció de centrals tèrmiques a les comarques meridionals de Catalunya (SCOT, 2015).

Un dels primers moviments socials que va sorgir al voltant del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge a les comarques meridionals va ser la Plataforma per a la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat, creada el agost de 1999. L'objectiu inicial i principal de la plataforma era oposar-se a la construcció de centrals en el massís del Montsant, la Mola, les serres de Llena i Llaberia i les Muntanyes de Prades. Paral·lelament, a la resta de territoris de les comarques meridionals van sorgir altres plataformes de la mateixa naturalesa: al Baix Ebre, contra la instal·lació de centrals eòliques als Ports i al coll de l'Alba; al Baix Camp, en oposició a projectes eòlics a la

⁷⁵Central eòlica Baix Ebre, a Tortosa (Baix Ebre), amb 4,05 MW de potència instal·lada; Central eòlica Trucafort, al Pradell la Teixeta i La Torre de Fontaubella (Priorat), i l'Argentera i Colldejou (Baix Camp), amb 29,85 MW.

⁷⁶Central eòlica Colladetes, al Perelló (Baix Ebre), amb 50,13 MW i posada en marxa l'any 2000.

Mola de Colldejou, Puigcerver, i Muntanyes de Prades; a l'Alt Camp i la Conca de Barberà, contra projectes a les serres de Miramar, Vilobí i el Tallat; i a la Terra Alta, contra la instal·lació de projectes eòlics als Ports i a les serres de Pàndols i Cavalls (Nel·lo, 2003).

Aquests moviments socials en defensa del territori estaven formats, de manera “paradoxal” com diu Nel·lo (2003), per grups ecologistes d'àmbit territorial, com el Grup per a l'Estudi i Protecció dels Ecosistemes Catalans (GEPEC), així com per entitats, associacions, i persones a títol individual de les comarques implicades. Aquestes plataformes d'àmbit comarcal es van unir al voltant de la Coordinadora de Plataformes Meridionals (SCOT, 2015). Aquests moviments socials en defensa del territori s'inscriuen en el que Cruz (2010) defineix com a “ciutadans mobilitzats que opten per organitzar-se a través de la constitució d'una plataforma al marge d'organitzacions preexistents (administracions públiques locals, partits polítics, associacions cíviques o ambientalistes)”, i es caracteritzarien per “actuar com a paraigües que aglutina tot tipus de ciutadans, grups, entitats i associacions que s'uneixen de manera ràpida sota un lema concret.”

Els arguments d'aquests moviments socials no eren contraris a l'energia eòlica, però si que s'oposaven a la seva instal·lació en espais emblemàtics, alhora que denunciaven la manca d'un pla de planejament a escala territorial que considerés els impactes en els ecosistemes i sobre els valors paisatgístics. En aquest sentit, les plataformes van fer diverses propostes cartogràfiques amb emplaçaments alternatius per a la ubicació dels projectes eòlics (Nel·lo, 2003; SCOT, 2015). Una altra de les queixes de les plataformes, més enllà de l'afectació als valors naturals i paisatgístics d'espais emblemàtics, era la referia a la concentració territorial dels projectes eòlics que, segons aquests moviments, comportaria situacions de massificació eòlica:

“segons el Grup d'Estudis i Protecció dels Ecosistemes del Camp, l'any 1999 el 70% dels projectes d'aquest tipus es concentrava a les comarques de la província de Tarragona. Una concentració que coincidia amb la de l'energia nuclear (amb totes les plantes existents a Catalunya, Ascó i Vandellòs ubicades en aquesta mateixa àrea) i amb el projecte de la construcció d'una gran central tèrmica de cicle combinat a Mora per part de l'empresa ENRON.” (Nel·lo, 2003)

Aquests arguments dels moviments socials eren compartits per l'Assemblea d'Entitats

Ecologistes de Catalunya (AEEC), que agrupa la major part de les entitats ecologistes. Aquesta assemblea també reclamava que, més enllà dels efectes ambientals de les centrals eòliques, calia valorar també altres aspectes com la concentració dels projectes o l'impacte sobre el paisatge i sobre la comunitat local (SCOT, 2015)

Tots aquests arguments dels moviments socials coincideixen amb l'anàlisi elaborat per Frolova (2014a), quan afirma que les majors resistències a l'energia eòlica es produeixen especialment en aquells territoris amb una major densitat de projectes, tot i admetre que els arguments dels oponents als projectes “són molt variats i van més enllà de les consideracions purament estètiques” (p. 226). En aquest sentit, els arguments dels moviments socials implicats en el conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge, es complementen amb la denuncia del desequilibri entre zones productores i zones consumidores de l'energia elèctrica produïda per les centrals eòliques, i que comportaria pèrdues durant el transport:

“Parlem a aquests polítics que ignoren que existeix una Catalunya al sud de PortAventura.” (Plataforma per la Defensa de la Terra Alta, 2006. Citat a Zografos i Saladié, 2012)

També hi afegien arguments sobre els impactes que les centrals eòliques podrien comportar sobre l'avifauna, especialment en determinades àrees com al coll de l'Alba, coll de Som i els Aligars (Baix Ebre) o Prat de Compte (Terra Alta) (SCOT, 2015). A aquests arguments, Zografos i Saladié (2012) encara n'hi afegeixen dos més: l'existència de “projectes de vida” i el “desequilibri de poder en el sistema formal de presa de decisions sobre la planificació de l'energia eòlica”. Segons aquests autors, els projectes de vida són “iniciatives locals que intenten corregir desequilibris de poder entre allò local i allò global a través de la transformació d'atributs locals en valuosos actius capaços de sustentar la vida”. En la mateixa línia hi apunta Sempere (2008), quan diu que un dels arguments dels moviments socials que s'oposen a la implantació d'energia eòlica, és el fet que aquest procés confronta amb el “model de societat” que s'impulsa des dels territoris en qüestió. Un model que es basa en la gestió dels recursos propis i la valorització del paisatge de cada territori. tant Sempere (2008) com Zografos i Saladié (2012) coincideixen en afirmar que allà on hi ha “projectes de vida” o creació de “model de societat”, especialment

aquells que “s’enfoquen cap a la importància del paisatge”, l’aparició de projectes eòlics implicarà l’aparició d’un procés d’oposició social als mateixos.

Durant l’elaboració del Catàleg de les Terres de l’Ebre, també es va poder comprovar que la majoria d’entitats participants en els grups de discussió, consideraven que els projectes eòlics, tal com estaven plantejats, no consideraven els valors paisatgístics del territori i entraven en contradicció amb algunes activitats econòmiques, com el turisme rural. Un representant d’una de les entitats argumentava que:

Agent l)

“Terra Alta i Ribera d’Ebre és una zona paisatgísticament en bon estat i en molts potencials. La polèmica està en els molins de vent. Des de fa temps, des del propis governs de la Generalitat, sempre s’ha dit que el gran motor havia de ser el turisme: es va parlar de la navegabilitat de l’Ebre, de moltes altres coses i ara veig que tot això no s’ha tirat endavant. I de cop s’ha girat la truita i veig que ara no va cap aquí sinó que va cap a la indústria. Jo penso que és un error...”

Agent m)

“La carta del paisatge ens arriba una mica tard, si haguéssim tingut la carta del paisatge estic segur que no s’haguessin plantejat els molins de vent de la Terra Alta. Tenir-ho tot no pot ser, la manera lògica de planificar el país és per capes: infraestructures, paisatge, necessitats, un pobles, una gent... i fins ara el que es feie ahora de fer un macroprojecte, era agafar el paper en blanc i podies fer el que volguessis. Clar, si damunt d’este paper haguéssim tingut la carta del paisatge moltes coses pot ser no s’haurien dibuixat per que estarien senyalats valors de rellevança o interessants.”

Agent n)

“Les necessitats bàsiques les haurien de poder realitzar sense tenir que recórrer a vendre’s el país. Jo entenc que els ajuntaments no tenen prou diners per desenvolupar-se econòmicament, per exemple, si tu vols reconvertir-te al turisme, que és el la idea de la Fatarella era aquesta, allí es va fer un diagnòstic fa anys amb el llibre blanc aquell, on es deia que és lo que hi havia i cap a on es volia anar, es va veure que el tema ecològic i turístic eren dos actius de consideració. Es va veure que necessites recursos, a part dels normals per subsistir. Els pobles de la Costa Brava no els calen molins, i ningú els ha demanat... en canvi als nostres pobles són els mateixos ajuntaments que els han demanat. A la Costa Brava el turisme funciona i clar. I si optes pel turisme, això és incompatible amb els molins. Si els diners els poguessin tenir d’altres vies, els molins no els posarien, o els posarien d’un altra manera, no tan massificats i a zones verges.”

Agent o)

“L'altra qüestió lo molt poder que rep un ajuntament de permisos d'obres, de parcs eòlics, dels anglesos per fer fosses sèptiques. Els ajuntaments estan una mica lligats de mans, amb el problema greu real es els diners que hauria de tenir un ajuntament fixos per no tenir que recorre a nèstes coses.”

En relació a la planificació eòlica de la Generalitat de Catalunya, els moviments socials de defensa del territori de les comarques meridionals sempre s'hi van mostrar insatsfets. Ja en la primera proposta fallida⁷⁷ d'ordenació eòlica formulada l'any 2000 per la Generalitat de Catalunya, els moviments socials s'hi van oposar perquè es permetia la instal·lació de centrals eòliques en alguns espais naturals inclosos en el PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural), no es consideraven els impactes acumulatius ni sobre el paisatge, alhora que consideraven que amb la tecnologia eòlica disponible els projectes es podien instal·lar en indrets més antropitzats i, per tant, amb menor impacte ambiental i sobre els paisatges rurals i naturals. Els mateixos arguments van ser utilitzats per mostrar el rebuig al Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya, aprovat a partir del *Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya* (SCOT, 2015)

Però com diu Nel·lo (2003) aquests moviments socials que inicialment havien tingut una actitud reactiva, a la defensiva, davant la instal·lació de centrals eòliques, poc a poc van anar evolucionant cap a actituds més proactives i propositives, també en relació al paisatge. En aquest sentit, destaquen les diferents propostes de localització eòlica fora dels espais amb interès natural o paisatgístic que varen fer des del GEPEC, o el desplegament d'una sèrie d'arguments sota el concepte de *Nova cultura de l'energia*⁷⁸. En aquest sentit, els punts bàsics que aportaven les plataformes per a un canvi de paradigma en relació a l'energia elèctrica es basaven en: 1) desenvolupar

⁷⁷El 8 de març de 2001 el grup parlamentari del Partit dels Socialistes-Ciutadans pel canvi (PSC-Cpc) va presentar una moció al Parlament en què s'instava el govern a "retirar el mapa eòlic per tal de confeccionar un de nou en el qual es tingui en compte les al·legacions presentades, en especial les que fan referència als espais protegits o d'interès cultural, i aimpulsar un veritable diàleg al territori". Aquesta moció va ser aprovada amb els vots de PSC-Cpc, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), IC-V (Iniciativa per Catalunya-Verds), i el Partit Popular (PP). (Nel·lo, 2003)

⁷⁸Manifest-compromís per una nova cultura de l'energia elèctrica, signat a Tortosa el 10 de novembre de 2003 per les plataformes del Priorat, Ribera d'Ebre, Terra Alta, i Baix Ebre, i els partits polítics Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Iniciativa per Catalunya-Verds (IC-V) i Esquerra Unida i Alternativa (EUiA). Disponible a:

http://www.ub.edu/cres/sites/default/files/95_Manifest.doc

projectes energètics basats en fonts renovables des de i per al territori; 2) redundar els beneficis de les centrals eòliques (tan pel que fa a la l'electricitat generada, com dels rendiments econòmics) en el propi territori; 3) que el territori controli el procés d'implantació de centrals productores d'electricitat (tipologia, ubicació, intensitat,...); 4) implicar més les administracions i societats locals en el desenvolupament de projectes energètics basats en fonts renovables; 5) necessitat d'implantar processos de concertació i presa de decisions compartits entre diverses escales de l'administració i amb la participació de la societat civil; i 6) crear major complicitat entre els agents territorials, que comportaria majors índexs d'efectivitat i eficiència en els processos de presa de decisions.

Des dels anteriors postulats, els moviments socials de defensa del territori plantejaven una sèrie de solucions: 1) desenvolupament integral del conjunt de recursos renovables (vent, aigua, biomassa,...), sobre la base de la promoció de l'estalvi i l'eficiència energètica; 2) millorar els estudis sobre els recursos eòlics; 3) apropament dels grans projectes de centrals eòliques als grans centres consumidors d'electricitat; 4) acompanyar el procés d'instal·lació d'energies renovables amb un pla de tancament de les centrals més contaminants i perilloses (centrals tèrmiques i centrals nuclears); 5) afavorir el desenvolupament de la generació distribuïda amb un paper destacat dels agents territorials en els processos de presa de decisions i en el control dels sistemes de producció; i 6) desenvolupar mecanismes de gestió del paisatge (tipus Cartes de paisatge) que permetin una millor integració dels projectes d'energies renovables, especialment les centrals eòliques (Saladié, 2011b).

Com es veurà en el subapartat següent, la potència en l'articulació d'aquestes actituds proactives, especialment aquelles vers el paisatge, expliquen bona part de la implantació eòlica en uns i altres territoris.

Per cloure aquesta part dedicada als moviments socials de defensa del territori, cal analitzar el paper d'entitats ecologistes d'àmbit nacional català o estatal, com Ecologistes en Acció de Catalunya (EeAC), o suparestatal, com Greenpeace. Aquests grups ecologistes discrepaven dels moviments socials de defensa del territori i dels grups ecologistes de caràcter territorial, i es mostraven menys restrictives a la implantació de centrals eòliques, i més favorables a una implantació decidida i ràpida

de centrals eòliques (Sempere, 2008).

Els seus arguments es basen en que es tracta d'una energia no contaminant i renovable i que disposa d'una tecnologia prou avançada per generar electricitat en massa i esdevenir una alternativa real a altres fonts d'energia, alhora que permet lluitar contra l'efecte hivernacle a escala mundial. En una publicació⁷⁹ de finals de 2005, EeAC defensava que els impactes locals que provocava l'energia eòlica eren insignificants en comparació amb els impactes globals que provocava el model energètic basat en els combustibles fòssils i l'energia nuclear (SCOT, 2015-2005). En aquest sentit, com s'ha vist, coincidien amb els arguments de les empreses promotores de centrals eòliques.

Es podria dir que tant els moviments de defensa del territori com aquestes organitzacions ecologistes de caire més general, en paraules de Sempere (2008) “invoquen la sostenibilitat ecològica, però amb èmfasis diferents”, ja que les primeres “es preocupen més pels efectes concrets sobre el medi natural, cultural i social del territori, supeditant els objectius globals de la implantació eòlica a una actuació que respecti els equilibris territorials” (Sempere, 2008).

4.3.2. *RECAPITULACIÓ DELS CONFLICTES ENTRE EL PAISATGE I L'ENERGIA EÒLICA*

Com s'ha vist, els posicionaments vers el conflicte entre el paisatge i l'energia eòlica és diferent segons el tipus d'agents. Es pot concloure que tant les empreses promotores com les institucions públiques (Generalitat de Catalunya, ajuntaments) s'han mostrat a favor del procés d'implantació de centrals eòliques a partir d'una sèrie d'arguments, molts d'ells compartits pels que han manifestat algun tipus d'oposició (moviments socials de defensa del territori), que intenten positivitzar el model emprat per al desplegament eòlic. D'una banda, posen en relleu que es tracta d'una tecnologia neta que contribueix a la disminució de les emissions de contaminants a l'atmosfera, al mateix temps que es redueix la dependència energètica exterior.

⁷⁹Morrón, J.; Tello, E.; Muñiz, M., (2005). *Els factors relacionats amb el desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya: una visió ecologista*. Barcelona, Ecologistes en Acció de Catalunya.

D'altra banda, i sobretot per una part important dels ajuntaments implicats, s'ha argumentat que les centrals eòliques podien representar una oportunitat per contribuir al desenvolupament econòmic dels respectius municipis i per fixar població al territori atenent a les expectatives laborals que es generaven per part dels promotors (Saladié, 2011c).

Com s'ha exposat, el model general en el que s'emmarca el desplegament de l'energia eòlica a Catalunya s'ha basat en: 1) proposta de projectes plantejats, definits i executats per agents externs al territori, fet que ha comportat que bona part de les decisions no recaiguin en les comunitats locals; 2) la majoria dels beneficis econòmics generats per les centrals eòliques no recauen en el territori que les acull, sinó que eren apropiats per les empreses promotores (Saladié, 2014, Presas, 2014); 3) que el procés ha implicat poca participació proactiva per part de les administracions locals, que amb poc esforç rebien projectes que prometien beneficis econòmics, encara que no tots els que potencialment es podrien obtenir amb un model de desenvolupament endogen; i 4) en l'aparició de processos d'oposició ciutadana que generaven un malbaratament d'esforços col·lectius, i enfrontaments i tensions entre les parts (Saladié, 2011c).

Tot i que els primers projectes de centrals eòliques no van despertar excessiva oposició social, al contemplar-los com a fenòmens singulars i aïllats (centrals de Colladetes al Perelló, o Trucafort a cavall entre el Priorat i el Baix Camp), o fins i tot més o menys ben integrats paisatgísticament (només en el cas de Colladetes a el Perelló), poc a poc es va anar creant un moviment crític amb el procés d'implantació de centrals eòliques. Un moviment que no s'oposava a l'energia eòlica en si, sinó als impactes que sobre el medi natural i socioeconòmic podrien tenir determinats projectes, ja sigui per la ubicació en llocs d'especial valor ecològic, històric i/o paisatgístic, o per la massificació que representaven la concatenació territorial de diversos projectes que es tramitaven independentment (Saladié, 2011d).

Des d'aquests moviments socials de defensa del territori, inicialment es van denunciar públicament moltes d'aquestes propostes de producció d'energia eòlica perquè les consideraven excessives i poc respectuoses amb els espais naturals on inicialment es pretenien localitzar alguns projectes (la serra de Montsant, les serres

de Pàndols i Cavalls, o el massís dels Ports, entre d'altres espais d'interès natural). Amb el temps, i un cop constatat la gran quantitat de projectes eòlics que afectaven les comarques meridionals, van ampliar el discurs contrari al model de desenvolupament eòlic proposat per les empreses promotores i la Generalitat de Catalunya. Entre aquests arguments, es troben: 1) la denúncia que el model d'implantació de centrals eòliques al territori no anava acompanyat d'un calendari de tancament de les centrals nuclears operatives a Ascó i Vandellòs, 2) que es tractava de projectes de grans centrals eòliques situades lluny dels principals pols consumidors d'electricitat, per als quals s'havien de construir noves línies elèctriques d'alta tensió, i això repercutia en unes pèrdues d'electricitat durant el transport, 3) que existia un procés de concentració de centrals eòliques en l'àmbit territorial de les comarques meridionals, que comportaria com a resultat una massificació i una industrialització d'amplis territoris rurals o naturals, alhora que això repercutia en un aprofundiment dels desequilibris territorials entre centres productors i centres consumidors, 4) que el model escollit pels promotors i ratificat per la Generalitat de Catalunya per justificar una major implantació de centrals eòliques en aquest territori, es basava, no tant en l'existència del recurs eòlic (Saladié, 2011c), sinó més aviat en el fet que aquests territoris es troben entre els més pobres de Catalunya, i 5) que el procés d'implantació de centrals eòliques estava controlat per unes poques empreses que exercien un domini sobre els territoris que es considerava abusiu, deixant només un petit percentatge dels beneficis (Saladié, 2014; Presas, 2014).

Davant aquest conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge, l'estratègia de l'administració per gestionar-lo va ser la següent (Saladié, 2011c): 1) descartar alguns projectes de centrals tèrmiques, com la que ENRON volia tirar endavant a Mora la Nova; 2) la creació de parcs naturals, com el dels Ports (Terra Alta, Baix Ebre, Montsià) el 2001, o el del Montsant (Priorat) el 2002, on inicialment estaven previstos diversos projectes de centrals eòliques; 3) zonificació i agrupació de diversos projectes de centrals eòliques en forma de grans polígons eòlics, amb l'argument d'acotar territorialment els impactes i minimitzar el nombre de noves línies elèctriques necessàries (Departament de Treball i Indústria, 2005); 4) modificacions puntuals en la localització d'alguns aerogeneradors per minimitzar el seu impacte ambiental i/o paisatgístic (a través dels Informes d'Impacte i Integració

Paisatgística); i 5) elaboració de nous decrets eòlics, o modificació puntual dels existents.

Així doncs, es constata que davant una mateixa dinàmica d'implantació de centrals eòliques i la seva relació amb el paisatge, aquesta es percep de manera diametralment oposada entre promotors i administracions públiques, d'una banda, i moviments socials de defensa del territori, de l'altra. D'una part, el discurs de les administracions i de les empreses promotores, tendeix a minimitzar els impactes sobre el paisatge i es basa sobretot en la necessitat d'implantar energies renovables i d'altres, com les tèrmiques de cicle combinat, per fer front al canvi climàtic, alhora que les centrals eòliques s'han d'instal·lar allà on hi ha el recurs, en aquest cas el vent. D'altra banda, el discurs dels moviments socials dels territoris on majoritàriament s'han anat instal·lant les centrals eòliques, fa especial èmfasi en els aspectes de massificació territorial i els impactes paisatgístics, l'escassa o nul·la participació ciutadana, així com amb el fet que es profunditza en les incoherències del sistema elèctric existent (concentració territorial i empresarial, predilecció per territoris amb escassa població, amb baix nivell de PIB i als índexs de pobresa).

L'existència d'aquests conflictes territorials entre les centrals eòliques i el paisatge fa necessari analitzar-los en major detall. Per aquest motiu, el següent subapartat es centrarà en l'anàlisi d'aquest conflicte en dues comarques meridionals: el Priorat i la Terra Alta.

4.4. CONFLICTE ENTRE PAISATGE I ENERGIA EÒLICA: ELS CASOS DE LA TERRA ALTA I EL PRIORAT.

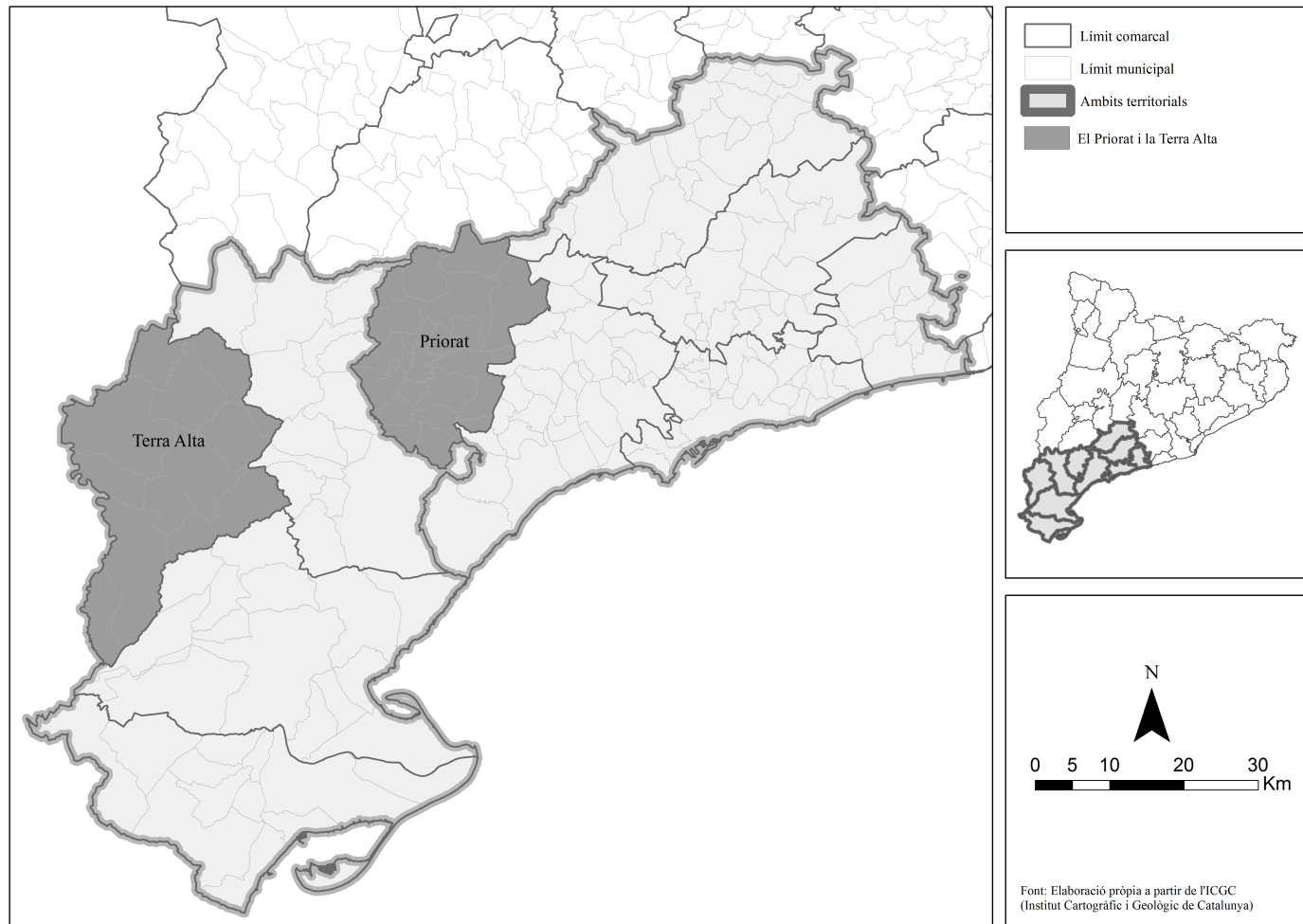
En el present apartat s'analitzaran de manera específica dos conflictes territorials entre l'energia eòlica i el paisatge. Es tracta dels casos de les comarques del Priorat, a l'àmbit territorial del Camp de Tarragona, i la Terra Alta, a les Terres de l'Ebre (Figura 64). S'analitzen aquests dos territoris perquè es tracta de dues comarques amb una estructura socioeconòmica similar: poca població, escàs dinamisme econòmic, rendes baixes, i un fort component agrari. També perquè, a principis de

segle XX, compartien un nombre similar de propostes per a la instal·lació de centrals eòliques: en el cas del Priorat (i en els límits amb les comarques veïnes) hi havia 16 propostes, que representarien 392,7 MW de potència elèctrica instal·lada i uns 300 aerogeneradors; en el cas de la Terra Alta, hi havia 18 propostes, que representarien 564,25 MW de potència elèctrica instal·lada i uns 400 aerogeneradors. Un altre aspecte que comparteixen tots dos àmbits és el fet de tractar-se d'espais “invisibles” (Rosales, 2008), “pobres” (Sempere, 2008), o “perifèrics” (Zografos i Saladié, 2012).

Es tractarà doncs d'analitzar en detall per a aquestes dues comarques el conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge, el paper que han tingut els diversos agents, i l'evolució del conflicte, entre altres qüestions. Es prestarà especial atenció al paper dels moviments socials de defensa del territori i en l'articulació d'alternatives a la implantació eòlica, especialment aquelles que han fet referència al paisatge. Serà interessant observar l'evolució dels discursos que sobre el paisatge s'han fet des d'aquests moviments socials, que inicialment eren reactius i van evolucionar cap a posicions més proactives, i quin ha estat el nivell d'implementació de les diferents propostes, ja que com escrivia Oriol Nel·lo:

“Les possibilitats que aquestes propostes prosperin depenen en molt bona mesura de l'existència de subjectes col·lectius capaços de fer-les avançar (o retrocedir). Per a la construcció d'aquests subjectes polítics, la qüestió de la identitat territorial és de gran importància. I en la configuració d'aquesta identitat, d'aquest sentiment de pertinença col·lectiva, dues qüestions són clau: la memòria del passat i la identificació amb el territori.” (Nel·lo, 2003).

FIGURA 64. LOCALITZACIÓ DE LES COMARQUES DEL PRIORAT I LA TERRA ALTA.

4.4.1. EL CAS DEL PRIORAT

4.4.1.1. Context territorial

El Priorat és una comarca de l'àmbit territorial del Camp de Tarragona. Té una superfície de 498,6 km² (1'7% del territori català), i està formada per 23 municipis que el 2014 sumaven 9.550 habitants (0,1% de la població de Catalunya). Des de l'any 2000 (9.129 habitants) al 2014 va experimentar un creixement poblacional del 4,61%. El PIB (Producte Interior Brut) per càpita de la comarca sempre ha estat per sota de la mitjana catalana i dels més baixos de totes les comarques, tot i que entre l'any 2001 (11.100 €/càpita) i el 2010 (15.100 €/càpita) va incrementar-se en un 36%. L'any 2002 era la tercera comarca amb el percentatge més alt de població pobra de Catalunya (Caixa Catalunya, 2002), amb un 15'4% de la seva població, i durant la dècada 2000-2010 estava situada entre les tres comarques menys competitives de Catalunya (ADEG, 2008). En canvi, en relació a la Renda Familiar Bruta Disponible (RFBD) per càpita, que va créixer un 43,8% entre 2001 (12.100 €/càpita) i 2010 (17.400 €/càpita), sempre s'ha mantingut propera a la mitjana catalana (12.200 €/càpita el 2001, i 16.900 €/càpita el 2010) (IDESCAT, 2015).

El paper de l'agricultura, principalment vinyes i oliveres, però també ametllers i avellaners, sempre ha estat molt important a la comarca tot i que els darrers anys ha anat perdent protagonisme. Així, del 22% de la població ocupada al sector agrari el 2001 s'ha passat al 18,2% l'any 2014, tot i que mantenint-se molt per sobre del conjunt de Catalunya (2,5% el 2001 i 1,1% el 2014). Un declivi encara major s'ha produït en la repercussió econòmica de l'agricultura, que ha passat d'una aportació comarcal del 23,5% del Valor Brut Afegit (VBA) el 2001 al 5,8% el 2010, en benefici sobretot del sector serveis que en mateix període va créixer del 44,4% (2001) al 55,3% (2010) (IDESCAT, 2015). Tot i això, el Priorat continua sent una de les comarques catalanes amb un major pes del sector agrari.

Tot i les dades que històricament han situat al Priorat entre les comarques més desfavorides i més poc dinàmiques de Catalunya, des de la darrerria del segle passat la comarca va iniciar un període de recuperació social i econòmica. El principal

motor de reactivació econòmica va ser la revitalització del sector vitivinícola, passant de la producció de granel a l'elaboració de vins embotellats de cria. Els pioners de la recuperació vitivinícola, a més d'introduir un canvi qualitatiu en l'elaboració del vi, incorporaven també el paisatge com element diferenciador i com a valor afegit als seus productes. Aquests pioners deien, i diuen, que "dins de cada ampolla de vi hi ha un tros del paisatge del Priorat", i aquest ha estat un dels elements de reclam per al turisme al Priorat (Figura 65).

FIGURA 65. IMATGES PROMOCIONALS DE LA DENOMINACIÓ D'ORIGEN PRIORAT A LES ESTACIONS DE TREN DE BARCELONA-SANTS (ESQUERRA) I BARCELONA-PASSEIG DE GRÀCIA (DRETA)

Font: autor desconegut

Darrere d'aquests pioners, van venir noves inversions en el sector vitivinícola que van comportar la recuperació d'antics conreus abandonats. En molts casos aquestes activitats van comportar la realització d'importants desmunts en els vessants, la creació de abancalaments fins aleshores desconeguts en la comarca, així com la construcció de nous camins i nous cellers.

Conjuntament a aquest desenvolupament del sector vitivinícola, des de la comarca es van desenvolupar diversos Plans de Desenvolupament Rural Integrat i programes LEADER, que posaven de manifest el valor del paisatge com a element per al desenvolupament rural futur d'aquest territori. Al recer d'aquests plans de desenvolupament, van sorgir diverses iniciatives per a la creació d'una oferta

turística, molt minvada fins al moment. El sector turístic del Priorat també va posar al paisatge com a element central de la seva oferta.

4.4.1.2. Context paisatgístic

Des del punt de vista paisatgístic, la comarca del Priorat presenta diversos paisatges identificats tant a nivell de la Carta de paisatge del Priorat (Consell Comarcal del Priorat, 2012), aprovada l'octubre de 2012, com del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010a), aprovat al maig de 2010. A grans trets la comarca presenta tres grans sectors paisatgístics. D'una banda el Priorat històric, al centre de la comarca, amb un relleu de serres baixes i turons amb vessants fortament inclinades, amb formes de "llom d'elefant" per erosió de les pissarres, amb vegetació natural poc densa, formada per un mosaic de alzinars, pinedes de pi blanc, brolles d'estepes i prats secs que es reparteixen el espai de més pendent o major inaccessibilitat que no és ocupat per les vinyes. Sense cursos d'aigua d'importància, amb l'excepció del riu Siurana que porta un petit cabal d'aigua els mesos més plujosos. Hi predomina el conreu de la vinya, actualment en expansió després de moltes dècades de retrocés, amb moderades transformacions dels vessants per abancament que han estat puntualment impactants. El poblament està concentrat en els nuclis rurals i compactes als quals s'accedeix per carreteres estretes i sinuoses que adapten el seu traçat al relleu muntanyós. L'aparició de nous edificis enmig del paisatge rural, conformat per nous cellers vinculats a la revitalització del sector, alguns amb dissenys i volums molt aparents en el paisatge. En general, es un paisatge predominat per les tonalitats marrons, sobretot a l'hivern, quan les vinyes queden nues i aflora el substrat geològic pissarrós. La façana paisatgística del Cingle Major del Montsant és visible des de molts llocs i és un element identitari d'abast comarcal.

D'altra banda, el Baix Priorat, al sud de la comarca, presenta un relleu pla, suaument ondulat o creuat per alguna serra de baixa altitud, sobre el qual s'ha construït un paisatge agrícola format per un mosaic agroforestal de vinya, olivera, avellaner i ametller, amb boscos de pi blanc i retalls d'alzinars. Presenta uns paratges de gran valor escènic amb les planes ocupades per camps de vinyes extensos amb un horitzó presidit pels relleus elevats de la mola de Colldejou i la serra de Llaberia.

I en el sector occidental de la comarca, hi ha els paisatges conformats entorn la Serra del Montsant, amb predomini dels paisatges naturals en una serra amb unes característiques geològiques excepcionals, on sovintegen els grans cingles, els monòlits, les grutes, i els "tormos" (grans blocs de pedra solts). Alguns d'aquests cingles (especialment el cingle Major) són referents i fites en l'imaginari col·lectiu de la població, amb una influència que supera l'àmbit estricte de la comarca del Priorat. L'espai agrícola, format per camps d'oliveres, ametllers i vinyes, es restringeix a les rodalies dels nuclis de població, petits i compactes. Hi ha freqüents mostres d'una intensa activitat agrícola en el passat, tal com indiquen els vessants escalonats per antics bancals, limitats per petits murs de pedra seca, avui abandonats i recoberts per la vegetació natural.

4.4.1.3. Context eòlic

En aquest context geogràfic i paisatgístic és on a principis de la dècada de 2000 apareixen diversos projectes per a la construcció de centrals eòliques. En aquelles dates, segons el Règim Especial de Productors d'Electricitat (REPE) del Ministerio de Industria, a la comarca del Priorat, o en els seus límits comarcals, hi havia 16 propostes per a la instal·lació de centrals eòliques, que representarien 392,7MW de potència elèctrica instal·lada i uns 300 aerogeneradors. A més, a la comarca ja hi havia instal·lada des de 1999 la central eòlica de Trucafort, als municipis del Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella, al límit amb el Baix Camp, amb 91 aerogeneradors i 30,85MW de potència elèctrica instal·lada. També estaven en fase molt avançada els projectes per a la construcció de dues centrals eòliques més al coll de la Teixeta, una de les portes d'entrada a la comarca: Mas de la Potra, posada en marxa l'any 2002 amb 2 aerogeneradors i 2,6MW de potència; i Collet dels Feixos, en funcionament l'any 2004 amb 6 aerogeneradors i 7,92MW.

4.4.1.4. El conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge al Priorat

El factor desencadenant del conflicte entre l'energia eòlica i paisatge al Priorat no va ser tant el nombre total de projectes, sinó l'existència de propostes per a la instal·lació de centrals eòliques al cingle Major de la serra del Montsant, així com també a la Serra de la Llena, a la Mola de Colldejou, a la Serra de Llaberia o a les

Muntanyes de Prades. Tots aquests indrets, però especialment la Serra del Montsant, eren considerats uns dels paisatges més significatius de la comarca:

“De fet, molta gent no s’acaba de creure que puguin donar llum verda a certs projectes absolutament descabellats: molins al Montsant?, a la Mola? I ara!”
(Vernet, 2003)

El conflicte es va incrementar i consolidar en constatar l’existència arreu de la comarca, i els límits amb altres comarques veïnes, dels setze projectes esmentats. Com era habitual en el procés de desplegament de l’energia eòlica a Catalunya, la totalitat dels projectes eren proposats per empreses externes a la comarca, i van aparèixer sota la vigència del del *Pla director de parcs eòlics 1997-2010*, aprovat l’any 1998 per la Generalitat de Catalunya.

Davant aquesta situació, diversos agents polítics, econòmics i socials del Priorat es van oposar als projectes de centrals eòliques en base als valors dels paisatges de la comarca, al mateix temps que aportaven elements de treball i debat que intentaven influir sobre les dinàmiques territorials (Saladié, 2011d). Sobretot van ser els del sector vitivinícola, especialment el vinculat amb els pioners de la recuperació del sector, i els turístics, a través de la incipient xarxa associativa que van crear. Però el principal aglutinador de tot el moviment crític amb el desplegament de l’energia eòlica a la comarca i el que va crear un discurs en defensa del territori va ser la Plataforma per la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat (en endavant PDPNP), “una de les primeres que sorgí” (Nel·lo, 2003) a Catalunya. La PDPNP es va crear l’agost de 1999 per part d’un col·lectiu de persones de la comarca, i amb la implicació de més de 100 entitats i associacions. La llista d’entitats i associacions implicades incloïa cellers, grups polítics, associacions culturals, associacions de mares i pares, ajuntaments, col·lectius de dones, grups ecologistes, entre altres (Saladié, 2011d).

Com s’especifica en els diversos manifestos, comunicats i posicionaments inicials (PDPNP, 1999), la PDPNP s’articula inicialment al voltant d’un objectiu concret:

“la defensa del patrimoni natural enfront de l’amenaça que representen els més de 10 projectes de centrals eòliques (CE) que, en aquell moment, planejaven sobre les nostres muntanyes més emblemàtiques, el Montsant, la Mola o el Molló, i també sobre la resta. En concret, la Serra Major del Montsant estava directament

amenaçada per més d'un projecte que hauria omplert d'aerogeneradors la carena de la serra amb més valors naturals, culturals i paisatgístics de la nostra comarca i de les comarques veïnes.” (Vernet, 2003)

Aquest posicionament inicial portà a que des de la PDPNP es reclamés la creació del Parc Natural de la serra del Montsant, així com que es garantís la protecció dels valors naturals i paisatgístics de la resta d'espais de muntanya amenaçats per la construcció de centrals eòliques:

“El Montsant és el màxim exponent d'aquest patrimoni, representa la integració del'aspecte històric i cultural amb l'entorn natural per aconstituïr el paisatge.” (PDPNP, 2000)

Una altra aportació de la PDPNP va ser la proposta de mapa de zonificació del territori que preveia un conjunt d'espais que haurien de quedar exclosos d'actuacions que posessin en risc la seva conservació i que poguessin hipotecar futurs projectes de desenvolupament sostenible (Vernet, 2003).

Aquest mapa oferia zones alternatives a la implantació eòlica que estaven plantejant les empreses promotores, intentant compaginar el desplegament eòlic amb la preservació dels valors naturals i paisatgístics. Aquesta proposta s'emmarcava en un dels objectius fundacionals de la PDPNP on s'hi referenciava “un posicionament indiscutible a favor de les energies netes. Totes les formes d'energia renovable: l'eòlica també.”, i on reclamava a les administracions públiques que regulessin “de forma adequada la implantació de centrals eòliques, per tal de garantir la compatibilitat del desenvolupament d'aquesta energia i la veritable preservació de els espais naturals.” (Vernet, 2003)

Aquestes demandes van ser acceptades, encara que parcialment, per la Generalitat de Catalunya. Per una banda, l'any 2002 es va aprovar la creació del Parc Natural de la Serra de Montsant⁸⁰. Per altra banda, la segona versió del “mapa eòlic”⁸¹ ampliava els nivells de protecció natural a espais que en la primera proposta, com s'ha vist

⁸⁰ Creat l'any 2002 amb el *Decret 131/2002, de 30 d'abril, de declaració del Parc Natural de la Serra de Montsant*. Inclou 9.242 hectàrees corresponents a 11 municipis de les comarques del Priorat.

⁸¹ “Mapa eòlic” és com s'anomenava des dels moviments socials de defensa del territori al *Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya*, aprovat com a *Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya*.

tombada pel Parlament de Catalunya, permetien la construcció de centrals eòliques. Tot i això no tots els espais amb valors naturals i paisatgístics de la comarca quedaven al marge de la possible instal·lació de centrals eòliques.

En paral·lel a la petició per garantir la preservació dels espais més emblemàtics des del punt de vista natural i paisatgístic, i veient que l'administració de la Generalitat de Catalunya no contemplava totes les peticions per a una ordenació de l'energia eòlica a la comarca, des de la PDPNP es va impulsar la necessitat d'establir un acord comarcal per a la implantació racional de l'energia eòlica. Aquest posicionament es justificava en base a l'elevat nombre de projectes que hi havia proposats, així com el fet que no tots els espais amb valor paisatgístic, com el coll de la Teixeta o els Segalassos, restessin al marge de la implantació eòlica (SCOT, 2015).

L'any 2001 la PDPNP va impulsar l'*Acord comarcal per al desenvolupament de l'energia eòlica al Priorat* que, a banda de la central eòlica existent al Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella, n'acceptava dues més a la comarca amb un màxim de 50 aerogeneradors (PDPNP, 2001). Aquest acord fou signat per la totalitat dels grups polítics representats al Consell Comarcal (Partit dels Socialistes de Catalunya, Convergència i Unió i Independents-FIC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), alguns alcaldes de municipis de la comarca i per diferents entitats adherides a la Plataforma per la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat (PDPNP), com ara les dues denominacions d'origen, DOQ Priorat i DO Montsant (SCOT, 2015). L'acord pretenia ordenar i racionalitzar la implantació eòlica a la comarca, trobant el punt d'equilibri entre el desenvolupament de l'energia eòlica i una economia basada en el respecte als valors naturals, culturals i paisatgístics. A més, l'acord respectava la voluntat dels municipis de Cabacés, La Bisbal de Falset i Margalef, que es mostraven favorables a la instal·lació de centrals eòliques en els seus municipis (PDPNP, 2001).

Aquest acord, però no va quedar recollit en ni en el *Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya* ni en cap altre document de planificació i desplegament de l'energia eòlica de la Generalitat de Catalunya, i per tant no tenia cap validesa jurídica ni influència sobre la presa de decisions formals entorn la tramitació i autorització de centrals eòliques. Així es posà de manifest amb l'aparició de diversos projectes fora dels indrets acordats, com ara als

Segalassos o al coll de la Teixeta, o el sobredimensionament, amb 90 aerogeneradors, d'un projecte aparegut als municipis que sí es contemplaven a l'acord, Cabacés, Margalef i la Bisbal de Falset.

L'acord anterior, a més a més, va ser posat en dubte per un nou agent aparegut en el conflicte. Es tracta del grup "Acció veïnal per l'energia eòlica", auspiciat pels municipis pro-eòlics de Cabacés, Margalef, la Bisbal de Falset i el Molar, tots ells governats per Convergència i Unió, i format a l'octubre de 2004 amb la intenció de promoure la implantació de centrals eòliques. Els arguments de rebuig a l'acord eren que es considerava un document "poc representatiu" que vulnerava l'autonomia municipal", i que el desenvolupament de projectes eòlics aportaria beneficis econòmics a la comarca. En aquest sentit, aquests ajuntaments "van proposar celebrar referèndums a nivell local per a ratificar la vigència de l'Acord." (SCOT, 2015). El Molar i Cabacés van realitzar dues consultes populars on va sortir guanyadora l'opció de sortir de l'acord comarcal, així com donar impuls als projectes de centrals eòliques als respectius municipis. Segons la PDPNP, però, "els índex de participació havien estat molt baixos, amb només un 30% en el cas del Molar, i que per tant els resultats no eren prou representatius." (SCOT, 2015).

Davant la vulnerabilitat de l'acord eòlic i "coincidint amb l'augment de la preocupació social per la transformació i degradació del paisatge causat per l'impacte de l'activitat antròpica" (SCOT, 2015), la PDPNP va insistir en la necessitat d'establir un document de preservació dels valors paisatgístics de la comarca i que alhora permetés una correcta integració de l'energia eòlica. En aquest sentit, van coincidir amb el sector vitivinícola en la necessitat d'elaborar una carta de paisatge comarcal. Així, el gener de 2004, després d'una reunió de la taula sectorial del vi, el Consell Comarcal del Priorat i els consells reguladors de les dues denominacions d'origen vinícoles de la comarca (DOQ Priorat i DO) van formalitzar l'acord per a l'inici de la redacció de la Carta del Paisatge del Priorat. La iniciativa va néixer amb la vocació de ser un instrument d'ordenació integral que regulés aspectes urbanístics, agrícoles i forestals dels vint-i-tres pobles de la comarca, per poder mantenir la qualitat dels productes agroindustrials del Priorat i de l'oferta turística, amb capacitat d'afegir valor econòmic a la venda del vi. El document informatiu de la carta de

paisatge, iniciat l'any 2004, es va aprovar pel ple del Consell Comarcal del Priorat de l'1 de febrer de 2006 i va ser ratificat per tots els ajuntaments de la comarca (Saladié, 2011d). Aquest esforç inicial va quedar paralitzat fins al 30 de novembre de 2009, quan es va signar l'acord de col·laboració entre el Consell Comarcal del Priorat i el Departament de Política Territorial i Obres Públiques per a la realització de la darrera fase de la carta de paisatge: el procés de mediació entre agents, l'establiment d'acords i el programa d'accions derivades, i la signatura dels compromisos. En aquesta reactivació de la carta hi va tenir un paper destacat la PDPNP, quan des de l'estiu de 2006 va iniciar una campanya de sensibilització per reivindicar els valors del paisatge com a garantia de futur de la comarca. En aquest sentit, la PDPNP va organitzar tres jornades anuals de debat (anys 2006, 2007 i 2008) titulades *Priorat: quin paisatge, quin futur?* i la campanya *Vi+paisatge=futur*, *Oli+paisatge=futur* (Figura 66 i Figura 67)

FIGURA 66. DETALL DEL CARTELL PROMOCIONAL DE LA TERCERA EDICIÓ DE LES JORNADES “PRIORAT: QUIN PAISATGE, QUIN FUTUR?”

Font: Plataforma per la defensa del patrimoni natural del Priorat.

**FIGURA 67. DETALL DELS LOGOS DE LA CAMPANYA "VI+PAISATGE=FUTUR I
OLI+PAISATGE=FUTUR"**

Font: Plataforma per la defensa del patrimoni natural del Priorat.

La Carta de paisatge del Priorat es va aprovar finalment el 4 d'octubre de 2012, amb la signatura dels acords entre els diversos agents comarcals⁸². La carta aprovada⁸³ contempla onze objectius de qualitat paisatgística, tretze compromisos estructurants, a més dels diversos compromisos específics que cada agent signà segons el seu nivell de responsabilitat i compromís.

Tot i que no hi ha cap objectiu de qualitat paisatgística ni cap compromís estructurant que faci referència a les centrals eòliques de manera explícita, si que és evident que el procés d'elaboració de la carta de paisatge comarcal va servir per reflexionar al voltant de l'encaix de l'energia eòlica i de la seva compatibilitat amb el manteniment

⁸²La carta inclou dos nivells de compromís. Per una banda els agents impulsors signants de la carta del paisatge que adquireixen compromisos específics: tots els ajuntaments de la comarca (excepte el Molar, Porrera, la Torre de Fontaubella, Torroja del Priorat), Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural de la Generalitat de Catalunya (Oficina Comarcal), Diputació de Tarragona, Parc Natural de la Serra de Montsant, Consorci de la Serra de Llaberia, Consell Regulador de la DOQ Priorat, Consell Regulador de la DO Montsant, Consell Regulador de la DO protegida Siurana, Associació Prioritat, i PIMEC Priorat. Per altra banda, el llistat d'agents que s'adhereixen genèricament als compromisos estructurants: un total de vint-i-tres agents representants de diverses administracions i organismes públics, entitats i associacions, cellers i empreses privades, i col·legis professionals.

⁸³ <http://www.catpaisatge.net/cat/cartes.php>

dels valors paisatgístics. El tema eòlic era una dels tres dinàmiques territorials que es considerava que estaven provocant modificacions paisatgístiques significatives a la comarca:

“mentre que en els darrers anys s’han donat nous elements de canvi accelerat, com poden ser les noves plantacions de vinya amb el moviment de terres associat, les centrals eòliques o les noves activitats econòmiques en el sector turístic o en la indústria.” (Consell Comarcal del Priorat, 2012)

El cert és que, tot i que durant el procés d’elaboració de la carta de paisatge van aparèixer diversos projectes per a la instal·lació de centrals eòliques a la comarca⁸⁴, finalment no se n’ha instal·lat cap, llevat de dos aerogeneradors al municipi del Molar que corresponen a la central eòlica de Coll de la Garganta⁸⁵. A més, com s’ha exposat a l’apartat 4.1., la Generalitat de Catalunya no va aprovar finalment la Zona de Desenvolupament Prioritari que afectava a la comarca⁸⁶ (Figura 45). Oficialment, segons el Govern de la Generalitat de Catalunya aquesta ZDP no es va aprovar perquè “serà objecte d’aprovació i d’una licitació específica tan bon punt es completi tècnicament la seva delimitació definitiva.” (Generalitat de Catalunya, 2010), qüestió que a data de tancament de la present tesi encara no s’ha produït. No obstant, des de la comarca es considerava que la ZDP no s’havia aprovat “atesa la forta oposició local” i per la manca de consens (SCOT, 2015).

Per entendre millor el fet que a la comarca del Priorat no s’ha acabat desenvolupant cap projecte eòlic previst, s’ha de tenir en compte el paper que ha exercit l’associació Prioritat⁸⁷. L’associació es va crear formalment l’any 2007 i “aglutina el teixit socioeconòmic i cultural del Priorat entorn als valors del paisatge cultural del Priorat, amb l’objectiu de tirar endavant la candidatura a paisatge cultural agrícola de

⁸⁴Els més significatius i que van generar més debat van ser: *Los Segalassos*, a Cornudella de Montsant, amb 27MW i 18 aerogeneradors; *Carabers*, a Cabacés, amb 50MW i 25 aerogeneradors; *La Coma*, a Cabacés, amb 32MW i 16 aerogeneradors; i *Foradades*, a Cabacés i la Bisbal de Falset, amb 42MW i 21 aerogeneradors. (Visor Ambiental de Parcs eòlics. Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya: <http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>)

⁸⁵Instal·lada el 2011 amb 21,71MW de potència elèctrica i 13 aerogeneradors, 11 dels quals instal·lats al municipi de la Torre de l’Espanyol (Ribera d’Ebre)

⁸⁶Es preveia instal·lar-hi una potència elèctrica de 45MW, a partir d’aproximadament uns 23 aerogeneradors

⁸⁷www.prioritat.org

mundanya mediterrània” (Prioritat, 2015) per a ser reconeguda com a Patrimoni Mundial per part de la UNESCO. Segons l’associació, a més, compten amb els suports del món polític i acadèmic. El projecte sorgeix des de la societat civil, amb un paper destacat de la PDPNP, com una mena de culminació de les diverses iniciatives en favor del paisatge que estaven desenvolupant-se a la comarca des dels primers anys de la dècada del 2000. Des de l’associació s’argumenta que aquestes iniciatives van generar una consciència activa i compromesa amb el valor del paisatge, va anar prenent força en la societat prioratina i que, de la concreció d’aquesta presa de consciència activa va sorgir la iniciativa. I els valors que sustenten l’entitat i el projecte de candidatura marquen la pauta dels pilars bàsics que han de fonamentar el model propi de desenvolupament socioeconòmic per a la comarca (Prioritat, 2011).

L’associació ha estat impulsant i coordinant els treballs necessaris per presentar la candidatura als organismes catalans, espanyols i mundials. El mes de maig del 2013, la Generalitat de Catalunya va donar el vist-i-plau a l’avantprojecte que fonamenta les bases del dossier definitiu, i es va fer seva la candidatura per tal de defensar-la davant del Consejo del Patrimonio Histórico del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de España, que l’ha d’incloure a la llista indicativa de l’Estat Espanyol, pas previ a la presentació a la Convenció del Patrimoni Mundial.

Els arguments de l’Associació Prioritat per a la declaració de la comarca com a Patrimoni de la Humanitat com a Paisatge Cultural són que el Priorat concentra uns valors patrimonials singulars i molt importants en un espai geogràfic reduït i ben delimitat. L’estreta relació entre l’activitat humana i el territori que la sustenta i la condiciona, al llarg dels segles, ha forjat un paisatge rural que és un mosaic representatiu de primera magnitud de la història col·lectiva d’aquesta comarca. La declaració de la comarca del Priorat com a Patrimoni de la Humanitat com a Paisatge Cultural, no pretén establir un nou marc regulador ni de planificació, sinó servir com a marc estratègic en el qual emmarcar el conjunt d’activitats que es realitzen a la comarca. Al mateix temps, pretén servir com a marca de reconeixement dels seus paisatges especialment per a la valorització dels productes (vitivinícoles, oleícoles, turístics, ...) que s’ofereixen des de la comarca. És freqüent que la majoria de cellers i

cooperatives portin als futurs clients a passejar per les vinyes perquè coneguin de primera mà el paisatge que dóna origen als vins. En una línia semblant, però amb tot un discurs per construir, es troba el sector oleícola.

La creació de l'Associació Prioritat ha permès incloure sota un mateix objectiu a altres sectors econòmics, com el oleícola, que fins ara eren una mica escèptics, i fins i tot als defensors de l'energia eòlica, que abans de la creació formal de l'associació van manifestar-se públicament a favor de la candidatura amb afirmacions com “que d'aquesta manera ja no es podran fer actuacions com parcs eòlics no tramitats, ral·lis o construccions il·legals en llocs rústics.”⁸⁸. Per tant, l'Associació Prioritat, ja ha aconseguit amb aquesta experiència una certa valorització dels paisatges no vitivinícoles de la comarca, millorant la percepció que es té d'ells tant per part de la població de la comarca com la de fora. Encara que l'objectiu final d'assolir el reconeixement és una tasca complexa, ja que es tracta, sobretot, de crear un discurs ambiciós que serveixi per a anar revaloritzant els paisatges de la comarca, per a millorar l'autoestima de la població, i donar a conèixer, encara més, els paisatges del Priorat.

4.4.1.5. Conclusions del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge al Priorat

Després de l'anàlisi del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge a la comarca del Priorat, la principal conclusió a què s'arriba és que aquest conflicte va esdevenir el desencadenant d'un procés de reivindicació del paisatge per part de diversos agents territorials, que ha portat al reconeixement i revalorització dels diversos paisatges de la comarca. I tot plegat desenvolupat des de la pràctica, ja que les diverses iniciatives de valorització del paisatge no tenen cap valor normatiu ni han quedat plasmades en cap instrument de planejament territorial i sectorial. En canvi, les experiències de valorització del paisatge generades a partir de la conflictivitat eòlica sí que han contribuït a la sensibilització social i política del paisatge, tant a nivell intern de la comarca com extern. Així doncs, a través d'aquestes propostes de gestió i ordenació

⁸⁸“Acció Veïnal per l'Energia Eòlica dóna 'suport radical' a què el paisatge del Priorat sigui patrimoni de la humanitat” (Canal de notícies 324, 6 d'abril de 2006) <http://www.ccma.cat/324/accio-veinal-per-lenergia-eolica-dona-suport-radical-a-que-el-paisatge-del-priorat-sigui-patrimoni-de-la-humanitat/noticia/118997/>

del paisatge i de disminució de l'impacte de l'energia eòlica, s'ha anat aconseguint una significativa reducció de les principals amenaces de transformació paisatgística, especialment les que provenen del sector eòlic, una empatia entre els diversos agents de la comarca que històricament havien estat enfrontats, la gestació de noves percepcions i noves valoracions socials dels paisatges de la comarca.

Fins i tot, el sector vitivinícola, fruit d'aquest debat entorn el paisatge, va aprovar mesures d'integració paisatgística de l'activitat agrícola. En aquest sentit destaca el *Reglament de moviments de terres, abancalaments i altres actuacions en el territori de la DOQ Priorat, per a la preservació del paisatge*, desplegat per la Comissió de Territori de la Denominació d'Origen Qualificada (DOQ) Priorat des de l'any 2004 (Saladié, 2011d). En aquest document es defineixen els objectius i les pautes per a la preservació del paisatge vitivinícola de la subcomarca del Priorat històric, així com la proposta de delimitació de zones amb caràcter de protecció especial. L'objectiu principal del document era integrar el dinamisme propi de l'activitat agrícola amb la preservació del paisatge que caracteritza aquesta DOQ, i que ha estat un dels elements que ha contribuït a l'èxit de la comercialització dels seus vins i al reconeixement del Priorat històric. La normativa permet que els moviments de terres siguin el més ambientalment sostenibles i amb la màxima integració en el paisatge. És el primer reglament agrícola d'aquest tipus que es va posar en pràctica a Catalunya, i anava més enllà dels documents de bones pràctiques que, a manera de recomanació, havia elaborat la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya per a altres Denominacions d'Origen⁸⁹.

En relació a l'energia eòlica, concretament s'ha detectat un canvi d'escenari significatiu en relació als plantejaments que les empreses promotores feien a principis de la dècada del 2000. Si, com s'ha dit, a principis de segle hi havia sobre la taula la proposta per instal·lar 392,7MW de potència elèctrica (uns 300 aerogeneradors), fins i tot a la serra del Montsant, durant tot aquest període no s'ha

⁸⁹ Fitxes de bones pràctiques en el paisatge vitivinícola del Penedès. Disponible a: http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/11_normativa_i_documentacio/03_documentacio/02_territori_i_mobilitat/paisatge/publicacions/fitxes_de_bones_practiques_en_el_paisatge_vitivinicola_del_penedes/

instal·lat cap central eòlica i actualment a la comarca, segons el Visor Ambiental de Parcs Eòlics⁹⁰ del Departament de Territori i Sostenibilitat, només hi ha 4 projectes en procés de tramitació (Figura 68), amb un total de 151MW de potència i 80 aerogeneradors. A més, cal tenir en compte que tots aquests projectes en tràmit estan paralitzats per informes desfavorables de la Generalitat de Catalunya. En els casos de Carabers, Foradades, i Segalassos, per “la insuficència de la documentació del projecte i l'estudi d'impacte ambiental pel que fa a diferents sectors ambientals”⁹¹, i en el cas de La Coma amb una Declaració d'Impacte Ambiental desfavorable⁹². A més, la Zona de Desenvolupament Prioritari (ZDP) proposada per la Generalitat de Catalunya l'any 2009 en el *Decret 147/2009*⁹³ finalment no va ser aprovada en l'Acord GOV/108/2010⁹⁴, i per tant la comarca va quedar-ne exclosa.

⁹⁰<http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>

⁹¹Pronunciaments disponibles a:

<http://appdmah.gencat.cat/alfresco/download/direct/workspace/SpacesStore/a6b5dfb0-4e1e-11e4-aaf8-e9dee4192bd4/1754-06+PRONUNCIAMENT+PE+SEGALASSOS.pdf>. Segalassos (18 d'agost de 2003)

<http://appdmah.gencat.cat/alfresco/download/direct/workspace/SpacesStore/dbce5651-e4d0-11e3-ac03-dda297a1c0b3/1747-06+PE+Foradades%2C+pronunciament+sufici%C3%A8ncia.pdf>. Foradades (12 de desembre de 2005)

<http://appdmah.gencat.cat/alfresco/download/direct/workspace/SpacesStore/bffa14c6-3756-11e4-b3ff-1530eff4ece6/1742-06+PE+Carabers+%2C+Informe+de+sufici%C3%A8ncia.pdf>. Carabers (20 de febrer de 2006)

⁹²Acord de la Direcció General de Polítiques Ambientals disponible a:

http://appdmah.gencat.cat/alfresco/download/direct/workspace/SpacesStore/d2e07fe6-124c-11e4-9fd3-d942294311d2/Acord+PE+La+Coma-DIA-Desfav_CAT.pdf (13 de desembre de 2011)

⁹³*Decret 147/2009, de 22 de setembre, pel qual es regulen els procediments administratius aplicables per a la implantació de parcs eòlics i instal·lacions fotovoltaiques a Catalunya*

⁹⁴*GOV/120/2012, de 20 de novembre, d'aprovació del Pla de determinació de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de parcs eòlics*

FIGURA 68. PROJECTES EÒLICS EN TRÀMIT A LA COMARCA DEL PRIORAT. 2014.

Nom	Potència (MW)	Aerogeneradors	Municipis
Segalassos	27	18	Cornudella de Montsant
Foradades	42	21	Cabacés i La Bisbal de Falset
Carabers	50	25	La Figuera i El Molar
La Coma	32	16	Cabacés

Font: Visor de Parcs Eòlics. Departament de Territori i Sostenibilitat (<http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>)

S'aprecia doncs una influència de la mobilització ciutadana en el procés d'implantació de centrals eòliques a la comarca, en disminuir el nombre de projectes i la salvaguarda de determinats espais amb valors naturals, culturals i/o paisatgístics. Alhora, es pot concloure que aquest procés de conflicte generat inicialment per les centrals eòliques, aporten nous elements de debat que enriqueixen un projecte territorial, i que es concreten en figures de protecció i gestió del patrimoni natural (Parc Natural del Montsant) o instruments d'ordenació paisatgística i territorial (Carta de Paisatge, Patrimoni de la Humanitat, ...) (Saladié, 2011d).

Un altre efecte constatat és la consolidació d'unes sinergies positives entre els diversos sectors socials i econòmics que inicialment es mostraven una mica escèptics en relació a la valorització del paisatge, com els del sector oleícola i el sector favorable a l'energia eòlica. S'ha aconseguit posar el paisatge com a element de l'agenda política comarcal i municipal, així com situar-lo com a principal element d'atracció turística i símbol d'identitat de la comarca, tant dins com fora de les seves fronteres. Tal com afirma l'associació Prioritat:

“L'efecte més important, però, és l'augment de l'autoestima i per tant de la voluntat de fer valdre el recursos propis i aprofundir en el seu aprofitament sostenible i perdurable en el temps. I conseqüentment, treballar per a fer-los conèixer i valorar tant internament com externament.” (Prioritat, 2015)

En aquest sentit, en clau de valorització interna del paisatge, és destacable que un percentatge elevat de la població comarcal consideri el paisatge com l'element més

significatiu de la comarca⁹⁵. Per altra banda, un efecte de la visibilització i reconeixement exterior de la comarca del Priorat, és el fet que el paisatge de la comarca quedés semifinalista en el programa de TV3 “El paisatge favorit de Catalunya”⁹⁶, passant per davant de paisatges de la Catalunya verda, com la Val d’Aran, o de la Costa Brava, com Cadaqués.

A més, a través del conjunt de propostes de gestió i ordenació del paisatge s'ha anat exercint una certa pressió sobre les institucions perquè en el desenvolupament de les seves propostes s'incorpori el paisatge com a element a considerar. No obstant això, les tensions al voltant de la gestió i ordenació del paisatge no han aconseguit, a dia d'avui, un punt estable de concertació territorial (hi ha quatre ajuntaments de la comarca que no s’han adherit a la Carta de paisatge), ni totes les propostes d'acord i consens han quedat plasmades en cap instrument de planejament territorial o sectorial. Aquesta preocupació també queda reflectida socialment⁹⁷.

De tota manera, el conjunt de propostes que es troben en marxa al Priorat estant servint socialment com a element de reflexió sobre els valors del paisatge, i el seu aprofitament sostenible per als diversos sectors econòmics de la comarca, principalment el vitivinícola, l'oleícola i el turístic. Es pot afirmar, doncs que s’ha superat aquella visió pessimista sobre la que reflexionaven la PDPNP en els seus inicis:

“Finalment, pel que fa a la dimensió econòmica, no podem deixar de dir que la problemàtica del finançament dels municipis petits i de les comarques com la nostra és una de les raons que més han pesat, i pesen, per acceptar determinats projectes agressius: les compensacions econòmiques que es poden derivar sempre convenientment inflades fan de contrapès a les mancances estructurals.” (Vernet, 2003)

“Perquè no podem permetre més que es mercadegi amb la marginalitat que ens han

⁹⁵Una enquesta realitzada a 85 persones de la comarca i inclosa en la publicació *L’altre Priorat* (Difusor, 2010), revela que el 43,7% dels enquestats considera el paisatge l’element més significatiu de la comarca. Disponible a: <http://www.difusor.org/2010/01/10/l-altre-priorat/>

⁹⁶Programa emès per TV3 entre el 19 de maig i el 14 de juliol de 2009. <http://www.ccma.cat/tv3/el-paisatge-favorit-de-catalunya/fitxa-programa/31005/http://www.ccma.cat/tv3/el-paisatge-favorit-de-catalunya/fitxa-programa/31005/>

⁹⁷La mateixa enquesta esmentada, revela que 22,2% dels enquestats considera que a la comarca li manca protecció del patrimoni (en el que s’hi inclouria el paisatge).

imposat i ens imposen per tal de fer-nos acceptar allò que, si poguéssim triar de debò, mai no acceptaríem.”(PDPNP, 2000)

Per la qual cosa la comarca es troba immersa en un procés de reflexió col·lectiva sobre quin és el model territorial que pretén assolir, en el qual el paisatge hi esdevé un dels elements principals, sinó el més important.

I un aspecte a destacar, és que tot i l'existència d'aquest conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge, els principals indicadors socioeconòmics no se n'han vist afectats. Així, la població ha crescut un 4,61% entre l'any 2000 i el 2014, el PIB/càpita ho ha fet un 36% entre l'any 2001 i el 2010, i la RFBD/càpita un 43,8% en el mateix període (IDESCAT, 2015).

4.4.2. *EL CAS DE LA TERRA ALTA*

4.4.2.1. Context territorial

La Terra Alta és una comarca de l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre. Té una superfície de 742,11km² (2'3% del territori català), i està formada per 12 municipis que el 2014 sumaven 12.119 habitants (0,16% de la població de Catalunya). Des de l'any 2000 (12.189 habitants) al 2014 va experimentar un decreixement poblacional del -0'6%. El PIB (Producte Interior Brut) per càpita de la comarca sempre ha estat per sota de la mitjana catalana, i entre l'any 2001 (20.800€/càpita) i el 2010 (20.900€/càpita) només va incrementar-se en un 0,5% (Idescat, 2015). L'any 2002 era, com el Priorat, la tercera comarca amb el percentatge més alt de població pobra de Catalunya (Caixa Catalunya, 2002), amb un 15'4%, i durant la dècada 2000-2010 estava situada entre les cinc comarques menys competitives de Catalunya (ADEG, 2008). En canvi, en relació a la Renda Familiar Bruta Disponible (RFBD) per càpita, que va créixer un 37,7% entre 2001 (12.200 €/càpita) i 2010 (16.800 €/càpita), sempre s'ha mantingut propera a la mitjana catalana (12.200 €/càpita el 2001, i 16.900 €/càpita el 2010) (IDESCAT, 2015).

L'agricultura hi té un paper destacat, sobretot a partir del conreu de la vinya i l'olivera, però també ametllers i cereal, i sempre ha estat molt important a la comarca. Té dues denominacions d'origen reconegudes, una, des de 1982, per al vi

(DO Terra Alta), i una altra, des de l'any 2000, per a l'oli (DO Oli de Terra Alta). Així, el 2001 un 32,7% de la població ocupada ho estava al sector agrari, xifra que baixa fins al 25,3% l'any 2014, tot i que mantenint-se molt per sobre del conjunt de Catalunya (2,5% el 2001 i 1,1% el 2014). Tot i mantenir uns elevats nivells d'ocupació comarcal, l'agricultura a la Terra Alta ha perdut pes econòmic en els darrers anys, passant d'una aportació comarcal del 57,2% del Valor Brut Afegit (VBA) el 2001 al 9% el 2010, en benefici sobretot del sector serveis que en mateix període va créixer del 23,6% (2001) al 46,4% (2010) (IDESCAT, 2015). Tot i això, igual que el Priorat, la Terra Alta continua sent una de les comarques catalanes amb un major pes del sector agrari.

En el cas de la Terra Alta el desenvolupament no ha vingut tant del sector agrari, sinó més aviat del sector serveis, especialment el turístic que ha experimentat un creixement notable en els darrers anys, impulsat per diverses campanyes i ajudes públiques. Així, el nombre d'establiments turístics ha crescut un 66,7% en el període 2003-2014, passant de 24 a 40 establiments, mentre que el nombre de places turístiques ha crescut un 73,1%, passant de 758 a 1312 places en el mateix període. Una característica destacable del sector turístic és la seva concentració territorial al sud de la comarca, ja que entre els municipis d'Arnes i Horta de Sant Joan aglutinen el 52,5% dels establiments turístics i el 54,1% de les places (IDESCAT, 2015). El turisme a la Terra Alta sobretot és d'àmbit català (75%), majoritàriament "familiar amb parelles de 30 a 50 anys amb fills", i que visita la comarca sobretot en períodes vacacionals (Setmana Santa, estiu i ponts) i en caps de setmana. Des del Consell Comarcal es considera que el sector turístic té un impacte molt positiu en l'ocupació, posant d'exemple que la taxa d'atur a la comarca al 2013 era del 10,7%, mentre que a Catalunya era del 21,9%⁴ (Consell Comarcal de la Terra Alta, 2014).

A partir de diversos programes, com el Pla de dinamització turística (2003-2009), i de diversos projectes LEADER, s'han anat desenvolupant diversos productes turístics⁹⁸, a partir de diverses accions: creació d'un centre d'interpretació del vi, instal·lació de sistemes d'informació interactiva, senyalització de monuments,

⁹⁸Via Verda, Xarxa Ciclista, Ruta de la Pau, Camí de Sant Jaume, Enoturisme, Ruta de l'Oli, Art al Ras, Turisme actiu al riu (Consell Comarcal Terra Alta, 2014)

creació de la imatge corporativa i identificativa del turisme a la comarca (Figura 69), i edició de material promocional de la Terra Alta. Segons el Consell Comarcal de la Terra Alta (2014) “Els elements principals de tots els productes són els espais naturals i paisatgístics i l’aprofitament dels recursos endògens de la comarca”. Per tant, es tracta d’una proposta turística que vol posar de manifest el valor del paisatge com a element per al desenvolupament rural de la comarca. Al recer d'aquests plans de desenvolupament turístic, van sorgir diverses iniciatives per a la creació d'una oferta turística, molt minvada fins a finals del segle passat. El sector vitivinícola de la Terra Alta també es va acollir a diversos programes d’ajudes, especialment els petits i mitjans cellers, que també van reivindicar el paisatge com a element central de la seva oferta.

FIGURA 69. EXEMPLES D’IMATGE CORPORATIVA TURÍSTICA DE LA TERRA ALTA

Font: Estudio Mariscal (<http://www.mariscal.com/es/proyectos/47/Terra-Alta>)

4.4.2.2. Context paisatgístic

La comarca de la Terra Alta presenta diversos paisatges identificats en el Catàleg de paisatge de les Terres de l'Ebre (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2010b), aprovat al juliol de 2010. En tractar-se d’una comarca amb un fort pes de l’activitat agrícola, l’ús del sòl dedicat als conreus (sobretot de secà) és destacable, amb un 36,7% de la superfície comarcal. Per altra banda, la superfície forestal ocupa 61,2%, mentre que el sòl urbà només representa un 2% (Figura 70).

FIGURA 70. PRINCIPALS USOS DEL SÒL A LA TERRA ALTA. 2013.

Ús del sòl	Superfície (Hectàrees)	%
Bosc	29.033	39,1
Matollars	14.500	19,5
Vegetació escassa o nul·la	1.927	2,6
Conreus de secà	25.925	34,9
Conreus de regadiu	1.320	1,8
Urbà	1.506	2
Total	74.211	100

Font: Elaboració pròpia a partir d'Idescat (www.idescat.cat)

Aquests usos del sòl venen especialment determinats per l'estructura del relleu, i es troben repartits de forma més o menys homogènia, agrupats en quatre sectors paisatgístics: Ports, serres de Pàndols i Cavalls, altiplà, i riberes de l'Algars. El paisatge dels Ports, situat al sud-est de la comarca, es caracteritza per un relleu molt abrupte format per materials principalment calcaris, i esdevé un dels fons escènics més visibles de la comarca. Aquí hi predomina l'ús del sòl forestal, amb abundants pinedes i alzinars, i amb cursos d'aigua que generen gorgues profundes i espectaculars. És un paisatge molt estable només alterat per l'efecte dels incendis forestals.

Per altra banda, el paisatge de les serres de Pàndols i Cavalls es situa a l'est de la comarca i representa la continuació del massís dels Ports vers el nord. El relleu, tot i ser de menor altitud, es manté abrupte i amb unes morfologies singulars (crestes, agulles,...), i esdevé l'horitzó persistent des de gran part de la comarca. Com als Ports, hi predomina el paisatge forestal amb pinedes i matollars, i menor presència d'alzinars. Els cursos fluvials són de menor entitat, a excepció del riu Canaletes, que és gairebé l'únic curs amb presència d'aigua més o menys permanent i forma uns paisatges singulars. Els conreus, principalment oliveres, ametllers i vinyes, hi són testimonials i reduïts als sectors de relleu més suau dels vessants muntanyencs. Només al sector més planer del Pinell de Brai els conreus tenen una certa entitat.

L'altiplà de la Terra Alta ocupa el sector central de la comarca i es caracteritza per

un relleu suau modelat a partir de materials tous. Aquí hi domina l'espai agroforestal amb predomini dels conreus de vinya, adscrits a la Denominació d'Origen Terra Alta, tot i que hi ha sectors on hi predomina el conreu d'olivera, així com altres indrets on encara és possible contemplar el tradicional paisatge de la trilogia del secà mediterrani, conformat per la vinya, l'olivera i l'ametller (que en aquestes contrades substitueix al cereal). Aquest paisatge s'estructura a partir de l'arquitectura rural de pedra seca, amb marges, cabanes i altres elements que donen un fort caràcter al paisatge. És dels paisatges més dinàmics de les Terres de l'Ebre, motivat pels canvis de conreu dels darrers decennis, generalment d'olivera o ametller a vinya. Es el paisatge on s'assenten la majoria dels nuclis urbans de la comarca, generalment compactes i amb una alta presència de patrimoni històric i arquitectònic. El sector central de l'altiplà que s'allarga des de la serra de la Fatarella fins al coll del Moro, conforma els espais on es va desenvolupar de manera més intensa la Batalla de l'Ebre, i on hi queda el rastre de trinxeres i altres elements de la guerra.

Les riberes de l'Algars és un paisatge constituït pels vessants occidentals de la comarca que menen des de l'altiplà fins el riu Algars. Aquí la xarxa hidrogràfica ha excavat diversos barrancs i valls més o menys profunds i que són els que determinen l'essència d'aquest paisatge. En general presenta un aspecte suau de valls allargassades, ocupades per conreus, sobretot de vinya, als fons, i de pinedes i matollars en els vessants que antigament havien estat conreats. Aquest és un patró que es repeteix, amb matissos imposats pel relleu, al llarg i ample de les riberes de l'Algars.

4.4.2.3. Context eòlic

A la Terra Alta a principis de la dècada de 2000 van aparèixer diversos projectes per a la construcció de centrals eòliques. Segons el Règim Especial de Productors d'Electricitat (REPE) del Ministerio de Industria, el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC) i el Boletín Oficial del Estado (BOE), a la comarca hi havia 18 propostes per a la instal·lació de centrals eòliques, que representarien 564,25MW de potència elèctrica instal·lada i 415 aerogeneradors (Figura 71). Al 2003 hi havia 10 projectes autoritzats (376,75MW i 252 aerogeneradors), dels que la majoria (7 projectes, 302MW i 194 aerogeneradors) es plantejaven d'ubicar a l'altiplà, des de la

serra de la Fatarella fins al coll del Moro i la serra de Mudèfer, a llarg d'una línia de 30km de nord a sud de la comarca. També hi havia 3 projectes autoritzats que es proposaven d'instal·lar a les serres de Pàndols i Cavalls (74,75MW i 58 aerogeneradors). En diversos estats de tramitació hi havia 5 projectes (119,5MW i 89 aerogeneradors), i 3 projectes ja estaven descartats (68MW i 74 aerogeneradors). Com era habitual, la totalitat dels projectes eòlics a la Terra Alta estaven promoguts per empreses externes a la comarca. Es tractava d'empreses mitjanes, algunes procedents de divisions de constructores, d'altres creades *ad hoc* a partir de fons d'inversió, i d'altres, poques, especialitzades en energies renovables.

L'any 2006 es va instal·lar la primera central eòlica a la comarca. Es tractava de la central eòlica Les Comes, a Vilalba dels Arcs, amb 2 aerogeneradors i 3MW de potència. El gran desplegament eòlic a la comarca va produir-se entre els anys 2009 i 2012, amb la instal·lació de 8 projectes. Així, la Terra Alta s'ha convertit en la comarca que presenta el percentatge més alt de centrals eòliques amb 9 projectes (20,9% del total), 327,9MW (25,8%), i 148 aerogeneradors (18,2%).

FIGURA 71. PROJECTES DE CENTRALS EÒLIQUES A LA TERRA ALTA, 1999-2003.

	Nom central eòlica	Municipis	Nº Registre	Potència (MW)	Nº molins (aprox.)	Potència Unitària (kW)	Empresa	Informació pública		Estat de tramitació
1	P.E. TORRE MADRINA	BATEA, GANDESA I VILALBA	P/RE-2593	48	20	2400	EOLIC PARTNERS TARRAGONA, S.L.	13/09/01	DOGC 3472	Autoritzada (22/05/02. DOGC 3620)
2	P.E. MUDEFER II	CASERES I BOT	P/RE-2588	13,5	9	1500	CATALANA D'ENERGIES	26/05/03	DOGC 3891	Autoritzada (24/12/03. DOGC 4037)
3	LA TOSSA- MOLA DE PASCUAL	PRAT DE COMTE I PINELL DE BR	P/RE-2587	49,5	33	1500	TOTVENT 2000, S.A.	9/10/03	DOGC 3997	En tràmit
4	P.E. DE MUDEFER	CASERES I BATEA	P/RE-2204	45	30	1500	CATALANA D'ENERGIES	26/05/03	DOGC 3891	Autoritzada (24/12/03. DOGC 4037)
5	P.E. CORBERA	CORBERA D'EBRE	P/RE-2203	49,5	33	1500	COPCISA (abans ENRON WIND).	23/04/03	BOE 3869	Autoritzada (11/12/03. DOGC 4028)
6	P.E. LOS ALIGARS	PRAT DEL COMPTE, PINELL BRAI	P/RE-1659	50	25	2000	TOTVENT 2000, S.A.	7/06/01	DOGC 3404	Autoritzada (5/01/04. DOGC 4042)
7	P.E. VILALBA DELS ARCS	VILALBA DELS ARCS	P/RE-0870	24	10	2400	EOLIC PARTNERS, S.A.	11/02/03	DOGC 3819	En tràmit
8	P.E. COLL DE MORO I + II	BATEA-GANDESA-BOT	P/RE-0869	48	20	2400	EOLIC PARTNERS SERVICIO, S.L.	5/06/01	DOGC 3402	Autoritzada (22/05/02. DOGC 3620)
9	P.E. LES COMES	VILALBA DELS ARCS	P/RE-0737	3	3	1000	ECOTECNIA, SCCL	12/07/01	DOGC 3429	En tràmit
10	P.E. PÀNDOLS-ERMITA	GANDESA I PINELL DE BRAI	P/RE-0591	9,75	13	750	EOLENER, S.L.	9/08/99	DOGC 2948	Descartat
11	P. E. PANDOLS-FONTETA	GANDESA I PINELL DE BRAI	P/RE-0590	8,25	11	750	TEXTE, S.L.	3/08/99	DOGC 2944	Descartat
12	P.E. LA FATARELLA	LA FATARELLA	P/RE-0469	50	50	1000	COPCISA	27/12/01	DOGC 3541	Autoritzada (28/07/03. DOGC 3934)
13	P.E. VILALBA	VILALBA DELS ARCS		48	32	1500	COPCISA	15/04/03	DOGC 3865	Autoritzada (11/12/03. DOGC 4028)
14	P.E. SERRA DE CAVALLS	PINELL DE BRAI	P/RE-0312	25	25	1000	TOTVENT 2000, S.A.	15/10/99	DOGC 2995	En tràmit
15	P.E. SERRA DE CORRALS	PRAT DE COMPTE	P/RE-0310	18	18	1000	TOTVENT 2000, S.A.	15/10/99	DOGC 2995	En tràmit
16	P.E. TOSSA DEL VENT	PRAT DE COMPTE		17,25	23	750	TOSSA DEL VENT SL	10/08/99	DOGC 2949	Autoritzada (30/05/01. DOGC 3399)
17	P.E. COLL VENTÓS	PRAT DE COMPTE		7,5	10	750	TEXTE SL	28/7/99	DOGC 2940	Autoritzada (30/05/01. DOGC 3399)
18	P E. FOIA-TERRANYES	ALFARA DE CARLES I ARNES	P/RE-0311	50	50	1000	TOTVENT 2000, S.A.	15/10/99	DOGC 2995	Descartat
	Total			564,25	415					

Font: Elaboració pròpia a partir de REPE, DOGC i BOE.

4.4.2.4. El conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge a la Terra Alta

Com s'ha vist, a principis de la dècada del 2000 a la Terra Alta hi havia un elevat nombre de projectes per a la instal·lació de centrals eòliques. Igual que en el cas del Priorat, el factor desencadenant del conflicte entre l'energia eòlica i paisatge a la Terra Alta no va ser tant el nombre total de projectes, sinó l'existència de propostes per a la instal·lació de centrals eòliques en espais naturals i emblemàtics, com el massís dels Ports o les serres de Pàndols i Cavalls:

“El debat sobre la implantació de centrals eòliques a la comarca de la Terra Alta va començar l'any 1999, quan al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC) es van incloure els diversos projectes de centrals eòliques que afectaven les serres de Pàndols-Cavalls i el massís dels Ports de Besseit.” (SCOT, 2015)

“el conflicte esclata precisament arran del propòsit d'instal·lar a Pàndols i Cavalls de diversos artefactes per a la producció d'energia eòlica.” (Nel·lo, 2003)

Mentre la majoria d'alcaldes implicats defensaven aquests projectes com a font d'ingressos i com a eina per al desenvolupament de la comarca, les entitats ecologistes, com el Grup per a l'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp (GEPEC), denunciaven els impactes ambientals i l'excessiva concentració de centrals als espais amb major valor natural i simbòlic (SCOT, 2015). L'agost del 1999 es va constituir la Plataforma per a la Protecció del Patrimoni Natural, Històric i Paisatgístic de la Terra Alta (en endavant PTA) que, com a moviment social de defensa del territori, també s'oposava a la instal·lació de centrals eòliques a les serres de Pàndols-Cavalls i al massís dels Ports. Aquesta plataforma estava formada per un col·lectiu de persones de la comarca que, estant a favor d'una “*collita de vent* però no al *monocultiu de vent*” (Sempere, 2008), es mostraven preocupades per l'impacte que les centrals eòliques podrien provocar en aquests espais naturals.

Els principals arguments de la PTA eren la necessitat de preservar el paisatge, la contradicció que suposava el fet que el Govern de la Generalitat permetés la instal·lació de centrals eòliques en espais inclosos en el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN) i els impactes negatius que aquestes instal·lacions podrien ocasionar en la promoció dels vins de la comarca. A més, argumentava que, “més enllà dels criteris ambientals, era necessari incorporar criteris socials i paisatgístics per a la seva implantació” (SCOT, 2015). També es mostraven preocupats pel fet que el

desplegament eòlic portés a la comarca a una “economia del rendista” que no afavorís l’autonomia comarcal (Sempere, 2008)

A aquests posicionaments de la plataforma, es va sumar el grup Workshop on European Battlefields Ebre 1938 (web-38) que estava fent un estudi del patrimoni de la Batalla de l'Ebre a les comarques de l'Ebre. Aquest grup rebutjava la instal·lació de centrals eòliques tant en zones del PEIN, com en els llocs històrics on havia tingut lloc la batalla, i reclamava la protecció efectiva d'aquests espais (SCOT, 2015).

Les demandes d'aquests grups van ser acceptades parcialment per la Generalitat de Catalunya. Igual que en el cas del Priorat, l'any 2001 es va aprovar la creació del Parc Natural dels Ports⁹⁹, que va significar l'exclusió de la possibilitat d'instal·lar-hi centrals eòliques al seu interior. Així és com el projecte de central eòlica anomenat Foia-Terranyes, i previst d'instal·lar al municipi d'Arnes (també al d'Alfara de Carles, al Baix Ebre) amb 50 aerogeneradors, va quedar definitivament descartat per localitzar-se a l'interior del parc natural. Per altra banda, la segona versió del “mapa eòlic”¹⁰⁰ va ampliar els àmbits d'exclusió d'energia eòlica a diversos indrets de les Serres de Pàndols i Cavalls, fet que va provocar l'exclusió de dos petits projectes eòlics: Pàndols-Fonteta (8'25 MW i 11 aerogeneradors) i Pàndols-Ermita (9'75 MW i 13 aerogeneradors), situats entre els municipis de Gandesa i Pinell de Brai. Tot i això, des de la PTA es va denunciar que la nova versió del mapa eòlic era permissiva amb la majoria dels projectes en tramitació a Pàndols i Cavalls, ja que els indrets previstos per a la seva instal·lació es contemplaven com a compatibles en l'esmentat mapa. Així, no tots els espais amb valors naturals i paisatgístics de les serres de Pàndols i Cavalls quedaven al marge de la possible instal·lació de centrals eòliques (Saladié, 2010).

Per tant, el conflicte es mantenia obert en relació als projectes eòlics previstos a Pàndols i Cavalls, i es va intensificar en constatar l'existència dels diversos projectes

⁹⁹Creat l'any 2001 amb el *Decret 160/2001, de 12 de juny, de declaració del Parc Natural dels Ports i de la Reserva Natural Parcial de les Fagedes dels Ports*. Inclou 35.050 hectàrees corresponents a 9 municipis de les comarques de la Terra Alta, Baix Ebre i Montsià.

¹⁰⁰“Mapa eòlic” és com s'anomenava des dels moviments socials de defensa del territori al *Decret 174/2002, d'11 de juny, regulador de la implantació del energia eòlica a Catalunya*, aprovat com a *Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya*.

esmentats arreu de l'altiplà de la Terra Alta, que significaven una concentració important de projectes a la comarca: “El 40% de les centrals eòliques projectades a Catalunya” (SCOT, 2015) en aquell moment. Aquesta situació va ser qualificada de “massificació eòlica” (Saladié, 2010) per part de la PTA i, com s’ha dit, va obrir un nou front reivindicatiu. En aquest sentit, una de les peticions de la PTA, i també del GEPEC, va ser la de sol·licitar una revisió de les densitats d’aerogeneradors proposades, ja que entenia que “l’execució de tots els projectes suposaria una alteració profunda del paisatge i posaria en risc la comercialització dels vins de la comarca, cada vegada més associada a la qualitat paisatgística dels territoris productors” (Saladié, 2010). Concretament, l’any 2005 la PTA va presentar a la Generalitat de Catalunya “mil cinc-centes signatures en contra de la massificació eòlica” per tal de reclamar que es respectessin els límits entre les centrals eòliques i els nuclis urbans a una franja de 500 metres i que s’elaborés una declaració d’impacte ambiental conjunta per a tots els projectes comarcals. I ja a l’any 2010, el Catàleg del paisatge de les Terres de l’Ebre especificava que “la proliferació de parcs eòlics és un dels principals riscos de transformació paisatgística d’aquestes comarques, per la qual cosa proposa estudiar íntegrament el procés d’implantació eòlica de la Terra Alta, a fi d’evitar-hi una densitat excessiva d’aerogeneradors, i fer un seguiment de les instal·lacions eòliques perquè es regulin en els POUM de cada municipi” (SCOT, 2015).

A la “massificació eòlica” a l’altiplà, l’any 2004 encara s’hi va sumar un nou element de conflicte. Es tractava del projecte de construcció d’una línia elèctrica d’alta tensió (132 kV) de 39km de longitud i 120 torres, per evacuar l’energia elèctrica produïda per les centrals eòliques previstes a l’altiplà. La línia elèctrica es promovia a partir de l’empresa AERTA¹⁰¹ (Aprofitament d’Energies Renovables Terra Alta), i pretenia resoldre “un dels principals problemes amb què es trobaven les empreses promotores a l’hora d’instal·lar les centrals eòliques”, i que no era altre que “la dificultat de connectar-se a la xarxa elèctrica” (SCOT, 2015). La construcció de la línia elèctrica va rebre l’any 2006 l’autorització administrativa del Departament de

¹⁰¹ Participada per la Generalitat de Catalunya i per empreses eòliques amb projectes a l’altiplà: Copcisa, Eòlic Partners, Catalana d’Energies Renovables (Cater) i Generació d’Energies Sostenibles (GdE).

Treball i Indústria de la Generalitat de Catalunya, el maig de 2007 es va aprovar el Pla especial urbanístic, el 2008 va iniciar les obres, i el 2009, coincidint amb la posada en marxa de la central eòlica Mudéfer II (al municipi de Caseres), va entrar en servei.

Contra la construcció d'aquesta línia elèctrica hi van presentar recurs d'alçada davant el conseller de Treball i Indústria, la PTA, el Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp (GEPEC), i curiosament, les denominacions d'origen Priorat i Montsant. La Denominació d'Origen Terra Alta no s'hi va sumar perquè, segons el seu president, aquests processos s'havien mostrat poc efectius, ja que “després de veure com funciona l'Administració (...) és clar que desestimaran el recurs” (SCOT, 2015).

De fet, el sector vitivinícola de la comarca, molt caracteritzat pel fort pes de les cooperatives enfront els petits cellers particulars, es va manifestar tímidament durant el conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge. En aquest sentit, aquesta divisió entre cooperatives i petits productors va quedar palesa l'any 2005, quan el Consell Regulador de la Denominació d'Origen Terra Alta va celebrar una votació interna per posicionar-se sobre el procés de desplegament de l'energia eòlica a la comarca. Tot i que el posicionament va ser de rebuig al desplegament eòlic tal com estava plantejat, “El rebuig no va ser unànim ja que dels onze membres que en formaven part, només quatre van votar en contra; la resta o es van abstenir o no van ser presents a la reunió” (SCOT, 2015). Precisament van ser els representants dels petits productors els que van posicionar-se en contra.

La Generalitat de Catalunya, amb el canvi de govern, es va mostrar d'acord a reduir el nombre d'aerogeneradors a l'altiplà i passar dels 194 previstos a un màxim de 150, a partir d'un procés de negociació “amb les promotores eòliques per tal que instal·lessin aerogeneradors d'última generació i així poder obtenir la mateixa potència amb menys màquines” (SCOT, 2015). Des de la Direcció General de Polítiques Ambientals i Sostenibilitat del Departament de Medi Ambient i Habitatge consideraven que “aquesta quantitat seria la idònia per tal que l'aprofitament del vent fos compatible amb altres activitats econòmiques com ara l'ecoturisme i l'agricultura” (SCOT, 2015).

D'altra banda, com s'ha dit, des de la majoria d'ajuntaments implicats es considerava que la implantació de centrals eòliques als seus municipis representaria un camí cap al desenvolupament de la comarca, i una font d'ingressos per als municipis i una oportunitat per crear llocs de treball. A més, afirmaven que es tractava d'una energia neta i no contaminant, compatible amb l'agricultura, i que, amb el temps, els habitants de la comarca acabarien considerant els aerogeneradors com un element més del paisatge. També asseguraven que la instal·lació de centrals eòliques permetria millorar la xarxa elèctrica de la Terra Alta. Aquest era el posicionament dels alcaldes del Prat de Comte, el Pinell de Brai, Bot i Arnes (els quatre de Convergència i Unió) i també el parer del de Vilalba dels Arcs, d'Unió per la Terra Alta (UPTA) (SCOT, 2015). Fins i tot, el 2004 van anunciar la convocatòria de mobilitzacions en els seus municipis per tal de reclamar a la Generalitat de Catalunya major celeritat a l'hora d'autoritzar els projectes.

En la mateixa línia que els ajuntaments s'hi manifestaven les empreses promotores, que destacaven els impactes econòmics i laborals positius que generaria la construcció i posada en marxa del conjunt de centrals eòliques previstes a la comarca. En aquest sentit, el novembre de 2009 l'EolicCat (Associació Eòlica de Catalunya) va presentar un estudi encarregat a l'empresa Gabinet d'Estudis Econòmics SA, que determinava que els municipis rebrien fins al 16% de la facturació de les centrals eòliques i que això significaria incrementar els seus ingressos fins a un 30% (Gabinet d'Estudis Econòmics, 2006). Per reforçar les bondats de l'energia eòlica entre les poblacions afectades, AERTA va presentar al maig de 2006 un estudi encarregat a l'Institut Opina (2006)¹⁰² per conèixer l'opinió dels veïns de la comarca vers l'energia eòlica. Els principals resultats destacats per l'empresa van ser que el procés d'implantació de centrals eòliques a la comarca era acceptat pel 64,3% dels enquestats, enfront el 29,5% que s'hi mostrava en contra (Sempere, 2008). Tot i això, les empreses admetien que en el procés d'implantació eòlica estaven davant d'un conflicte territorial:

¹⁰²Entrevista telefònica a 400 persones residents a les poblacions amb projectes de construcció de centrals eòliques l'any 2006: Batea, Bot, Caseres, Corbera d'Ebre, Gandesa, Horta de Sant Joan, la Fatarella i Vilalba dels Arcs. (Opina, 2006)

«Vam pensar que era convenient encarregar una enquesta sobre l'acceptació dels parcs eòlics, tenint en compte la controvèrsia que havien provocat en el cas de la Terra Alta», va explicar ahir el director tècnic d'Aerta, (Francesc Roig, director tècnic d'Aerta. (Citat a El Punt, 2006a)

Tot i aquesta manca de consens entre els diversos agents implicats en el conflicte, a nivell municipal es van emprendre algunes iniciatives encaminades a aclarir el posicionament del territori cap a alguns dels projectes de centrals eòliques. Així, com s'ha esmentat, el municipi d'Horta de Sant Joan va organitzar una consulta popular per constatar el grau d'acceptació de la central eòlica dels Pessells (33 aerogeneradors i 49'67MW de potència elèctrica instal·lada), i que comptava amb les autoritzacions de la Generalitat de Catalunya. La convocatòria de la consulta per part de l'ajuntament va ser a causa de les pressions que exercien tant el sector turístic del municipi, com la PTA, o els grups polítics de l'oposició. La consulta es va celebrar el diumenge 16 de març de 2008, i els resultats van ser de 636 vots en contra la central eòlica (77,7%), 160 vots favorables (19,7%), 13 vots nuls i 8 vots en blanc, amb una participació del 80% del cens (Saladié, 2010). A partir d'aquí es va obrir un intens debat en el qual, tant des de la PTA com des del grup polític de CiU a la comarca, es va animar a obrir noves consultes en altres municipis de la comarca, sense que se'n concretés cap des de llavors (SCOT, 2015). En el cas del projecte eòlic a Horta de Sant Joan, a partir dels resultats de la consulta popular l'ajuntament va emprendre una sèrie d'accions per aturar el projecte. En aquest sentit, va promoure una modificació puntual de les Normes Subsidiàries que prohibia la construcció de centrals eòliques a tot el municipi. Aquesta modificació va ser rebutjada per la Comissió Territorial d'Urbanisme de les Terres de l'Ebre (CTUTE), que va suspendre la modificació puntual de les Normes Subsidiàries. L'empresa promotora va interposar el mateix any un recurs contenciós administratiu contra l'ajuntament perquè no se li havia atorgat la llicència ambiental per a la construcció de la central eòlica. L'any 2009 la CTUTE va aprovar inicialment el pla especial de la central eòlica Pessells.

Que la única consulta popular sobre l'energia eòlica a la comarca de la Terra Alta es celebrés a Horta de Sant Joan, té la seva lògica per la pressió del sector turístics, molt important al municipi. Com s'ha esmentat, al sud de la comarca, entre els municipis

d'Horta de Sant Joan i Arnes, es concentra el 52,5% dels establiments turístics (21) i el 54,1% de les places (710) (Idescat, 2015). Es tracta d'un sector que aposta per un desenvolupament turístic on "Els elements principals de tots els productes són els espais naturals i paisatgístics" (Consell Comarcal de la Terra Alta, 2014), i que es va mostrar preocupat per "l'impacte paisatgístic que la construcció de parcs eòlics pugui tenir en un paisatge (...) mantingut en un estat rústic amb potencial d'atreure turisme de qualitat" (Zografos i Saladié, 2012). En aquest sentit, s'hi manifestava l'any 2006 el secretari del Centre Picasso d'Horta de Sant Joan i president-director de l'Ecomuseu dels Ports, situat a la mateixa població:

"Ara estem molt inquiets davant d'una amenaça (...) Estan projectant un parc eòlic que atempta contra els paisatges que Picasso va estimar i va pintar: els molinets estriparan el nostre bell patrimoni paisatgístic, encara verge." (La Vanguardia, 1 d'abril de 2006, citat a Zografos i Saladié, 2012)

El sector turístic a nivell comarcal no va mostrar la seva preocupació per la proliferació de centrals eòliques, i de la seva afectació sobre el paisatge, fins l'any 2009, coincidint amb l'inici de la construcció de la major part de les centrals eòliques.

Un altre intent de paralitzar la concentració eòlica a nivell municipal, es va produir a la Fatarella, on el 2007 un grup de veïns del municipi van crear l'Associació en Defensa de la Terra i el Vent de Tots, que també s'oposava a la construcció de la línia elèctrica d'alta tensió. De fet, la qüestió eòlica va provocar una crisi de govern, quan a l'octubre de 2007 els tres regidors del grup municipal de Convivència i Progrés-Unió per la Terra Alta (CIP-UPTA), fins llavors socis de govern juntament amb Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), van presentar la dimissió de les regidories que ocupaven perquè a parer seu, l'equip d'ERC no havia informat correctament sobre la implantació de la línia d'evacuació. La crisi de govern es va superar amb l'entrada del grup de Convergència i Unió (CiU) a l'equip de govern (SCOT, 2015).

També al municipi de Prat de Comte, l'any 2009 l'associació de veïns va recollir prop de 150 signatures (en un municipi que en aquells moments tenia 205 habitants) per sol·licitar una nova ubicació de les centrals eòliques Coll Ventós i Tossa del

Vent, ja que consideraven que els aerogeneradors s'ubicarien a menys de 500 m del nucli urbà. Tot i sol·licitar també la realització d'una consulta popular, aquesta petició va ser rebutjada per l'ajuntament (SCOT, 2015).

I ja amb les obres en marxa de diverses centrals eòliques a partir del 2009, va aparèixer un nou front de conflicte. En aquest cas es tractava dels paisatges on s'havia desenvolupat la Batalla de l'Ebre durant la Guerra Civil espanyola, i des de la PTA es considerava que la construcció de centrals eòliques “afectava els llocs on havia transcorregut” i que les “restes humanes i material bèl·lic podrien desaparèixer si la construcció dels parcs no era prou curosa”. La Generalitat de Catalunya va intentar resoldre aquest conflicte establint “els protocols d'actuació previstos a la Llei de patrimoni” (SCOT, 2015), que obligava les empreses a contractar els serveis d'una empresa privada d'arqueologia per a fer el seguiment dels moviments de terres. Tot i que des de la PTA es va denunciar l'aparició de restes humanes durant la construcció de les centrals eòliques a Vilalba, Corbera d'Ebre i La Fatarella, des dels serveis territorials de Cultura a les Terres de l'Ebre es va desmentir afirmant que no s'havia trobat cap resta humana (SCOT, 2015). En cap cas es va preveure per part de la Generalitat de Catalunya l'elaboració d'un pla integral per al desenvolupament dels projectes eòlics sobre els paisatges de la Batalla de l'Ebre, aspecte reclamat per la PTA.

4.4.2.5. Conclusions del conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge a la Terra Alta

La principal conclusió a què s'arriba després d'analitzar el conflicte territorial entre l'energia eòlica i el paisatge a la Terra Alta, és que aquest conflicte no va acabar generant un procés de reivindicació del paisatge prou potent com per condicionar l'implantació eòlica a la comarca, llevat de casos concrets, ni per establir unes sinergies prou fortes per a la revalorització del paisatge comarcal. En efecte, tot i que el paisatge va sorgir com un element de debat en el conflicte, quan diversos agents manifestaven la seva importància i vulnerabilitat, no es va assolir un grau de consens mínim que permetés avançar en la consolidació dels valors paisatgístics de la comarca. O almenys aquesta circumstància no s'ha produït de manera general, perquè sí és cert que en alguna part de la comarca el paisatge ha esdevingut un element important per condicionar el desplegament eòlic. És el cas dels projectes

previstos al massís dels Ports i a les serres de Pàndols i Cavalls, que a dia d'avui no s'han instal·lat, o el cas d'Horta de Sant Joan que, com s'ha comentat, ha evitat a dia d'avui la instal·lació d'una central eòlica en el seu municipi tal com la majoria de la població va manifestar en la consulta celebrada l'any 2008 al municipi.

En els casos anteriors, la connotació paisatgística i el simbolisme comarcal d'aquests massissos i serres, juntament amb l'existència de diferents experiències de revalorització el paisatge, com l'Ecomuseu dels Ports o el Centre Picasso, juntament amb un teixit turístic fort i més o menys cohesionat al sud de la comarca i que ha reivindicat el paisatge, han esdevingut un dels elements centrals que ha condicionat el debat eòlic en aquests sectors.

El cert és que, de manera general, a la Terra Alta el conflicte s'ha viscut de manera poc cohesionada i sense una visió de conjunt, ni de la comarca ni dels valors paisatgístics que conté. Per una banda, i segons reconeixia el mateix Consell Comarcal de la Terra Alta l'any 2010, en ple procés de construcció de les centrals eòliques, el debat eòlic no es va produir a nivell global de comarca:

“El debat eòlic a la Terra Alta sempre s'ha centrat en l'àmbit municipal, no en l'àmbit del Consell Comarcal. Això és així per voluntat dels municipis, dels alcaldes, i el Consell Comarcal sempre ha tingut una postura respectuosa amb les decisions i les iniciatives que ha pres cada ajuntament o cada municipi a través dels mecanismes de participació que ha cregut oportuns. A la Terra Alta hi ha ajuntaments que ja en un primer moment van ser taxatius amb el seu no als aerogeneradors. Altres han mantingut una postura contrària, i encara n'hi ha que tenen postures intermèdies, matisades.” (Àngel Ferràs, president del Consell Comarcal de la Terra Alta, en una entrevista de l'ACM, 2010)

I aquest fet podria tenir relació amb que, tot i que el debat entorn la implantació eòlica a la comarca era un aspecte conegut a nivell social per una part important de les poblacions de la Terra Alta¹⁰³, molta de la població considerava que no n'estava informada de manera adequada (un 72,5% dels enquestats reconeixien que si en sabien alguna cosa era a través del boca-orella). Una qüestió reforçada pel fet que la majoria de la població comarcal desconeixia l'abast del desplegament eòlic a la

¹⁰³Segons l'enquesta de l'Institut Opina (2006), un 94% dels enquestats havia sentit a parlar de l'existència de projectes eòlics a la comarca, i un 65,2% sabia que hi havia una plataforma contra la massificació eòlica.

comarca (el 60% dels veïns no coneixien el nombre total d'aerogeneradors). O també es podria relacionar, com diu Sempere (2008), amb el fet que el conflicte es va viure en “un clima de reserva o d'hostilitat latent”, sense que en cap moment s'arribés a manifestar d'una forma significativa com per poder condicionar el desplegament de l'energia eòlica a la comarca. Aquestes circumstàncies, també observades per la PTA¹⁰⁴, sembla que també es van traslladar als propis moviments socials de defensa del territori, que en certa manera també presentaven una intermitència i atomització¹⁰⁵.

Tot plegat, confirmaria la tesi de Zografos i Saladié (2012) que afirmen que a la Terra Alta, i en general en tot el procés de desplegament de l'energia eòlica a Catalunya, s'ha desenvolupant en un marc d'una “insuficiència del sistema de presa formal de decisions sobre la planificació de l'energia eòlica” (Zografos i Saladié, 2012), on els agents no han pogut expressar en un marc formal i reconegut els seus criteris, dubtes, preocupacions,... Aquest fet, “impedeix la inclusió d'uns valors (entre ells els paisatgístics) com a criteris en el procés de presa de decisions” (Zografos i Saladié, 2012), i impossibilita arribar a cap grau mínim de consens. Llevat de casos puntuals, com l'esmentat d'Horta de Sant Joan, es detecta un desequilibri de poder en el sistema formal de presa de decisions, que fa que els criteris de les empreses, amb el beneplàcit de les administracions públiques, s'imposi al debat social sobre el desplegament de l'energia eòlica a la comarca. Les administracions públiques no han donat marge per al debat del conflicte, tot i la insistència de la PTA¹⁰⁶, i han acabat imposant els seus criteris, quasi sempre coincidents amb els de les empreses promotores¹⁰⁷. Com afirmen Zografos i Saladié (2012), aquest fet

¹⁰⁴“La Plataforma en Defensa de la Terra Alta creu (...) que és molt difícil donar una visió comarcal del conjunt del problema perquè cada alcalde defensa el seu projecte i els ingressos econòmics que espera obtenir.” (El Punt, 2006)

¹⁰⁵A la comarca s'han detectat un mínim de tres moviments socials que van reaccionar a la implantació de l'energia eòlica: Plataforma en defensa de la Terra Alta, Associació de Veïns de Prat de Compte, i l'associació Associació en Defensa de la Terra i el Vent de Tots de la Fatarella.

¹⁰⁶Fins i tot la PTA va arribar a demanar “un acord comarcal, tal com succeïa al Priorat, en què s'impliquessin, a més de la resta de partits polítics, les associacions i entitats de la societat civil terratenca.” (SCOT, 2015)

¹⁰⁷En aquest sentit, Zografos i Saladié (2012) apunten que els convenis previs que els ajuntaments signaven amb les empreses promotores “funcionen com un mecanisme potent d'exclusió d'algunes preocupacions locals i valors paisatgístics alternatius al valor pecuniari del paisatge”. Sempere (2008)

“també contribueix ala generació de conflicte”.

En relació al paisatge és cert, com s’ha dit, que des de diferents sectors se’n van reivindicar els seus valors, la seva importància en relació al desenvolupament d’activitats econòmiques com el turisme i el vi, i se’n va manifestar la preocupació pel deteriorament que podria patir per la implantació d’aerogeneradors. En aquest sentit, es de destacar que, segons l’enquesta de l’Institut Opina (2006), a la comarca el 64% rebutja l’estètica dels aerogeneradors, el 38,5% considerava que desfigurarien el paisatge, i un 39,5% compartien l’opinió de la PTA, que alertava de la massificació eòlica i dels impactes paisatgístics que podria comportar. No obstant, aquests posicionaments, debats i preocupacions, no van assolir un grau de consens entre una majoria d’agents de la comarca, potser pel fet, com s’apuntava, per una excessiva atomització del debat en cadascun dels municipis implicats, o pel fet que “el 50,7% opinen que a la llarga la gent s’acostumarà a la seva presència encara que transformi el paisatge” (Sempere, 2008). A aquesta situació també hi va contribuir l’escassa implicació en el debat d’un sector econòmic molt important a la comarca, com és el vitivinícola, o la implicació tardana (fins l’any 2009 no es van pronunciar de forma clara), del conjunt del sector turístic.

Tot i això, el conflicte entorn el desplegament de l’energia eòlica i el paisatge a la Terra Alta que va desencadenar-se arran dels projectes de construcció de centrals eòliques al massís dels Ports i a les serres de Pàndols i Cavalls, sí que ha estat condicionant el procés d’implantació eòlica en aquests sectors muntanyencs, fins al punt que a dia d’avui no s’hi ha instal·lat cap projecte. En efecte, a principis de segle hi havia previst d’instal·lar en aquests sectors un total de 9 projectes de centrals eòliques, amb 235,25MW i 208 aerogeneradors.

Les reivindicacions dels moviments socials de defensa del territori sobre aquests espais, on hi reclamaven majors nivells de protecció, van ser ateses parcialment. Així, el reconeixement com a parc natural del massís dels Ports l’any 2001, va provocar l’exclusió del projecte de Foia-Terranyes (amb 50 aerogeneradors) al

aprofundeix en la qüestió quan afirma que “Aquest és un cas de presa de decisions “per dalt” en què la intervenció tècnica és planejada per empreses privades capitalistes amb el suport, no sempre clar i coherent, de les administracions públiques.”

municipi d'Arnes. Com s'ha dit, l'ampliació de les zones d'exclusió per a la implantació eòlica que es va aprovar amb el *Decret 174/2002* a diversos sectors de Pàndols i Cavalls, va provocar l'anul·lació de dos projectes més, Pàndols-Fonteta (8'25 MW i 11 aerogeneradors) i Pàndols-Ermita (9'75 MW i 13 aerogeneradors), als municipis de Gandesa i Pinell de Brai. Segons el Visor ambiental de parcs eòlics del Departament de Territori i Sostenibilitat, actualment ja no estan en tràmit dos projectes més dels previstos a Pàndols i Cavalls: Serra de Cavalls (25MW i 25 aerogeneradors) i Serra de Corrals (18 MW i 18 aerogeneradors). Amb tot, com s'ha dit, a l'extrem meridional de Pàndols i Cavalls, i just a tocar del parc natural dels Ports, a dia d'avui encara hi ha 5 projectes en tràmit, dels quals 3 compten amb autorització de la Generalitat de Catalunya (Figura 72).

En total els projectes esmentats sumen 117MW i 46 aerogeneradors lluny, doncs, dels 235,25MW i 208 aerogeneradors previstos inicialment. Notis que a una reducció de la meitat dels megawatts previstos hi ha una reducció molt més gran dels aerogeneradors, i això és deu a l'increment de la potència unitària de cada aerogenerador que les empreses han anat introduint en els projectes al llarg de la tramitació. Per tant, es pot concloure que entre les reivindicacions dels moviments socials i la millora tecnològica s'ha reduït significativament l'afectació paisatgística sobre les serres de Pàndols i Cavalls, sense que això signifiqui la desaparició del conflicte que, malgrat tot, continua obert.

Però, com s'ha dit, aquelles reivindicacions que parcialment han aconseguit contenir el desplegament eòlic a les serres i massissos, no s'han pogut concretar a la zona de l'altiplà, on s'han acabat construint tots els projectes previstos a principis de segle. En efecte, tots els 9 projectes previstos inicialment (329MW i 207 aerogeneradors) s'han acabat implantant (Figura 73), per bé que, tot i que s'ha mantingut pràcticament la mateixa potència, el nombre d'aerogeneradors s'ha reduït una quarta part, passant dels 207 previstos inicialment a 148.

Anàlisi del conflicte entre paisatge i energia eòlica

FIGURA 72. PROJECTES DE CENTRALS EÒLIQUES A LA TERRA ALTA, 2014.

	Nom central eòlica	Municipis	Potència (MW)	Nº aer.	Empresa	Informació pública
1	LA TOSSA- MOLA DE PASCUAL	PRAT DE COMTE I PINELL DE BRAI	49,5	18	TOTVENT 2000, S.A.	Autoritzat (2010)
2	P.E. TOSSA DEL VENT	PRAT DE COMPTE	10,5	7	TEXTE SL	Autoritzada (2010)
3	P.E. COLL VENTÓS	PRAT DE COMPTE	6	4	TEXTE SL	Autoritzada (2010)
4	P.E. LOS ALIGARS	PRAT DEL COMPTE, PINELL BRAI	33	11	PE LOS ALIGARS SL	En tràmit
5	BROIS	PINELL DE BRAI	18	6	EOLENER SL	En tràmit
Total			117	46		

Font: Elaboració pròpia a partir del Visor ambiental de parcs eòlics del Departament de Territori i Sostenibilitat (<http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>)

FIGURA 73. PROJECTES DE CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A LA TERRA ALTA, 2014

	Any	Central eòlica	Municipi	MW	Aers.
1	2006	Les Comes	Vilalba dels Arcs	3	2
2	2009	Mudefer II	Caseres, Bot	12,6	7
3	2009	Vilalba	Vilalba dels Arcs	49,8	21
4	2010	Corbera	Corbera d'Ebre	49,2	22
5	2010	Mudefer	Caseres	45	25
6	2010	Vilalba dels Arcs	Vilalba dels Arcs	24	10
7	2011	Fatarella	La Fatarella	48,3	21
8	2011	Torre Madrina	Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs	48	20
9	2012	Coll del Moro	Bot, Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs	48	20
Total			7	327,9	148

Font: Elaboració pròpia a partir del Visor ambiental de parcs eòlics del Departament de Territori i Sostenibilitat (<http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>)

Es pot concloure, doncs, que la reducció del nombre d'aerogeneradors a l'altiplà no s'ha produït tant per l'èxit de les reivindicacions que sobre el paisatge feien els moviments socials, sinó per la millora tecnològica que han introduït les empreses durant la tramitació dels projectes, incrementant la potència unitària dels aerogeneradors.

I no tant sols el debat entorn la implantació eòlica i la reivindicació del paisatge no va condicionar el desplegament previst a l'altiplà de la Terra Alta, sinó que, com s'ha vist, des del 2012 hi ha una Zona de Desenvolupament Prioritari (ZDP VII) aprovada per la Generalitat que podria permetre la instal·lació de 90MW de potència eòlica més (entre 30 i 45 aerogeneradors), entre els municipis de Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs i la Pobla de Massaluca¹⁰⁸. A més, segons el Departament de Territori i Sostenibilitat¹⁰⁹ a principis de 2015 hi havia quatre projectes més en tramitació, tres de reduïda dimensió¹¹⁰ i l'esmentat de Pessells, a Horta de Sant Joan, malgrat el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya l'any 2012 n'hagués anul·lat l'autorització (La Vanguardia, 2012). De fet, el cas d'aquest projecte és l'únic en que, com s'ha vist, les reivindicacions dels moviments socials en defensa del territori n'han condicionat la implantació. Tot i que el projecte té totes les autoritzacions de la Generalitat de Catalunya, encara no ha estat instal·lat. Aquí s'observa com un sector turístic més potent i organitzat, i que valora el paisatge, va fer que les reivindicacions dels moviments socials arrelessin més entre l'opinió pública. Fet demostrat en els resultats tan clars en contra del projecte (80% dels vots) en els resultats de la consulta popular celebrada l'any 2008.

Així doncs, és com la Terra Alta s'ha convertit en la comarca que presenta el percentatge més alt de centrals eòliques de tot Catalunya, amb 9 projectes (20,9% del total), 327,9MW (25,8%), i 148 aerogeneradors (18,2%), i amb previsions de consolidar-se en aquesta posició.

Tot plegat, es pot concloure que el conflicte a la Terra Alta, llevat de casos molt puntuals, no ha generat un debat prou profund i intens entorn la valorització del paisatge ni del seu aprofitament com a base de desenvolupament territorial, i encara molt menys se n'han desenvolupat propostes de gestió i ordenació. Allà on hi havia experiències de valorització del paisatge, com en el cas d'Horta de Sant Joan,

¹⁰⁸A principis d'agost de 2015 es va informar que les empreses adjudicatàries de la ZDP VII, Gas Natural Fenosa i Alstom Wind havien iniciat la tramitació dels tres projectes contemplats (<http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/tres-nous-parcs-terra-alta-trenquen-parada-eolica-4410173>)

¹⁰⁹Visor ambiental de parcs eòlics (<http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>)

¹¹⁰Aubatar (4,9MW i 3 aerogeneradors) i MicroCorbera (5MW i 3 aerogeneradors), al municipi de Corbera d'Ebre, i Serra de les Punes (5MW i 3 aerogeneradors) al municipi de Gandesa.

aquestes s'han continuat impulsant i consolidant i sí que, tot i que de manera informal, han contribuït a la sensibilització social i política del paisatge al municipi. A la resta de la comarca més enllà d'afirmacions generals i retòriques que es puguin fer des del sector turístic comarcal, no s'ha establert cap pauta concreta per a la valorització del paisatge de manera integral. Com diu Sempere (2008), a la comarca hi hagut la confrontació de dos “models de desenvolupament socioeconòmic diferents”, entre els opositors a les centrals eòliques que “aposten per un desenvolupament endogen basat en el turisme i la vitivinicultura de qualitat, adduint que les centrals eòliques serien un obstacle per aquest model.”, per una banda, i els sectors favorables que “addueixen que aquests (les centrals eòliques) no són incompatibles amb d'altres activitats”, per l'altra. Una confrontació que no ha generat el suficient debat ni consens com per arribar a un procés de revalorització significativa del paisatge.

També és pot concloure que, a la comarca en general, la invocació del paisatge com a element de debat en el conflicte eòlic no ha estat capaç de reduir les amenaces de transformació paisatgística que s'argumentaven des de les parts que qüestionaven la manera com s'estava produint el desplegament de l'energia eòlica. Tampoc a través del paisatge s'ha aconseguit estructurar un projecte de comarca consensuat, mínimament sòlid i estructurat, que vagi més enllà de cadascun dels àmbits municipals o els debats sectorials (turisme i, en menor mesura, vi). Serà veritat, doncs, aquella dita popular de “Terra Alta, dotze pobles, dotze tribus”.

No s'han pogut consolidar així unes sinergies positives entre els diversos sectors socials i econòmics del territori ni s'ha aconseguit posar el paisatge com a element de l'agenda política comarcal, ni situar-lo com a principal element d'atracció turística i símbol d'identitat de la comarca, tant dins com fora de les seves fronteres.

I una qüestió final a tenir en compte és que l'impacte econòmic i social que es pressuposava a les centrals eòliques, s'ha de posar si més no en dubte, donat que els principals indicadors socioeconòmics de la comarca s'han mantingut pràcticament invariables en el període 2000-2014, amb una reducció del -0,6% de població i un increment del 0,5% del PIB/càpita (IDESCAT, 2015). Només en el cas de la RFBD/càpita sí que s'ha notat un increment del 37,7%, i encara caldria esbrinar si

l'energia eòlica hi té alguna cosa a veure. Alguns estudis recents (Presas, 2014; Saladié, 2014) ho posen en dubte per l'escassa aportació econòmica i laboral que les centrals eòliques realitzen en els territoris on estan implantades.

5. BALANÇ DE LA IMPLANTACIÓ DE L'ENERGIA EÒLICA

Un cop analitzat en el capítol anterior el conflicte entre l'energia eòlica i el paisatge, es va considerar interessant realitzar un balanç del rendiment les centrals eòliques en els territoris on estan implantades, especialment des del punt de vista dels beneficis econòmics que reben els municipis i dels llocs de treballs generats en aquests àmbits territorials per part de les empreses eòliques.

Es tracta d'obtenir informació dels beneficis que aquestes centrals eòliques aporten als territoris, i contrastar-ho amb els conflictes que els procés d'implantació ha generat al llarg dels darrers anys.

Inicialment, i d'acord amb l'àmbit d'estudi de la present tesi doctoral, el balanç tenia intenció de realitzar-se exclusivament sobre els municipis amb centrals eòliques situats a les comarques meridionals de Catalunya. Però gràcies a un acord amb l'Ajuntament de la Granadella (Les Garrigues), l'anàlisi es va poder elaborar per al conjunt de municipis de Catalunya, obtenint així un balanç global.

Així, entre el 30 de maig i el 12 d'octubre de 2012 es va enviar un qüestionari (Figura 101 i Figura 102a l'Annex) als 39 ajuntaments que segons EolicCat¹¹¹ tenien centrals eòliques en funcionament al seu municipi a finals de 2011 (Figura 74 i Figura 75).

Dels 39 ajuntaments als que es va enviar l'enquesta, en van donar resposta un total de 27 (69,2%), i no van respondre'n 12 (30,8%). Dels 27 que van respondre, 3 (Bot, Copons, i Òdena) van afirmar, al contrari del que deia el llistat d'EolicCat, que en el seu terme municipal no hi havia cap central eòlica en funcionament a finals de 2011. El municipi de La Fatarella va indicar que estava estudiant la modificació, o formalització d'un de nou, del conveni establert amb l'empresa explotadora, donat que en aquell moment els ingressos previstos no s'havien produït. També s'ha descartat el municipi de El Molar, ja que segons l'enquesta facilitada per l'ajuntament la central eòlica es posa en marxa ja a l'any 2012 i no faciliten cap dada.

En canvi si que es van considerar les centrals eòliques del municipi de La Granadella

¹¹¹ Eoliccat (2012): http://www.eoliccat.net/uploads/media/20120104_Ndp_Balanc_2011.doc

que durant la primera meitat de l'any 2012 estaven en fase de construcció, i de les que se'n va poder obtenir una informació completa i detallada de les repercussions econòmiques a nivell municipal. Aquestes centrals eòliques considerades són: Sant Antoni (ampliació: 35,7MW i 15 aerogeneradors), Monclús (30 MW i 15 aerogeneradors), i Les Rotes (44MW i 22 aerogeneradors, dels quals 30MW i 15 aerogeneradors estan al límit o dins del municipi de Bellaguarda)¹¹².

Així doncs, segons les dades de les respostes de les enquestes i de la inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella, el conjunt de centrals eòliques a Catalunya durant la primera meitat de 2012, estava format per (Figura 76): 38 centrals eòliques, amb una potència elèctrica instal·lada de 1.111,64MW i 747 aerogeneradors. Les centrals eòliques estaven repartides en un total de 36 municipis i 11 comarques.

¹¹² El municipi de Bellaguarda no es comptabilitza en el total de municipis, ja que no se li va trametre l'enquesta per no estar al llistat inicial.

FIGURA 74. LLISTAT DE MUNICIPIS ALS QUE ES VA TRAMETRE L’ENQUESTA.

Nom municipi	Comarca	Centrals eòliques al municipi	Nota*
1 Argençola	Anoia	Turó del Magre	2
2 Almatret	Segrià	Almatret	1
3 Batea	Terra Alta	Torre Madrina	2
4 Bot	Terra Alta	Mudefer II	3
5 Cabra del Camp	Alt Camp	Serra Voltorera	1
6 Calonge de Segarra	Anoia	Alta Anoia	1
7 Caseres	Terra Alta	Mudèfer I i Mudefer II	2
8 Castellfollit del Boix	Anoia	Serra de Rubió	2
9 Coldejou	Baix Camp	Trucafort	1
10 Conesa	Conca de Barberà	Conesa I, Conesa II, i Savallà	2
11 Copons	Anoia	Turó del Magre	3
12 Corbera d’Ebre	Terra Alta	Corbera	2
13 Duesaigües	Baix Camp	Mas de la Potra i Collet dels Feixos	1
14 El Molar	Priorat	Coll de la Garganta, Fase 2	3
15 El Perelló	Baix Ebre	Les Colladetes I i II, Les Calobres, i La Collada	1
16 Forès	Conca de Barberà	Les Forques i Conesa II	1
17 Fullea	Les Garrigues	Serra de Vilobí	1
18 Gandesa	Terra Alta	Torre Madrina	1
19 La Fatarella(*)	Terra Alta	Fatarella	3
20 La Granadella	Les Garrigues	Sant Antoni	1
21 La Torre de l’Espanyol	Ribera d’Ebre	Coll de la Garganta	1
22 L’Argentera	Baix Camp	Trucafort	1
23 Llorac	C. de Barberà	Montargull	1
24 Òdena	Anoia	Serra de Rubió i Serra de Rubió II	3
25 Passanant i Belltall	Conca de Barberà	Serra del Tallat, Les Forques, i Les Forques II	1
26 Pradell de la Teixeta	Baix Camp	Trucafort i Mas de la Potra	1
27 Prats de Rei	Anoia	Alta Anoia i Pujalt	2
28 Pujalt	Anoia	Alta Anoia, Pujalt, i Turó del Magre	2
29 Rubió	Anoia	Serra de Rubió i Serra de Rubió II	1
30 Sant Guim de Freixenet	Anoia	Turó del Magre	1
31 Savallà del Comptat	Conca de Barberà	Savallà	2
32 Talavera	Segarra	Montargull	2
33 Tarrés	Les Garrigues	Serra de Vilobí	1
34 Torre de Fontaubella	Baix Camp	Trucafort	1
35 Tortosa	Baix Ebre	Baix Ebre, Ecovent Catalunya II, i Tortosa	2
36 Vallbona de les Monges	Urgell	Serra del Tallat	1
37 Vandellòs i l’Hospitalet de l’l.	Baix Camp	El Motarro	1
38 Veciana	Anoia	Alta Anoia, Pujalt, Turó del Magre, i Veciana	1
39 Vilalba dels Arcs	Terra Alta	Les Comes, Torre Madrina, Vilalba, i Vilalba dels Arcs	2

*Nota:
1. Ajuntaments que van respondre l'enquesta
2. Ajuntaments que no van respondre l'enquesta
3. Ajuntaments que van respondre l'enquesta però que, o bé afirmaven no tenir centrals eòliques en funcionament

Font: Elaboració pròpia.

FIGURA 75. LOCALITZACIÓ DELS MUNICIPIS ENQUESTATS.

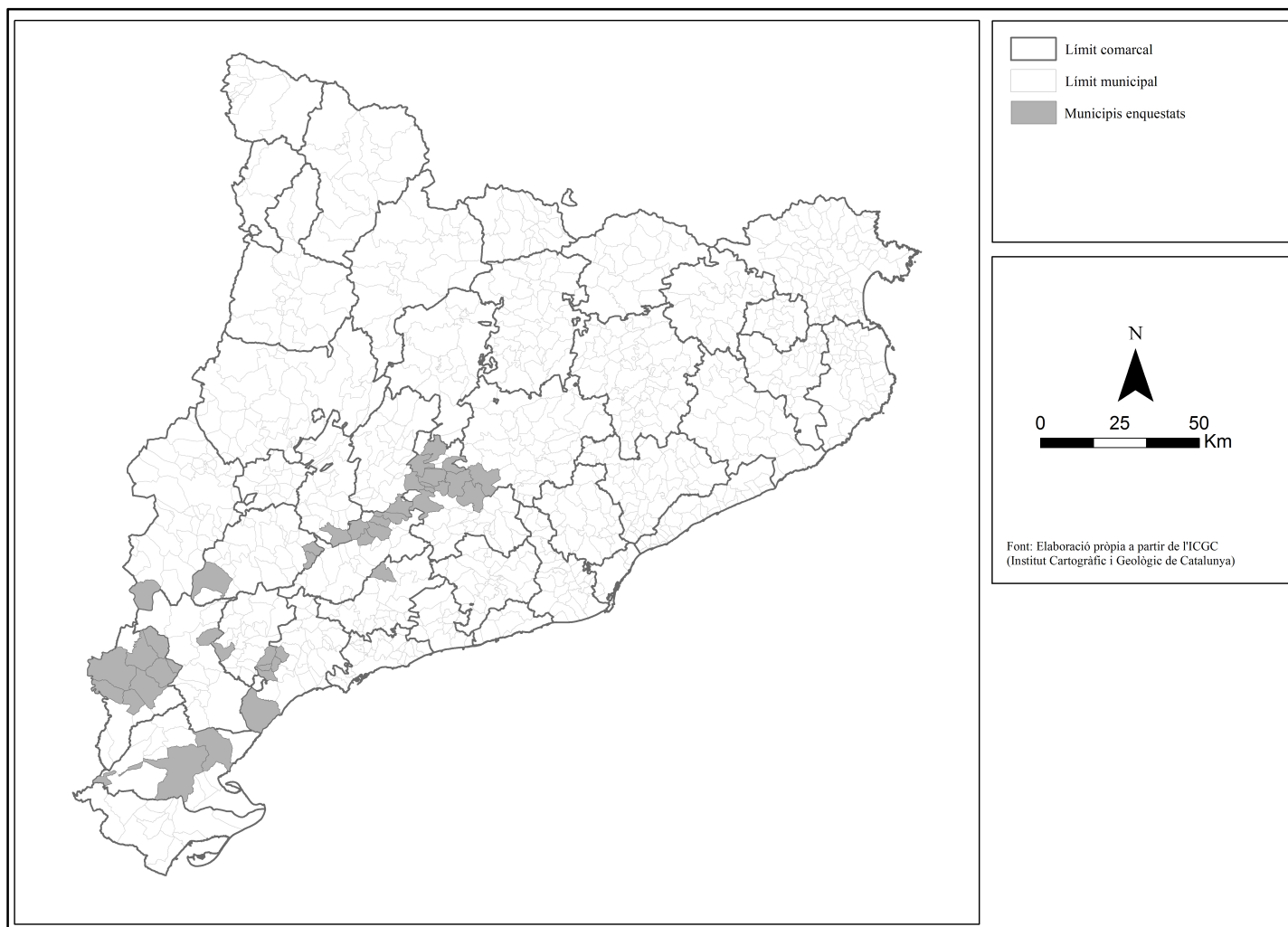

FIGURA 76. LLISTAT DE MUNICIPIS I CENTRALS EÒLIQUES EN FUNCIONAMENT A CATALUNYA DURANT LA PRIMERA MEITAT DE 2012

	Central eòlica	Municipi	Comarca	MW	Aer.
1	Almatret	Almatret	Segrià	49,4	25
2	Alta Anoia	Pujalt, Veciana, Prats de Rei, Calonge de S.	Anoia	28	15
3	Baix Ebre	Tortosa	Baix Ebre	4,05	27
4	Coll de la Garganta	La Torre de l'Espanyol	Ribera d'Ebre	15,03	9
5	Collet dels Feixos	Duesaigües	Baix Camp	7,92	6
6	Conesa I	Conesa	Conca de Barberà	30	15
7	Conesa II	Conesa	Conca de Barberà	32	16
8	Corbera	Corbera d'Ebre	Terra Alta	49,2	22
9	Ecovent	Tortosa	Baix Ebre	48,1	37
10	El Motarro	Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant	Baix Ebre	2,64	2
11	Fatarella	La Fatarella	Terra Alta	48,3	21
12	La Collada	El Perelló	Baix Ebre	3	1
13	Les Calobres	El Perelló	Baix Ebre	12,75	17
14	Les Colladetes	El Perelló	Baix Ebre	36,63	54
15	Les Comes	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	3	2
16	Les Forques	Forés, Passanant i Belltall	Conca de Barberà	30	15
17	Les Forques II	Passanant i Belltall	Conca de Barberà	2	1
18	Les Rotes (en construcció)	La Granadella, Bellaguarda	Les Garrigues	44	22
19	Mas de la Potra	Pradell de la Teixeta, Duesaigües	Baix Camp	2,6	2
20	Monclues (en construcció)	La Granadella	Les Garrigues	30	15
21	Montargull	Talavera, Llorac	Segarra, C. de Barberà	44	22
22	Mudefer	Caseres	Terra Alta	45	25
23	Mudefer II	Caseres	Terra Alta	12,6	7
24	Pujalt	Pujalt, Veciana, Prats de Rei	Anoia	42	21
25	Sant Antoni	La Granadella	Les Garrigues	48,2	20
26	Savallà	Savallà del Comptat, Conesa	Conca de Barberà	20	10
27	Serra de Rubió	Rubió, Castellfollit del Boix	Anoia	49,5	33
28	Serra de Rubió II	Rubió	Anoia	25,5	17
29	Serra de Vilobí	Fulleda, Tarrés	Garrigues	40,5	27
30	Serra del Tallat	Vallbona de les Monges, Passanant i Belltall	Urgell, C. de Barberà	49,5	33
31	Serra Voltorera	Cabra del Camp	Alt Camp	16	10
32	Torre Madrina	Batea, Gandesa, Vilalba dels Arcs	Terra Alta	48	20
33	Tortosa	Tortosa	Baix Ebre	29,9	23
34	Trucafort	Pradell T., Torre F., Colldejou, L'Argentera	Priorat, Baix Camp	30,85	91
35	Turó del Magre	Pujalt, Veciana, Argençola, Sant Guim de F.	Anoia	28	15
36	Veciana	Veciana	Anoia	29,67	18
37	Vilalba	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	49,8	21
38	Vilalba dels Arcs	Vilalba dels Arcs	Terra Alta	24	10
Total		36	11	1111,64	747

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, Eoliccat, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

D'aquesta manera, els 22 municipis que van respondre a les enquestes (Figura 77) representaven un 61,1% del total de municipis amb centrals eòliques a Catalunya. Amb aquests municipis es va poder obtenir informació, total o parcial, de 23 centrals eòliques, un 60,5% del total, i de 455 aerogeneradors, un 61% del total, i de 602,06MW, un 54,2% del total, tal com es pot contemplar a la Figura 78.

Balanç de la implantació de l’energia eòlica

FIGURA 77. LLISTAT DE MUNICIPIS AMB CENTRALS EÒLIQUES QUE VAN RESPONDRE L’ENQUESTA.

Municipis	Núm. Parcs	Centrals eòliques	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Any posada funcionament
1 Almatret	1	Almatret	25	49,6	2010
2 Argentera	1	PE Trucafort	43	14,5	1997
3 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	10	16	2010
4 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eólico Alta Anoia SL	4	8	2010
5 Coldejou	1	PE Trucafort	2	0,45	1997
6 Duesaigües (*1)	1	Mas de la Potra i Collet dels Feixos	7	9,24	2004
7 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	20	40	2008 i 2011
8 Fulleda	1	PE Serra de Vilobí	19	28,5	2006
9 Gadesa	1	Torre Madrina EDP	15	36	2011
10 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monclues i Les Rotes	42	94	2012
11 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	10,5	21	2008
12 Passanant i Belltall	2	Serra del Tallat i Les Forques	11,5	19,25	2007 i 2008
13 El Perelló	3	Les Colladetes, Les Calobres, i La Collada	72	51,39	1998, 1999 i 2008
14 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort i P.E. Mas de la Potra	35	12,57	1997 i 2001
15 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	50	74,8	2003 i 2006
16 Sant Guim de Freixenet	1	Turó del Magre	6	10,8	2010
17 Tàrrés	1	PE Serra de Vilobí	8	12	2007
18 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Garganta	9	15,03	2010
19 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort	12	3,82	1997
20 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	28,5	42	2009
21 Vandellòs i l'Hospitalet L.	1	PE Motarro	2	2,64	2007
22 Veciana	3	Veciana-Cabaro, Alta Anoia, i Turó del Magre	24	40,47	2010

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 78. PERCENTATGE DE MUNICIPIS AMB CENTRALS EÒLIQUES QUE VAN RESPONDRE L’ENQUESTA.

	Municipis	Centrals eòliques	Aer.	Potència
Total enquestes rebudes	22	23	455,5	602,06
Total municipis eòlics Catalunya	36	38	747	1111,64
%	61,1	60,5	61,0	54,2

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

Abans d’entrar en l’anàlisi de les dades obtingudes, es convenient tenir en compte que les repercussions econòmiques que pot representar una central eòlica a escala municipal poden venir de dos tipus d’ingressos. Per una banda, els ingressos

obligatoris, l'Impost de Béns Immobles de Característiques Especials (IBICE) i l'Impost d'Activitats Econòmiques (IAE) que les empreses explotadores de les centrals eòliques han d'abonar anualment als municipis. Per altra banda, els municipis poden rebre ingressos de les centrals eòliques a través dels convenis que es puguin signar entre ajuntaments i empreses explotadores. Eventualment, els municipis també poden percebre altres ingressos de les empreses eòliques, en el cas que s'arrendin terrenys municipals per a la instal·lació d'aerogeneradors.

5.1. INGRESSOS MUNICIPALS PROCEDENTS VIA IMPOSTOS OBLIGATORIS SOBRE LES CENTRALS EÒLIQUES.

Com s'ha dit, els impostos obligatoris que anualment poden aplicar els ajuntaments sobre les centrals eòliques són l'IBICE i l'IAE (aquest darrer, sempre que l'import net de la xifra de negocis anual sigui superior a 1M€).

L'article 8 del *Real Decreto Legislativo 1/2004, de 5 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la ley del catastro inmobiliario*¹¹³, defineix que les centrals eòliques, com a centres de producció d'energia elèctrica, haurien de pagar anualment l'IBICE (Impost sobre els Béns Immobles de Característiques Especials):

“Artículo 8. Bienes inmuebles de características especiales.

1. Los bienes inmuebles de características especiales constituyen un conjunto complejo de uso especializado, integrado por suelo, edificios, instalaciones y obras de urbanización y mejora que, por su carácter unitario y por estar ligado de forma definitiva para su funcionamiento, se configura a efectos catastrales como un único bien inmueble.

2. Se consideran bienes inmuebles de características especiales los comprendidos, conforme al apartado anterior, en los siguientes grupos:

- a) Los destinados a la producción de energía eléctrica y gas y al refino de petróleo, y las centrales nucleares.
- b) Las presas, saltos de agua y embalses, incluido su lecho o vaso, excepto las

¹¹³ http://www.catastro.meh.es/pdf/trl_000104_0503.pdf

destinadas exclusivamente al riego.

c) Las autopistas, carreteras y túneles de peaje.

d) Los aeropuertos y puertos comerciales.

3. A efectos de la inscripción de estos inmuebles en el Catastro y de su valoración no se excluirá la maquinaria integrada en las instalaciones, ni aquella que forme parte físicamente de las mismas o que esté vinculada funcionalmente a ellas.”

Tot i això, les centrals eòliques no van començar a pagar l'IBICE als ajuntaments fins que una sentència del Tribunal Suprem¹¹⁴ de l'any 2008 va tancar una etapa de recursos i processos judicials. La sentència ratificava la demanda de la *Federación Gallega de Municipios de Provincias* (FEGAMP), que reclamava la possibilitat cadastral per part dels ajuntaments de percebre l'IBICE per les centrals eòliques instal·lades en el seu municipi. Els municipis tenen la possibilitat de gravar anualment entre el 0,6% i l'1,3% del valor cadastral de les centrals eòliques.

Per altra banda, les centrals eòliques que superin 1M€ en import net de la xifra de negocis anual estan obligades a pagar l'Impost sobre Activitats Econòmiques (IAE). La quota a pagar es calcula en funció de diferents factors (tipus d'activitat, superfície utilitzada, import net de la xifra de negocis etc.). Els tipus mínims són publicats pel Govern espanyol i poden ser adaptats per cada Ajuntament.

Per altra banda, els municipis també poden aplicar diverses taxes per utilització de camins, ocupació de domini públic, etc., o ingressos per lloguer de terrenys de propietat municipal.

Com s'ha dit, no tots els municipis van respondre completament l'enquesta. Per aquesta raó, es va haver de fer un tractament acurat i diferenciat per als dos grans tipus d'ingressos municipals procedents d'aquestes instal·lacions eòliques.

Tal com es pot veure a l'Annex (Figura 103), pel que respecta als ingressos procedents dels impostos obligatoris que els municipis perceben de les instal·lacions

¹¹⁴ Sentencia del Tribunal Supremo que desestima el recurso interpuesto contra el Real Decreto 417/2006, de 7 de abril, por el que se desarrolla el T.R. de la Ley del Catastro Inmobiliario. Consultable:

http://www.catastro.meh.es/documentos/publicaciones/ct/ct64/n64_leg9.pdf

eòliques, del total de 22 ajuntaments que van respondre l'enquesta, es va poder obtenir informació de 21 municipis (58,3% del total de municipis catalans amb centrals eòliques), que aporten dades de:

- 23 centrals eòliques (60,5%), del total de 38 centrals eòliques en funcionament a principis de 2012.
- 446,5 aerogeneradors (59,8%) del total de 747 aerogeneradors en funcionament a principis de 2012.
- 587,1 MW de potència eòlica instal·lada (52,8%), del total de 1.111,64 MW en funcionament a principis de 2012.

Un cop analitzada la informació en relació als impostos obligatoris dels 21 ajuntaments dels que es van obtenir dades, es va obtenir la següent informació:

- El conjunt de municipis estudiats presentaven al 2011 uns pressupostos amb uns ingressos que globalment ascendien a 40.518.882,91€, dels quals 22.500.507,74€ corresponien a ingressos procedents dels impostos (directes, indirectes) i taxes.
- Al 2011 el conjunt de municipis estudiats van ingressar de les centrals eòliques la quantitat de 1.741.739,9€ en concepte d'impostos obligatoris (IBICE, IAE, taxes), dels quals 1.126.274,67€ es corresponien a IBICE, 594.891,04€ a IAE, i 20.574,19€ a altres taxes municipals.
- La mitjana municipal dels ingressos provinents dels impostos obligatoris sobre les centrals eòliques va ser 82.940,0€, amb un màxim de 379.495,91€ (La Granadella) i un mínim de 230€ (Colldejou). La variació entre els màxims i els mínims ingressats pels ajuntaments, està òbviamment relacionada amb la quantitat d'aerogeneradors que hi ha instal·lats en cada municipi. Però també hi ha variacions en funció dels tipus impositius d'IBICE i/o altres taxes que tinguin implementats cada municipi.
- El rendiment econòmic dels impostos obligatoris per cada MW instal·lat (veure Figura 79 i Figura 80) oscil·lava entre els 511,11€/MW (Colldejou) i

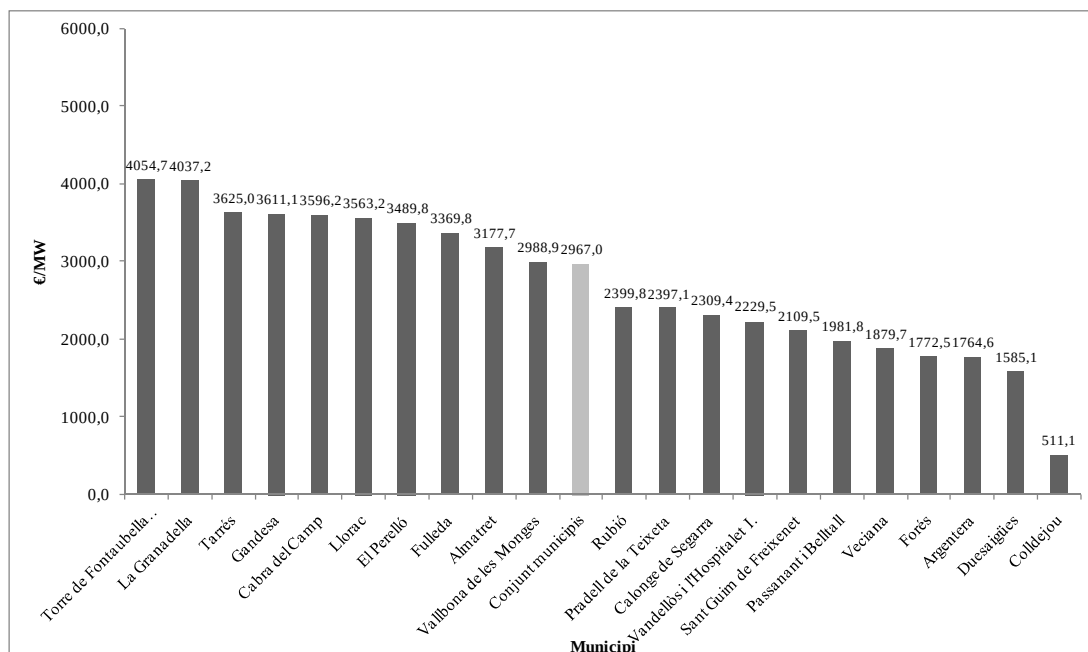
els 4.054,69€/MW (La Torre de Fontaubella), en funció del tipus d'IBICE (entre el 0,6% i l'1,3%), el tipus d'IAE, i/o altres taxes que aplicava cada ajuntament. Per al conjunt dels municipis estudiats els ingressos per la via d'impostos obligatoris era de 2.967€/MW, mentre que la mitjana dels cinc municipis amb majors ingressos és de 3.784,8€/MW. Aquests cinc municipis amb major rendiment econòmic per MW eòlic instal·lat són, per aquest ordre, La Torre de Fontaubella (4054,7€/MW), La Granadella (4037,2€/MW), Tarrés (3625€/MW), Gadesa (3611,1€/MW), i Cabra del Camp (3596,2€/MW). En general, es tracta de municipis que tenien el tipus d'IBICE en el seu nivell més elevat (1,3%) i actualitzat en quant a elements a computar sota aquest concepte.

FIGURA 79. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA SEGONS IMPOSTOS OBLIGATORIS (€/MW)

Municipi	€/MW
Torre de Fontaubella (La)	4054,7
La Granadella	4037,2
Tarrés	3625,0
Gadesa	3611,1
Cabra del Camp	3596,2
Llorac	3563,2
El Perelló	3489,8
Fulleda	3369,8
Almatret	3177,7
Vallbona de les Monges	2988,9
Conjunt municipis	2967,0
Rubió	2399,8
Pradell de la Teixeta	2397,1
Calonge de Segarra	2309,4
Vandellòs i l'Hospitalet I.	2229,5
Sant Guim de Freixenet	2109,5
Passanant i Belltall	1981,8
Veciana	1879,7
Forés	1772,5
Argentera	1764,6
Duesaigües	1585,1
Colldejou	511,1

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 80. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA SEGONS IMPOSTOS OBLIGATORIS (€/MW)

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

- El rendiment econòmic de l'IBICE per cada MW instal·lat oscil·lava entre els 852,2€/MW (l'Argentera) i els 3.141,4€/MW (La Torre de Fontaubella), en funció del tipus d'IBICE (entre el 0,6% i l'1,3%), i de l'actualització dels elements de la central a computar sota aquest concepte. Per al conjunt dels municipis estudiats els ingressos per la via d'IBICE era de 1.918,6€/MW, mentre que la mitjana dels cinc municipis amb majors ingressos era de 2.674,3€/MW.
- Per la seva banda, el rendiment econòmic de l'IAE per cada MW instal·lat oscil·lava entre els 511,1€/MW (Coldejou) i els 1.898,9€/MW (La Granadella), en funció del tipus d'IAE aplicat. Per al conjunt dels municipis estudiats els ingressos per la via d'IBICE era de 1.013,4€/MW, mentre que la mitjana dels cinc municipis amb majors ingressos era de 1.316,3€/MW.
- A més d'aquests tipus de retribucions, hi ha dos municipis que tenien establertes unes taxes municipals per ocupació de terrenys de domini públic, sense especificar-ne ni la superfície afectada ni criteri d'establiment de la

taxa (si era per aerogenerador instal·lat, MW instal·lat o % facturació). Si que facilitaven les quantitats totals ingressades per aquest concepte per a l'any 2011, que en un cas pujava a 356,85€ (per 4 aerogeneradors i 8 MW de potència), i en l'altre cas a 17.896,64€ (per a 50 aerogeneradors i 74,8MW).

- Pel al conjunt dels municipis estudiats, aquests impostos obligatoris sobre les centrals eòliques representaven un 4,3% del total dels ingressos municipals, amb un màxim del 37,7% (Almatret) i un mínim del 0,03% (Colldejou, i Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant) (Figura 81 i Figura 82). Els municipis on els impostos procedents de les centrals eòliques tenien un major pes en el ingressos municipals presentaven unes coincidències generals entre ells. Es tracta de municipis amb poca població i un escàs dinamisme econòmic amb activitats de poc valor afegit, que presenten una important potència (MW) eòlica instal·lada, i que, en general, tenen uns tipus d'IBICE més elevats i més actualitzats. Per altra banda, entre els municipis on les centrals eòliques fan una escassa contribució als ingressos municipals s'hi poden distingir dues tipologies. Per un costat, municipis més o menys poblats (més de 5000 habitants), amb activitat econòmica més o menys diversificada que aporta ingressos, com ara El Perelló (4,1%), Gandesa (3,9%), o Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (0,03%). I per l'altre, municipis que presenten centrals eòliques més antigues, amb aerogeneradors de menor potència i menor valor (Pradell de la Teixeta, l'Argentera, Colldejou o La Torre de Fontaubella), i que apliquen tipus d'IBICE més baixos (Passanant i Belltall) o que no ingressen IAE (Sant Guim de Freixenet).
- Si del total d'ingressos municipals només és té en compte el capítol d'ingressos via impostos directes, impostos indirectes i altres taxes, els impostos obligatoris sobre les centrals eòliques representaven un 7,7% per al conjunt dels municipis estudiats, amb un màxim del 90,9% (Almatret) i un mínim del 0,04% (Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant) (Figura 83 i Figura 84). Els diferents tipus de repercussió econòmica municipal dels impostos obligatoris sobre les centrals eòliques, s'explica de manera similar al exposat al paràgraf anterior.

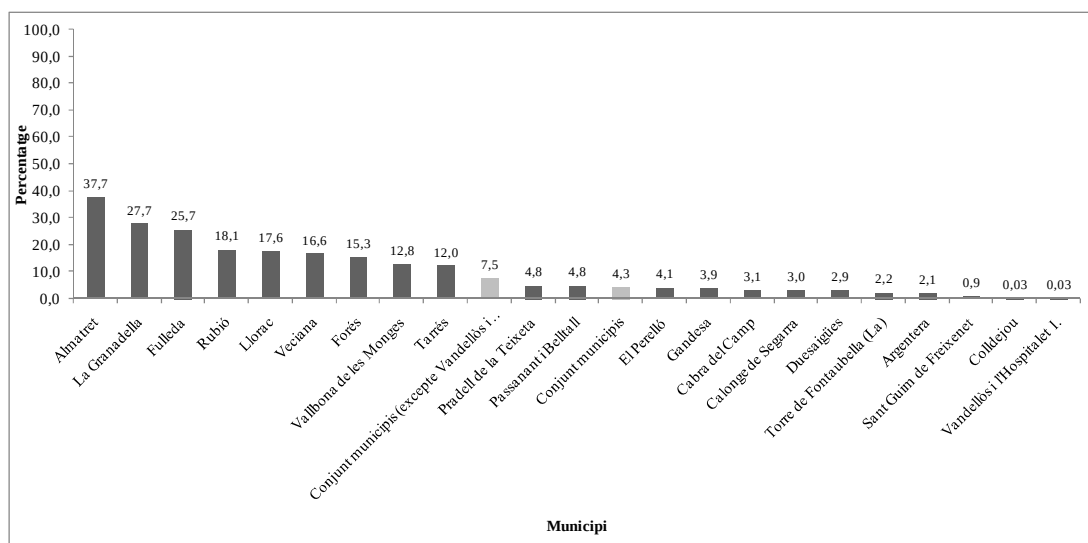
- Cal fer un matís important, i és que en el llistat de municipis que van respondre l'enquesta hi havia el de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant que, com a conseqüència de la presència del complex energètic format per una central nuclear i una central tèrmica, a més d'altres activitats econòmiques i infraestructures, presentava uns ingressos municipals elevats que esbiaixaven els resultats del conjunt de municipis amb centrals eòliques. Cal tenir en compte que el municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant tenia el 2011 un pressupost amb uns ingressos de 17.448.213,51€ (dels quals, 13.989.072€ procedien d'impostos), mentre que la resta de 20 municipis estudiats globalment tenien uns pressupostos amb uns ingressos de 23.070.669,40€ (dels quals 8.511.435,74€ procedien d'impostos). Així doncs, si s'exceptua aquest municipi, els impostos obligatoris sobre les centrals eòliques representaven per al conjunt dels municipis estudiats un 7,5% del total dels ingressos municipals. Si només és té en compte el capítol d'ingressos via impostos directes, impostos indirectes i altres taxes, els impostos obligatoris sobre les centrals eòliques representaven un 20,4%.

FIGURA 81. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS IMPOSTOS OBLIGATORIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS MUNICIPALS.

Municipi	% sobre total ingressos
Almatret	37,7
La Granadella	27,7
Fulleda	25,7
Rubió	18,1
Llorac	17,6
Veciana	16,6
Forés	15,3
Vallbona de les Monges	12,8
Tarrés	12,0
Conjunt municipis (excepte Vandellòs i l'Hosp.)	7,5
Pradell de la Teixeta	4,8
Passanant i Belltall	4,8
Conjunt municipis	4,3
El Perelló	4,1
Gandesa	3,9
Cabra del Camp	3,1
Calonge de Segarra	3,0
Duesaigües	2,9
Torre de Fontaubella (La)	2,2
Argentera	2,1
Sant Guim de Freixenet	0,9
Colldejou	0,03
Vandellòs i l'Hospitalet I.	0,03

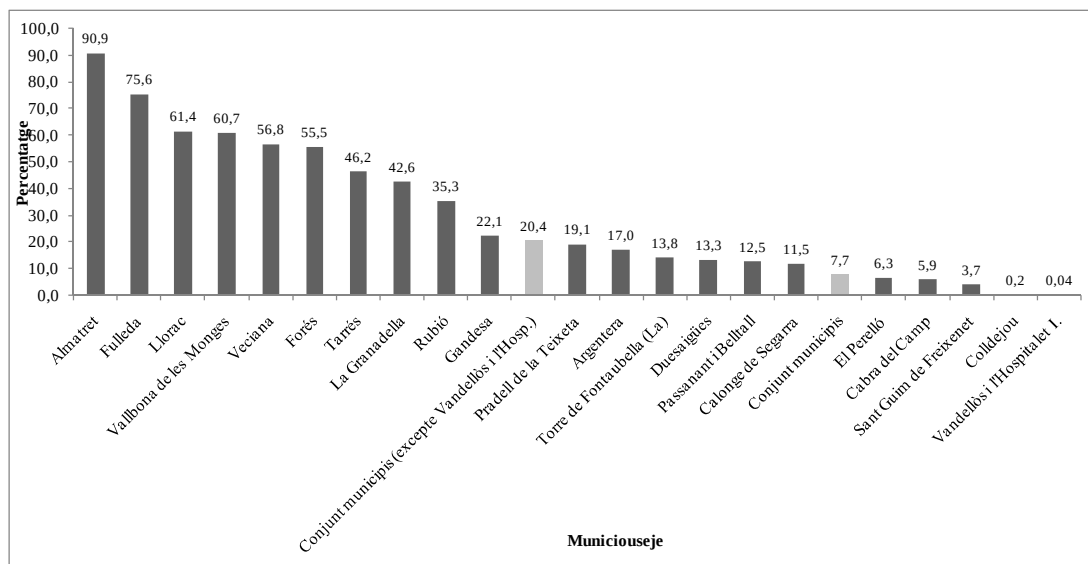
Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 82. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS IMPOSTOS OBLIGATORIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS MUNICIPALS.

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 83. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS IMPOSTOS OBLIGATORIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL CAPÍTOL D'IMPOSTOS (DIRECTES I INDIRECTES, I TAXES) MUNICIPALS.

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 84. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS IMPOSTOS OBLIGATORIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL CAPÍTOL D'IMPOSTOS (DIRECTES I INDIRECTES, I TAXES) MUNICIPALS.

Municipi	%
Almatret	90,9
Fulleda	75,6
Llorac	61,4
Vallbona de les Monges	60,7
Veciana	56,8
Forés	55,5
Tarrés	46,2
La Granadella	42,6
Rubió	35,3
Gandesa	22,1
Conjunt municipis (excepte Vandellòs i l'Hosp.)	20,4
Pradell de la Teixeta	19,1
Argentera	17,0
Torre de Fontaubella (La)	13,8
Duesaigües	13,3
Passanant i Belltall	12,5
Calonge de Segarra	11,5
Conjunt municipis	7,7
El Perelló	6,3
Cabra del Camp	5,9
Sant Guim de Freixenet	3,7
Colldejou	0,2
Vandellòs i l'Hospitalet I.	0,04

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

5.2. INGRESSOS MUNICIPALS DE LES CENTRALS EÒLIQUES PROCEDENTS VIA CONVENIS.

A banda dels ingressos procedents dels impostos obligatoris, els municipis poden rebre altres ingressos de les centrals eòliques per la via dels convenis. Aquests documents són acords entre els ajuntaments i les empreses

promotores/explotadores¹¹⁵ on s'especifiquen i es pacten qüestions relacionades amb la tramitació, posada en marxa i explotació de les centrals eòliques, i les compensacions que, de manera obligada (llicència d'obres, ICIO) o voluntària (cànon anual), l'empresa ingressarà a l'ajuntament.

De convenis n'hi ha de tants tipus com projectes eòlics, i en cada cas les parts es posen d'acord en els termes que els sembla oportú. Són documents que han portat certa polèmica, doncs no sempre han estat ajustats a llei. Hi ha diversos casos, com el de La Granadella¹¹⁶, o el de La Fatarella¹¹⁷, en que les administracions públiques han validat l'anul·lació o han recomanat la no signatura d'aquests convenis entre els ajuntaments i les empreses promotores/explotadores. Altres cops, aquests convenis s'han incomplert, total o parcialment, i les empreses no han abonat anualment les quantitats pactades¹¹⁸, proposant la redacció de nous convenis.

Com s'ha dit anteriorment, no tots els municipis van respondre completament l'enquesta. Tal com es pot veure a l'Annex (Figura 104), pel que respecta als ingressos procedents dels convenis que els municipis perceben de les instal·lacions eòliques, del total de 22 ajuntaments que van respondre l'enquesta, s'ha pogut obtenir informació de 18 municipis (50% del total de municipis catalans amb centrals eòliques), que aporten dades de:

- 21 centrals eòliques (55,3%), del total de 38 centrals eòliques en funcionament a principis de 2012.
- 402 aerogeneradors (53,9%) del total de 747 aerogeneradors en

¹¹⁵ No sempre l'empresa promotora d'una central eòlica acaba sent la que l'explota, ja que pots vendre's el projecte abans que aquest es posi en marxa, inclús abans d'iniciar les obres de construcció.

¹¹⁶ El Dictamen 351/12, de 8 de novembre de 2012, de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat va avalar l'anul·lació del conveni entre l'Ajuntament de la Granadella (Garrigues) i l'empresa Tarraco Eòlica pel qual es fixava una compensació de l'1% del cost de la construcció dels parcs eòlics del municipi. L'equip de govern va suspendre l'acord i, amb la ratificació per part del Govern, podrà aplicar les compensacions del 4% que fixa l'impost sobre construccions.

¹¹⁷ En data 7 de gener de 2003 els Serveis Jurídics de la Diputació de Tarragona va emetre un informe jurídic en la que es recomanava a l'Ajuntament de La Fatarella la no signatura de la proposta de conveni presentada per l'empresa Copcisa (Conclusions de l'informe jurídic: <http://is.gd/17XkOK>)

¹¹⁸ Segons una notícia apareguda a la premsa 29/10/2011: "*La Fatarella i Corbera no han cobrat el cànon eòlic anual dels seus parcs*" (Enllaç a la notícia: <http://is.gd/K2FCKp>), i segons es corrobora des de l'ajuntament de La Fatarella en la resposta a l'enquesta que es va enviar en el present estudi.

funcionament.

- 496,42 MW de potència eòlica instal·lada (44,7%), del total de 1.111,64 MW en funcionament.

Respecte a la tipologia de convenis signats entre els ajuntaments i les empreses promotores/explotadores de les centrals eòliques, un cop analitzada la informació de les enquestes, es va poder fer la següent classificació:

- Municipis afectats per la Central Eòlica Trucafort (construïda l'any 1997-98): 4 municipis (l'Argentera, Colldejou, Pradell de la Teixeta, i la Torre de Fontaubella). Tipus de conveni molt antic on els municipis cobren un fix anual per MW instal·lat al seu municipi, que s'incrementa anualment segons IPC. Actualment estan rebent aproximadament uns 600€/MW/any.
- Municipis amb centrals eòliques construïdes entre finals de la dècada de 1990 i 2005: 2 municipis (El Perelló, i Rubió). Tipus de conveni "Fix anual per MW instal·lat" amb increment anual segons IPC, amb una mitjana de 2088,7€/MW/any, amb un màxim de 2299€/MW/any, en el cas de El Perelló, i un mínim de 2003,4€/MW/any, a Rubió.
- Municipis amb conveni tipus "Fix anual per MW instal·lat" amb increment anual segons IPC: 5 municipis (Cabra del Camp, Calonge de Segarra, Fulleda, Tarrés, i Veciana). Centrals eòliques construïdes entre 2006 i 2011, amb una mitjana de 2979,3€/MW/any, i un màxim de 3744€/MW/any i un mínim de 2400€/MW/any (el màxim i el mínim es donen en el mateix municipi, Veciana, en centrals eòliques que tenen diferents convenis).
- Municipis amb conveni tipus "% facturació amb mínim garantit per MW instal·lat": 6 municipis (Forés, La Granadella, Llorac, Passanant i Belltall, la Torre de l'Espanyol, i Vallbona de les Monges). Centrals eòliques construïdes entre 2006 i 2011, on les empreses explotadores es comprometen, mitjançant el conveni, a ingressar a l'ajuntament un % de la facturació anual de la central eòlica, amb un mínim garantit (és a dir, que si una central eòlica en un any concret no factura aquell mínim, l'ajuntament el cobrarà

igualment). La mitjana entre els municipis inclosos en aquesta categoria és de l'1,7% de la facturació, amb un màxim del 3% (La Torre de l'Espanyol) i un mínim de l'1% (La Granadella). Respecte al mínim garantit per MW instal·lat, la mitjana és de 2833,3€/MW/any, amb un màxim de 4000€/MW/any (La Torre de l'Espanyol) i un mínim de 1000€/MW/any (La Granadella). La fórmula que es dona amb més freqüència (en 4 dels 6 municipis inclosos en aquesta tipologia) és l'establiment d'un 1,5% de la facturació amb un mínim garantit de 3000€/MW/any. Cal destacar que en el conveni del municipi que presenta el màxim del 3% de la facturació i un mínim garantit de 4000€/MW/any, aquestes xifres s'estableixen en concepte del lloguer dels terrenys municipals on estan instal·lats els aerogeneradors. Aquest conveni, a més d'aquests ingressos, també estipula un ingrés municipal del 0,7% de la facturació d'energia venuda (o mínim de 750€/MW) per a manteniment i millora de camins, i un "1,5% de la facturació anual neta, amb un mínim garantit de 2.000 € per percentatge de superfície ocupada per les instal·lacions del parc eòlic que es trobin dins del terme municipal de l'ajuntament" (citad de l'enquesta resposta per l'ajuntament).

- Municipi amb conveni tipus "% facturació anual": 1 municipi (Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant). Central eòlica construïda l'any 2007, amb un conveni que estableix uns ingressos municipals d'un 1,9% de la facturació anual del parc eòlic. Això representa per la cas concret d'aquest parc eòlic uns ingressos anuals d'aproximadament uns 3700€/MW/any.

Un cop analitzada la informació en relació als ingressos provinents dels convenis entre els 18 ajuntaments i les empreses promotores/explotadores (Figura 85 i Figura 86), s'obté la següent informació:

- El total d'ingressos municipals provinents dels convenis signats entre els ajuntaments i les empreses eòliques ascendia a la quantitat de 1.139.566,3€, amb una mitjana municipal de 63.309,24€, i un màxim de 149.854,32€ (Rubió) i un mínim de 350€ (Colldejou).
- La variació entre els màxims i els mínims ingressats pels ajuntaments, està

òbviament relacionada amb la quantitat d'aerogeneradors que hi ha instal·lats en cada municipi. Però també hi ha variacions en funció dels tipus de conveni signat entre els ajuntaments i les empreses promotores/explotadores de les centrals eòliques.

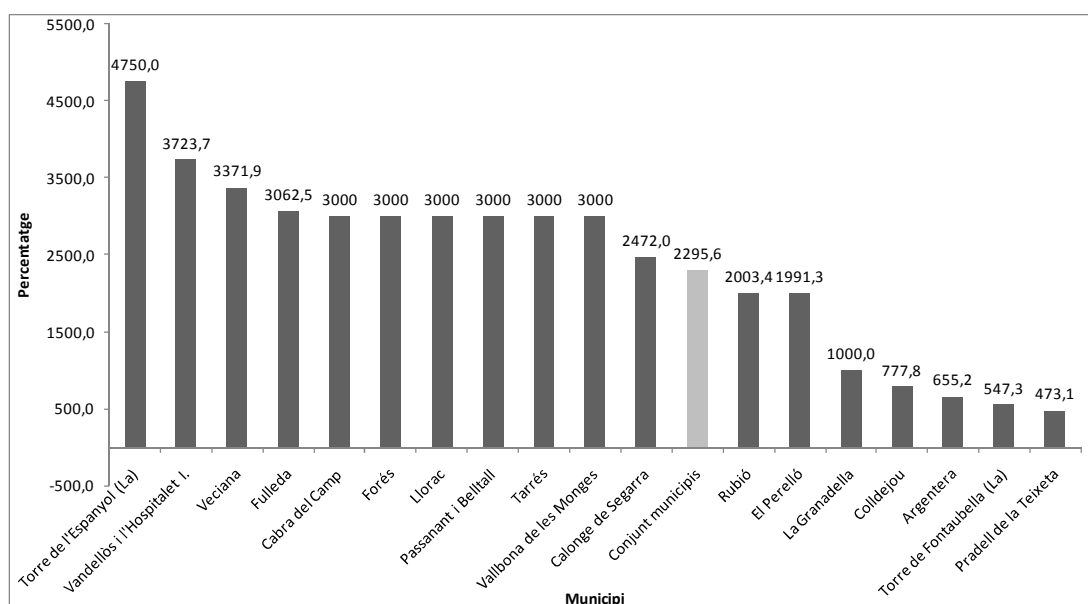
- Així doncs, el rendiment econòmic dels ingressos provinents dels convenis per cada MW instal·lat oscil·lava entre els 473,14€/MW (Pradell de la Teixeta) i els 4.750€/MW (La Torre de l'Espanyol), en funció del tipus de conveni signat.
- Per al conjunt dels municipis estudiats els ingressos per la via dels convenis era de 2.295,6€/MW, mentre que la mitjana dels quatre municipis amb majors ingressos era de 3.727€/MW. Aquests cinc municipis amb major rendiment econòmic per MW eòlic instal·lat són, per aquest ordre, La Torre de l'Espanyol (4750€/MW), Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (3.723,66€/MW), Veciana (3.371,87€/MW), i Fullella (3.062,46€/MW).

FIGURA 85. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL•LADA SEGONS CONVENIS SIGNATS ENTRE AJUNTAMENTS I EMPRESES EÒLIQUES (€/MW).

Municipi	€/MW
Torre de l'Espanyol (La)	4750,0
Vandellòs i l'Hospitalet I.	3723,7
Veciana	3371,9
Fulleda	3062,5
Cabra del Camp	3000
Forés	3000
Llorac	3000
Passanant i Belltall	3000
Tarrés	3000
Vallbona de les Monges	3000
Calonge de Segarra	2472,0
Conjunt municipis	2295,6
Rubió	2003,4
El Perelló	1991,3
La Granadella	1000,0
Colldejou	777,8
Argentera	655,2
Torre de Fontaubella (La)	547,3
Pradell de la Teixeta	473,1

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 86. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA SEGONS CONVENIS SIGNATS ENTRE AJUNTAMENTS I EMPRESES EÒLIQUES (€/MW).

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

- Pel al conjunt dels municipis estudiats, aquests ingressos procedents dels convenis representaven un 3,3% del total dels ingressos municipals, amb un màxim del 29,7% (Veciana) i un mínim del 0,1% (Colldejou, i Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant) (Figura 87 i Figura 88). Els municipis on els ingressos procedents dels convenis de les centrals eòliques tenien un major pes en el ingressos municipals (més d'un 10-15%) presentaven unes coincidències generals entre ells. Es tracta de municipis que tenen un rendiment eòlic al voltant d'uns 3000€/MW, amb poca població i un escàs dinamisme econòmic amb activitats de poc valor afegit. Per altra banda, entre els municipis on els convenis de les centrals eòliques feien una escassa contribució als ingressos municipals s'hi poden distingir dues tipologies. Per un costat, municipis més o menys poblats (més de 5000 habitants), amb activitat econòmica més o menys diversificada que aporta ingressos, com ara El Perelló (2,3%), o Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (0,1%). I per l'altre, municipis que presenten centrals eòliques més antigues, amb aerogeneradors de menor potència i uns convenis amb un rendiment inferior als 1000€/MW que aportaven $\leq 1\%$ del pressupost municipal (Pradell de la Teixeta,

l'Argentera, Colldejou o La Torre de Fontaubella).

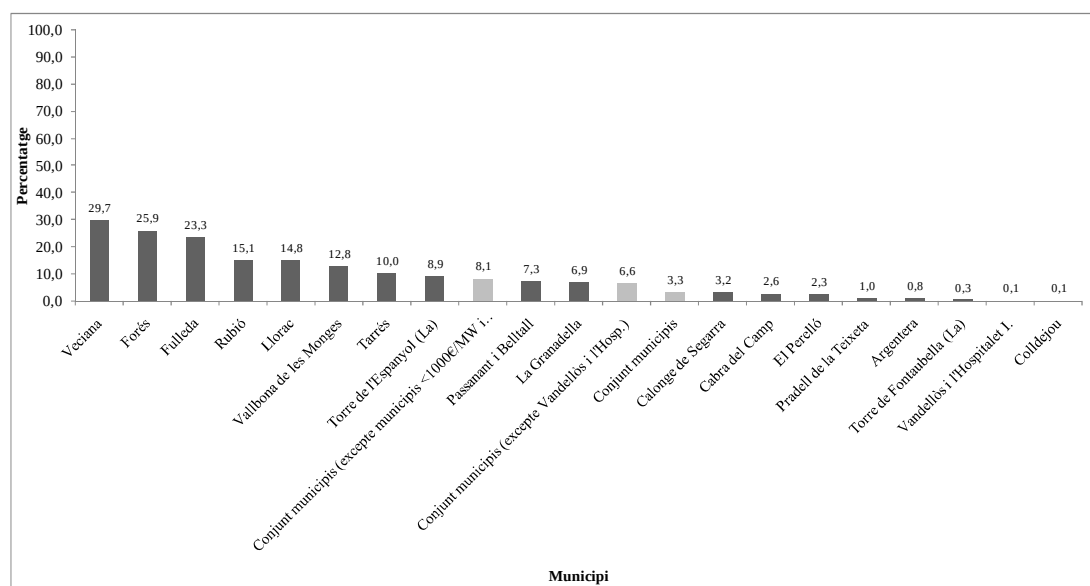
- Aquí, igual que en l'apartat dels ingressos provinents dels impostos obligatoris, cal fer un matís important, i és que en el llistat de municipis que han respost l'enquesta hi ha el de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. Com s'ha exposat, la presència al municipi del complex energètic format per una central nuclear i una central tèrmica, a més d'altres activitats econòmiques i infraestructures, fa que presenti uns ingressos municipals elevats que esbiaixen els resultats del conjunt de municipis amb centrals eòliques. Així doncs, si s'exceptua aquest municipi, els ingressos provinents dels convenis representaven per al conjunt dels municipis estudiats un 6,6% del total dels ingressos municipals.
- A més, també cal tenir en compte que els municipis afectats per la central eòlica de Truafort (l'Argentera, Colldejou, Pradell de la Teixeta, i la Torre de Fontaubella), tenen un conveni antic que repercuteix en menys de 1000€/MW. Aquesta situació també esbiaixa els resultats globals. Així doncs, i per tal de precisar millor els resultats, sobretot en relació a l'impacte dels convenis de les centrals eòliques instal·lades més recentment, també es va calcular la repercussió per al conjunt dels pressupostos municipals sense tenir en compte aquests municipis esmentats, com tampoc el de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. En aquest cas, els ingressos provinents dels convenis representaven per al conjunt dels municipis estudiats un 8,1% del total dels ingressos municipals.

FIGURA 87. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS CONVENIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS MUNICIPALS.

Municipi	%
Veciana	29,7
Forés	25,9
Fulleda	23,3
Rubió	15,1
Llorac	14,8
Vallbona de les Monges	12,8
Tarrés	10,0
Torre de l'Espanyol (La)	8,9
Conjunt municipis (excepte municipis <1000€/MW i Vandellòs i l'Hosp.)	8,1
Passanant i Belltall	7,3
La Granadella	6,9
Conjunt municipis (excepte Vandellòs i l'Hosp.)	6,6
Conjunt municipis	3,3
Calonge de Segarra	3,2
Cabra del Camp	2,6
El Perelló	2,3
Pradell de la Teixeta	1,0
Argentera	0,8
Torre de Fontaubella (La)	0,3
Vandellòs i l'Hospitalet I.	0,1
Colldejou	0,1

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 88. PERCENTATGE DELS INGRESSOS PROVINENTS DELS CONVENIS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS MUNICIPALS.

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

5.3. TOTAL D'INGRESSOS MUNICIPALS PROCEDENTS DE LES CENTRALS EÒLIQUES.

Un cop analitzats els ingressos procedents dels impostos obligatoris i els procedents per la via dels convenis, es pot fer una valoració del total d'ingressos municipals procedents de les centrals eòliques.

Del total de 22 municipis que van respondre l'enquesta, 17 ho van fer de manera completa, tal com es pot veure a la (Figura 105, a l'Annex). Aquests 17 municipis dels que es va poder obtenir informació completa representaven el 48,6% del total de municipis catalans amb centrals eòliques, i aporten dades de:

- 20 centrals eòliques (52,6%), del total de 38 centrals eòliques en funcionament a principis de 2012.
- 393 aerogeneradors (52,7%) del total de 747 aerogeneradors en funcionament a principis de 2012.
- 481,4 MW de potència eòlica instal·lada (43,3%), del total de 1.111,64 MW

en funcionament a principis de 2012.

Un cop analitzada la informació dels 21 ajuntaments dels que es va obtenir dades en relació al total d'ingressos municipals procedents de les centrals eòliques, s'obté la següent informació:

- El conjunt de municipis estudiats van ingressar de les centrals eòliques la quantitat de 2.484.870,39€. La mitjana municipal dels ingressos provinents de les centrals eòliques va ser 146.168,8€, amb un màxim de 473.495,91€ (La Granadella) i un mínim de 580€ (Colldejou). La variació entre els màxims i els mínims ingressats pels ajuntaments, està òbviament relacionada amb la quantitat d'aerogeneradors que hi ha instal·lats en cada municipi. Però també hi ha variacions en funció dels tipus impositius d'IBICE, d'IAE, i/o altres taxes que tingui implementats cada municipi, així com del tipus de conveni que cada ajuntament va signar amb les empreses eòliques.
- El rendiment econòmic del total d'ingressos per cada MW instal·lat (Figura 89 i Figura 90) oscil·lava entre els 1.288,9€/MW (Colldejou) i els 6.625,0€/MW (Tarrés), que varia tant en funció del tipus d'IBICE aplicat (entre el 0,6% i l'1,3%), del tipus d'IAE, així com del tipus de conveni que s'hagi signat. Per al conjunt dels municipis estudiats els ingressos procedents de les centrals eòliques eren de 4.944,0€/MW, mentre que la mitjana dels cinc municipis amb majors rendiments era de 6.441,1€/MW. Aquests cinc municipis amb major rendiment econòmic per MW eòlic instal·lat eren, per aquest ordre, Tarrés (6.625,02€/MW), Cabra del Camp (6.596,23€/MW), Llorac (6.563,19€/MW), i Vallbona de les Monges (5.988,9€/MW). En general, es tracta de municipis que tenien el tipus d'IBICE en nivells elevats (1,3%) i/o convenis al voltant dels 3000€/MW/any. Altres municipis, com La Granadella o El Perelló, amb rendiments elevats (4.037,2€/MW i 3.489,8€/MW, respectivament) dels ingressos provinents dels impostos obligatoris (per tenir tipus elevats d'IBICE i actualitzats els elements a tributar), veien penalitzats els rendiments globals (€/MW) per tenir un tipus de conveni amb uns rendiments minsos (1000€/MW i 1.991,3€/MW, respectivament), situats per sota del conjunt dels municipis (2.295,7€/MW). I

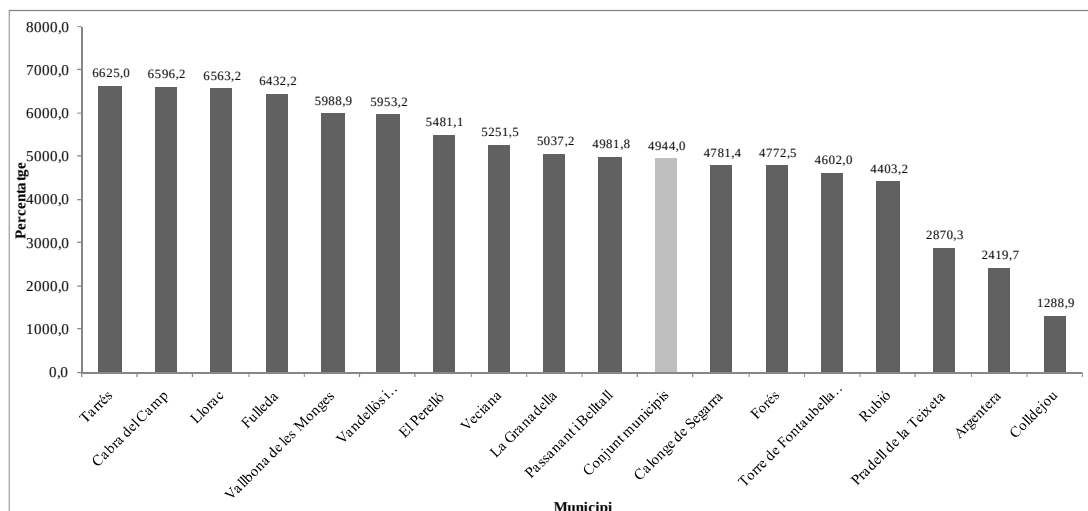
a l'inrevés, municipis com Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant o Veciana, que tenien uns convenis amb rendiments més o menys elevats (3.723,7€/MW i 3.371,9€/MW, respectivament), veien penalitzats els rendiments globals (€/MW), bé per tenir, com Veciana (1.879,7€/MW), uns baixos rendiments per impostos obligatoris (baix tipus d'IBICE aplicat, i o no actualització dels elements o valor de les centrals eòliques a tributar), o bé, com Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (2.229,5€/MW), que no té ingressos provinents de l'IAE perquè la central eòlica existent factura menys 1'1M€/any i no està obligada a tributar per aquest concepte.

FIGURA 89. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA SEGONS EL TOTAL D'INGRESSOS (€/MW).

Municipi	€/MW
Tarrés	6625,0
Cabra del Camp	6596,2
Llorac	6563,2
Fulleda	6432,2
Vallbona de les Monges	5988,9
Vandellòs i l'Hospitalet I.	5953,2
El Perelló	5481,1
Veciana	5251,5
La Granadella	5037,2
Passanant i Belltall	4981,8
Conjunt municipis	4944,0
Calonge de Segarra	4781,4
Forés	4772,5
Torre de Fontaubella (La)	4602,0
Rubió	4403,2
Pradell de la Teixeta	2870,3
Argentera	2419,7
Colldejou	1288,9

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 90. RENDIMENT ECONÒMIC MUNICIPAL DE LA POTÈNCIA EÒLICA INSTAL·LADA SEGONS EL TOTAL D'INGRESSOS (€/MW).

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

- Pel al conjunt dels municipis estudiats, el total d'ingressos provinents de les centrals eòliques representaven un 7,4% del total dels ingressos municipals, amb un màxim del 49% (Fullella) i un mínim del 0,1% (Colldejou, i Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant) (Figura 91 i Figura 92). Hi destaquen quatre municipis (Fullella, Veciana, i Forés) on els ingressos provinents de les centrals eòliques representaven més d'un 40% del total d'ingressos municipals. Aquests, són municipis de poca població i amb activitat econòmica poc productiva que, en general, tenen un relativament important nombre d'aerogeneradors al seu municipi (24 a Veciana, 20 a Forés), i que, no destacant en cap, es trobaven bastant equilibrats en relació als ingressos provinents dels impostos obligatoris i els provinents dels convenis. Per altra banda, entre els municipis on les centrals eòliques feien una escassa contribució als ingressos municipals s'hi poden distingir dues tipologies. Per un costat, municipis més o menys poblats (més de 5000 habitants), amb activitat econòmica més o menys diversificada i que, independentment de la potència eòlica instal·lada, les centrals eòliques aportaven poc al conjunt d'ingressos, com ara El Perelló (6,4%), o Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (0,1%). I per l'altre, municipis que presenten centrals eòliques més antigues, amb aerogeneradors de menor potència i menor valor (5,8% a Pradell de la

Teixeta, 2,8% a l'Argentera, 2,5% a La Torre de Fontaubella, o 0,1% a Colldejou).

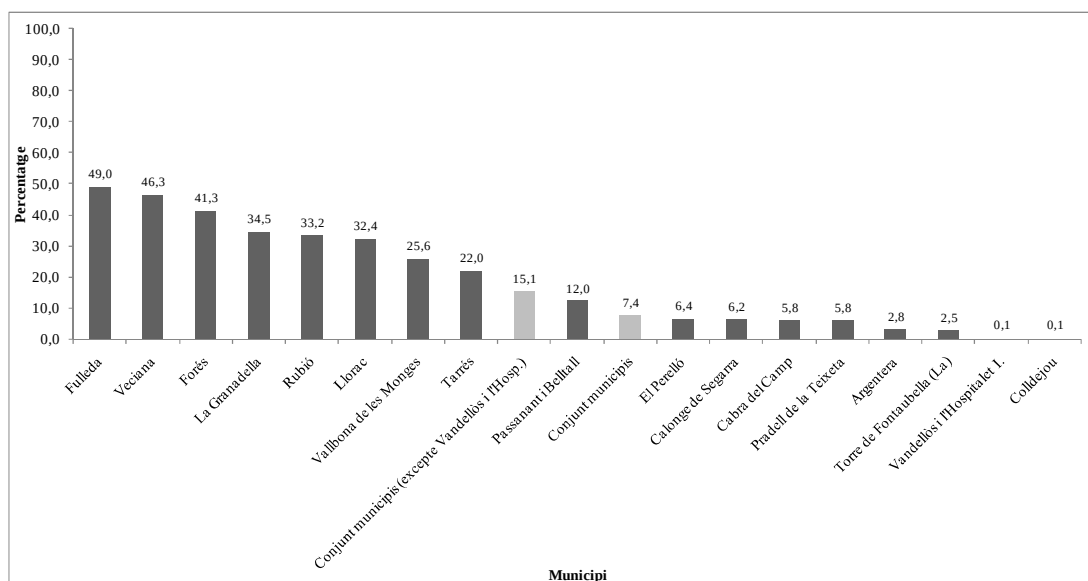
- Com en els anteriors apartats, cal fer un matís important, i és que en el llistat de municipis que van respondre l'enquesta completa hi ha el de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant que, com a conseqüència de la presència del complex energètic format per una central nuclear i una central tèrmica, a més d'altres activitats econòmiques i infraestructures, presenta uns ingressos municipals elevats que esbiaixen els resultats del conjunt de municipis amb centrals eòliques. Cal tenir en compte que el municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant tenia el 2011 un pressupost amb uns ingressos de 17.448.213,51€, mentre que la resta de 20 municipis estudiats globalment tenien uns pressupostos amb uns ingressos de 23.070.669,40€. Així doncs, si s'exceptua aquest municipi, el total d'ingressos provinents de les centrals eòliques representen per al conjunt dels municipis estudiats un 15,1% del total dels ingressos municipals.

FIGURA 91. PERCENTATGE DEL TOTAL INGRESSOS PROVINENTS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS EN ELS PRESSUPOSTOS MUNICIPALS.

Municipi	%
Fulleda	49,0
Veciana	46,3
Forés	41,3
La Granadella	34,5
Rubió	33,2
Llorac	32,4
Vallbona de les Monges	25,6
Tarrés	22,0
Conjunt municipis (excepte Vandellòs i l'Hosp.)	15,1
Passanant i Belltall	12,0
Conjunt municipis	7,4
El Perelló	6,4
Calonge de Segarra	6,2
Cabra del Camp	5,8
Pradell de la Teixeta	5,8
Argentera	2,8
Torre de Fontaubella (La)	2,5
Vandellòs i l'Hospitalet I.	0,1
Colldejou	0,1

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 92. PERCENTATGE DEL TOTAL INGRESSOS PROVINENTS DE LES CENTRALS EÒLIQUES SOBRE EL TOTAL D'INGRESSOS EN ELS PRESSUPOSTOS MUNICIPALS.

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

5.4. RELACIÓ ENTRE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES I ELS INGRESSOS MUNICIPALS.

Un cop analitzat l'impacte econòmic de l'energia eòlica en els pressupostos municipals, és interessant relacionar els ingressos que reben els municipis per la presència de centrals eòliques al seu municipi amb la facturació d'aquests tipus d'instal·lacions. D'aquesta manera, es té una millor aproximació, a través del percentatge de la facturació de les centrals eòliques que reverteix en els municipis, a com les empreses reverteixen els seus guanys entre aquells territoris que fan aportacions substancials (aire, sòl, paisatge) per al funcionament de la seva activitat econòmica.

En relació a l'obtenció de dades el més precises possibles sobre la generació de cadascuna de les centrals eòliques i de la facturació que aquesta generació suposa, aquestes no es poden obtenir de cadascuna de les centrals eòliques en particular, tal i

com afirma la pròpia Comisión Nacional de la Energía (CNE) en una resposta a una consulta que se'ls va trametre:

“Le comunicamos que no podemos dar la información que nos solicita —los datos de tipo económico a los que se refiere revisten carácter confidencial; no está permitido proporcionarlos salvo de forma agregada, tal y como refleja en su mensaje. Más allá de la normativa general sobre protección de datos, estamos vinculados por nuestra propia Circular 3/2011 (la que regula el procedimiento de liquidaciones de la producción en régimen especial).”

Per aquest motiu, es va optar per fer una mitjana de producció (MWh) per cada MW eòlic instal·lat a Catalunya, a partir de les dades oficials aportades per Red Eléctrica de España (REE) i l'Institut Català d'Energia (ICAEN). Igualment, per al càlcul de la facturació de les instal·lacions eòliques, les dades de producció elèctrica de l'energia eòlica instal·lada a Catalunya (MWh/any) es van combinar amb el preu de venda de l'electricitat produïda.

Pel que respecta a la producció elèctrica de les centrals eòliques instal·lades a Catalunya, segons dades dels organismes públics ICAEN¹¹⁹ i REE¹²⁰, entre 1999 i 2009 l'energia elèctrica produïda (MWh) anualment a Catalunya per cada MW eòlic instal·lat, va ser de mitjana d'entre els 1.702,90MWh/any (segons dades de l'ICAEN) i 1.839,2MWh/any (segons dades de REE). Establint una mitjana entre totes dues fonts d'informació, en resulta una producció estimada de 1.771MWh/any per cada MW instal·lat (Figura 93).

Com que les dades dels ingressos municipals provinents d'aquestes instal·lacions estan referides a 2011, i hi ha un part dels ingressos que provenen dels convenis i que aquesta varia en funció de la facturació de les centrals eòliques, és més oportú que, en comptes d'utilitzar la mitjana de producció per al període 1999-2009, s'utilitzin les dades de producció d'aquell any 2011. També ho és d'oportú perquè, com es veurà, les dades de retribució a les empreses eòliques per l'energia elèctrica produïda també són referides a l'any 2011. En aquest sentit, segons l'informe *El Sistema*

¹¹⁹ ICAEN: Institut Català de l'Energia. www.gencat.cat/icaen Només dades disponibles fins l'any 2009.

¹²⁰ Red eléctrica de España. www.ree.es

*eléctrico español en 2011*¹²¹ de REE, els 1.020MW de potència instal·lada a Catalunya a 31 de desembre de 2011, van produir 1.884.000MWh. La mitjana resultant va ser, doncs, de 1.847,1MWh per cada MW de potència elèctrica instal·lada, lleugerament superior a la mitjana calculada per al període 1999-2009 de 1.771MWh.

Cal tenir en compte que la producció de 1.847,1MWh per cada MW de potència elèctrica instal·lada, es tracta d'un valor mitjà per al conjunt de centrals eòliques instal·lades, i s'ha de considerar que, en funció del règim de vent d'aquell any en cada localització geogràfica, les produccions reals varien entre les diverses centrals eòliques existents. Així doncs, mentre les dades de producció per al conjunt de les centrals s'ajusta a la realitat, no és així en el cas de les produccions estimades per a cada central eòlica concreta.

FIGURA 93. PRODUCCIÓ ELÈCTRICA ANUAL (MWh/ANY) PER MW EÒLIC INSTAL·LAT A CATALUNYA, SEGONS ICAEN I REE (1999-2009)

Any	Segons informació de l'Institut Català de l'Energia (ICAEN)			Segons informació de Red Eléctrica de España (REE)		
	Potència instal·lada (MW)	Producció Neta (MWh/any)	Producció elèctrica neta (MWh/any) per MW instal·lat	Potència instal·lada (MW)	Producció Neta (MWh/any)	Producció elèctrica neta (MWh/any) per MW instal·lat
2009	646,8	881.726,90	1.363,30	503	940000	1868,8
2008	419,5	744.621,50	1.775,10	423	643000	1520,1
2007	372,5	482.847,30	1.296,30	370	401000	1083,8
2006	224,3	307.135,20	1.369,10	191	301000	1575,9
2005	143,9	238.922,70	1.660,00	147	240000	1632,7
2004	94,4	203.659,60	2.156,70	97	204000	2103,1
2003	86,7	160.899,30	1.855,00	75	161000	2146,7
2002	86,7	169.743,80	1.956,90	75	170000	2266,7
2001	84,1	161.016,70	1.914,60	72	162000	2250
2000	71,4	137.564,10	1.928,00	60	140000	2333,3
1999	59,5	86.625,00	1.456,60	60	87000	1450
Mitjana			1.702,90			1839,2

Font: Elaboració pròpia a partir de ICAEN i REE.

¹²¹ http://www.ree.es/sistema_electrico/pdf/infosis/Inf_Sis_Elec_REE_2011_ElSistElectporCCAA_v3.pdf

En relació al preu de venda de l'electricitat produïda per les centrals eòliques, i atenent a la legislació vigent en aquell moment, les empreses podien acollir-se a un dels dos tipus diferents de retribució possibles. En efecte, a partir del Real Decreto 436/2004¹²² s'establia que, per una banda, els productors d'electricitat a partir de l'energia eòlica podien vendre l'electricitat a tarifa regulada, o, per altra banda, podien fer-ho a preu de mercat més una prima. La tarifa regulada la fixava el Govern de l'Estat espanyol a través d'una ordre que es publicava al BOE els darrers dies de cada any. Per al 2011, aquesta tarifa regulada es va fixar en 79,08€/MWh¹²³. Les empreses que s'acollien a aquesta tarifa regulada rebien una quantitat fixa per MWh produït al llarg de tot l'any. Per altra banda, les empreses que s'acollien al preu de mercat més una prima, veien variar el preu del MWh produït en funció del preu de mercat de cada moment, per bé que la prima associada compensava en cas de preus de mercat baixos. Així, el 2011, mentre el preu mitjà de l'electricitat va ser de 47,31€/MWh per al conjunt del sistema elèctric espanyol, les empreses eòliques acollides al sistema de preu de mercat més prima van rebre una retribució mitjana que oscil·lava entre els 77,6€/MWh i 85,6€/MWh, en funció de la prima a la que estessin adscrites segons normativa.

Segons l'anuari *Eólica 2012* de l'AEE (Asociación Empresarial Eólica)¹²⁴, a finals de 2011 a l'Estat espanyol hi havia un 21,7% de la potència eòlica acollida a la tarifa regulada (amb una retribució de 79,08€/MWh). D'entre la potència eòlica acollida al preu de mercat més prima, hi havia un 66,4% acollida a la Disposició Transitòria 1ª del Real Decreto 661/2007¹²⁵ (amb una retribució mitjana de 85,60€/MWh), i un 11,9% que, regulant-se pel mateix Reial Decret, no estava acollida a la Disposició

¹²² REAL DECRETO 436/2004, de 12 de marzo, por el que se establece la metodología para la actualización y sistematización del régimen jurídico y económico de la actividad de producción de energía eléctrica en régimen especial. (BOE núm. 75. 27 de març. Pàg. 13217: <http://www.boe.es/boe/dias/2004/03/27/pdfs/A13217-13238.pdf>)

¹²³ Orden ITC/3353/2010, de 28 de diciembre, por la que se establecen los peajes de acceso a partir de 1 de enero de 2011 y las tarifas y primas de las instalaciones del régimen especial. (BOE Núm. 316. 29 de desembre de 2010. Pág. 108082: <http://www.boe.es/boe/dias/2010/12/29/pdfs/BOE-A-2010-20002.pdf>)

¹²⁴ http://www.aeeolica.org/uploads/documents/Anuario_AEE_2012_WEB.pdf

¹²⁵ Real Decreto 661/2007, de 25 de mayo, por el que se regula la actividad de producción de energía eléctrica en régimen especial. (BOE núm. 126. 26 de maig de 2007. Pàg. 22846: <http://www.boe.es/boe/dias/2007/05/26/pdfs/A22846-22886.pdf>)

Transitòria 1^a (amb una retribució mitjana de 77,60€/MWh). Segons es pot observar en el següent quadre, per al 2011 la retribució mitjana ponderada de les instal·lacions eòliques a l'Estat espanyol va ser de 83,23€/MWh.

FIGURA 94. RETRIBUCIÓ MITJANA PONDERADA DE LES INSTAL·LACIONS EÒLIQUES A L'ESTAT ESPANYOL

%	€/MWh
21,7	79,08
66,4	85,6
11,9	77,6
Mitjana ponderada	83,23

Font: Elaboració pròpia a partir de AEE.

Així, un cop conegut la mitjana de producció elèctrica per cada MW eòlic instal·lat a Catalunya l'any 2011 (1.847,1MWh) i la retribució mitjana ponderada per la producció d'electricitat d'origen eòlic (83,23€/MWh) pel mateix any, es pot realitzar un càlcul aproximat a la facturació de cadascuna de les centrals eòliques en funcionament a Catalunya. A partir d'aquest càlcul, i coneixent els ingressos que van rebre els municipis provinents de les centrals eòliques, es pot saber de manera aproximada quin percentatge de la facturació van ingressar els ajuntaments.

Segons es pot veure detalladament a la Figura 106 a l'Annex, els 481,39MW de potència instal·lada en les 20 centrals eòliques que s'han pogut estudiar per als 17 municipis dels que s'ha disposat d'informació completa (que representen el 52,6% de les centrals eòliques, el 52,7% dels aerogeneradors, i el 43,3% de la potència eòlica instal·lada a Catalunya), van produir de manera estimada un total de 889.175,47MWh durant l'any 2011. Segons la retribució mitjana ponderada per la producció d'electricitat d'origen eòlic per al 2011, aquesta producció d'electricitat a les empreses eòliques els va reportar de manera estimada un total de 74.006.074,28€. Tenint en compte que el conjunt de municipis estudiats van ingressar de les centrals eòliques un total de 2.484.870,3€, aquesta quantitat representa un 3,4% de la retribució total que van percebre les empreses eòliques. Com es pot veure en les següents figures, els percentatges oscil·len entre el 4'3% i 0,8%. Les diferències entre municipis s'expliquen segons el rendiment econòmic per MW instal·lat, tal com s'exposa a l'apartat 5.3. de la present tesi doctoral (Total d'ingressos municipals

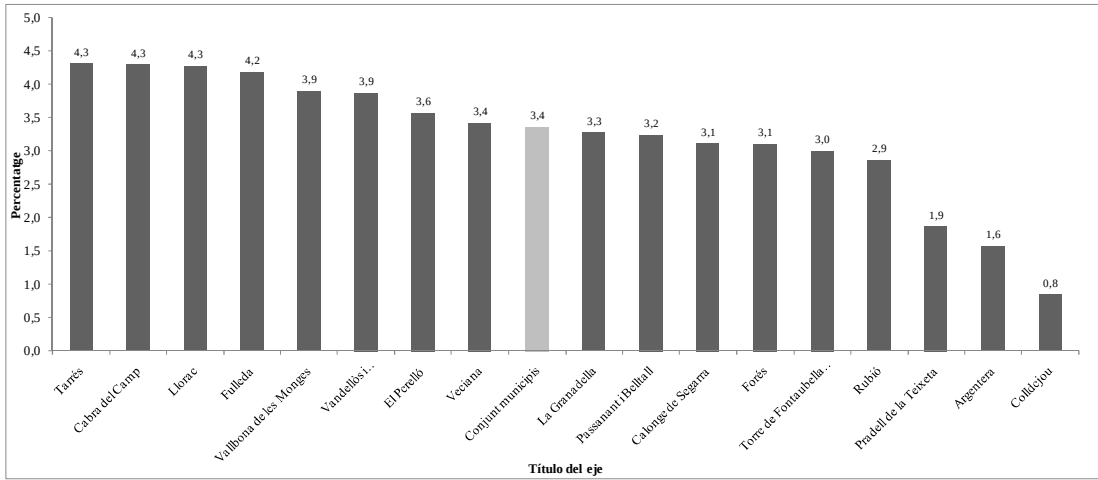
procedents de les centrals eòliques.).

FIGURA 95. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (IMPOSTOS I CONVENIS)

Municipi	%
Tarrés	4,3
Cabra del Camp	4,3
Llorac	4,3
Fulleda	4,2
Vallbona de les Monges	3,9
Vandellòs i l'Hospitalet I.	3,9
El Perelló	3,6
Veciana	3,4
Conjunt municipis	3,4
La Granadella	3,3
Passanant i Belltall	3,2
Calonge de Segarra	3,1
Forés	3,1
Torre de Fontaubella (La)	3,0
Rubió	2,9
Pradell de la Teixeta	1,9
Argentera	1,6
Colldejou	0,8

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 96. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (IMPOSTOS I CONVENIS)

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

En relació al percentatge de la facturació de les centrals eòliques que reverteix als municipis en forma d'impostos obligatoris, es van poder obtenir dades de 21 ajuntaments (60% del total de municipis catalans amb centrals eòliques), que aportaven dades de 23 centrals eòliques (60,5%), 446,5 aerogeneradors (59,8%), i 587,03 MW de potència eòlica instal·lada (52,8%).

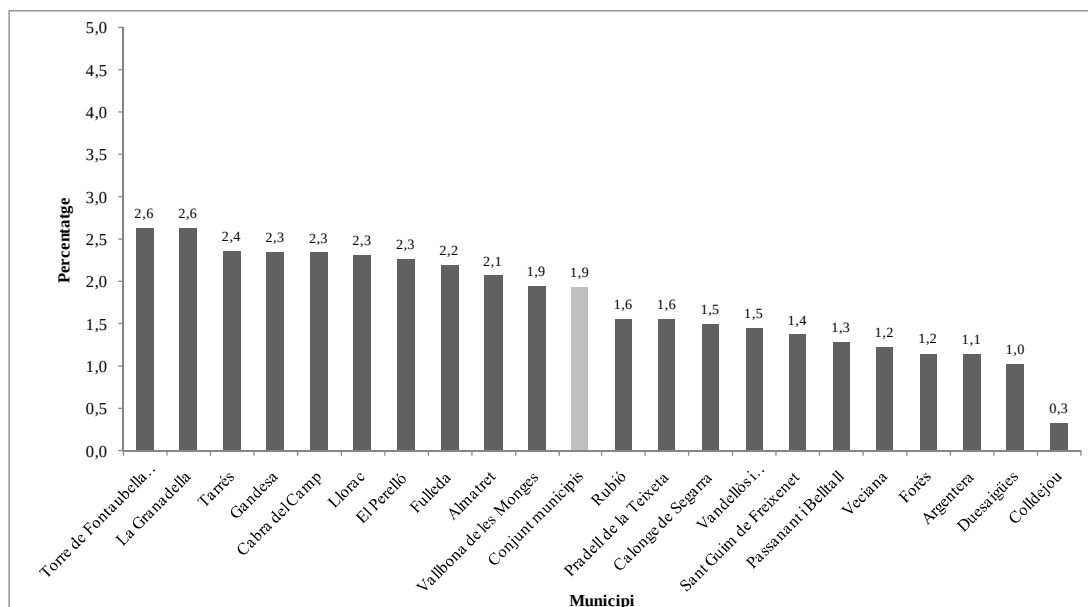
Segons es pot veure detalladament a l'Annex (Figura 107), aquests 587,03MW de potència eòlica instal·lada, van produir de manera estimada un total d'1.084.303,11MWh durant l'any 2011. Segons la retribució mitjana ponderada per la producció d'electricitat d'origen eòlic per al 2011, aquesta producció d'electricitat a les empreses eòliques els va reportar de manera estimada un total de 90.246.548,09€. Tenint en compte que el conjunt de municipis estudiats van ingressar de les centrals eòliques un total d'1.741.739,9€, aquesta quantitat representa un 1,9% de la retribució total que van percebre les empreses eòliques. Com es pot veure en les següents figures, els percentatges oscil·laven entre el 2'6% (La Granadella, i La Torre de Fontaubella) i 0,3% (Colldejou). Les diferències entre municipis s'expliquen segons el rendiment econòmic per MW instal·lat, tal com s'exposa a l'apartat 5.1. de la present tesi doctoral (Ingressos municipals procedents via impostos obligatoris sobre les centrals eòliques).

FIGURA 97. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (VIA IMPOSTOS)

Municipi	%
Torre de Fontaubella (La)	2,6
La Granadella	2,6
Tarrés	2,4
Gandesa	2,3
Cabra del Camp	2,3
Llorac	2,3
El Perelló	2,3
Fulleda	2,2
Almatret	2,1
Vallbona de les Monges	1,9
Conjunt municipis	1,9
Rubió	1,6
Pradell de la Teixeta	1,6
Calonge de Segarra	1,5
Vandellòs i l'Hospitalet I.	1,5
Sant Guim de Freixenet	1,4
Passanant i Belltall	1,3
Veciana	1,2
Forés	1,2
Argentera	1,1
Duesaigües	1,0
Colldejou	0,3

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 98. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (VIA IMPOSTOS)

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

I en relació al percentatge de la facturació de les centrals eòliques que revertien als municipis a través dels convenis signats entre els ajuntaments i les empreses promotores/explotadores de les centrals eòliques, es van poder obtenir dades de 18 ajuntaments (51,4% del total de municipis catalans amb centrals eòliques), que aportaven dades de 21 centrals eòliques (55,3%), 406 aerogeneradors (54,4%), i 503,1MW de potència eòlica instal·lada (45,3%).

Segons es pot veure detalladament a la Figura 108 a l'Annex, aquests 503,1MW de potència eòlica instal·lada, van produir de manera estimada un total de 929.276,01MWh durant l'any 2011. Segons la retribució mitjana ponderada per la producció d'electricitat d'origen eòlic per al 2011, aquesta producció d'electricitat a les empreses eòliques els va reportar de manera estimada un total de 77.343.642,31€. Tenint en compte que el conjunt de municipis estudiats van ingressar de les centrals eòliques un total d'1.139.566,3€, aquesta quantitat representava un 1,5% de la retribució total que van percebre les empreses eòliques. Com es pot veure en les següents figures, els percentatges oscil·laven entre el 2'4% (Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant) i 0,3% (Pradell de la Teixeta). Les diferències entre municipis s'expliquen segons el rendiment econòmic per MW instal·lat, tal com s'exposa a

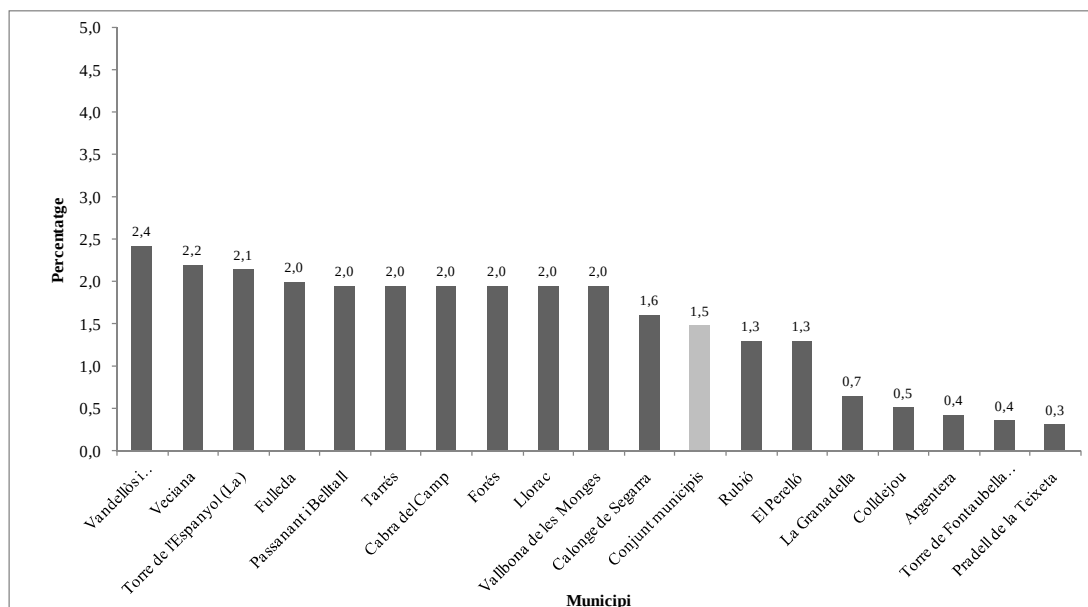
l'apartat 5.2. de la present tesi doctoral (Ingressos municipals procedents via convenis).

FIGURA 99. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (VIA CONVENIS)

Municipi	%
Vandellòs i l'Hospitalet I.	2,4
Veciana	2,2
Torre de l'Espanyol (La)	2,1
Fulleda	2,0
Passanant i Belltall	2,0
Tarrés	2,0
Cabra del Camp	2,0
Forés	2,0
Llorac	2,0
Vallbona de les Monges	2,0
Calonge de Segarra	1,6
Conjunt municipis	1,5
Rubió	1,3
El Perelló	1,3
La Granadella	0,7
Colldejou	0,5
Argentera	0,4
Torre de Fontaubella (La)	0,4
Pradell de la Teixeta	0,3

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 100. PERCENTATGE (%) DE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES QUE INGRESSEN ELS MUNICIPIS (VIA CONVENIS)

Font: Elaboració pròpia a partir de REE, AEE, buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

5.5. IMPACTE LABORAL DE LES CENTRALS EÒLIQUES A NIVELL MUNICIPAL.

Un cop analitzat l'impacte econòmic de l'energia eòlica a escala local, també és interessant analitzar l'impacte laboral de les centrals eòliques a nivell municipal. D'aquesta manera, es completa l'anàlisi del balanç de la implantació de l'energia eòlica.

Dels 20 municipis que van respondre l'apartat de l'enquesta relacionat amb l'impacte laboral, dos desconeixien completament el nombre de llocs de treball que generen les centrals eòliques en els seus municipis. Així, s'ha pogut obtenir informació, encara que no completa, d'un total de 18 municipis (50% del total de municipis catalans amb centrals eòliques a principis de 2012), que aportaven dades de:

- 19 centrals eòliques (50%), del total de 38 centrals eòliques en funcionament.
- 309 aerogeneradors (41,4%) del total de 747 aerogeneradors en

funcionament.

- 461,63MW de potència eòlica instal·lada (41,5%), del total de 1.111,64 MW en funcionament.

Com es pot veure a la Figura 109 de l'Annex, de la informació facilitada pels ajuntaments en relació a l'impacte laboral se'n desprèn la següent informació:

- Nou municipis (el 50% dels que van respondre) desconeixen el total del nombre de llocs de treball fixes que generaven les centrals eòliques instal·lades al seus municipis.
- Els nou municipis que sí ho coneixien (el 50% restant), afirmaven que les centrals eòliques generaven un total de 35 llocs de treball. Aquests municipis sumaven una potència eòlica de 275,05MW, de la que en resultaven 0,13 llocs de treball fixes per cada MW instal·lat.
- Els 18 municipis coneixien els llocs de treball fixes que corresponien a persones empadronades al municipi, i afirmaven que n'hi havia un total de 9. Com s'ha dit, aquests municipis sumaven una potència eòlica de 461,63MW, de la que en resultaven 0,02 llocs de treball fixes per a persones empadronades al municipi per cada MW instal·lat.
- Tretze municipis (el 72% dels municipis que van respondre) desconeixien el total del nombre de llocs de treball eventual que generaven les centrals eòliques instal·lades al municipi.
- Dels cinc municipis restants (el 28%) afirmaven que es generaven un total de 27 llocs de treball eventual. Aquests municipis sumaven una potència eòlica de 197,48MW, de la que en resultaven 0,14 llocs de treball fixes per cada MW instal·lat. Cal tenir en compte que 20 d'aquests llocs de treball corresponien als 94MW que al 2011 i els primers mesos del 2012 es trobaven en fase d'instal·lació al municipi de La Granadella.
- Tres municipis (el 17% dels municipis que van respondre) desconeixien el nombre de llocs de treball eventual que corresponien a persones

empadronades al municipi.

- Quinze municipis (el 83%) afirmaven que hi havia un total de 4 llocs de treball eventual que corresponien a persones empadronades al municipi. Aquests quinze municipis sumaven una potència eòlica de 387,88MW, de la que en resultaven 0,01 llocs de treball eventual per a persones empadronades al municipi per cada MW instal·lat.
- Així doncs, resulta que les centrals eòliques de les que es va poder obtenir informació (275,05MW) generaven un total de 62 llocs de treball (fixes+eventuals), això és, 0,23 llocs de treball per cada MW instal·lat.
- I les centrals eòliques de les que es va poder obtenir informació (461,63MW) generaven un total de 13 llocs de treball (fixes+eventuals) per a persones empadronades als municipis amb centrals eòliques, això és, 0,03 llocs de treball per cada MW instal·lat.
- El conjunt dels 18 municipis que van respondre sumaven un total de 4.401 persones ocupades l'any 2012, de les que 13 estaven ocupades a les centrals eòliques. És a dir, les centrals eòliques estudiades donaven feina al 0,3% del total de la població ocupada (xifra que baixa al 0,2% si només es tenen en compte els llocs de treball fixes). Aquí cal fer el matís important que el municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant representava 3.093 llocs de treball del total dels municipis estudiats. Si exceptuem aquest municipi, i sobre un total de 1.308 persones ocupades, les centrals eòliques donaven feina a gairebé un 1% de la població ocupada (xifra que baixava al 0,7% si només es tenen en compte els llocs de treball fixes).

5.6. CONCLUSIONS.

Les conclusions sobre el balanç econòmic i laboral que signifiquen les centrals eòliques en els municipis on estan instal·lades, són diverses. En primer lloc, aquestes instal·lacions eòliques presentaven l'any 2012 unes repercussions irregulars dels

beneficis econòmics en els municipis on estan implantades. Així, mentre els ingressos procedents de les centrals eòliques eren de 4.944,0€/any/MW per la conjunt de municipis considerats, hi havia municipis que superaven àmpliament els 6.000€/any/MW mentre d'altres tenien uns rendiments inferiors als 3.000€/any/MW. Això s'explica més pels tipus impositius d'IBICE i IAE aplicats per cada municipi, i per l'existència d'un tipus de conveni més avantatjós o no per als ajuntaments.

Aquestes repercussions econòmiques de les centrals als municipis representaven en conjunt un 7,4% del total dels ingressos municipals (15,1% si s'exceptua el municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant), tot i que també amb una repercussió irregular. Així, hi havia municipis en que els ingressos provinents de les centrals eòliques representaven més del 40% del total d'ingressos municipals, però també municipis on representaven menys del 5%. Aquests ingressos no són gens despreciables, sobretot si es té en compte que la majoria de municipis amb centrals eòliques són de poca població i escàs dinamisme econòmic.

Aquests rendiments econòmics als municipis representaven en conjunt un 3,4% de la facturació estimada de les centrals eòliques, amb municipis que rebien percentatges superiors al 4% i d'altres inferiors al 3%. Aquestes aportacions als municipis per part de les empreses constatada una posició de domini d'aquestes sobre els municipis, a qui se'ls hi ofereixen una part molt reduïda dels beneficis quan són els municipis els que aporten dos dels recursos bàsics sobre els que se sustenta aquest tipus d'energia/negoci (el vent i la terra). A més, cal tenir en compte que els mateixos convenis que signen les empreses promotores eòliques amb els ajuntaments, almenys als que hi ha tingut accés el doctorand, expliciten l'establiment d'una contraprestació econòmica per, entre altres qüestions, l'afectació paisatgística dels aerogeneradors. I és que és evident la transformació paisatgística que comporta la instal·lació d'aerogeneradors en l'entorn rural, i que, atenent a les repercussions econòmiques, es pot afirmar que els impactes paisatgístics no es veuen compesats.

En relació a l'impacte laboral a escala local de les centrals eòliques, aquest es pot considerar mínim, donat que les centrals eòliques analitzades el 2012 generaven 0,03 llocs de treball (fixes i eventuais), per cada MW instal·lat, entre persones empadronades als municipis amb centrals eòliques. Això significava un 0,30% del

total de la població ocupada d'aquests municipis (gairebé un 1% si no es té en compte el municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant). Si només es tenen en compte els llocs de treball directes, les xifres baixaven a 0,02 llocs de treball per cada MW instal·lat i un 0,20% de la població ocupada (un 0'7% exceptuant Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant).

Si es comparen aquests beneficis econòmics i laborals amb els discursos teòrics que sobre els potencials beneficis municipals de l'energia eòlica feien des de l'administració pública, es pot concloure que l'estimació teòrica no s'ajusta a la realitat. En tot cas, els discursos de les administracions públiques, en concret de la Generalitat de Catalunya, eren poc concrets en relació als beneficis econòmics que les centrals eòliques representarien per als municipis. En aquest sentit, el Pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya (DMAiH, 2002), sota el qual es van implantar la pràctica totalitat de les centrals eòliques, esmentava els beneficis d'una forma vaga i genèrica:

“Dinamització de l'economia local.- Priorització de les propostes que demostrin un impacte econòmic beneficiós a nivell local en termes de creació de llocs de treball, programa de coneixement del parc per promoure les visites de grups, etc.” (p, 47)

i,

“Acord amb l'Ajuntament.- Tot i que no és possible la construcció d'un parc eòlic sense l'acord amb l'Ajuntament, es potenciarà les propostes en les quals els acords entre promotors i Ajuntaments permeti millorar l'economia municipal.” (p. 48)

Igualment en el cas de l'impacte laboral que aquestes instal·lacions haurien de generar als municipis on s'implantessin. En aquest sentit, el discurs de la Generalitat de Catalunya en el *Pla de l'Energia i del Canvi Climàtic de Catalunya 2012-2020* (DMAiH, 2012), es contradictori amb els resultats aquí exposats:

”el desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya (...) comportaria (...) una important generació d'activitat econòmica i de llocs de treball, etc”.

En qualsevol cas, malgrat que el 3,4% de la facturació que reverteix en els pressupostos municipals es pugui considerar una aportació escassa, sí que és cert que a bona part dels municipis aquestes aportacions representen una part molt significativa dels ingressos. Així, a municipis com Fullella (les Garrigues), Veciana

(Anoia) o Forés (Conca de Barberà), les aportacions econòmiques de les centrals eòliques representen més del 40% del seu pressupost. I fins a un total de cinc municipis més, les centrals eòliques els aporten més del 20% del seu pressupost anual. Aquesta circumstància que es dona en uns municipis en regressió demogràfica i escàs dinamisme econòmic, fa que aquests tipus d'instal·lacions siguin ben acollides, malgrat no reverteixin als municipis tots els rendiments esperats, sobretot en l'aspecte laboral.

6. CONCLUSIONS

Amb aquest capítol es conclou la tesi doctoral, que ha analitzat i exposat la relació entre el paisatge i la conflictivitat territorial existent a les comarques meridionals de Catalunya en els darrers quinze anys, posant especial èmfasi en el conflicte entre el paisatge i l'energia eòlica a partir de l'estudi de cas en dues comarques, la Terra Alta i el Priorat.

S'ha pogut exposar el paper del paisatge en el marc de les polítiques públiques, així com explicitar en quins conflictes territorials ha aparegut amb més força com un element de reivindicació. S'ha posat en evidència que ha estat en el marc del desplegament de l'energia eòlica, on el paisatge ha estat més rellevant com objecte de reivindicació social.

També s'ha posat de manifest les dificultats per incorporar en les polítiques públiques les qüestions referides al paisatge, malgrat els instruments d'anàlisi i reconeixement dels valors i les dinàmiques paisatgístiques dels que es disposen estan suficientment desenvolupats, especialment els Catàlegs de paisatge. Igualment, s'ha constatat que les iniciatives i els acords territorials en matèria de paisatge no han estat tingudes en compte per les administracions públiques ni per la planificació territorial. Malgrat això, aquestes iniciatives han pogut desenvolupar-se en bona mesura a causa de la persistència dels moviments socials en defensa del territori, com s'ha vist en el cas del Priorat.

Les ràpides i intenses transformacions territorials que han tingut lloc a Catalunya en els darrers 15 anys, també a les comarques meridionals, han dificultat en molts casos l'articulació de propostes de valorització del paisatge, com s'ha posat de manifest en el cas del desplegament eòlic a la Terra Alta.

En qualsevol cas, s'ha posat de manifest que just en el moment dels majors nivells de transformació territorial a Catalunya, és quan també socialment s'ha iniciat i intensificat un procés de valorització del paisatge. Aquestes circumstàncies han provocat conflictes territorials de matriu paisatgística, que han estat molt interessants des del punt de vista que han permès articular respostes de (re)valorització del paisatge, algunes de llarg abast com en el cas de *Prioritat*, entitat impulsora de la candidatura paisatge cultural agrícola de muntanya mediterrània per a la comarca del

Priorat.

Així doncs, en els tres següents apartats del present capítol es donarà compliment, de manera respectiva, a la comprovació de la hipòtesi plantejada inicialment, als aspectes rellevants de la investigació, i a la utilitat social dels resultats de la tesi.

6.1. AVALUACIÓ D'OBJECTIUS I COMPROVACIÓ DE LA HIPÒTESI

En aquest apartat es recuperen els objectius plantejats a l'inici de la present tesi doctoral, per sotmetre'ls a una revisió i avaluació, tot fent una valoració global dels resultats obtinguts.

En aquest sentit, el primer objectiu plantejat preveia analitzar “De quina manera es reivindica el paisatge a les comarques meridionals de Catalunya en els diferents conflictes territorials que han aparegut.”

El paisatge és reivindicat generalment vinculat a la defensa d'una identitat territorial que es veu amenaçada per projectes exògens al territori, promoguts per les administracions públiques d'àmbit superior (Generalitat de Catalunya, Govern de l'Estat espanyol) o per empreses normalment no vinculades al territori.

En el cas del conflicte entre l'energia eòlica, aquesta reivindicació del paisatge és produïda quan, inicialment, els projectes eòlics es pretenen instal·lar en indrets de reconeguda vàlua o referents identitaris per a la majoria de la població del territori. Aquest és el cas dels projectes eòlics que a principis de la dècada passada es pretenien instal·lar a la serra del Montsant o als Ports, espais naturals que poc més tard van ser reconeguts com espais naturals d'especial protecció, a través de la figura de Parc Natural.

La reivindicació es realitza a partir de moviments de defensa del territori formats per diversos agents de cadascun dels territoris, que exposen les seves propostes a través de diversos canals, com ara manifestos, al·legacions, manifestacions, o també participant en l'elaboració de propostes de protecció,

gestió i ordenació del paisatge.

El segon objectiu, es formulava de la següent manera: “De quina forma aquests conflictes influeixen en les pròpies dinàmiques territorials i quins paisatges se’n deriven.”

La investigació ha permès determinar que els conflictes de matriu paisatgística, especialment els vinculats al desplegament de l’energia eòlica, han alentit la tramitació d’alguns dels projectes o, fins i tot, com en el cas del Priorat, n’han impossibilitat la seva implantació. Fins i tot, malgrat que aquestes reivindicacions no han tingut cap canal explícit de reconeixement d’implementar-se en el planejament territorial o sectorial.

Els paisatges objecte de conflicte han evolucionat en funció del major o menor èxit de les reivindicacions. Així, per exemple, en el cas del Priorat, el paisatge s’ha mantingut al marge del desplegament eòlic, fet que ha permès l’impuls per al seu reconeixement com a paisatge patrimoni de la humanitat. En qualsevol cas, és un paisatge que ha evolucionat d’acord als paràmetres i les dinàmiques endògenes de la comarca, part de les quals, com ara la plantació de noves vinyes, ha estat autoregulada des del punt de vista paisatgístic pels propis agents vitivinícoles.

En canvi, en el cas de la Terra Alta, on les reivindicacions han tingut un reconeixement menor, el paisatge ha evolucionat canviant dràsticament amb la implantació d’una línia de 35km d’aerogeneradors al llarg de l’altiplà, des de la Fatarella fins Caseres. Només en aquells indrets de la comarca, com els Ports, les serres de Pàndols i Cavalls, i els Pessells, on si hi va haver unes reivindicacions més potents, s’han mantingut al marge del desplegament eòlic.

En general, s’aprecia que en els territoris on les reivindicacions tenen un cert èxit es reforcen els mecanismes de valorització del paisatge i s’estableixen noves propostes de gestió propositiva dels paisatges. En canvi, allà on les reivindicacions tenen un èxit menor, es detecta un cert estacament, o fins i tot paralització, de propostes de valorització del paisatge. Són dinàmiques que es retroalimenten.

El tercer objectiu es plantejava així: “I, com aquests conflictes interaccionen amb les polítiques i els mecanismes de gestió del paisatge que s’estan impulsant des de les administracions públiques i/o des del teixit social.”

Com ja s’ha exposat, s’ha pogut constatar que en els conflictes territorials de matriu paisatgística no hi hagut cap procediment reglat que hagi permès introduir les reivindicacions en el marc de les polítiques públiques d’ordenació del territori. En canvi sí que hi hagut un reconeixement implícit de les reivindicacions més potents, que han alterat, o fins i tot anul·lat, el desplegament normal dels projectes implicats. Així ha estat en el cas dels projectes de centrals eòliques a la comarca del Priorat, on no s’hi ha instal·lat cap dels projectes previstos, i fins i tot ha implicat la no aprovació d’una zona de desenvolupament prioritari (ZDP) prevista inicialment per part de la Generalitat de Catalunya.

Una altra via per a la incorporació de les reivindicacions de caire paisatgístic ha estat la participació dels diversos moviments de defensa del territori en els processos d’elaboració dels Catàlegs de paisatge. Tot i que, com s’ha dit, aquests instruments no tenen caràcter normatiu, sí que han incorporat una part important de les reivindicacions que s’han plasmat tant en els diversos objectius de qualitat paisatgístics com en els diversos criteris i accions. Algunes d’aquestes reivindicacions, com ara la preservació de determinades carenes amb valor simbòlic-identitari, s’han incorporat al Pla Territorial Parcial de les Terres de l’Ebre a través de les Directrius de paisatge aprovades conjuntament amb les Normes d’Ordenació del propi pla territorial.

És a dir, que algunes de les reivindicacions han estat tingudes en compte per les polítiques públiques d’ordenació del territori, encara que de manera implícita, uns cops, o incorporades de manera indirecta, en altres.

A mode de síntesi dels tres objectius de la tesi, és pot concloure que en bona part dels conflictes territorials de matriu paisatgístic, el paisatge ha estat entès per bona part dels agents implicats en els moviments de defensa del territori com un factor determinant en la qualitat de vida i en un element de desenvolupament

socioeconòmic per al propi territori. Enfront les dinàmiques de transformació territorial, que sovint han menystingut els aspectes paisatgístics en els processos de construcció de nous espais, els moviments de defensa del territori apareixen com a resposta a aquest menysteniment tot reivindicant-ne els seus valors.

En aquest apartat també es realitzarà la comprovació de la pregunta de recerca plantejada a mode d'hipòtesi, que estava formulada de la següent manera:

Els conflictes territorials de base paisatgística apareguts en els darrers anys a les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona, representen un increment en la conscienciació ciutadana envers els aspectes territorials i paisatgístics que desemboca en la formulació d'eines de protecció, ordenació i gestió del paisatge?

Tenint en compte tot el descrit al llarg de la tesi es pot afirmar que els conflictes territorials de matriu paisatgística han esdevingut espais que han possibilitat l'increment de la conscienciació ciutadana vers el paisatge, tot i que amb matisos. Com s'ha exposat, han estat nombroses les experiències de valorització del paisatge esdevingudes els darrers quinze anys a les comarques meridionals de Catalunya. Una part important d'aquestes experiències han aparegut davant la necessitat d'establir unes propostes de preservació dels paisatges enfront de diverses propostes de transformació territorials. En qualsevol cas, i d'una manera més o menys important, en els diversos conflictes territorials de matriu paisatgística han aparegut propostes de protecció, gestió i ordenació del paisatge. En alguns casos, com al Priorat, s'han estat propostes que, si bé no han tingut un reconeixement explícit per part de les administracions públiques en matèria d'ordenació del territori, si que han esdevingut claus per a la preservació dels valors paisatgístics i per a la creació de majors nivells de conscienciació ciutadana vers el paisatge.

Per altra banda, la tesi no pot demostrar que en tots els conflictes paisatgístics hagin desembocat en la formulació d'instruments de protecció, ordenació i gestió del paisatge. Si bé és cert que en el cas del Priorat s'hi han desenvolupat una sèrie d'instruments, en cap cas han tingut un reconeixement vinculant en cap instrument d'ordenació territorial. Ni els Pla Territorial Parcial del Camp de Tarragona, ni la

planificació sectorial eòlica han incorporat, almenys de manera explícita, els acords i consensos comarcals en matèria de gestió del paisatge. Si que, en canvi, les diverses propostes han exercit una influència implícita en els instruments d'ordenació territorial, donat que no s'hi ha instal·lat cap de les centrals eòliques previstes. Aquesta circumstància és contraposa al cas de la Terra Alta, on no s'ha aconseguit generar cap instrument de protecció, gestió i ordenació del paisatge que de manera efectiva hagi contribuït a la preservació dels seus valors. Només a través d'un reconeixement implícit i no reglat, la comarca ha pogut mantindre al marge de la implantació eòlica plantejada els espais naturals dels Ports i de les serres de Pàndols i Cavalls.

Així, s'ha posat en evidència la manca de mecanismes per introduir les reivindicacions territorials en les polítiques públiques que impliquen les transformacions territorials i la gestió del paisatge.

6.2. ASPECTES RELLEVANTS DE LA INVESTIGACIÓ

Un cop arribats al final de la tesi, és hora de fer un balanç sobre aquells aspectes rellevants de la mateixa, en el sentit de les noves aportacions al coneixement que s'han pogut desenvolupar.

Primer de tot, destacar els resultats del buidatge que s'ha fet de l'*Anuari territorial* per als conflictes territorials de les comarques meridionals de Catalunya. Això ha permès, per primer cop, sistematitzar tots els conflictes territorials i classificar-los per tipologia i durada, així com elaborar-ne una cartografia sintètica.

Per altra banda, la tesi ha elaborat una completa anàlisi de la política de paisatge actualment vigent a Catalunya, i n'ha permès constatar les seves virtuts, sobretot en el camp de l'anàlisi i diagnòstic del paisatges, però també els dèficits dels processos d'integració de les propostes de gestió del paisatge en els instruments de planificació territorial i sectorial. S'ha evidenciat la manca de protocols formals de presa de decisions en matèria de paisatge quan s'esdevé un conflicte territorial, així com la incapacitat, volguda o no, d'incorporar els acords, els consensos i les propostes de

gestió del paisatge en els diferents instruments d'ordenació del territori.

Un altre aspecte rellevant és el fet que s'han posat de manifest, d'una manera prou desenvolupada, els arguments dels diferents agents que intervenen el conflicte territorial generat per la implantació de centrals eòliques. Així, s'ha constatat que hi ha un conjunt d'agents que generalment hi estan a favor (promotors i administracions públiques), tot al·legant uns beneficis globals (estalvi d'emissions contaminants) i locals (ingressos i generació d'ocupació) i, sovint, minimitzant els impactes paisatgístics. Per altra banda, també s'ha pogut constatar que hi ha un altre conjunt d'agents, sovint agrupats entorn de moviments de defensa del territori, que, tot i considerar les energies renovables com a imprescindibles, hi mostren el seu rebuig tot al·legant que el desplegament eòlic aprofundeix en els processos de concentració territorial i empresarial, a banda d'implicar uns impactes paisatgístics que creuen no estan prou ben considerats. Aquestes aportacions són rellevants especialment pel fet que sovint aquest conflicte s'ha tractat, política i mediàticament, de manera molt simple i reduïda.

S'ha constatat així l'existència de dos models clarament diferenciats en relació a la implantació eòlica. Per una banda, el model que defensen els promotors eòlics i la majoria d'administracions públiques, així com també alguns grups ecologistes de caràcter global, i que es basa en la intensificació de la implantació d'energia eòlica per fer front al canvi climàtic i a la dependència econòmica, tot al·legant repercussions positives (ingressos i llocs de treball) per als territoris receptors. Per altra banda, el model que majoritàriament han defensat els moviments de defensa del territori, que s'emmarca en la nova cultura del territori i es basa en l'aprofitament endogen dels recursos renovables, el control dels processos d'implantació eòlica, la necessitat d'establir processos de concertació territorial, i en definitiva en un model més descentralitzat tant territorialment com des del punt de vista de la propietat.

Finalment, la tesi també posa de manifest la desigual distribució de càrregues i beneficis en el desplegament de l'energia eòlica a Catalunya. Així, s'ha constatat que els municipis receptors de centrals eòliques reben una molt petita part dels beneficis econòmics que aquesta activitat genera, i en canvi aporten una sèrie d'elements substancials per al normal desenvolupament de l'activitat, com són l'aire, el sòl, o

fins i tot les transformacions del paisatge que han de suportar. Tot i això, el fet que la majoria de municipis on s'han instal·lat centrals eòliques siguin poc poblats i amb escàs dinamisme econòmic, fa que els ingressos que perceben d'aquesta activitat siguin molt importants en la configuració dels seus pressupostos anuals.

En relació a aquest darrer aspecte, és important destacar aquí que una utilitat social que ja està tenint la investigació realitzada en el marc de la present tesi doctoral, és la constitució d'una associació municipalista en defensa dels interessos dels ajuntaments front el desplegament de l'energia eòlica. Efectivament, arran dels resultats obtinguts en la investigació, i exposats al capítol cinquè de la present tesi doctoral, els ajuntaments de La Granadella (les Garrigues), Gadesa (Terra Alta), la Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre), i Tarrés (les Garrigues), han impulsat la creació de l'AMEC (Associació de Municipis Eòlics de Catalunya)¹²⁶. L'AMEC s'ha constituït com una entitat d'àmbit català que defensa els interessos municipals davant les empreses propietàries de les centrals eòliques i de les administracions competents. Actualment està en procés de consolidació a través d'una crida al conjunt d'ajuntaments catalans que alberguin centrals eòliques als seus municipis, per tal que s'adhereixin a l'entitat. L'AMEC ofereix suport jurídic i administratiu als ens locals, promou estudis, difon coneixement i realitzarà qualsevol altra funció que beneficiï directament o indirectament els ens locals associats. Entre les seves funcions estatutàries hi consten: 1) la representació dels interessos genèrics dels ens locals davant de les instàncies polítiques i administratives amb relació als parc eòlics existents o que s'instal·lin a Catalunya; 2) l'elaboració d'estudis sobre la problemàtica que genera per al municipi l'existència i la implantació d'una central eòlica; 3) a difusió del coneixement del règim jurídic regulador i aplicable als parcs eòlics amb relació a les competències municipals; 4) l'oferiment de serveis de suport jurídic i administratiu als ens locals associats; i 5) qualsevol altra funció que afecti directament o indirectament els associats.

En definitiva, i a mode d'epíleg, la present tesi doctoral entén els conflictes territorials com processos socials creatius i d'increment del coneixement, tot apostant

¹²⁶ <http://www.municipiseolics.cat/>

per l'establiment de mecanismes de presa de decisió i de consens més àgils en matèria de paisatge, i que permetin la inclusió de les reivindicacions paisatgístiques en el diversos instruments de planificació territorial.

Es proposa d'entendre el conflicte paisatgístic com un procés col·lectiu que permet la creació d'eines per a la gestió del paisatge. Es posa en valor així el paper de la ciutadania com agents polítics de primer ordre i implicats en les qüestions quotidianes que l'afecten. Una millora en els processos de presa de decisions en el marc dels conflictes territorials rebaixaria la tensió que es genera sovint entre els diversos agents, i permetria un millor aprofitament de les capacitats i voluntats de la ciutadania, estalviant pèrdues d'energia social i de temps que a vegades han estat considerables.

La voluntat per avançar cap a formes on el conflicte esdevingui una oportunitat i no una quimera dependrà, doncs, de la capacitat política de la ciutadania per implementar mesures de major radicalitat democràtica en la presa de decisions en tots els nivells administratius. El conflicte territorial és inherent a la societat i inevitable, cal democratitzar-lo més per fer-lo encara més útil a la societat.

BIBLIOGRAFIA

- ADEG. (2008). Índex ADEG 2008 de competitivitat territorial. Vilanova i la Geltrú. Disponible a: http://www.adeg.cat/cat/indicadors_pdf/index08.pdf
- AEE. (2015). *Eólica 2014*. Madrid: Asociación Empresarial Eólica.
- Aguilar, S. (2001). *Ordre i desordre. Manual d'estructura i canvi de les societats (Volum I. Dades, interpretacions i teories)*. Barcelona: Hacer Editorial.
- Aguilar, S., i Bretones, M. T. (2011). Què és el conflicte social? Barcelona: Observatori del conflicte social. Universitat de Barcelona. Disponible a: <http://www.observatoridelconflictessocial.org/media/0/47/conflicte.pdf>
- Alfama et al. (2007). *Per a una nova cultura del territori?: Conflictes i mobilitzacions territorials*. Barcelona: Icària.
- Alió, M. À., i Jori, G. (2009). La evolución reciente de las movilizaciones ambientales en Cataluña (1970-2007). A J. F. TORIBIO, José M^a; GARCÍA, Antonio i OJEDA (Ed.), *Territorios, sociedades y políticas*. (pp. 431–440). Sevilla: Universidad Pablo de Olavide.
- Anglès, F. (2006). *Un passeig amb els sentits, de la natura a l'art. Itinerari a l'Aleixar i Maspujols amb l'obra de Joaquim Mir i Marià Manent*. Tarragona: Diputació de Tarragona: Col·lecció Guies Temàtiques de la Medusa/Art, (llibre i DVD).
- Baraja, E., Herrero, D., i Pérez, B. (2015). A Country of Windmills: Wind energy development and landscape in Spain. A M. Frolova, M. J. Prados, i A. Nadaï (Eds.), *Renewable Energies and European Landscapes: Lessons from Southern European cases*. New York: Springer.
- Benabent, M. (2010). El interès general en la filosofia política. Un concepto ético y normativo necesario para la planificación territorial. *Boletín de La Asociación de Geógrafos Españoles*, 53, 121–146.
- Benasayag, M. (2012). *Elogio del conflicto*. Ciempozuelos (Madrid): Tierradenadie Ediciones.
- Bermudo, J. M. (2015). *Marx. Del àgora al mercado*. Batiscafo SL Editorial.
- Bourdieu, P. (1997). *Razones prácticas. Sobre la teoría de la acción* (Título ori.). Barcelona: Editorial Anagrama.
- Busqueta, J. M. (2013). *L'hora dels voltors. La crisi explicada a una ciutadania estafada*. Lleida: Edicions El Jonc.
- Caixa Catalunya. (2002). La pobresa a Catalunya. Barcelona.

- Carbonell, R. (2009, March 4). Aclariment d'Eoliccat. *El Punt*. Disponible a: <http://www.elpuntavui.cat/article/7-vista/23-lectorescriu/10224-aclariment-deoliccat.html>
- Cardús, S. (2005, July 20). El no como pataleta. *La Vanguardia*. Barcelona.
- Castells, M. (2002). *La era de la información. Vol. 2 El poder de la identidad*. Madrid: Alianza Editorial.
- Col·legi de Geògrafs et al. (2006). Manifest per una nova cultura del territori. Col·legi de Geògrafs, Associació de Geògrafs Espanyols, i Societat Catalana de Geografia. Disponible a: [http://scg.iec.cat/Scg9/Scg90/Manifest per una Nova Cultura del Territori.pdf](http://scg.iec.cat/Scg9/Scg90/Manifest%20per%20una%20Nova%20Cultura%20del%20Territori.pdf)
- Colombo, F., i Vilarrasa, A. (2009). *El paisatge de la Fatarella: un llibre per llegir el passat i el present*. La Fatarella: Fundació El Solà.
- Consell Comarcal de la Terra Alta. (2014). Terra Alta, 20 anys de desenvolupament rural i suport a l'emprenedoria. Disponible a: http://www.ruralcat.net/c/document_library/get_file?uuid=2161d916-4bbd-4ad1-9610-3401d9f7df77&groupId=10136
- Consell Comarcal del Priorat. (2012). *Carta de paisatge del Priorat*. Falset: Generalitat de Catalunya. Consell Comarcal del Priorat. Disponible a: http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/04_actuacions_i_obres/01_actuacions_de_territori_i_mobilitat/paisatge/cartes_de_paisatge/priorat
- Consell d'Europa. (2000). Conveni Europeu del Paisatge. Estrasburg: Consell d'Europa. Disponible a: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/versionsconvention/catalan.pdf>
- Cortina, A. (2010). *Nova cultura del territori i ètica del paisatge*. (Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, Ed.). Barcelona. Disponible a: www.cads.gencat.cat/ca/detalls/detallpublicacio/Num.-00017.-Nova-cultura-del-territori-i-etica-del-paisatge
- Coser, L. A. (1961). *Las funciones del conflicto social*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Coser, L. A. (1974). Conflicto. Aspectos sociales. A D. L. Sills (Ed.), *Enciclopedia Internacional de las Ciencias Sociales* (pp. 17–20). Madrid: Ediciones Aguilar.
- Cruz, H. (2010). *Una reflexió sobre la conflictivitat territorial a Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Dahrendorf, R. (1966). *Sociedad y libertad*. Madrid: Editorial Tecnos.

- De Andrés, C., i Iranzo, E. (2011). Desarrollo de las energías renovables y cambios paisajísticos: propuesta de tipología y localización geográfica de los paisajes energéticos de España. A *Energía y territorio: dinámicas y procesos* (pp. 97–107). Alacant: Asociación de Geógrafos Españoles, Colegio de Geógrafos de España y Universidad de Alicante.
- Dear, M. (1992). Understanding and overcoming the NIMBY Syndrome. *Journal of the American Planning Association*, 58(3), 288–300.
- Del Romero, L. (2015). Geografia dels conflictes territorials a València i la seua àrea metropolitana. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*2, 61(2), 369–391. Disponible a: <http://dx.doi.org/10.5565/rev/dag.230>
- Departament de Treball i Indústria. (2005). Impuls de la Generalitat a l'energia renovable. Treball i Indústria presenta els projectes d'implantació de parcs eòlics de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Treball i Indústria. Disponible a: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/73242/ca/treball-industria-presenta-projectes-dimplantacio-parcs-eolics-catalunya.do
- DGPC. (2007). *De l'aquí no a l'així sí. Orientacions per planificar polítiques amb impacte territorial*. (p. 19). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. Direcció General de Participació Ciutadana.
- DMAiH. (2002). *Pla Territorial Sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi ambient i Habitatge.
- DPTOP. (1995). *Pla Territorial General de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/05_plans/01_planificacio_territorial/plans_territorials_nou/pla_territorial_general/
- DPTOP. (2004). *Criteris per al desenvolupament del programa de planejament territorial*. Barcelona: Secretaria per a la planificació territorial. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: http://www20.gencat.cat/docs/ptop/Home/Departament/Plans/Plans_territorials/criteris_densevolupament_programa_planejament.pdf
- DPTOP. (2005). *Pla director urbanístic del sistema costaner (PDUSC)*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
- DPTOP. (2008). La Carta de paisatge: protocol. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: www.territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/actuacions_i_obres/paisatge/cartes_de_paisatge/protocol_de_la_carta_de_paisatge/protocolcarta_paisatge_tcm32-44335.pdf

- DPTOP. (2010a). Guia d'estudis d'impacte i integració paisatgística. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: www.territori.gencat.cat/ca/01_departament/11_normativa_i_documentacio/03_documentacio/02_territori_i_mobilitat/paisatge/publicacions/estudis_dimpacte_i_integracio_paisatgistica_eiip/
- DPTOP. (2010b). Guia d'integració paisatgística 4. La política de paisatge. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: www.territori.gencat.cat/ca/01_departament/11_normativa_i_documentacio/03_documentacio/02_territori_i_mobilitat/paisatge/publicacions/guia_integracio_paisatgistica_politica_de_paisatge/
- DPTOP. (2010c). Normes d'ordenació territorial i Directrius del paisatge. A *Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: [www.gencat.cat/ptop/plans/ptte/03 Normes ordenacio territorial i Directrius del paisatge/Normes_Directrius.pdf](http://www.gencat.cat/ptop/plans/ptte/03_Normes_ordenacio_territorial_i_Directrius_del_paisatge/Normes_Directrius.pdf)
- DPTOP. (2010d). *Pla territorial parcial del Camp de Tarragona*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
- DTES. (2015). Visor ambiental de parcs eòlics. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Territori i Sostenibilitat. Disponible a: <http://www.geolocal.cat/geoLocal/visorParcsEolics.jsp>
- El Punt. (2006a). Més de la meitat de la població de la Terra Alta prefereix l'energia solar. Edició del 30 de juny de 2006. Disponible a: http://www.vilaweb.cat/www/elpunt/noticia?p_idcmp=1973634
- El Punt. (2006b, June 30). Pallarès reconeix que la implantació eòlica a la Terra Alta s'ha fet de manera desordenada. *El Punt Diari*. Disponible a: <http://www.elpunt.cat/noticia/article/1-territori/11-mediambient/121214-els-promotors-eolics-presenten-almlegacions-contra-el-cataleg-del-paisatge-de-lebre.html>
- El Punt. (2010, January 6). Els promotors eòlics presenten al·legacions contra el catàleg del paisatge de l'Ebre. Disponible a: <http://www.elpunt.cat/noticia/article/1-territori/11-mediambient/121214-els-promotors-eolics-presenten-almlegacions-contra-el-cataleg-del-paisatge-de-lebre.html>
- EolicCat. (2015a). EolicCat, l'Associació Eòlica de Catalunya. Disponible a: <http://eoliccat.net/>
- EolicCat. (2015b). Mites al voltant de l'eòlica. Disponible a: <http://eoliccat.net/la-tecnologia/mites-al-voltant-de-leolica/>
- Fernández Durán, R. (2010). El Antropoceno: La crisis ecológica se hace mundial. *www.rebellion.org*. Disponible a: <http://www.rebellion.org/docs/104656.pdf>

- Ferran, A., i Casas, C. (2008). *La cultura del no. El conflicte ambiental i territorial a Catalunya. Jornades de reflexió i debat. Vic, 21 i 22 de novembre de 2006*. Vic: Universitat de Vic / Eumo Editorial.
- Franquesa, J. (2011). *The production of space and energy: conflicts around land and memory in Southern Catalonia*. No publicat.
- Franquesa, J. (2012). *The space of displacements: energy transitions in Spain*. No publicat.
- Frolova et al, M. (2014a). Paisajes emergentes de las energías renovables en España. *Boletín de La Asociación de Geógrafos Españoles*, 66, 223–252.
- Frolova et al, M. (2014b). Valoración social. A M. Ghislanzoni (Ed.), *Guía de integración paisajística de parques eólicos en Andalucía* (pp. 65–78). Sevilla: Junta de Andalucía: Consejería de Medio Ambiente y Ordenación del Territorio.
- Fundació Caixa Tarragona. (2008). *Paisatges del sud*. Tarragona: Fundació Caixa Tarragona.
- Gabinet d'Estudis Econòmics. (2006). *Avaluació socio-econòmica del projecte eòlic de la Terra Alta*. Barcelona. Disponible a: Gabinet d'Estudis Econòmics
- Garcia, X. (2003). *Catalunya es revolta*. Barcelona: Angle editorial.
- Garcia, X., Reixach, J., i Vilanova, S. (1979). *El combat ecologista a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- Generalitat de Catalunya. (2005). Llei 8/2005 de protecció, gestió i ordenació del paisatge. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya núm. 4407. Disponible a: www.catpaisatge.net/fitxers/llei_paisatge.pdf
- Generalitat de Catalunya. (2012). *Pla de l'Energia i Canvi Climàtic de Catalunya 2012-2020 (PECAC)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- González Trueba, J. J. (2012). Carl Troll y la geografía del paisaje: vida, obra i traducción de un texto fundamental. *Boletín de La Asociación de Geógrafos Españoles*, 59, pp. 173–200. Disponible a: <http://www.boletinage.com/articulos/59/08-GONZALEZ TRUEBA.pdf>
- Haluani, M. (1994). *Estrategias e impacto de los movimientos de protesta social*. Caracas-Venezuela: Fondo Editorial Tropykos.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

- Herrero, M. (2006). Paisaje y conflictos territoriales en Cataluña. A R. Mata i À. Tarroja (Eds.), *El paisaje y la gestión del territorio* (Col·lecció., pp. 165–179). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- IDESCAT. (2015). Xifres comarcals. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Institut d'Estadística de Catalunya. Disponible a: <http://www.idescat.cat>
- IERMB. (2007). *Enquesta de Mobilitat Quotidiana de Catalunya (EMQ 2006)*. Bellaterra: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- Institut d'Estudis Catalans, I. (2014). Diccionari de la llengua catalana. *IEC*. Disponible a: <http://dlc.iec.cat/>
- La Vanguardia. (2012). El paisatge de Picasso, salvat. Edició del 8 d'agost de 2012. Disponible a: <http://www.lavanguardia.com/encatala/20120808/54335097347/el-paisatge-de-picasso-salvat.html>
- Lefebvre, H. (2013). *La producción del espacio*. Madrid: Capitán Swing.
- Llop, J. M. (2008). L'Anuari, un element de futur. Una clara trajectòria en un context singular. A *Anuari Territorial de Catalunya 2007*. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació del Territori. Disponible a: http://territori.scot.cat/cat/notices/2010/10/l_rsquo_ldquo_anuari_un_element_d_e_futur_una_clara_trajectoria_en_un_context_singular_2730.php
- Magnaghi, A. (2011). *El Proyecto Local* (Edició ori.). Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- MARM. (2010). *El valor del paisaje*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino.
- Marx, K. (1848). *Manifest del partit comunista*. Moscou: MEGA I/6.
- Massey, D. (2012). A Global Sense of Place. A A. Albet i N. Benach (Eds.), *Doreen Massey. Un sentido global del lugar* (Article or., pp. 112–129). Barcelona: Icària Editorial.
- Mata, R. (2012). Retorno al paisaje mediterráneo. Cultura territorial, conflictos y políticas. A V. Gozávez i J. A. Marco (Eds.), *Geografía, retos ambientales y territoriales* (pp. 17–68). Alacant: XXII Congreso de Geógrafos Españoles. Universitat d'Alacant.
- Morrón, J., Tello, E., i Muñiz, M. (2005). *Els factors relacionats amb el desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya: una visió ecologista*. Barcelona: Ecologistes en Acció de Catalunya.

- Muñiz, S. (2012). Conflictividad ambiental y territorial : un área de investigación en construcción . Aproximaciones al caso catalán. *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 2012, 58/3, 481–496. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/article/view/259386/346602>
- Nadaï et al, A. (2010). El paisaje y la transición energética: comparando el surgimiento de paisajes de energía eólica en Francia, Alemania y Portugal. *Nimbus. Revista de Climatología, Meteorología Y Paisaje*, 25-26, 155–173.
- Nel·lo, O. (2003). *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya* (p. 461). Barcelona: Editorial Empúries.
- Nogué et al, J. (2010). Paisatge i participació ciutadana. Olot/Barcelona: Observatori del Paisatge de Catalunya; Direcció General de Participació Ciutadana del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya. Disponible a: www.catpaisatge.net/cat/documentacio_doc_1.php
- Nogué, J. (2010). *Paisatge, territori i societat civil*. València: 3i4 Edicions.
- Nogué, J. (2012). Sentit del lloc, paisatge i conflicte, 1–14. Disponible a: http://www.alfatara.com/wp-content/uploads/2012/03/conferencia_joan_nogue.pdf
- Nogué, J. (2014). Sentido del lugar, paisaje y conflicto. *Geopolítica(s). Revista de Estudios Sobre Espacio Y Poder*, 5(2), 155–163.
- North, R. C. (1974). Conflicto. Aspectos políticos. A *Enciclopedia Internacional de las Ciencias Sociales*1 (pp. 11–16). Madrid:: Ediciones Aguilar.
- Observatori del Paisatge de Catalunya. (2006). Prototipus de catàleg de Paisatge. Disponible a: www.catpaisatge.net/fitxers/Prototipus2006.pdf
- Observatori del Paisatge de Catalunya. (2010a). Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona. Olot/Barcelona: Observatori del paisatge de Catalunya i Departament de Territori i Sostenibilitat. Disponible a: www.catpaisatge.net/cat/cataleg_presentats_ct.php
- Observatori del Paisatge de Catalunya. (2010b). Catàleg del paisatge de les Terres de l'Ebre. Olot/Barcelona: Observatori del Paisatge, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: http://www.catpaisatge.net/cat/catalegs_presentats_E.php
- Ojeda, J. F. (2003). *Paisaje y desarrollo contemporáneo*. Sevilla. Disponible a: <http://www.gobernabilidad.cl/modules.php?name=News&file=print&sid=1313>
- OPINA. (2006). Estudi sobre l'estat d'opinió de la població de la Terra Alta en relació a l'energia eòlica. Barcelona: Estudi realitzat per Opina per a AERTA.

- Ottinger, Q. (2013). The Wind of Change: Environmental Justice in Energy Transitions. *Science as Culture*, 22(2), 222–229.
- París, S. (2005). *La Transformación de los Conflictos desde la Filosofía para la Paz*. Universitat Jaume I. Castelló. Disponible a: www.tesisenxarxa.net/TESIS_UJI/AVAILABLE/TDX-0324106-113557//paris.pdf
- Pasqualetti, M. (2011). Opposing Wind Energy Landscapes: A Search for Common Cause. *Annals of the Association of American Geographers*, 101(4), 907–917.
- Paül, V. (2007). Paisajes de resistencia. Acerca de las representaciones paisajísticas en algunos conflictos territoriales recientes en Cataluña. A V. Paül i J. Tort (Eds.), *Territorios, paisajes y lugares: trabajos recientes de pensamiento geográfico* (pp. 473–495). Cabrera de Mar: Galerada. Asociación de Geógrafos de España.
- PDPNP. (2001). Acord comarcal per a la implantació de l'energia eòlica al Priorat. Plataforma per la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat.
- Prados et al, M. J. (2012). Integración paisajística y territorial de las energías renovables. *Ciudad Y Territorio*, XLIV n. 17, 131–147.
- Presas, O. (2014). *Energia eòlica i transformació del territori. Anàlisi del procés d'implantació d'una central eòlica a la Fatarella*. La Fatarella: Fundació El Solà.
- Prioritat. (2011). Articles al Diari del Priorat. Associació Prioritat. Disponible a: <http://prioritat.org/wp-content/uploads/2014/07/ARTICLES-SETEMBRE-2010-GENER-2011.pdf>
- Prioritat. (2015). Priorat-Montsant-Siurana. Paisatge cultural agrícola de muntanya mediterrània. Candidatura a Patrimoni Mundial. Associació Prioritat. Disponible a: www.prioritat.org
- REE. (2015). *El sistema eléctrico español. 2014*. Madrid: Red Eléctrica de España.
- Rosales, E. (2008). Una visió literària: les Terres de l'Ebre, un paisatge invisible. A C. Llop (Ed.), *Visions del paisatge de les Terres de l'Ebre* (pp. 149–153). Benicarló: Onada Edicions.
- Rosell, J. (2005, July 25). Por la cultura del sí. *La Vanguardia*. Barcelona.
- Saladié, S. (2008). [Intervenció en el torn de paraules]. A C. (coords. . Ferran, Antoni; Casas i C. Casas (Eds.), *La cultura del no. El conflicte ambiental i territorial a Catalunya*. Vic: Eumo editorial.

- Saladié, S. (2010). Conflictos paisajísticos en las comarcas del Priorat y la Terra Alta (Tarragona). In *Actas VI Congreso Internacional de Ordenación del Territorio* (pp. 1153–1166). Pamplona: Fundicot (Asociación Interprofesional de Ordenación del Territorio).
- Saladié, S. (2011a). Análisis crítico del sistema eléctrico español. Propuesta de alternativas. A *Comunicaciones XXII Congreso de Geógrafos Españoles* (pp. 411–423). Alacant: Asociación de Geógrafos Españoles. Disponible a: http://dl.dropboxusercontent.com/u/20531415/Congreso/ENERGIA_Y_TERRITORIO.pdf
- Saladié, S. (2011b). Els conflictes territorials del sistema elèctric a Catalunya. *Treballs de La Societat Catalana de Geografia*, 71-72, 201–221. Disponible a: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG/article/view/60386/60482>
- Saladié, S. (2011c). Geopolítica de la implantación eólica en Catalunya. A *Energía y territorio. Dinámicas y procesos*. (pp. 425–436). Alacant: Comunicaciones XXII Congreso Asociación de Geógrafos Españoles.
- Saladié, S. (2011d). Iniciativas de gestión y ordenación para la sostenibilidad del paisaje en la comarca del Priorat (Cataluña). *Colloque International Paysages de La Vie Quotidienne. Regards Croisés Entre La Recherche et L'action*. Perpinyà-Girona: Colloque international Paysages de la vie quotidienne. Regards croisés entre la recherche et l'action.
- Saladié, S. (2014). *Impacte econòmic de les centrals eòliques en els pressupostos municipals a Catalunya. Estudi comparatiu*. Lleida: Pagès editors, Institut d'Estudis Ilerdencs, Ajuntament de la Granadella.
- SCOT. (2015). Anuari Territorial de Catalunya. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació del Territori (2003-2015). Disponible a: <http://territori.scot.cat/cat/anuari.php>
- Sempere et al, J. (2005). El paper dels experts en els moviments ambientalistes a Catalunya. *Finestra Oberta. Fundació Jaume Bofill*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. Disponible a: <http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/418.pdf>
- Sempere, J. (2008). Energia eòlica i territori: arguments i protestes. El cas dels projectes eòlics de la Terra Alta. A T. Montagut (Ed.), *Societat Catalana 2008* (pp. 138–154). Barcelona: Associació Catalana de Sociologia. Disponible a: <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000048\00000028.pdf>
- Servei Meteorològic de Catalunya. (2015). *Atles climàtics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Servei Meteorològic de Catalunya. Disponible a: http://www.meteo.cat/climatologia/atles_climatic
- Subra, P. (2007). *Géopolitique de l'aménagement du territoire*. Paris: Armand Colin.

- Tarroja, À. (2006). Paisatge i gestió del territori: transformacions territorials i valoració social del paisatge. *Espais: Revista Del Departament de Política Territorial i Obres Públiques*, 52, 52–58. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Espais/article/viewFile/91795/159677>
- Tarrow, S. (2004). *El Poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política* (2ª edició.). Madrid: Alianza Editorial.
- Tuan, Y.-F. (2007). *Topofilia* (Títol orig.). Santa Cruz de Tenerife: Melusina.
- Vallerani, F. (2008). La pèrdua traumàtica del sentit del lloc : degradació del paisatge i patologies depressives. A G. Nogué, Joan; Puigvert, Gemma; Bretcha (Ed.), *Paisatge i salut*. Olot, Barcelona: Observatori del Paisatge, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Disponible a: http://www.catpaisatge.net/fitxers/publicacions/paisatge_salut/ps_1_3.pdf
- Vernet, R. (2003). Plataforma per la defensa del patrimoni natural del Priorat, cuatro años en defensa del territorio: análisis de los objetivos y cronología de los hechos más importantes. Abadiño: Betiko Fundazioa. Disponible a: <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/plataforma-per-la-defensa-del-patrimoni-natural-del-priorat-cuatro-anos-en-defensa-del-territorio-analisis-de-los-objetivos-y-cronologia-de-los-hechos-mas-importantes.pdf>
- Žižek, S. (2006). The Liberal Communists of Porto Davos. *In these times*. Disponible a: <http://www.inthesetimes.com/article/2574/> (versió castellana: <http://www.13t.org/decondicionamiento/forum/viewtopic.php?p=1137>)
- Zografos, C. (2010). Una explicación del conflicto social sobre energía eólica en la comarca de la Terra Alta en Cataluña. *Working Papers on Environmental Sciences*. Bellaterra: Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Zografos, C., i Saladié, S. (2012). La ecología política de conflictos sobre energía eólica. Un estudio de caso en Cataluña. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 58(1), 177–192. Disponible a: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-84861151007&partnerID=40&md5=56c6375788692281c49e9db8b58f3eba>

FIGURA 101. MODEL D'ENQUESTA TRAMESA ALS AJUNTAMENTS AMB CENTRALS EÒLIQUES AL SEU TERME MUNICIPAL (PRIMER FULL DE L'ENQUESTA)

QÜESTIONARI (dos fulls)
Impacte econòmic de l'energia eòlica a escala local a Catalunya. Estudi comparatiu.

Dades generals

Nom de l'Ajuntament	
Pressupost de l'Ajuntament (2011)	
Número de parcs eòlics	
Nom del/s parc/s eòlic/s i de l'/les empresa/ses que el/s gestiona/en	
Any posada en marxa del/s parc/s eòlic/s	
Número d'aerogeneradors en el terme municipal (per cada parc eòlic)	
Potència eòlica instal·lada al municipi (en MW) (per cada parc eòlic)	

Taula d'ingressos percebuts per l'Ajuntament de part de l'empresa explotadora del/s parc/s eòlics/s (en cas de més d'un parc eòlic, especifica-ho per a cadascun).

Impostos obligatoris anuals	
IBICE:	
IAE:	
Altres taxes municipals (Especificar taxa i quantitat anual)	
Altres ingressos no obligatoris (conveni/s):	
Fix anual per MW instal·lat	
Variable anual segons % facturació instal·lacions: (indicar % facturació i quantitat)	
Altres pagaments: (indicar concepte, quantitat, i si és tracta d'un pagament únic o anual)	

Font: Elaboració pròpia.

FIGURA 102. MODEL D'ENQUESTA TRAMESA ALS AJUNTAMENTS AMB CENTRALS EÒLIQUES AL SEU TERME MUNICIPAL (SEGON FULL DE L'ENQUESTA)

Taula d'impacte social
 (en cas de més d'un parc eòlic, especifica-ho per a cadascun).

Llocs de treball	
Llocs de treball totals permanents en cada parc eòlic	
Llocs de treball permanents en cada parc eòlic ocupats per persones empadronades al municipi	
Llocs de treball totals eventuais en cada parc eòlic	
Llocs de treball eventuais en cada parc eòlic ocupats per persones empadronades al municipi	
Implicació de l'/les empresa/es que gestionen el/s parc/s eòlic/s en el municipi:	
L'empresa col·labora amb l'ajuntament o les entitats/associacions del municipi? Quin tipus de col·laboració?	
En termes generals, estan satisfets amb la presència d'instal·lacions eòliques al seu terme municipal? Per què?	
De l'1 al 5, entenent 1 com a gens satisfets i 5 molt satisfets, indiquin el nivell de satisfacció amb la presència d'instal·lacions eòliques en el seu terme municipal.	
Altres consideracions o informacions que consideri interessants d'aportar	

Font: Elaboració pròpia.

FIGURA 103. INGRESSOS MUNICIPALS PROCEDENTS DELS IMPOSTOS OBLIGATORIS SOBRE LES CENTRALS EÒLIQUES

Impacte econòmic anual dels impostos obligatoris sobre les centrals eòliques																	
Dades generals			Presupostos municipals														
Municipi	Núm. Centrals	Nom Centrals Eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada (MW)	Presupost 2011 (Milescat): Ingressos totals.		IBICE	IAE	Altres taxes municipals	Total ingressos anuals prevists: impostos obligatoris CE	% Ingressos obligatoris CE/Presupost (total)	% Ingressos obligatoris CE/Presupost (capitals: impostos directes i indirectes, i Taxes)	Rendiment econòmic municipal potència eòlica instal·lada segons impostos (€/MW)			Municipi
						Presupost 2011 (Milescat): Ingressos totals.	Presupost 2011: Ingressos via impostos (directes, indirectes) i taxes (Milescat)							Rendiment econòmic (€/MW) IBICE	Rendiment econòmic (€/MW) IAE	Rendiment econòmic (€/MW) TOTAL	
1 Almorret	1	Almorret	2010	25	49,6	418.486,00	173.473,58	111.654,14	45.969,15		157.614,29	37,7	90,9	2.251,1	926,6	3.177,71	Almorret
2 Argentea	1	PE Tracafort	1997	43	14,5	1.242.693,60	159.803,75	12356,37	132,80		25.586,35	2,1	17,0	852,2	912,4	1.764,58	Argentea
3 Calva del Camp	1	PE Serra Vellutosa	2010	10	16	1.826.717,00	971.609,00	37.054,25	20.485,39		57.539,64	3,1	5,9	2.315,9	1.280,3	3.596,23	Calva del Camp
4 Calonge de Segura (*)	1	Parque eólico Alta Anca SL	2010	4	8	619.745,67	160.757,24	18.080,74	No aplicable	394,41	18.475,15	3,0	11,5	2.360,1	No aplicable	2.309,39	Calonge de Segura
5 Colldejós	1	PE Tracafort	1997	2	0,45	675.265,00	112.215,00	No s'aplica	230		230,00	0,03	0,2	No s'aplica	511,1	511,11	Colldejós
6 Darnassius (*)	1	Mas de la Pena i Collar dels Ferrers	2008	7	0,24	496.530,00	110.215,00	8.465,47	6.180,81		14.646,28	2,9	13,3	916,2	668,9	1.585,10	Darnassius
7 Forns (C)	2	Los Torques i Canes	2008 i 2011	30	40	462.700,00	127.750,00	49.700	21.200		70.900,00	15,3	55,5	1.242,5	520,0	1.772,50	Forns
8 Furiola	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	26,5	374.250,00	127056	64.519,34	31.519,58		96.038,92	25,7	75,6	2.263,8	1.106,0	3.369,79	Furiola
9 Gaià de Carle	1	Torre Madrisa EDP	2011	15	36	3.324.501,00	587372	100000	30.000		130.000,00	3,9	22,1	2.777,8	833,3	3.611,11	Gaià de Carle
10 La Granadella (*)	3	Sant Antoni, Morenos i Los Rinos	2012	40	94	1.370.632,50	891.775,90	201.000,00	178.495,9		379.495,91	27,7	42,6	2.136,3	1.898,9	4.037,19	La Granadella
11 Llorca (*)	1	PE Miravall i Miravall (conjunt)	2008	10,5	21	426.000,00	12.1800	55.137,77	19.669,18		74.826,95	17,6	61,4	2.625,6	337,6	3.563,19	Llorca
12 Pousaset i Bellut	2	Serra del Tallat i Los Forques	2007 i 2008	13,5	19,25	795.925,00	305400	23.750	14.400		38.150,00	4,8	12,5	1.233,8	748,1	1.981,82	Pousaset i Bellut
13 El Penedís	3	Los Collados, Los Collados i La Collada	1998, 1999 i 2008	72	51,99	4.410.646,93	2.838.373,61	118.580,38	60.760,53		179.340,91	4,1	6,3	2.307,5	3.489,80	El Penedís	
14 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Tracafort i P.E. Mas de la Pena	1997 i 2001	35	12,57	625.000,00	158.162,89	19.874,27	10.257,42		30.131,69	4,8	19,1	1.581,1	816,0	2.397,11	Pradell de la Teixeta
15 Rubí (*)	2	Edifici de Rubí i l'Edifici de Rubí II	2003 i 2006	50	74,8	991.042,50	249.096,94	106.400	55.205,40	17.896,64	179.502,04	18,1	35,3	1.422,5	780,0	2.499,76	Rubí
16 Sant Esteve de Francenet	1	Torre del Magre	2009	6	10,8	2.511.773,00	618.400,00	22.782,84	No aplicable		22.782,84	0,9	3,7	2.109,5	No aplicable	2.109,52	Sant Esteve de Francenet
17 Torrelles	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	361.045,89	94.174,06	30.131,19	13.369,01		43.500,20	12,0	46,2	1.114,1	3.625,02	Torrelles	
18 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Garganta		9	15,03			Sense dades	Sense dades					Sense dades	Sense dades	Sense dades	Torre de l'Espanyol (La)
19 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Tracafort	1997	12	3,82	691.474,32	112150	12.000,00	3.488,93		15.488,93	2,2	13,8	3.141,4	913,3	4.054,69	Torre de Fontaubella (La)
20 Vilanova de les Mònies	1	PE Serra del Tallat	2009	26,5	42	983.031,35	266871,15	88.292,46	37.241,73		125.534,19	12,8	60,7	2.102,2	886,7	2.988,91	Vilanova de les Mònies
21 Vandellòs i l'Henricat L.	1	PE Molins	2007	2	2,64	17.448.213,53	1389072	5.886,01	No aplicable		5.886,01	0,03	0,04	No aplicable	No aplicable	2.229,55	Vandellòs i l'Henricat L.
22 Viciana	3	Viciana-Cabans, Alta Anca, i Torre del Magre	2010	24	40,47	459.251,84	133978,82	40.609,46	33.177,00	2.283,14	76.069,60	16,6	56,8	1.003,4	819,8	1.879,65	Viciana
Total informació s'illa	21	23		446,5	587,03	40.518.882,91	22.500.587,74	1.126.274,67	594.891,04	20.574,19	1.741.739,90	4,3	7,7	1.918,60	1.013,39	2.967,04	Conjunt municipis
Total munt. Cat. Centrals eòliques	36	38		747	1.111,64	23.870.669,40	8.511.435,74	1.120.388,66	594.891,04	20.574,19	1.735.853,89	7,5	20,4	1.918,67	1.051,81	2.970,37	Conjunt munt. (exclouent Vandellòs i l'Henricat)
Percentatge	58,3	60,5		59,8	52,8												
Municipis		Centrals eòliques		Aer.		Potència											

Notes:

(*) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009

(*) Només ingressos de CE Los Forques

(*) IAE (Iscat) segons censu. A la Granadella se li ha afegit 1.94 MW per al conjunt dels 3 parcs inicials ben actualitzats.

Al Pressupost 2011 de la Granadella se li han sumat els ingressos estimats (obligatoris i censu) provinents de les instal·lacions eòliques posades en funcionament durant el 2012.

(*) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012

(*) Altres taxes: Taxes ocupació domini públic

Municipis sense informació disponible

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 104. INGRESSOS MUNICIPALS PROCEDENTS DELS CONVENIS SIGNATS ENTRE AJUNTAMENTS I EMPRESES EÒLIQUES

Dades generals						Impacte econòmic dels convenis entre ajuntaments i empreses explotadores de les centrals eòliques				
Municipi	Núm. Centrals	Nom Centrals Eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Pressupost 2011 (Idescat). Ingressos totals.	Ingressos municipals via convenis		Rendiment econòmic potència eòlica instal·lada segons convenis (€/MW)	Municipi
							Total anual ingressos via convenis	% del pressupost (total ingressos) municipal		
1 Almatret	1	Almatret (Eòlica Almatret SL)	2010	25	49,6		Clàusula de confidencialtat			Almatret
2 Argentera	1	Soc. Eòlica Enderrocada / Trucafort	1997	43	14,5	1.242.691,60	9.500,00	0,8	655,17	Argentera
3 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	2010	10	16	1.826.717,00	48.000,00	2,6	3.000,00	Cabra del Camp
4 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eólico Alta Anoia SL	2010	4	8	619.745,67	19.776,00	3,2	2.472,00	Calonge de Segarra
5 Collejo	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	675.265,00	350,00	0,1	777,78	Collejo
6 Duesaigües (*1)	1	Mas de la Potra i Collet dels Feixos	2004	7	9,24		Sense conveni			Duesaigües
7 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	462.700,00	120.000,00	25,9	3.000,00	Forés
8 Fulleda	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	374.250,00	87.280,11	23,3	3.062,46	Fulleda
9 Gandesa	1	Torre Madrina EDP	2011	15	36		No aplicat encara			Gandesa
10 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monchús i Les Rotes	2012	42	94	1.370.632,50	94.000,00	6,9	1.000,00	La Granadella
11 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	426.000,00	63.000,00	14,8	3.000,00	Llorac
12 Passanant i Belltall	2	Serra del Tallat i Les Forques	2007 i 2008	11,5	19,25	795.925,00	57.750,00	7,3	3.000,00	Passanant i Belltall
13 El Perelló	3	Les Colladetes, Les Calobres, i La Collada	1998, 1999 i 2008	72	51,39	4.410.646,93	102.335,21	2,3	1.991,34	El Perelló
14 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort i P.E. Mas de la Potra	1997 i 2001	35	12,57	625.000,00	5.947,36	1,0	473,14	Pradell de la Teixeta
15 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	2003 i 2006	50	74,8	993.002,30	149.854,32	15,1	2.003,40	Rubió
16 Sant Guim de Freixenet	1	Turó del Magre	2010	6	10,8					Sant Guim de Freixenet
17 Tarrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	361.045,89	36.000,00	10,0	3.000,00	Tarrés
18 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Garganta	2010	9	15,03	802.488,24	71.392,50	8,9	4.750,00	Torre de l'Espanyol (La)
19 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort	1997	12	3,82	693.474,32	2.090,75	0,3	547,32	Torre de Fontaubella (La)
20 Vaïlbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	983.031,35	126.000,00	12,8	3.000,00	Vaïlbona de les Monges
21 Vandellòs i l'Hospitalet I.	1	PE Motorro	2007	2	2,64	17.448.213,51	9.830,45	0,1	3.723,66	Vandellòs i l'Hospitalet I.
22 Veciana	3	Veciana-Cabarro, Alta Anoia, i Turó del Magre	2010	24	40,47	459.251,84	136.459,56	29,7	3.371,87	Veciana
Total informació vàlida	18	21		402,5	496,42	34.570.081,2	1.139.566,3	3,3	2.295,6	Conjunt municipis
Total mpis. Cat. Centrals eòliques	36	38		747	1111,64	17.121.867,6	1.129.735,8	6,6	2.287,9	Conjunt municipis (excepte Vandellòs i l'Hosp.)
Percentatge informació vàlida	50,0	55,3		53,9	44,7	13.885.436,7	1.121.347,7	8,1	2.424,9	Conjunt municipis (excepte municipis <1000€/MW i Vandellòs i l'Hosp.)
Municipis		Centrals eòliques		Aer.	Potència					
Notes:										
(*1) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009						(*4) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012				
(*2) Només ingressos de CE Les Forques						(*5) Altres taxes: Taxa ocupació domini públic				
(*3) IAE (tèoric) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.						Municipis sense informació disponible				

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 105. TOTAL D’INGRESSOS MUNICIPALS PROCEDENTS DE LES CENTRALS EÒLIQUES

Dades generals						Impacte econòmic municipals dels ingressos procedents de les centrals eòliques								Rendiment econòmic potència eòlica instal·lada (CMTW) sobre total d'ingressos	Municipi
Municipi	Núm. Centrals	Nom centrals eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Pressupost 2011 (Idescat). Ingressos totals.	Ingressos municipals provinents de les centrals eòliques (segons tipologia d'ingressos)			Ingressos municipals provinents de les centrals eòliques (total)					
							Total ingressos anuals provinents impostos obligatoris	%Ingressos obligatoris /Pressupost (total)	Total anual ingressos via convenis	%Ingressos convenis PE/Pressupost (total)	Total anual ingressos (impostos+convenis)	%Ingressos totals PE/Pressupost (total)			
1 Almatret	1	Almatret (Eòlica Almatret SL)	2010	25	49,6	418.486,00	157.614,29	37,7	Clàusula de confidencialitat					Almatret	
2 Argentera	1	Soc. Eòlica Enderrocada / Trucafort	1997	43	14,5	1.242.691,60	25.586,35	2,1	9.500,00	0,8	35.086,35	2,8	2.419,75	Argentera	
3 Cabra del Camp	1	PE Serra Volcenera	2010	10	16	1.826.717,00	57.539,64	3,1	48.000,00	2,6	105.539,64	5,8	6.596,23	Cabra del Camp	
4 Calonge de Segarra (*)1	1	Parque eòlico Alta Ansa SL	2010	4	8	619.745,67	18.475,15	3,0	19.776,00	3,2	38.251,15	6,2	4.781,39	Calonge de Segarra	
5 Colldejou	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	675.265,00	230,00	0,03	350,00	0,1	580,00	0,1	1.288,89	Colldejou	
6 Dunsaiques (*)1	1	Mas de la Potra i Collat dels Fetsos	2004	7	9,24	496.530,00	14.646,28	2,9	Sense conveni					Dunsaiques	
7 Forès (*)2	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	462.700,00	70.900,00	15,3	120.000,00	25,9	190.900,00	41,3	4.772,50	Forès	
8 Fuliada	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	374.250,00	96.038,92	25,7	87.280,11	23,3	183.319,03	49,0	6.432,25	Fuliada	
9 Gandesa	1	Torre Madrina EDP	2011	15	36	3.324.501,00	130.000,00	3,9	No aplicat encara					Gandesa	
10 La Granadella (*)3	3	Sant Antoni, Monchors i Les Rotes	2012	42	94	1.370.632,50	379.495,91	27,7	94.000,00	6,9	473.495,91	34,5	5.037,19	La Granadella	
11 Llorac (*)4	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	426.000,00	74.826,95	17,6	63.000,00	14,8	137.826,95	32,4	6.563,19	Llorac	
12 Passanant i Bellfai	2	Serra del Tallat (Energías Eólicas de Catalunya) i Les Forques (Sistemas Energéticos les Forques SL)	2007 i 2008	11,5	19,25	795.925,00	38.150,00	4,8	57.750,00	7,3	95.900,00	12,0	4.981,82	Passanant i Bellfai	
13 El Perelló	3	Les Colladetes (Earevent), Les Calobres (Electra Menral SL), i La Collada (Eòlica del Perelló SL)	1998, 1999 i 2008	72	51,39	4.410.646,93	179.340,91	4,1	102.335,21	2,3	281.676,12	6,4	5.481,15	El Perelló	
14 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort (Sociedad Eólica Trucafortada, SA) i P.E. Mas de la Potra (Empresa explotadora Eobrag, SL)	1997 i 2001	35	12,57	625.000,00	30.131,69	4,8	5.947,36	1,0	36.079,05	5,8	2.870,25	Pradell de la Teixeta	
15 Robió (*)5	2	Eòlica de Robió I i Eòlica de Robió II	2003 i 2006	50	74,8	993.002,30	179.502,04	18,1	149.854,32	15,1	329.356,36	33,2	4.403,16	Robió	
16 Sant Guim de Freixenet	1	Turó del Magre	2010	6	10,8	2.511.773,00	22.782,84	0,9						Sant Guim de Freixenet	
17 Tarrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	361.045,89	43.500,20	12,0	36.000,00	10,0	79.500,20	22,0	6.625,02	Tarrés	
18 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Gargama	2010	13	21,71	802.488,24	Sense dades		71.392,50	8,9				Torre de l'Espanyol (La)	
19 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort (L'Enderrocada)	1997	12	3,82	693.474,32	15.488,93	2,2	2.090,75	0,3	17.579,68	2,5	4.602,01	Torre de Fontaubella (La)	
20 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	983.031,35	125.534,19	12,8	126.000,00	12,8	251.534,19	25,6	5.988,91	Vallbona de les Monges	
21 Vandellòs i l'Hospitalet L.	1	PE Mutarro	2007	2	2,64	17.448.213,51	5.886,01	0,03	9.830,45	0,1	15.716,46	0,09	5.953,20	Vandellòs i l'Hospitalet L.	
22 Viciàna	3	Viciàna-Cabarrs, Alta Ansa, i Turó del Magre	2010	24	40,47	459.251,84	76.069,60	16,6	136.459,56	29,7	212.529,16	46,3	5.251,52	Viciàna	
Total informació vàlida	17	20		393,5	481,39	40.518.882,9	1.741.739,9	4,3	1.139.566,3	3,3	2.484.870,3	7,4	4.944,0	Previsió total	
Total repis. Cat. Centrals eòliques	35	38		747	1111,64	23.070.669,4	1.735.853,9	7,5	1.129.735,8	6,6	2.469.153,8	15,1	5.605,2	Previsió total (excepte Vandellòs i l'Hosp.)	
Percentage informació vàlida	48,6	52,6		52,7	43,3										
Municipis		Centrals eòliques		Aer.		Potència									
Notes:															
(*)1 Dades del pressupost corresponents a l'any 2009						(*)4 Dades del pressupost corresponents a l'any 2012									
(*)2 Només ingressos de C.E. Les Forques						(*)5 Altres taxes: Taxa ocupació domini públic									
(*)3 IAE (tèctic) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.						Municipis sense informació disponible									

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 106. RELACIÓ ENTRE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES I ELS INGRESSOS MUNICIPALS

Dades generals					% de la facturació estimada de les centrals eòliques que reverteix en els municipis (impostos i convenis)					
Municipi	Núm. Centrals	Nom centrals eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Producció elèctrica estimada (MWh)(*6)	Facturació estimada (€)(*7)	Total ingressos	% sobre la facturació estimada	Municipi
1 Argentera	1	Trucafort	1997	43	14,5	26.782,95	2.229.144,93	35.086,35	1,6	Argentera
2 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	2010	10	16	29.553,60	2.459.746,13	105.539,64	4,3	Cabra del Camp
3 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eólico Alta Anoia SL	2010	4	8	14.776,80	1.229.873,06	38.251,15	3,1	Calonge de Segarra
4 Coldejou	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	831,20	69.180,36	580,00	0,8	Coldejou
5 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	73.884,00	6.149.365,32	190.900,00	3,1	Forés
6 Fullea	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	52.642,35	4.381.422,79	183.319,03	4,2	Fullea
7 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monclues i Les Rotes	2012	42	94	173.627,40	14.451.008,50	473.495,91	3,3	La Granadella
8 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	38.789,10	3.228.416,79	137.826,95	4,3	Llorac
9 Passanant i Belltall	2	Serra del Tallat i Les Forques	2007 i 2008	11,5	19,25	35.556,68	2.959.382,06	95.900,00	3,2	Passanant i Belltall
10 El Perelló	3	Les Colladetes, Les Calobres, i La Collada	1998, 1999 i 2008	72	51,39	94.922,47	7.900.397,09	281.676,12	3,6	El Perelló
11 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort i P.E. Mas de la Potra	1997 i 2001	35	12,57	23.218,05	1.932.438,05	36.079,05	1,9	Pradell de la Teixeta
12 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	2003 i 2006	50	74,8	138.163,08	11.499.313,15	329.356,36	2,9	Rubió
13 Tàrrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	22.165,20	1.844.809,60	79.500,20	4,3	Tàrrés
14 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort	1997	12	3,82	7.055,92	587.264,39	17.579,68	3,0	Torre de Fontaubella (La)
15 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	77.578,20	6.456.833,59	251.534,19	3,9	Vallbona de les Monges
16 Vandellòs i l'Hospitalet L.	1	PE Motarro	2007	2	2,64	4.876,34	405.858,11	15.716,46	3,9	Vandellòs i l'Hospitalet L.
17 Veciana	3	Veciana-Cabaro, Alta Anoia, i Turó del Magre	2010	24	40,47	74.752,14	6.221.620,36	212.529,16	3,4	Veciana
Total informació vàlida	17	20		393,5	481,39	889.175,47	74.006.074,28	2.484.870,3	3,4	Conjunt municipis
Total mpis. Cat. Centrals eòliques	35	38		747	1111,64					
Percentatge informació vàlida	48,6	52,6		52,7	43,3					
Municipis		Centrals eòliques		Aer.	Potència					
Notes:										
(*1) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009						(*5) Altres taxes: Taxa ocupació domini públic				
(*2) Només ingressos de CE Les Forques						(*6) Segons REE el 2011 a Catalunya 1MW de potència eòlica instal·lada va produir 1847,1MWh.				
(*3) IAE (rèbolic) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.						(*7) A partir del càlcul de la retribució mitjana ponderada per a 2011, que resulta en 83,23€/MWh				
(*4) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012										

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 107. RELACIÓ ENTRE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES I ELS INGRESSOS MUNICIPALS (IMPOSTOS)

Dades generals					% de la facturació estimada de les centrals eòliques que reverteix en forma d'impostos municipals que paguen les empreses eòliques					
Municipi	Núm. Centrals	Nom centrals eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Producció elèctrica estimada 2011 (MWh)(*6)	Facturació estimada 2011 (en €) (*7)	Total anual ingressos via impostos	% sobre la facturació estimada	Municipi
1 Almatret	1	Almatret (Eòlica Almatret SL)	2010	25	49,6	91.616,16	7.625.213,00	157.614,29	2,1	Almatret
2 Argentera	1	Soc. Eòlica Enderrocada / Trucafort	1997	43	14,5	26.782,95	2.229.144,93	25.586,35	1,1	Argentera
3 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	2010	10	16	29.553,60	2.459.746,13	57.539,64	2,3	Cabra del Camp
4 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eólico Alta Anoia SL	2010	4	8	14.776,80	1.229.873,06	18.475,15	1,5	Calonge de Segarra
5 Coldejou	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	831,20	69.180,36	230,00	0,3	Coldejou
6 Duesaigües (*1)	1	Mas de la Potra i Collet dels Feixos	2004	7	9,24	17.067,20	1.420.503,39	14.646,28	1,0	Duesaigües
7 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	73.884,00	6.149.365,32	70.900,00	1,2	Forés
8 Fulleda	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	52.642,35	4.381.422,79	96.038,92	2,2	Fulleda
9 Gadesa	1	Torre Madrina EDP	2011	15	36	66.495,60	5.534.428,79	130.000,00	2,3	Gadesa
10 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monclues i Les Rotes	2012	42	94	173.627,40	14.451.008,50	379.495,91	2,6	La Granadella
11 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	38.789,10	3.228.416,79	74.826,95	2,3	Llorac
12 Passanant i Belltall	2	Serra del Tallat (Energias Eólicas de Catalunya) i Les Forques (Sistemas Energéticos les Forques SL)	2007 i 2008	11,5	19,25	35.556,68	2.959.382,06	38.150,00	1,3	Passanant i Belltall
13 El Perelló	3	Les Colladetes (Enervent), Les Calobres (Electra Mestral SL), i La Collada (Eòlica del Perelló SL)	1998, 1999 i 2008	72	51,39	94.922,47	7.900.397,09	179.340,91	2,3	El Perelló
14 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort (Societat Eòlica l'Enderrocada, SA) i P.E. Mas de la Potra (Empresa explotadora Esbrug, SL)	1997 i 2001	35	12,57	23.218,05	1.932.438,05	30.131,69	1,6	Pradell de la Teixeta
15 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	2003 i 2006	50	74,8	138.163,08	11.499.313,15	179.502,04	1,6	Rubió
16 Sant Guim de Freixenet	1	Turó del Magre	2010	6	10,8	19.948,68	1.660.328,64	22.782,84	1,4	Sant Guim de Freixenet
17 Tarrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	22.165,20	1.844.809,60	43.500,20	2,4	Tarrés
18 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort (L'Enderrocada)	1997	12	3,82	7.055,92	587.264,39	15.488,93	2,6	Torre de Fontaubella (La)
19 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	77.578,20	6.456.833,59	125.534,19	1,9	Vallbona de les Monges
20 Vandellòs i l'Hospitalet I.	1	PE Motarro	2007	2	2,64	4.876,34	405.858,11	5.886,01	1,5	Vandellòs i l'Hospitalet I.
21 Veciana	3	Veciana-Cabaro, Alta Anoia, i Turó del Magre	2010	24	40,47	74.752,14	6.221.620,36	76.069,60	1,2	Veciana
Total informació vàlida	21	23		446,5	587,03	1.084.303,11	90.246.548,09	1.741.739,9	1,9	Promig total
Total mpis. Cat. Centrals eòliques	35	38		747	1111,64					
Percentatge informació vàlida	60,0	60,5		59,8	52,8					
Municipis		Centrals eòliques		Aer.	Potència					
Notes:										
(*1) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009						(*5) Altres taxes: Taxa ocupació domini públic				
(*2) Només ingressos de CE Les Forques						(*6) Segons REE el 2011 a Catalunya 1MW de potència eòlica instal·lada va produir 1847,1MWh.				
(*3) IAE (tèoric) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.						(*7) A partir del càlcul de la retribució mitjana ponderada per a 2011, que resulta en 83,23€/MWh				
(*4) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012										

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 108. RELACIÓ ENTRE LA FACTURACIÓ ESTIMADA DE LES CENTRALS EÒLIQUES I ELS INGRESSOS MUNICIPALS (CONVENIS)

Dades generals					% de la facturació estimada de les centrals eòliques que reverteix en forma de convenis entre ajuntaments i empreses eòliques					
Municipi	Núm. Centrals	Nom centrals eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Producció elèctrica estimada (MWh)(*6)	Facturació estimada (en €) (*7)	Total anual ingressos via convenis	% sobre la facturació estimada	Municipi
1 Argentera	1	PE Trucafort	1997	43	14,5	26.782,95	2.229.144,93	9.500,00	0,4	Argentera
2 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	2010	10	16	29.553,60	2.459.746,13	48.000,00	2,0	Cabra del Camp
3 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eólico Alta Anoia SL	2010	4	8	14.776,80	1.229.873,06	19.776,00	1,6	Calonge de Segarra
4 Colldjou	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	831,20	69.180,36	350,00	0,5	Colldjou
5 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	73.884,00	6.149.365,32	120.000,00	2,0	Forés
6 Fullea	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	52.642,35	4.381.422,79	87.280,11	2,0	Fullea
7 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monclues i Les Rotes	2012	42	94	173.627,40	14.451.008,50	94.000,00	0,7	La Granadella
8 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	38.789,10	3.228.416,79	63.000,00	2,0	Llorac
9 Passanant i Belltall	2	Serra del Tallat i Les Forques	2007 i 2008	11,5	19,25	35.556,68	2.959.382,06	57.750,00	2,0	Passanant i Belltall
10 El Perelló	3	Les Colladetes, Les Calobres, i La Collada	1998, 1999 i 2008	72	51,39	94.922,47	7.900.397,09	102.335,21	1,3	El Perelló
11 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort i P.E. Mas de la Potra	1997 i 2001	35	12,57	23.218,05	1.932.438,05	5.947,36	0,3	Pradell de la Teixeta
12 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	2003 i 2006	50	74,8	138.163,08	11.499.313,15	149.854,32	1,3	Rubió
13 Tarrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	22.165,20	1.844.809,60	36.000,00	2,0	Tarrés
14 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Garganta	2010	13	21,71	40.100,54	3.337.568,03	71.392,50	2,1	Torre de l'Espanyol (La)
15 Torre de Fontaubella (La)	1	PE Trucafort (L'Enderrocada)	1997	12	3,82	7.055,92	587.264,39	2.090,75	0,4	Torre de Fontaubella (La)
16 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	77.578,20	6.456.833,59	126.000,00	2,0	Vallbona de les Monges
17 Vandellòs i l'Hospitalet I.	1	PE Motarro	2007	2	2,64	4.876,34	405.858,11	9.830,45	2,4	Vandellòs i l'Hospitalet I.
18 Veciana	3	Veciana-Cabaro, Alta Anoia, i Turó del Magre	2010	24	40,47	74.752,14	6.221.620,36	136.459,56	2,2	Veciana
Total informació vàlida	18	21		406,5	503,1	929.276,01	77.343.642,31	1.139.566,3	1,5	Promig total
Total mpis. Cat. Centrals eòliques	35	38		747	1111,64					
Percentatge informació vàlida	51,4	55,3		54,4	45,3					
Municipis		Centrals eòliques		Aer.	Potència					

Notes:

(*1) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009

(*2) Només ingressos de CE Les Forques

(*3) IAE (tèoric) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.

(*4) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012

(*5) Altres taxes: Taxa ocupació domini públic

(*6) Segons REE el 2011 a Catalunya 1MW de potència eòlica instal·lada va produir 1847,1MWh.

(*7) A partir del càlcul de la retribució mitjana ponderada per a 2011, que resulta en 83,23€/MWh

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

FIGURA 109. IMPACTE LABORAL DE LES INSTAL·LACIONS EÒLIQUES A NIVELL MUNICIPAL

Dades generals						Impacte laboral de les centrals eòliques a nivell local									Municipi
Municipi	Núm. Parcs	Nom centrals eòliques	Any posada funcionament	Núm. Aerogeneradors	Potència eòlica instal·lada	Població ocupada (2012)	Llocs de treball permanent		Llocs de treball eventual		Total llocs de treball		Rendiment laboral potència eòlica		
							Llocs treball permanent (total central)	Llocs treball permanent (empadronats municipi)	Llocs treball eventuais (total)	Llocs treball eventuais (empadronats municipi)	Llocs treball total	Llocs treball total (empadronats municipi)	% llocs de treball empadronats municipi respecte població ocupada del municipi	Llocs de treball empadronats municipi per cada MW instal·lat	
1 Almatret	1	Almatret	2010	25	49,6	64	0	0	0	0	0	0	0,0	0,00	Almatret
2 Argentera	1	PE Trucafort	1997	43	14,5	13	3	1	Desconegut	Desconegut	3	1	7,7	0,07	Argentera
3 Cabra del Camp	1	PE Serra Voltorera	2010	10	16	130	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Cabra del Camp
4 Calonge de Segarra (*1)	1	Parque eòlic Alta Anoia SL	2010	4	8	109	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Calonge de Segarra
5 Collejou	1	Parc Eòlic Trucafort	1997	2	0,45	30	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Collejou
6 Dusaigües (*1)	1	Mas de la Potra i Collat dels Feixos	2004	7	9,24	20	2	0	0	0	2	0	0,0	0,00	Dusaigües
7 Forés (*2)	2	Les Forques i Conesa	2008 i 2011	20	40	10	8	1	Desconegut	Desconegut	8	1	10,0	0,03	Forés
8 Fuliola	1	PE Serra de Vilobí	2006	19	28,5	13	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Fuliola
9 La Granadella (*3)	3	Sant Antoni, Monclaus i Les Rotes	2012	42	94	117	7	1	20	2	27	3	2,6	0,03	La Granadella
10 Llorac (*4)	1	PE Montargull i Montargull (ampliació)	2008	10,5	21	28	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Llorac
11 Passanant i Bellall	2	Serra del Tallat i Les Forques	2007 i 2008	11,5	19,25	48	8	0	Desconegut	Desconegut	8	0	0,0	0,00	Passanant i Bellall
12 Pradell de la Teixeta	2	P.E. Trucafort i P.E. Mas de la Potra	1997 i 2001	35	12,57	43	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut			Pradell de la Teixeta
13 Rubió (*5)	2	Eòlica de Rubió I i Eòlica de Rubió II	2003 i 2006	50	74,8	34	Desconegut	1	Desconegut	0	Desconegut	1	2,9	0,01	Rubió
14 Sant Guim de Freixenet	1	Turó del Magre	2010	6	10,8	347	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Sant Guim de Freixenet
15 Tàrrés	1	PE Serra de Vilobí	2007	8	12	15	Desconegut	1	Desconegut	0	Desconegut	1	6,7	0,08	Tàrrés
16 Torre de l'Espanyol (La)	1	PE Coll de la Garganta	2010	9	15,03	109	Desconegut	0	Desconegut	0	Desconegut	0	0,0	0,00	Torre de l'Espanyol (La)
17 Torre de Fontanella (La)	1	PE Trucafort (L'Enderrocada)	1997	12	3,82	22	3	0	Desconegut	0	3	0	0,0	0,00	Torre de Fontanella (La)
18 Vallbona de les Monges	1	PE Serra del Tallat	2009	28,5	42	115	4	4	6	2	10	6	5,2	0,14	Vallbona de les Monges
19 Vandellòs i l'Hospitalet L.	1	PE Motarro	2007	2	2,64	3093	0	0	1	0	1	0	0,0	0,00	Vandellòs i l'Hospitalet L.
20 Veciana	3	Veciana-Cabaro, Alta Anoia, i Turó del Magre	2010	24	40,47	41	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut	Desconegut			Veciana
Total informació vàlida	18	19		309,5	461,63	4.401	35	9	27	4	62	13	0,30	0,03	Conjunt municipis
Total mpis. Cat. parcs eòlics	36	38		747	1.111,64	1.308	35	9	26	4	61	13	0,99	0,03	Conjunt mpis. (exclouent Vandellòs i l'Hosp.)
Percentatge	50,0	50,0		41,4	41,5										
Municipis		Parcs eòlics		Aer.		Potència									
Notes:															
(*1) Dades del pressupost corresponents a l'any 2009						(*4) Dades del pressupost corresponents a l'any 2012									
(*2) Només ingressos de CE Les Forques						(*5) Altres taxes: Taxa ocupació domini públic									
(*3) LAE (règim) segons conveni. A la Granadella, segons conveni, hi ha 42 aer. i 94 MW, per al conjunt dels 3 parcs instal·lats actualment.															
Al Pressupost 2011 de La Granadella se li han sumat els ingressos estimats (obligatoris i conveni) provinents de les instal·lacions eòliques posades en funcionament durant el 2012.															

Font: Elaboració pròpia a partir de buidatge enquestes, i inclusió de les centrals eòliques en construcció a La Granadella.

